

SZENNAY ANDRÁS

ISTEN
VÁNDORLÓ
NÉPE

SZENNAY ANDRÁS

ISTEN
VÁNDORLÓ
NÉPE

SZENT ISTVÁN TÁRSULAT
AZ APOSTOLI SZENTSZÉK KÖNYVKIADÓJA
BUDAPEST 1982

*Minden jog fenntartva,
beleértve a bármilyen eljárással való
sokszorosítás jogát is.*

BEVEZETŐ

Az egyház a keresztény hitigazságok hierarchiájában nem áll központi helyen. Mégis, minden keresztény hite számára óriási jelentőségű. Fontos elsősorban abból a szempontból, hogy hogyan élük meg a keresztények saját hitüket. A tapasztalat azt mutatja, hogy az egyik ember hitének gyakorlásában az egyház segítség, a másik számára viszont nehézségek forrása. Azok a kérdések és problémák ugyanis, amelyek a keresztény hittel kapcsolatban támadnak, szinte mindig összefüggnek a konkrét egyházban megélt tapasztalatokkal, élményekkel.

Azt sem feledhetjük, hogy a Jézus Krisztusba vetett hit — az egyház által közvetített hit. Jézus Krisztust, ki végső reménységünk alapja, kétezer év távlatából csak is az egyház közvetítésével ismerhetjük meg.

Mindez célkitűzésünket is meghatározza: egyre jobban el szeretnénk mélyülni — nem is annyira az egyház ismeretében — mint inkább keresztény hitünkben. Az egyházról eszmélkedve — Jézushoz szeretnénk közelebb kerülni, másokat is őhozzá közelebb vezetni. Hogy Krisztus-hitünket elmélyíthessük, ahhoz szükséges, hogy a konkrét, mai egyházi életben tájékozódjunk.

Az egyházzal kapcsolatos érdeklődés minden időben más-más hangsúlyt kapott. Ha az elmúlt néhány évtizedre gondolunk, elmondhatjuk, hogy a középpontban — akár pozitív előadásban, akár kritikus módon — in-

kább az intézmény, az intézményes egyház állt. Ha azonban figyelemmel kísérjük egyházunk sorsát, akkor könnyű észrevennünk, hogy az utolsó néhány évben az érdeklődés inkább a konkrét helyen megvalósítandó, az emberek között valóságban és élményszerűen Krisztust megjelenítő egyház felé fordult. Napjainkban az élő Krisztus-közösség áll a középpontban. Egyébként bármi okból is tört fel ez az igény, nem férhet hozzá kétség, hogy ébresztgetője a II. Vatikáni zsinat által megfogalmazott egyházkép volt.

Az egyháznak — a zsinat által is megfogalmazott — hivatása, hogy Krisztust, a Népek Világosságát állítsa önmaga és a világ szeme elé. Jézus evangéliuma, örömhíre sohasem marad „mögöttünk”. Ma is vezet, előttünk jár és számon kér, — minket, a Benne hívők közösségét. Jézus evangéliuma sokkalta nagyobb, mint a pápa, püspökök, papok és az egész egyház. Nem ok nélkül hangoztatta a II. Vatikánus, hogy az egyház nincs, nem is lehet a Szentírás, az evangélium fölött, annak nem ura, azt csak alázatosan szolgálhatja.

Az elkövetkező oldalakon gyakran találkozhat az olvasó olyan gondolatokkal, melyek egyfajta „lelkiismeret-vizsgálatra” szólítanak fel. Nem azonosítottuk-e olykor az egyházat, annak emberi korokhoz is igazodó berendezkedését, szemléletét fenntartás nélkül Jézussal, illetőleg az ő evangéliumával? Nem voltunk-e olykor némi triumfalizmus megszállottai, azt tartva, hogy az egyház mindig és minden megnyilatkozásában Krisztust és az ő szavát tanítja, hirdeti? Nem sajátítottuk-e ki olykor Krisztust oly mértékben, hogy közben elfeledtük: mi vagyunk az övé, mi vagyunk a vezetettek és ő a Pásztor. Vajon az egyház valóban Krisztus evangéliumának szellemében és annak mércéje szerint élt és él-e, vagy olykor túlon túl saját gyarló, emberi elképzelései, igényei szerint formálta életét, alkotta meg törvényeit, adja előírásait?

Tanulmánykötetem összeállításánál az elmúlt kb. egy évtized során közzétett írásaimból és előadásaim anyagából válogattam. A megújuló, élő, cselekvő, a ma feladatai felé forduló EGYHÁZRÓL kívántam néhány gondolatot közzétenni. Az olvasó — úgy vélem — észre fogja venni, hogy a viszonylag régebben keltezett írások mondanivalója még ma sem veszített időszerűségéből, feladatot kijelölő, felhívó, cselekvésre ösztönző jellegeből. — A központi téma köré csoportosított tanulmánykötet jellege szinte szükségképpen magával hozza, hogy az olvasó itt-ott visszatérő gondolatokra talál. Úgy vélem azonban, ez a sajátos „aláhúzás”, nyomatékozás hasznos lehet és ezen az úton a kötetet közreadó szerző is jobban elérheti célját: az egyházunk megújításáért vállalt eszmélkedés és feladatvállalás szorgalmazását.

Meggyőződésem, hogy a keresztény ember számára a kritikátlan hit legalább olyan veszélyt jelenthet, mint a hitetlen kritika. A „kritikus hit” a krisztushívők hitének elmélyítését, erősítését szolgálja és egyben az egyház nagyobb szeretetére vezet. Mert igaz ugyan, hogy az egyház intézményes, csak külsőleg megragadható mivoltában sokak számára gyakran „kereszt”, de mi ennek ellenére egyházunkban „anyánkat” szeretjük és tiszteljük, egyházunkról szólva „anyánkat énekeljük” (Sík Sándor).

Ne feledjük: az Újszövetség szövegeit, melyek az imáról szólnak, sohasem leszünk képesek helyesen megérteni és kifejezni, ha magunk nem imádkozunk. Azokat az elbeszéléseket, melyek a bűnök bocsánatáról szólnak, sohasem fogjuk felfogni és megfelelően értelmezni, ha magunk soha nem vágytunk még Isten megbocsátó irgalma után. — Jézus kijelentését: Ahol ketten-hárman az én nevemben gyűlnek össze, — soha nem tudjuk helyesen felfogni és másoknak megmagyarázni, ha magunk nem éltük még át, hogy mennyi örömet és gazdagodást jelent-

het a krisztushívők meghitt együttléte, közössége. És soha nem fogjuk az Újszövetséget, de annak egyetlen gondolatát sem meggyőződéssel elfogadni, hittel magunkévá tenni és megvallani, ha nem leszünk *élő tagjai az egyháznak*. Élni pedig, valóban élni csakis az tud, az lesz képes az egyházban, aki Krisztushoz csatlakozott, Őbenne temetkezett el, hogy Őbenne is éljen. Akinek Krisztus-hite élő, és mások felé is kisugárzó (R. Bultmann nyomán).

*

Tanulmánykötetemet elsősorban akadémiai hallgatóimnak ajánlom.

Hálás köszönetemet fejezem ki Széll Margit tanárnőnek, aki a sajtó alá rendezés munkájánál — és Somogyiné, Faith Annamáriának, aki a technikai vonatkozású munkánál volt nagy segítségemre.

Pannonhalma, 1981. Húsvét vasárnapján.

DR. SZENNAY ANDRÁS

TARTALOMJEGYZÉK

A MEGÚJULÓ EGYHÁZ

„Az élet egyetlen bizonyítéka a fejlődés”	13
A hit kihívása	21
A zsinat légkörében	27
Istenbizonyítás, istenhit és ateizmus	42
Krízisjelenségek az egyházban?	61
Spiritus Creator — az egyházat megújító Lélek	80

KRISZTUS ÉLŐ EGYHÁZA

Reménységünk alapja: Jézus Krisztus	103
Népek világossága	117
Isten vándorló népe	130
Jel és eszköz	156
Az egyház Jézus ítélőszéke előtt	174
Az egyház és az emberiség	207
„... Mert tetteik elkísérik őket”	220

A KERESZTÉNY CSELEKVÉS ÚTJÁN — FELADATOK A MA EGYHÁZÁBAN

A felnőttek teológiai képzésének alapkérdései	235
A teológia társadalmi funkciója	254
Egyházi kisközösségek (Társszerző: Tomka Ferenc)	272
Az egyház újra él a közösségekben	288

A Mester és munkatársai	311
Hogyan beszéljenek a szülők Istenről	320
A holnap egyháza felé	337

*

Szent Gellért lelkisége és teológiája	353
---	-----

A MEGÚJULÓ EGYHÁZ

„AZ ÉLET EGYETLEN BIZONYÍTÉKA A FEJLŐDÉS”

Nincs könnyű helyzete ma a teológusnak. Amit tegnap tanult, olvasott, — úgy tűnik, ma már túlhaladott, elavult. A II. Vatikáni zsinat és — joggal mondhatjuk — mindaz, ami azt előkészítette és követte, mély nyomot hagyott napjaink és minden bizonnal a holnap teológiai munkájában. Sok minden megváltozott. Szemléleti vonatkozásban, konkrét tudományos credményekben és a gyakorlati kérdésekben egyaránt. Mindjárt előljáróban le szeretném szögezni: a szóban forgó folyamatot nem néhány föltűnni kívánó teológus indította útjára. Hosszú történeti folyamat eredménye az, mely szinte minden vonatkozásban a bázistól indult el, Isten hívó népének kérdéseire, jogos igényeire adott válaszokból fakadt. Világiak, papok, püspökök problémákat meglátó, válaszokat kereső kérdéseire igyekeztek a szakemberek feleletet találni és adni. Kétségtelen: nem minden felelet volt kielégítő, megfelelő, és minden bizonnal ma és holnap ugyanez lesz a helyzet. Jól tudjuk, hogy az újszerű vagy olykor új megfogalmazásokat tartalmazó helyes válaszokat pápák és egy egyetemes zsinat fogadták el, öntötték, illetőleg hirdették ki megfelelő formában.

E folyamat során egyházunk élete mozgásba jött, egyre dinamikusabbá vált. Olyan változásoknak lehettünk és vagyunk tanúi, melyek néhány évtizede — még az én egyetemi hallgató koromban — elképzelhetetlenek vol-

tak. Ha azonban kissé jobban szemügyre vesszük az eseményeket, megállapíthatjuk, hogy ez a dinamikus fejlődés mégsem nevezhető oly váratlannak és meglepetésszerűnek, mint az talán többek szemében úgy tünnék. Anélkül, hogy történeti hosszsmetszetben alaposabb vizsgálódást végeznék, — *két tényezőre* mégis utalnék. Egy távolabbira és egy közelebbire. — Mintegy öt-hatszáz évre kell visszanyúlnunk, a reformációt megelőző évszázadokra, majd magukra az elméleti és gyakorlati reformokat sürgető ún. reformátor-teológusok működésére. Ma már higgadt és szakszerű elemzések mutatnak rá, hogy a XVI. századi reformátorok működése korszerű volt, szellemi-lelki és gyakorlati vonatkozású igényeik pedig jogosak voltak. Az más kérdés, hogy nem egyszer — ha szabad ezt a kifejezést használnom — talán túllőttek a célon. Hogy kezdetben a zelus bonus, a jó ügy szeretetéből fakadó buzgóság vezette őket, azt aligha lehet kétségbe vonni. Hogy ez azután esetenként és személyenként helyet adott az elvből-ellentmondás szellemének, ezt ma már számos protestáns teológiatörténész is tárgyilagosan elemzi és sajnálatosnak tartja. Mindenesetre mintegy ötszáz éve megindult egy korigényből fakadó reformációs folyamat, mely ezután az ún. ellenreformációba csapott át. Ma már aligha tagadhatjuk, hogy a *kettőnek együtt számos értékes gyümölcse napjainkban kezd beérni*, és a mi számunkra is élvezhetővé, mi több: az evangélium értelmében jó gyümölcsé válni.

A közelebbi történeti tényezőt — mintegy példát — a múlt századból szeretném idézni. Azt a felismerést ti., hogy a dogmák nem merev és változhatatlan formulák, hanem a történeti óra igényéből és egy adott történeti órában kifejezett hitvalló tanúságtételből születtek, következésképp megújíthatók, teljesebbé tehetők, átforgalmazhatók. John Henry Newman képviselte szaktudásának és később egyházi hierarchikus helyzete súlyának

bevetésével ezt az álláspontot. A dogmafejlődés tényének nyílt hirdetéséért a nagy teológus és mélységesen hívő Newmant számos kortársa, majd a hivatalos egyház is támadta, bírálta. Mindezek ellenére Newman-nak és szellemiküzdőtársainak felismerése és bátorsága a legújabbkor egyházában valamit újtára indított, nevezetesen egy olyan *tanulási készségből fakadó folyamatot*, mely azóta is él és hatékonyan működik egyházunk életében. Newman és a hozzá hasonló úttörők nyomán kezdtek lassan egyházunkban felismerni és megérteni, hogy a kinyilatkoztatás eseményeit, tényeit és igazságait nem úgy kell fenntartani, hogy azokat értékes drágakövekként, nagy biztonsági intézkedések mellett, mintegy kiállító vitrinben őrizzük és generációk során csupán felmutatjuk, jobb esetben a hívők számára tudásanyagként előadjuk. Newman és újabb kori szellemi küzdőtársainak fölfogása mögött ugyanis az a tapasztalás és fölismerés áll, melyet az első tanítványok Jézussal kapcsolatban szereztek, és amelyről mások számára szóltak és írtak: úgy is mondhatnók, minden személyes találkozásnak és igazságfelismerésnek *hatástörténete* is van. Ez pedig fel-, ill. lemérhető abban, hogy élő, hitükben is élő emberek nemcsak *tudomást* szereznek róla, hanem *élnek is belőle*, és felismerésükről, élményeikről *hírt is adnak mások számára*. Röviden: tanúskodnak és tanúságot tesznek a világ előtt. Az apostoli igehirdetés nyomán a Jézusról szóló evangélium továbbadásakor nemcsak ismeretanyagot vett át a hallgatóság, de ennek nyomán azt is felismerte, hogy életének már új értelme és új — még külsőben is gyakran megmutatózó — formája van. Ugyanígy van ez azóta is, ma is. Minden generáció — bár általában a „tant” ismeri meg előbb, de saját történeti helyzetére, feladataira, elhivatottságára alkalmazza azt. Isten kinyilatkoztatásában világosságot és életet támaszt szívünkben ma is, — nem egyfajta tanítás, de Jézus Krisztus által (vö. 2Kor 4,4.6).

— Az övele, Jézussal való személyes találkozás vezet ma is új felismerésekhez, összefüggések meglátásához, emberi, gyarló okoskodásból vagy hatalomféltésből való vélekedések feladásához minden hívő keresztényt, teológust — legyen az világi vagy pap — egyaránt.

Olyan meglevenedő folyamatnak vagyunk egyházunkban nemcsak tanúi, de részesei is, melyet egészen egyszerű, szinte diákos szóval *tanulási folyamatnak* nevezhetünk. Aki valóban krisztushívő keresztény, ebben a folyamatban kivétel nélkül benne áll és él, hat rá és ő is hatékony abban. A hitről, a Krisztus Lelke szerinti életéről sohasem mondhatjuk el egyértelműen a statikus kijelentést, hogy „van”; nem, mert az állandóan „lesz”, azaz döntések, felismerések, tapasztalások nyomán folyamatosan megvalósul, teljesebbé válik, — vagy elsatnyul, elhal. E *fejlődési folyamatot*, e folytonos tapasztalások és felismerések nyomán születő *változást* tartjuk számon tanulási folyamatként. Az egyház élő tagjai ma egyre tudatosabban vallják — természetesen elvben így volt ez eddig is —, hogy benne állnak és élnek, aktív részesei e tanulási folyamatnak.

Tanuló közösség, a tanulékony lelkületűek közössége vagyunk. *Egrészt* azért, mert *az egyes keresztény*, amikor az evangélium Jézusával találkozik, oly személyt, és e személyben és általa oly életprogramot adó igazságot ismer meg, mely saját életére döntő hatással lehet, mely képes azt átjárni és megváltoztatni. — *Másrészt* ez a Jézusba vetett hit oly egzisztenciális tanulási készséggel és elmélyülési folyamattal kapcsolódik, mely hozzáfűz a többi Jézus-hívőhöz, a *Jézus-hívők közösségéhez is*. Az egyházban élő Jézus-tradíció szervesen összeforrott azzal a *szocializációs folyamattal*, melyből ha kiszakadna valaki, Jézus Krisztustól is elszakadna. E szocializációs folyamat szerves velejárója, hogy a tegnapból a mánn keresztül mindig a holnap felé vezet. Egrészt azért, mert Isten

Lelke vezérel, hogy eljussunk egykor az ő megismerésének, a Krisztusban való életnek teljességére; másrészt azért, mert ez a Lélek két évezred óta és a jövőben is éppen ebben az evolúciós folyamatban *aktív részt vállaló közösségben* marad csak hatékony. S ha kaptak és kapnak is egyesek sajátos karizmát — például a tanítás karizmáját —, ezt mindig a közösség érdekében, annak építésére kapják.

Minden generációnak, így a miénknek is, saját egzisztenciális adottságait, tapasztalatait, feladatait és felismeréseit *Jézus evangéliumának fényénél* kell nemcsak fölülbíráltnia, de értelmeznie is, és szervesen *beépítenie a Jézus-közösség életébe*. De honnan ezek a tapasztalatok és felismerések? A legkülönbözőbb oldalról, belülről és kívülről érkehetnek. Oly *impulzusok*, — napjainkban inkább az „idők jeleinek” emlegetjük őket —, melyeket tudomásul kell vennünk és fölül kell bírálnunk. Omnia probate, quod bonum est, tenete. És ez az utóbbi feladat már nem attól függ, hogy *nekem* tetszik-e vagy sem, hanem hogy Isten hívő népét, az *egyházat*, Krisztus testét valóban építi-e, teljesebbé teszi-e. Nem kell aggodalmaskodnunk: *a sensus fidelium érzékenyen reagál*, ha kell, örvend, ha kell, kérlel, ha szükséges vészcsengővel ad jelt. Ahogy a II. Vatikáni zsinat mondja: „A hívők összessége a Szentlélek kenetét kapta (vö. 1Jn 2,20 és 27) és így nem tévedhet meg hitében... e kiváltságát az egész népben meglevő *természetfölötti hitérzék* birtokában... nyilvánítja ki” (LG. 2.12). — Hogy modern, de mégis négyszáz évre visszautaló példát említsek: még korántsem lezárt, de Isten Lelkének vezérlésével egyre inkább lendületbe jövő tanulási folyamatról győzhet meg az egyházunkban újraéledő *ökumenikus impulzus*. A második világháború előtt a keresztény felekezetben való különbség még szinte egyértelműen szétválasztó, sőt szembeállító tényező volt a Krisztus-hívők táborában. Azután: a

fasiszta nemzeti-szocialista nyomás, majd egyes előrelátóbbak bátorsága, végül az öreg korában is fiatalos lelkesületű XXIII. János pápa merész nyitottsága oly gátnyitáshoz vezettek, melynek jótékony eredményét egyre többen kezdjük érezni. Tudatosan említettem gát-szakítást, nyitást, mert jól tudjuk, hogy ez a pusztító árvízveszély idején életmentő beavatkozás lehet. Az eredményt lassan észlelhetjük. Számos gyanús, minősített kezdeményezést mindkét oldalról rehabilitálnak, — és a túlon túl statikus szemléletet a II. Vatikánumnak az igazságok hierarchiájáról, rangsorolásáról szóló, nem csekély dinamizmust rejtő tanítása, illetőleg értelmezése váltja fel.

Természetesen *még számos* mai ihlető-tanító-oktató impulzust sorolhatnánk fel, melyek egyenesen követelik tőlünk a tanulási folyamatban való aktív részvételt. Így például az élet védelmének problémái. A családi etikai kérdések. A tömegpusztító fegyverek, illetőleg a háború és béke problematikája. A jólét és éhség kontrasztja. Az emberi szolidaritás egyetemes kiterjesztése. A keresztény közösség belső építése. A korszerű lelkipásztori módszerek alkalmazása. Az egyház reménységét jelentő, mert a hit elmélyítését szolgáló bázisközösségek problémáival való őszinte és nyílt szembenézés. A felelősség a „legkisebb testvérért” stb.

Nehéz és felelősségteljes tehát — kell-e még ezek után ismételnem — a teológusok helyzete az egyházban. Szolgálniuk kell Isten népét, és támogatniuk kell a hierarchiát, — hogy e kettős vállalással Istent és az ő ügyét szolgálhassák. Ugyanakkor sohasem feledhetik, és opportun-e-impertun hangoztatniuk kell mindkét irányban: a hit nemcsak tanítás, hanem élet is. *Hitelessé és hitelre méltóvá* pedig csak a pásztorok, a vezetők, a tanítók és a Krisztus-hívők közös *tanúságtételében* válik.

Tanulási folyamatról szóltam fentebb. E folyamatot — igen sematikusán vázolva — így képzelhetném el:

dialogust kell folytatnunk nekünk, teológusoknak és papoknak egymás között, de mindenek előtt azokkal, akik a mai társadalomban a Krisztus-hitet realizálják. Az ő életközélből érkező tapasztalataik adják föl számunkra a kérdéseket és leckét, hogy a mai világban, a történeti mában, hogyan adjunk a kinyilatkoztatás fényénél feleletet — a mai kérdésekre. Az őszinte kérdések és a komoly munkával megfogalmazott válaszok informatív, de egyben fölszólító erővel is rendelkeznek a tanítóhivataltagjai számára. Kérést és fölszólítást közvetítenek, hogy komolyan foglalkozzanak az információkkal, — és érdeklődést keltő, hitelt érdemlő megnyilatkozásokban térjenek azokra vissza. Az ilyen kölcsönösségen alapuló, Krisztus testét építő tanulási folyamat igazolhatná talán legfényesebben, hogy egyházunk ma is életképes. Mert itt nemcsak a Szentlélek erejéről, hanem a mi köteles munkánk bevetéséről is szó van.

Tanulni, ez dinamikus értelmezésben annyit tesz, hogy felismerésink, tapasztalásaink nyomán nemcsak ismeretekben gazdagodunk, hanem *fejlődünk, változunk is*. Így is mondhatnám: a folyamatos változás, megújulás nyomán kell eljutnunk „az Isten Fia megismerésében az egységre... a krisztusi teljességre” (Ef 4, 13). Amikor a tanulási folyamat dinamikus értelmezéséről beszélünk, a mai lélektan hasznosítható eredményeire is gondolunk. Ezzel velejár, hogy ismereteinket nem tekintjük lezártaknak — amint azt jól lehet látni a biblikus kutatás számára is fontos irodalomelméletben és történettudományban.

Aki fél, esetleg írtózik minden újtól, az új felismerésektől és tapasztalatoktól, az újszerű munkaterületektől, az feltétlenül fékezi, sőt megbénítja saját maga és környezete tanulási készségét. Aki hivatott vezető helyen áll — és ez minden teológiai tanárról, minden lelkipásztorról, minden püspökről elmondható — és nem buzdít a

tanulásra, nem ad rá jó példát, ellenkezőleg: szorongást, az újtól való félelmet árasztja maga körül, az egyszersmind kisebb-nagyobb hatóságában környezetét is bénítja. Az ilyen félelem torz képet fest a jövőről, és a status quo sündisznóállását igényli, és írja elő másoknak is. A jeles német teológus, Adolf Exeler szerint a *félelem ostobává tesz*. Megbénítja az önbizalmat és megakadályozza, hogy éljünk az olykor kézenfekvő lehetőségeinkkel. Mindenütt, ahol az egyházban az ilyen félelem nyomán befagyasztanák a továbbtanulási folyamatnak, az ismeretszerzésnek még a lehetőségét is, egyszersmind szomorú tanúságot tennének arról, hogy nem csupán a könnyebbik részt választják, de nem bíznak kellőképp Krisztus Lelkének lendítő és tévedésektől óvó erejében. Az ilyen félelem előbb vakká tesz, majd enged a veszedelmes kísértésnek: önigazolásul másokat gyanúsít és ítél el. — Az egyház tagjainak tanulniuk kell; tanulnunk kell, hogy mi is taníthassunk. Erre az utóbbira kaptunk Krisztustól küldetést.

Azt hiszem, egyikünk sem tagadhatja, hogy az a tanulási folyamat, amelyben élünk, melynek aktív részesei kívánunk lenni, egyházunkban e pillanatban még egyenetlen, bizonyos aritmiában szenved. Olykor és egyes helyeken talán túlzott tempóval halad, másutt és máskor viszont megtorpan. Van, ahol előbbre lendítik, van, ahol feleslegesen fékezik. Ha lelkiismeretvizsgálatot tartunk, mi, magyar katolikusok örülhetünk, hogy egyet s mást már tettünk. De egyben azt sem tagadhatjuk, hogy még sokat kell pótolnunk. Ez utóbbi felismerés azonban nem szülhet bénító félelmet. Nekifeszülünk, ami előttünk van. Szükségünk van egymás szolidaritására, kölcsönös támogató segítségére. Sohasem téveszthetjük ugyanis szem elől Newman bíboros figyelmeztetését: „Az élet egyetlen bizonyítéka a növekedés, a fejlődés.”

1978.

A HIT KIHÍVÁSA

A keresztény ember hite egyáltalán nem magától érthető valami, — írja *Heinrich Fries* egyik könyvében¹ — nem természetes adottság vagy érték. Nem, hanem „*adomány*” (Gabe), mely egyben súlyos „*fel-adatot*” (Aufgabe) is ró a keresztény hívőre. „*Követelőző*” e hit, a felmerülő problémákra, súlyos kérdésekre válaszáért kiáltó *kihívás*.

Napjaink hívő embere nem pihenhet az elmúlt idők vetette ágyon, *hitének személyes döntését* újra és újra meg kell hoznia. A keresztény hit rohamosan fejlődő korunkban könnyen válhat problémákkal terhes hitté. A hívő emberben kérdőjelek támadnak vagy épp környezete felől érkeznek újabb és újabb kérdések. S ezen semmi csodálkozni, semmi „megijedni” való nincsen. Hitünknek épp belső értékére vet fényt a tény, hogy napjainkban, modern korunkban is „méltóvá” válik arra, hogy foglalkozzanak vele, hogy kérdéseket intézzenek feléje (Fragwürdig: würdig, befragt zu werden). Minden időben és ma is számosan akadnak, akik „*kérdőre vonják*”, kérdésesnek jelentik ki hitünket. Ezt egyáltalán nem szabad sajnálnunk, nem kell felpanaszalnunk. Ellenkezőleg, épp az lenne igen elgondolkodtató, ha a hit felé, a hívő emberek felé már nem érkeznének „számonkérő”, „követelő” kérdések.

A keresztény hit — mint H. Fries írja — tartozik e

követelő kihívást elfogadni, a kérdező emberek felé figyelemmel fordulni. Hitelreméltóságát veszítené el, ha nem vállalná e feladatát. A hitnek természetében rejlik ugyanis, hogy feleleteket adó hit. Nem csupán abban az értelemben, hogy *válasz* az embert megszólító Isten felé, hanem úgy is, hogy a *szentpéteri szavak* értelmében készeknek kell lennünk arra, hogy megfeleljünk mindenkinek, aki reménységünk felől kérdez minket (vö. 1Pt 3,15). E *reménység* pedig, mely miatt, mely felől kérdőre vonnak, nem egyéb, mint a hívő magatartásnak egy igen jelentős „dimenziója”: a hívő embernek a *jövő felé való tudatos odafordulása*. E jövő magában rejtí az evilági, földi, egyszersmind pedig az abszolút jövő felé mutató reménységet és feladatokat.

A *hit földi dimenziókat meghaladó*, mégis emberi téma. Oly világ tárul fel benne, melybe semmiféle egzakt tudomány, szkeptikus kritika, semmiféle matematikai számítás, tapasztalati okságra támaszkodó eljárás mód be nem hatolhat. Bármiféle tudományterület is kívánná ezért átvenni a vallásos hitnek rangos szerepét, — Karl Jaspers formulázásával — az eredményt csakis a tudományba vetett babonás hitnek minősíthetnénk. A hívő igény messze tovább tekint, mint bármiféle szűk területre korlátozott tudomány. „Szűk” marad ugyanis mindaddig minden terület, amíg nem képes tekintetét a *teljes valóság* felé vetni. Aki tehát az embernek ezt az alapvető döntését, a hit felé kinyújtó választását elutasítja, az élet *teljessége*, a teljes valóságtól fordítja el szemét.

A keresztény hit sohasem a bizonytalankodó, a csak „körülbelül” valamit sejtő ember gondolatvilágát, életét fejezi ki. A valóban hívő ember elutasítja ezt az állítást: fontos, hogy *hiszek*, de már mellékes, hogy *mit* hiszek. A keresztény ember vallja, hogy *az, amit hisz*, minden előtt és fölött áll, hogy ez a hit együttesen jelent tartalmat, támasztékot és gyakorlati „tartást”. És mindenek előtt

jelenti a *bizonyosságot abban, amit hisz és arról, akinek hisz*. A hívő ember nem a névtelen, személytelen transzcendencia felé fordul, nem valamiféle világtól távolálló, idegen istenség felé, hanem afelé, aki vállalta az időhöz és térhez kötöttség súlyát, aki Jézus Krisztusban öltött emberi alakot, aki teljességgel vállalta az emberi sorsot, a mi sorsunkat, a vérveritékes szenvedést és halált. *Ehhez* az Istenhez fordul hittel és bizalommal a keresztyén ember és e hitben válik útmutatójává és egyben védőügyvédjévé is minden vallásos, az igazság szikráját őrző hitnek.

A keresztyén hit *objektivitást és higgadságot* kölcsönöz az embernek. Teszi ezt azzal, hogy távol tart és elhatárol magától minden fellengzős rajongást és szubjektivizmust. Ennek az objektivitásnak támasza és garanzálója az a *hívő közösség*, mely Krisztus köré gyűlik össze, melyet Krisztus Lelke éltet: az *egyház*. Még akkor is így van ez, ha olykor úgy tűnnék, hogy épp ez az „egyház” tenné nehezzé a hitet, ha épp ennek az egyháznak evilági, emberi arculata jelentené a legnagyobb próbát a hit számára.

A hit minden időben, a jelen történeti órában azonban különösképp jelent egyaránt *ajándékot és feladatot* a hívő számára: Istentől nyert és „áthagyományozott” ajándék. A hívő ember munkája azonban nem merülhet ki az ajándék őrzésében. Igaz, az ősi *tradíció* kötelezettségeket ró ránk, nélküle talajtalanokká, gyökértelenekké válnánk. Ezért kell azt tisztelettel őrizni. Ez azonban még nem lenne elég. A keresztyén hitet nap mint nap *személyes döntésekkel kell kiteljesítenünk*. Mindig újra, a pillanat felelősségében, az adott történeti óra Isten előtt megélt felelősségében kell kimondanunk és megvallanunk a régi hitvallást: Uram, hiszek!

A hit a kinyilatkoztatásnak „másik oldala”, a hitében Istennek választ adó ember döntése és személyes elkötelezettsége. Erre gondolva kell vallanunk azt is, hogy a hit kö-

vetelő felszólítás a megismerő, gondolkodó, értő és értelmező ember felé. Mindezzel pedig már mint feladat jelentkezik a hívő ember számára a „hitnek tudománya”, a *teológia* is. Mivel pedig a hívő tudomány — miként a keresztény hit — csakis a hívők közösségében, az egyházban virágozhat, azért természetszerű a megállapítás: a teológia sohasem fordulhat szembe a hittel, az egyház hitével. Funkciója, feladatai között épp az a legjelentősebb, hogy a hívő életet elmélyíti, a hitet erősíti. Még akkor is ezt teszi, amidőn töprengő, „kritizáló” kérdéseket, megállapításokat tesz.

Voltaképp minden hívő ember egyben „teológus”-nak is mondható. Legalábbis ez lenne feladata, hivatása. Egyszerűen azért, mivel *minden* hívőnek meg kell hallani a fentebb már idézett szentpéteri szavakat: legyenek minden időben készek... számot vetni és számot adni. Megfelelni a töprengő, hívők és nem hívők felől érkező kérdéseknek. E feladatot *minden hívőnek vállalnia s végeznie kell.* Szent Péter nem „teológusok” felé intézte figyelemztetését. Amint pedig a lelkiismeretes hívő e számvetést s a benne támadó, felé érkező kérdésekre a válaszadás kötelességét vállalja: hitére tudatosan gondoló, annak tanításával foglalkozó „teológussá” válik.

Nem férhet hozzá kétség, hogy minden hívő feladata — papoké és világiaké egyaránt —, hogy szellemileg-lelkileg mintegy birtokba vegye, tudatosan vallja és élje hitének tanítását. Csakis ezen az úton válhat a hit — bármily szerény mértékű is legyen ez a „teológiai munka” — életformáló tényezővé. A hit tudománya nem csupán keveseknek, a „kiváltságosoknak” hanem — kinek-kinek szellemi- és életadottságaihoz mérten — minden hívőnek feladata. A hit ebben az értelemben is *követelő felszólítás*: minden hívő foglalkozzék vele, mélyüljön el abban, gondolkozzék annak tartalmán, hogy választ tudjon adni a benne felmerülő, a felé érkező kérdésekre.

Az emberi élet mind bonyolultabbá, összetettebbé válik. A világkép kitágulása, a szellemi szituáció, az ember egzisztenciális tapasztalatai, a jövő felé való mind tudatosabb fordulás, — mindegyik tények, körülmények a ma embere, hívő embere számára is problémákat, feladatokat jelentenek. És mindezzel kapcsolatban a *hit előre elkészített „recepteket”, konkrét válaszokat, tanítást nem ad.* Minderről a hívő, a kritikusan kérdező és megkérdőzött ember kell, hogy „kihívott” hitének világánál is elgondolkozzék. A válaszokat pedig csakis az a hit lesz képes megtalálni, az a hívő ember tudja majd helyesen megadni, aki kritikusan, minden emberi tapasztalást számba véve és mérlegelve, a helyes megkülönböztető képességét latba veti — egyidejűleg elkötelezi magát az örök igazságok felé, és Istennek a ma emberéhez, a konkrét szituációban is érvényesen szóló szava felé.

A gondolkodás, az eszmélkedő elmélyedés szolgálatát vállaló hívő ember így *Istent, embertársait és önnön magát is szolgálja*; amidőn kora problémái, kérdései által „kihívott”, követelő hitének figyelmeztető szavára, útmutatására ügyel, amidőn hitének fényénél a válaszokat keresi és megadja. Így válik minden hívő a saját maga körülményei között, a maga módján „teológussá”, így felel meg a hite által előírt „egymásért lenni”, egymást segíteni törvénynek. Így lesz hitének erejében szerető, megkülönböztetni tudó, a hit kritikai funkcióját vállaló és szeretetben szolgáló emberré.

Az csak természetes, hogy e szolgálatból, a hittudomány kritikus funkciójának vállalásából sokkalta nagyobb mértékben kell kivenni részüket az isteni szó hivatott hírdetőinek, a *lelkipásztoroknak és püspököknek.* Nekik valóban egy teljes életen át kell a hívő teológusnak nehéz feladatát vállalni és ellátni. A hit tudományának e szolgáló feladatától nem mentes az a lelkipásztor sem, aki- nek gyakorlatibb módon kell vállalnia a „teológus”

szerepét. És épp úgy nem mentesül az elmélettel többlet foglalkozó teológus, a teológia tanára sem. Ez utóbbi csakis akkor látja el megfelelően feladatát, ha nem fiktív, hanem a valóságos élet által felhozott problémákkal foglalkozik, azokra keres hitben fogant feleleteket. Az „elmélet” és a „gyakorlat” épp a teológia szolgáló munkájában kerülhet napjaink hitéletében a kíváncsú és harmónikus szintézisbe.

A hívőknek és hívő tudományuknak kritikus funkciója napjainkban épp abban domborodik ki, hogy törekvéseik nem merülnek ki a „status quo” merev őrzésében. Ha csakis ezt a „megőrzést” tűznék ki célul, hívő tudományuk már nem Istent, az embereket s az életet szolgálná, hanem valamiféle ideológiává alakulna át. Olyanra, amely *eleve meghatározott*, „integrista”, konzerváló érdekeket és nem a valóságot, az életet, az élő hitet tartaná szem előtt.

A kritikai funkcióját betöltő, a hitet elmélyíteni kívánó és mindig élő hitből fakadó teológia *soha nem válhat agresszióvá a kinyilatkoztatott hit, a hittartalom ellen*. Ellenkezőleg, épp a követelő, kihívott hit és annak kritikai igényeit figyelemmel kísérő teológia válik egyedül a hívő életzálogává, a mindig jobban elmélyülő hit biztosítékává Krisztus egyházában. A hitnek ez a tudománya, a számot vető és számot adó teológia egyaránt veti pillantását a múlt, jelen és jövő felé. A mában is a holnap felé tart. A mában is ősi gyökerekből táplálkozik. Hitet fenntartó, építő, őrző és kiteljesítő munkájánál pedig bátorság és alázat, kemény erőfeszítés és az igazság szeretete vezeti.

1. *Heinrich Fries*: Herausgeforderter Glaube, München, Kösel Verl. 1968.

1968.

A ZSINAT LÉGKÖRÉBEN

Új tájékozódás a keresztény magatartásban

Aki a zsinat előtti vallási életet kellőképp meg akarja ismerni és mindenek előtt meg is kívánja érteni, előbb kissé vissza kell pillantania az elmúlt néhány évszázadra. Edward *Schillebeeckx* visszatekintése alapján¹ korunk hit-élete és „modern” vallásossága kétségtelenül bizonyos ellenhatásnak az eredménye. Ez a reakció előbb ösztönösen, majd mind tudatosabban kezdett az individualista, „jámborkodó”, moralizáló és polgári vallásosság ellen fordulni.

A XVIII. és XIX. század körülményeinek kényszerítő hatása alatt az egyház a hittartalomnak mindinkább azon vonatkozásai felé fordult, melyekről a reformáció másképp tanított, melyeket másképpen látott. Így például a protestáns állítással szemben, mely az egyház üdvösségrendi „intézmény-jellegét” tagadta, az egyházi tanítóhivatal mindjobban a hierarchikus vonatkozásokat, tartalmat emelte ki. Ennek nyomán — érthetően — hamarosan elhalványult, majd egészen háttérbe szorult az egyház lényegét jelentő kegyelmi-közösségnek, a Krisztus-közösségnek hangsúlyozása. Ugyanígy hamarosan homály fedte a világi hívők fontos szerepét és helyét az egyház életében.

A protestáns tanítás nagy súlyt helyezett a szubjektív vallási élményre. Ellenhatásképp az egyház mindjobban hangoztatta a szentségi életnek objektív értékét és jellegét.

E túlzó hangsúly nyomán a hívő nép a szentségekben már nem annyira a Krisztussal való személyes találkozást kereste, s a szentségeknek lassan szinte fizikai automatizmus-jelleget tulajdonított.

Mindjobban lazult a vallásos Kelettel való kapcsolat. Az ökumenikus tudat kezdett mindinkább elhalni az egyházban. Az egyház „tipikusan” nyugati egyházzá vált.

Az individualizmus és a polgári szemlélet az utolsó két évszázad egyházi életére mindjobban rányomta bélyegét. A vallás a „jobb polgári körök” magatartásává vált.

Érthető, hogy ilyen atmoszférában sem az ökumenikus, sem a liturgikus törekvések számára nem akadt hely. A Biblia „tabuvá” lett még az egyház kezében és életében is. A missziós lendület szintén alábbhagyott, a tanúságtétel jelentősége mind kisebb lett és a közösségről, közösségi életről alig esett már szó.

Ily félreecsúszás után már-már elképzelhetetlenné vált még a legbuzgóbbak szemében is, hogy az egyházi élet megújuljon, a hívők vallásos szemléletmódja megváltozzék. Tudjuk, mégsem így történt. S a valóság az, hogy a ma mindjobban kivirágzó megújulás csírájában már ott élt a „deformált” egyházi életben. Hogy duzzadó életté váljék ahhoz belső és külső tényezők, körülmények járultak hozzá.

Elsőként tán a két világháború nyomán megerősödő nagy szellemi világáramlatot, az új egzisztenciális tapasztalás nyomán támadó szellemi klímát említhetjük. Ennek az új szellemnek két — egyházon kívüli — bemutatója a XX. században megerősödő *marxizmus* és az ugyancsak századunkban mindjobban tért hódító *egzisztencializmus*. Új vagy elfeledett és újonnan „felfedezett” gondolatok kerülnek középpontba. Ezek közé kell sorolnunk például a világban való élet, az emberekért vállalt munka jelentőségének hangsúlyozását, a személyes találkozás értékének kiemelését, az ember helyzetét mind

mélyebben felmérni kívánó törekvést, az evilági feladatok elméleti és gyakorlati vizsgálatát stb.

Korunk embere lassan a *keresztény hívő szemléletben* is, a vallási tapasztalásban is *új, egzisztenciális bázist* kezdett felfedezni. Szinte csodálatosnak mondható, hogy épp a „régikez” való viszonyulás, a Bibliával való mind intenzívebb kapcsolat és az egyházatyák tanulmányozása mutatta meg a hívők számára az utat a „modern” gondolatokkal való reális kontaktus felvételéhez. A bibliai és patrisztikus gondolatvilágot ugyanis át- meg át- járja az *üdvösségtörténeti szemlélet*. Ez a szemlélet — a hagyományos antik-nyugati gondolkodásmóddal ellentétben — nem annyira az elvont „lényeg” felé, mint inkább a konkrét-egzisztenciális üdvösségre veti tekintetét. Ez a szemlélet tükröződik a „modern” liturgikus, ökumenikus és biblikus „mozgalmakban”, a missziós és tanúságtevő egyházzal vallott hitben.

E hitből fakadó szemléletben újra intim, egzisztenciális találkozásra törekszik a „vallásos” ember Istenével s ugyancsak ily egzisztenciális felelősséggel fordul az ember, az élet, a világ értékei, az evilági feladatok felé is.

A vallás így lassan „elhal”, ti. a formalisztikus-polgári „vallásosság”. Ugyanakkor fokozott éberséggel kezdünk figyelni a korszerűsége, nem röstellve egyenesen visszautasítani számos régi konvencionális gyakorlatot, lélektelenné merevedett szokást.

A „polgári” vallásosságból eltűnhetett bár a lélekből az Isten iránti fogékonyság, kihalhatott a vallásos „érzék” — mégsem merte kifelé ezt senki sem felmutatni. A vallási praxisra egyszerűen „szükség” volt, mivel a szociális környezet „keresztény” volt. — Manapság már nem így van. A vallásosság, a vallási praxis feltétlenül *személyes döntésből* fakad, bátor állásfoglalást igényel. S ez a vallásosság sokkalta erőteljesebb, sugárzó ereje nagyobb, mint bármilyen régi „rutin-vallásosság” volt.

Az esendő, a *bűnös ember* is sokkal nagyobb megértést talál ebben az „új” vallásosságban, a hívő valóságérzék előtt. Amíg például a régi időkben egy teherbe esett lány a vallás „szférájában”, egy „vallásos” ember szemében egyszerűen „tabu” volt, sőt kiközösített és megvetett lény, — a hívő ember Krisztus bűnbocsátó szemével igyekszik az ilyenre is nézni. Nem „leereszkedő”, hanem őszinte szeretettel kívánja az ilyen is felkarolni. Sőt, olykor már-már túlzásba is vesszük a dolgot és bizonyos bűnmisztikának leszünk áldozatává. Hajlamosak vagyunk olykor úgy vélekedni — s ez feltétlenül téves — hogy komoly, élményszerű vallásosságra a „bűn mélységei” nélkül nem is lehet szert tenni.

E hívő valóságérzék finom érzékkel figyel az ember *egzisztenciális tehetetlenségére* is. Az élet bizonytalanságának számbavétele a vallás világában is jelentkezik. S ez épp az erősebb hit, a bizakodóbb remény következménye. Az Istenre való hagyatkozás, a benne való abszolút megnyugvás nem adhat ugyan „polgári” biztonságérzetet. Viszont mégis őseredeti biblíás magatartás ez, mely remélni tud és akar az emberi reménytelenség ellenére is.

Megváltozik viszonyunk a *másik ember felé* is. A régi tartózkodást sokkal nagyobb feltártság, nyíltság kezdi felváltani. A hívő ember valóságérzéke tudatosan kezdi keresni az emberi találkozás és a párbeszéd lehetőségét. E találkozás szelleme élteti mindinkább papok és világi hívek, az egyes vallások tagjai között jelentkező kapcsolat-teremtést. Ugyanígy fordulunk egészen más szemléletű, más felfogást valló emberek felé is. Sőt, szinte az a helyzet, hogy a másképp gondolkodók felé nyíltabbak kezdünk lenni, azokat jobban meg kívánjuk érteni, mint saját hit-testvéreinket. Ez utóbbiakat gyakran kritikusabban bíráljuk felül, mint a kívülállókat.

Mindehhez még hozzászámíthatjuk azt a körülményt,

hogy a *modern pszichológia* a vallásos életnek és élményeknek bizonyos területeit leleplezte és ma már — józan belátással — a régi „hivatalos vallásosság” nem egy formáját mint „ál-vallásosságot” tartjuk nyilván.

Röviden: mindenütt és mindenben a valódi, a hívő valóság szemléletből fakadó vallásosságot akarjuk megragadni. Mind erőteljesebben fordulunk az üdvösségünk-ről szóló kinyilatkoztatás mondanivalója felé. Joggal beszélhetünk ezért „modern” vallásos érzékről, hívő valóság szemléletről.

Bármennyire is tölt el azonban jóleső örömmel ez a „modern” vallási megújulás, nem hallgathatjuk el, hogy minden értéke mellett magában hordja — mint annak idején az ellenreformációs törekvésekben — az *egyoldalúság csíráját*. Sok mindenről kezdünk oly kizárólagossággal beszélni, hogy lassan bizonyos dolgokat, igazságokat agyonhallgatunk. Kétségtelen ugyan, hogy számos mai keresztény nem érzi jól magát a régies atmoszférában. Számos — kiváltképp — a fiatal ember veszíti el ezért lassan és csendben a hitét. Számos régi „forma” összeegyeztethetetlen sokak számára az élet valóságával. S mivel azokban mutatták be nekik a kereszténységet — a lényegesnek, az egésznek fordítanak hátat. — Ilyen körülmények között mérhetetlenül fontos a *lényegest és változhatatlant* minél világosabban feltárni, *a maga teljességében bemutatni*. Igaz és szükséges, hogy a keresztény életet meg kell tisztítani mindattól, ami napjainkban még mindig a túlhaladott és deformált vallási szemlélet maradványaként él közöttünk. Mindezt azonban úgy kell elvégeznünk, hogy a valóban keresztény voltunkhoz, hitünkhöz tartozó, mindezt jelentő igazságok ne essenek e tisztogató akció áldozatává.

A már eddig is tapasztalható eredmények hosszas fáradozás gyümölcseként kezdenek mindinkább beérni. Nem téveszthetjük azonban soha szem elől, hogy a ke-

reszténység időtálló értékeit nem valami „ellen” kell megfogalmazni és nem is egyetlen kor teológiájából (pl. a középkorból) kell kiolvasni. Az *egész dogmát*, azaz *a keresztény tanítás és élet szintézisét*, teljességét kell a hívek elé tárni. Ezt igényli napjaink modern emberének valóság-szemlélete. E szintézisnek nem tesznek jó szolgálatot az egyoldalú állásfoglalások. Szükséges az újból „markolni” de úgy, hogy semmi ne hulljon ki a régi, időtálló értékekből kezünk közül. És ezt a munkát csakis úgy végezhetjük el, ha szemünk előtt tartjuk az egyház egész tradícióját és az egyházi tanítóhivatal vezető szerepét.

Isten, az ember nagy ügye

Századunkban az istenfogalom nagy tisztulási folyamaton ment keresztül. E folyamat eredményeként Isten az ember számára ismét „ügy” lett. Nem csupán a hívő keresztény vagy épp zsidó vallású ember számára, hanem *az* ember, a kérdező és Isten jelentkezését meghallani képes ember számára.

Heinz *Zahrnt* protestáns teológus Istenről írt művének² bevezetőjében rámutat arra, hogy nevezzük bár korunkat a „világháborúk korszakának”, a „biztonságos élet utolsó szakaszának”, a „félelem korának” vagy épp az „újkor végének” — mindenképpen azt akarjuk érzékelteni hogy egy bizonyos krízis marka szorít mindannyiunkat. Külső katasztrófáknak nemcsak emléke kísért, hanem ezeknek jelenléte is háborgat mindannyiunkat. S e krízis vajúdásai közt az *Isten után való kérdezés*, kételkedő-gyötrődő kérdések nem épp az utolsó helyet foglalják el a ma emberének életében.

Zahrnt Dosztojevszkij „Démonok” c. írását idézi. „Hagyjuk ezt — mondja abban Zsatoff — erről majd később... most a legfőbb dologról beszéljünk: van-e

egyáltalán Isten vagy nincsen; s mit kell az embernek tennie, ha nincs; egyáltalán, élhet-e az ember Isten nélkül?” — Pontosan ez a hely a regényben az — folytatja Zahrnt — amely a jelen szituációt is jellemzi. Mert nem a hitet érintő ilyen vagy olyan témáról van szó, hanem az egészről, mindenről, a „legfőbb dologról”: ez pedig „ügyünk Istennel”. S csakis és annyiban lehet minden „egyébről” szó, amennyiben az Isten ügyéről és ezzel minden egyes ember ügyéről esik szó.

Más szavakkal, de tartalmában hasonlóan nyilatkozott Joseph Ratzinger, a tübingeni dogmatika-professzor az 1966-os római teológiai kongresszuson. Az egyik kongresszusi nap estéjén szűkebb körű kerekasztal-konferenciát tartottak. Ezen Ratzinger a zsinat utáni teológia legégetőbb problémájáról beszélt. S ezt az *Isten-problémában* jelölte meg. Hangsúlyozta, hogy a zsinat nyomán egy bizonyos ekléziológiai fellendülés volt várható és ez szükséges is volt. Mindazonáltal — mondotta — jelenleg máris bizonyos ekléziológiai telítettség következett be. Viszont fel kell figyelniünk és nagyobb súlyt kell fordítanunk az Isten-probléma tárgyalására. Teológiánknak most feltétlenül ez áll központjában. Ez a kérdés áll előtérben még korunk krisztológiai beállítottságú teológiájában is. A modern ember tudatában ugyanis az Isten lassan eltűnik, „meghal”. Ha pedig így van, akkor szükségszerűen kiürül az „istenember” fogalom is, mivel a megtestesülés centrális misztériuma helyett csak a „liberális Jézus-kép” áll újra előttünk. Így lassan az „ember-Jézus”, a „testvér” *csakis* egy közülünk. Ha a modern teológia valóban elérkeznék az „Isten haláláig”, akkor abban már csakis egy evilági értelmű „krisztológiai humanizmus” számára marad hely.

Kétség sem férhet hozzá, hogy az említett két neves teológus a jelen vallási és teológiai élet problémáinak gyökerére mutatott rá. S ahhoz sem férhet kétség, hogy

itt nem csupán a katolikus, hanem a protestáns, zsidó vagy épp mohamedán ember hitének alapproblémájáról van szó.

Érthető tehát, hogy amidőn napjaink hívő gondolkodóinak írásait forgatjuk, újra és újra az „Isten-ügyével”, a „legfontosabb dologgal”, az Isten-problémával találkozunk. A nagytekintélyű zsidó vallásbölcsele, Martin Buber például (főképp a „Die Gottesfinsternis”, „Das Problem des Menschen”, és az „Ich und Du” műveiben, melyek mindegyike számos kiadást ért meg) a *személyes „én-te kapcsolat”* kidomborításában látja az Isten-problémának gyökerét és egyben megoldását is. Az ember ugyanis mint kérdező, mint halló lény éli saját egzisztenciáját. Kérdéseivel elsősorban az emberi „te”, az embertárs felé fordul. S kétségtelen, hogy a „másik ember” számos problémájára képes a megfelelő választ is megadni. De akkor is csak hallgatásba tud burkolózni, amidőn valaki a döntő kérdést teszi fel. Az emberi egzisztenciának gyökeréig hatoló válasz — vallja Buber — csakis egy magasabb lény, az „abszolút Te” felől érkezhet. Így kerül a kérdező ember a legszemélyesebb kapcsolatba a sorsdöntő válaszokat adó Istennel. S mindez mindig csakis azért lehetséges, mivel előbb maga az Isten jelentkezik intim-szféránkban kérdésével. Azzal a kérdéssel, mely egyben felszólítás is: Hol vagy, te ember? Mi vagy, te ember? — Az ember Isten után kell, hogy kérdezzen, mivel az „abszolút Te” maga kérdez, tesz fel sorsdöntő kérdéseket teremtményében. S oly kérdésekkel jelentkezik, amelyekre választ *kell* adni.

Abban a bizonyos „semleges világban” (Es-Welt) „bizonyítékok” szólnak az Istentről. Az én-te világában Isten és ember beszélgető, kérdező és választ adó partner. E kapcsolatban az Isten az abszolút ajándékozó és az ember a befogadó. Nem valamilyen „tartalmat”, hanem elsősorban személyes találkozást jelent Istennek és

embernek ez az „én-te” kapcsolata. Az ember ne „fog-lalkozzék” Istennel. Ha ezt teszi, már nem az élő Isten, hanem csupán egy sápadt fogalom felé fordul.

S bármennyire „kérdező lény” az ember, kérdéseivel mégis — úgy tűnik — gyakran egyedül marad. Mert az Isten hallgat. De valóban így van? — kérdezi Buber. A ma emberének tán kissé jobban meg kellene vizsgálni, hogy nem ő maga vált-e süketté? Nem önmagát tetteti csupán? Nem „akar”-e süket maradni? Mert mást jelent az, hogy „Isten nem létezik” és egészen mást, hogy „az ember nem hallja Isten szavát”. Esetleg nem is figyel rá. A zaj elvonja a hallgatás csendjétől, elvonja Isten szavától. Erre az alternatívára ma mindjobban kezd a hívó ember figyelni. Olykor tán még a nem hívó előtt is felötlik a gondolat, hogy voltaképpen süket „akar” maradni. Ezért figyelmeztet Schalom *Ben-Chorin*, Buber kiváló tanítványa: Az istenhit nem kellemes pihenőpárna, hanem a lélek nagy ügye, mi több, merészsége. A Hang ma is kérdez: Ajjekka? Hol vagy Ádám, hol vagy ember?! Jól ismert hangja ez az Ismeretlennek és „utolér”, ha előbb nem is, utolsó órákon.³

Az agg Buber igen „modern” hangot üt meg, amidőn lázadozik Istennek fogalomká-degradálása ellen. Tán még élesebben szól, mint annak idején *Pascal* vagy *Newman* tette. Amit e vonatkozásban elmond, feltétlenül helyes is. De mint oly sok bölcs figyelmeztetést, ezt sem lehet abszolutizálni. A „filozófusok Istene” valóban nem az élő hitnek, a Bibliának élő Istene. Az „istenbizonyítás” valóban nem képes — mint Newman oly meggyőzően mondja — a szívet felmelegíteni.” De azért e téren sem szabad túlzásba esni. A „sápadt” istenérveknek is megvan a maguk értéke. A helyes mértékre hívja fel e téren a figyelmet Gottlieb *Söhngen*, a neves müncheni professzor. „Nem lehet az istenbizonyítástól túl sokat várni. Nem lehet maguktól a bizonyítékoktól várni azt, amit

kizárólag csakis a bizonyított képes megadni. Semmiféle bizonyító érvelésnek nem kell érzelmeket felmelegítenie, nem kell vigasztalnia és nem kell „épületesnek” lennie. Sőt, abban a pillanatban gyanússá válnék egy érv vagy bizonyíték, ha az értelem helyett a szívhez fordulna.”⁴ Ezért mondhatja E. Jünger : „A megismerőképesség vezett a teológiához. Be kellett előbb önmagam számára bizonyítanom Isten létezését, mielőtt újra hittem volna benne. Más szóval: ugyanazon az úton kellett visszamennem hozzá, amelyen elhagytam őt.”⁵ Az osztatlan emberben a „romlatlan értelem filozófiája épp úgy Istenhez vezethet, mint a tiszta szívnek bölcsessége. Végül is a kegyelem teheti csak teljessé azt, amit az ember igazságkeresése elkezdett.”⁶

Sokat foglalkozott az Isten-problémával műveiben a nagynevű protestáns teológus, Paul Tillich is. A nemrég elhunyt tudós gondolatvilágában az „Isten ügye” Jézusban, a Megváltóban nyeri feloldását. Krisztusban Isten személyesen találkozik az emberrel. Tillich szerint elképzelhetetlen, hogy Istenről reális fogalmunk, „képünk” legyen. És épp ezért az is lehetetlen, hogy Isten (a valóban Isten) valamiféle fantázia, „beképzelés” szülötte legyen. Az ember ugyan „szükséghelyzetében” Istenről képekben és szimbólumokban kénytelen szólni. Ezek azonban soha nem merítik ki minden lét alapját, magát a Létet. Sajnálatos, hogy a szokásos és „elkoptatott” teizmus Istent valamiféle „égi”, tökéletes lényvé formálta, olyanná, aki a világ és emberiség fölött „trónol”. Az ateizmusezért méltán tiltakozik az *ilyesfajta* legfőbb létező ellen.⁷

Tillich öntudattal vallja önmagát az apostolok, mártírok azon utódjának, akik egész életükben küzdöttek az „emberképre szabott” „isten” ellen. S amidőn ősi paradoxonossal az „istenfölötti Istenről” szól, ugyanazt kívánja kifejezni, mint az ősegyháznak hívei, mint az egyházatyák is mondani akartak. Ezek is küz-

döttek az emberképű istenek ellen, őket — saját korukban — épp ezért tartották „ateistáknak”, az „istenek” tagadójának.

Tillich nagyon világosan látta korunk emberének „nagy ügyét”, az istenproblémát. Írásaiban végigvonul az igaz „ügyért” való küzdelem gondolata. Az emberképre szabott „istent” akarta mindenáron detronizálni, hogy helyébe az igaz, az élő Istent helyezhesse. Sajnos, tanítványai félreismerték mesterük nemes törekvéseit. *Altizer, Hamilton, Vahian* és mások — a vulgarizáló sajtó segítségével — életre hívták az „Isten halott” teológiát és mozgalmat. Maga a mester, Tillich, néhány héttel halála előtt megdöbbenve mondotta: „Ez már túl meszsze megy”. És minden bizonnyal igaza is volt. Egy azonban kétségtelen: még az „Isten halott” teológia, a „keresztény ateizmus” szószólói sem tudnak mást tenni, mint tovább tusakodni. Úgy, mint Jákob tette az angyallal — küszködnek ők is Istenükkel. Mint Jákob, ők is oly erősek akarnak lenni, hogy „kierőszakolhassák” az Isten áldását.

„Isten ügyével” napjainkban számos kiváló katolikus teológus is foglalkozik. Napjaink „modern” gondolkodása általában az ő szemléletükben is megnyilatkozik. Nem annyira a „bizonyított”, mint a „mindig nagyobb”, az ember számára „valóságos”, de „felfoghatatlan” Istenről szólnak. A számos „nagy név” helyett most egy kevésbé ismert „teológának” gondolataiból idézünk. A női léleknek inkább intuitív és szubjektív szemléletére utal az alábbi tanulmánynak címe is: *Mein Gott — Az én Istenem.*⁸ Vilma *Strum*-nak, e tanulmány szerzőjének „kézvezetője” az Isten felé vezető felfedező úton *Teilhard de Chardin*. „Téziseiben” az Isten szó többnyire csak indirekt módon szerepel. Mindig az eljövendő Teljesség, a most még rejtőző, háttérben működő Valóság áll szem előtt. Az az Isten, aki itt a földön az embertestvériség

valóságában nyilatkoztatja ki nap mint nap önmagát.” Anélkül, hogy itt, a földön szemtől szembe találkozhatnánk ezzel az Istennel, elérhetem őt — mert ő maga monddta, hogy így van — a legkisebb embertestvérben is. A szomorúnak vigasztalásában, az éhezőnek a falat kenyér nyújtásában. Ha kinyújtom utána kezemet, az üresbe markolok — és mégis: a világ valóságában, az embertestvérben egyre közelebb kerülhetek hozzá. Amíg itt a földön élek, a világon „kívül” lehetetlen kapcsolatot teremtenem övele. Mert szemem ugyan „felemelhetem”, hozzá, de józan „modern” gondolkodásomban tudom, hogy a földgömbön nincs „fönn és lenn”. Isten nincs sem a csillagok fölött, sem alatt. Nincs számomra a „túlvilágon” sem, mert számomra csak ez a világ van. Nincs itten, vagy ottan — de *velünk van, nálunk van*, számunkra létezik. S a felé vezető út akkor járható számomra, ha együtt-vagyok, együtt-megyek, együtt-teszek embertestvéreimmel. Bűnössé válok és elszakadok tőle, ha lustaságból magamra maradok, ha kivonom magam az emberközösségből, ha nem gyakorlom a szeretet cselekedeteit. Úgy leszek tökéletes, ha együttműködöm Vele a világ üdvéért, az emberek üdvösségéért. Hiszem, hogy testemet és az én világomat magához emeli a beteljesülés óráján. Éjjel tán rettegek, hogy mindennek vége, csak a koporsó, sírgödör és enyészet. De nappal, ha a csodás világot látom, ha mindenek között újra csak felfedezem magam és őt, akkor öröm fog el. Mert tudom, hogy Benne élünk, vagyunk, mozgunk, hogy Belőle soha ki nem szakadhatunk.” — Tán nem túlzás, ha Vilma Strumnak „modernségét”, gondolatainak a ma emberét megragadni képes „eredetiségét” Szent Pálnak areopagoszi beszédéhez viszonyítjuk. Pál ott és akkor szintén „modernül” beszélt arról az Istenről, „aki nincs messze egyikünkötől sem. Benne élünk, mozgunk és vagyunk” (ApCsel 17, 27-28).

Napjaink józan gondolkodását figyelembe véve, csak örülni tudunk annak, hogy Isten ma elsősorban nem esztétikai „tárgy”, nem himnuszköltészet ihletője. Napjaink szellemi klímájában oly szelek fújdognak, melyek korunk emberének józanságát tiszteletben tartják. S ezért van nyilvánvalóan az is, hogy Isten „ügyünk” lett, a „legfontosabb dolog”, „melyről” világszerte többet szólnak, mint valaha (még ha más-más „előjellel” is). A „theologia negativa” mindig pozitív állítások sorozatát is jelentette. S e „nemtudás” *pozitívuma* Istennel kapcsolatban sokkalta több, mint a megmagyarázhatatlan jelenségek, események láttán a „hézagpótló” Istent emlegetni. E „nemtudás” sokkal biztosabb és több tudást jelent, mint megannyi jószándékú „jámboi” szöveg. Végre eljutottunk oda, hogy Isten nem egy szillogizmusnak, nem egy bizonyítási folyamatnak, nem valamiféle vizsgálódásnak végkövetkeztetése, „tárgya”, hanem bevallottan a felfoghatatlan, a „mindig nagyobb Isten”.

Immár fél évezrede, hogy *Nicolaus Cusanus* (+ 1464) az „Isten kereséséről” kis könyvét megírta. S már ő is világosan és „modern” gondolkodó módján tudta, hogy az „elrejtett Istent” sokféleképp meg lehet nevezni. Semmiféle fogalom és emberi tudás nem képes ugyan őt „befogni”, mégis minden emberi beszéd, az egész élet felé kérdez, róla beszél. S ha így van, akkor nem szabad megijednünk még az ilyen „ultramodernként” ható kijelentésektől sem — amilyen például Kurt Flasch-nál, a fiatal filozófusnál és nyelvésznel olvasható —, hogy ti. „az ember Isten mértéke”. Bár modern köntösben, de az ilyen szavakban is régi idők bölcseinek tanítása jelentkezik. A teremtett ember ugyanis teremtgondolatokban fordul ma is a „legfontosabb dolog”, az Isten és saját „ügye” felé. Az emberkép örök időkre Isten képmását tükrözi. Igaz — írja Ladislaus Boros⁹ — az ember ma inkább önmaga arcát fürkészi. De még így sem szakad-

hat el az ősmintától és a „legtökéletesebb képtől”, Jézus Krisztustól. Attól, „aki a láthatatlan Isten képmása” (Kol 1,15) és — miként a II. *Vatikáni zsinat* fogalmazza — „aki egyben a legtökéletesebb ember, aki Ádám fiainak visszaadta az istenképiséget” (Gaudium et spes 22.).

Norbert *Kutschki*, a „Gott heute” c. kötet szerkesztője előszavában így eszmélkedik: „Isten ma? — Isten szó, amely tán semmit sem mond az egyik, és nagy fontosságú, szent a másik ember számára. Régi „bútordarab” a polgári személytelen vallásosság és az élet értelme a személyesen megérintett ember szemében. Az egyik ember számára nyugtalanító, idegesítő gondolatokat támaszt, a másik viszont végtelen harmóniát hall kicsendülni az igénytelen kis szó hallatára. — Bármiként is van: probléma, „ügy” az emberek számára. Tán jobban, mint valaha. Hiszen — ha a közömböseknek langyos táborát leszámítjuk — vele foglalkoznak hívők és nem hívők milliói.”

Már az ószövetségi Zsoltáros is felszólította a hívőket: „Új dalt énekeljete az Úrnak”. S szava érvényes minden időben. Ezért akar korunk teológiája is „új dalt” énekelni, új módon Istenről szólni. Kortársak kérdéseire keres választ akkor, amidőn tapogatózó kísérleteket tesz, hogy „modernül”, korszerűen, érthetőbben szóljon Istenről. Arról, akiről egyszer s mindenkorra tudja, hogy kimeríthetetlen, hogy a „mindig nagyobb Isten”. S azt is tudja ez a kereső „modern” teológia, hogy válasza nem lesz végleges. Mert — mint *Zahrnt* könyve végén írja — a teológus jól tudja, hogy csak az evangélium örökérvényű, a teológia mindig az időnek gyermeke. Az Istenről beszél mindig s közben oly dómot épít, mely soha nem készülhet el teljesen. Nem is szabad elkészülnie. Mert Istent sem templomba, sem teológiai rendszerbe nem lehet bezárni. „Isten nem kézzel épített templomokban lakozik” (ApCsel 17, 14). „A teológia temploma

— mint W. v. *Loewenich* mondja — nyitva marad, mert beletekint az égbe.”

Emberek és korok változnak s mégis, minden időben a bűnös, véges, kétkedő, halandó ember újra és újra beszél az ősi témáról, a „legfontosabb dologról”, nagy „ügyéről”, Istenről. Egyszer állít, máskor tagad vele kapcsolatban. Nagyot és merészet akar és szájával, tollával újra csak hibázik. De ez az egyetlen út, mely elől az ember ki nem térhet, mert számára „ügy” az Isten. Az az Isten, aki elnéző jóságával és kegyelmével teszi jóvá, javítgatja újra és újra, amit az ember elront. Istennek még teológiánkat is meg kell bocsátania — ez *Zahrnt* utolsó mondata — tán semmit jobban, mint épp teológiánkat.

Jegyzetek :

1. Edward *Schillebeeckx* : Tijdschrift voor geestelijk leven, 1958. 4. és Supplément de la Vie spirituelle 1959. 5-9. — 2. Heinz *Zahrnt* : Die Sache mit Gott, München, 1967. — 3. *Schalom Ben-Chorin* : Der unbekannte Gott, Mainz, 1967. — 4. Gottlieb *Söhngen* : Die Neubegründung der Metaphysik und die Gotteserkenntnis, Münster, 1958. — 5. E. *Jünger* : Strahlungen, Stuttgart, 1949. — 6. J. *Hirschberger* : Der Gott der Philosophen. in: Gott heute, Mainz 1967. — 7. Paul *Tillich* : Systematische Theologie I. — 8. Vilma *Strum* : Mein Gott, in: Gott heute, Mainz, 1967. — 9. Ladislaus *Boros* : Gott — unsere Zukunft, in: Gott heute, Mainz, 1967.

1968.

ISTENBIZONYÍTÁS, ISTENHIT ÉS ATEIZMUS

A teológia és igehirdetés szembesítése korunk
ateizmusával

Bertold Brecht *Geschichte vom Herrn Keuner* c. írásában valaki ezt a kérdést teszi fel Keuner úrnak: „Vajon van-e Isten?” — Keuner pedig így válaszol: „Azt ajánlom, gondolkozz el azon, hogy megváltozna-e magatartásod a kérdés megválaszolása után? Ha nem, akkor azonnal félretehetjük a kérdést. Ha azonban igen, akkor legalábbis abban lehetek segítségedre, hogy kijelentsem: már döntöttél is! Igen, mert szükséged van Istenre.”

Úgy vélem, a Brecht által előadott kis dialógusban benne rejlik hit és nem-hit, hívő és ateista konfrontációjának a lényege. Filozófiai és teológiai, elméleti és gyakorlati szinten egyaránt. Ha ugyanis bárminemű választ, főleg ha pozitív választ vár és fogad el valaki az istenhit kérdésével kapcsolatban, máris kilépett az ézigazságok hívős világából, és az *életigazságok* területén tájékozódik. Ha nem így lenne, már maga a kérdés is közömbös, érdektelen számára. Egy marxista filozófus jelentette ki néhány évtizeddel ezelőtt: végtére is lehetséges, hogy van Isten. De semmit sem tudunk róla, s éppen ezért a probléma közömbös számunkra. Az, mivel életünkbe nem folyik bele, nincs ránk semmi hatással.

Bizonyíthatjuk-e Istent?

Közelítsük meg most más oldalról témánkat. Ha *közvéleménykutatással*, szavazással kellene eldöntenünk, vajon mi aktuálisabb napjainkban, mi áll inkább az érdeklődés középpontjában: az istenbizonyítás problémája-e, vagy az ateizmusé — azt hiszem, nem tévedek, ha azt állítom, hogy a megkérdezettek jelentős többséggel az utóbbi mellett foglalnának állást. Jómagam feltétlenül így nyilatkoznék. Már csak a *hic et nunc*, a saját helyzetünk *Sitz im Leben*-je miatt is. Lehet-e hazai társadalmi-idológiai adottságok mellett az igehirdetőnek és a teológusnak izgalmasabb témája, mint az Isten-kérdés, következésképp az istenhit és ateizmus problémája.

De ezen túl is, a *teológiatörténeti* vizsgálódás könnyen rávezet, hogy az ún. klasszikus istenbizonyítás, az istenérvek tárgyalása túl szűkre méretezte a probléma bemutatását, napjainkban viszont minden teológus és igehirdető számára istenhit és ateizmus feszülése húsba-vérbe vágó, szorongató-kihívó-követelő kérdéssé és feladattá nő. Istenről, istenhitről ma aligha szólhatunk az ateistáknak és az ateizmusnak — hogy úgy mondjam — kontextusa nélkül.¹

Félreértés ne essék: az istenbizonyítás, az istenérvek problematikája *valódi bölcséleti kérdés* maradhat számunkra. Ma sem lehet semmibe venni, hogy az istenérvek — legkülönbélebb megjelenési formájukban, mint például ontológiai, teológiai, kozmológiai, morális érv — évszázadok során a teológia bevezető, esetleg alapozó ismeretanyagához tartoztak. A mintegy száz évvel ezelőtti megfogalmazott, ide vonatkozó I. Vatikáni zsinati tanítás mindegyikünk előtt közismert. Az is ismeretes, hogy a zsinati fogalmazás nyomán a természetes és logikus gondolkodást tükröző érvelés sokak számára a természetfölötti kinyilatkoztatott igazság rangjára emelkedett. És ez az a *pont*, ahol már meg kell állnunk, és kissé el kell

gondolkodnunk. Az Isten szóban inkarnálódott ígéből, a Szentírásból táplálkozó teológia a természetes istenérveknek ilyen rangemelését aligha teheti magáévá. Nem említve a súlyos kérdést, vajon valóban „bizonyítanak-e”, s miként, ezek az istenérvek, mindenekeelőtt arra kell utalnunk, hogy Isten a Biblia világában a kinyilatkoztatás tanítása szerint mindig a hallgató, a választ adó, az önmagát, életét elkötelező, *hívó emberrel* lép kapcsolatba, tár föl valamit önmagáról, saját életéről. Szövetsége személyes odaadást, bizalmat jelent és követel. Ha viszont az istenbizonyításon olyan gondolatsoort értünk, melynek segítségével Isten mindenki számára, aki „normálisan” gondolkodik, mintegy kényszerítő erővel, bizonyítottan demonstrálható, akkor eleve semlegesítettük a személyes hit minden értékét, sőt ki is kapcsoltuk már az ember életéből.² Ha valóban a kinyilatkoztatás Istenére gondol valaki, akit nevéen szólít az ember, aki nem csupán a fogalmi világban bukkan föl számára, és nem csak egy jól megszerkesztett szillogizmus záróköve, — akkor eleve tudhatja azt is, hogy úgynevezett semleges gondolkodással, szellemi operációval ezt a személyt, a vele személyes kapcsolatban létezőt el nem érheti.

Ha azonban mégis ragaszkodnék valaki az „istenérv” kifejezéshez, akkor — bármennyire tűnnék is első hangzásra ellentmondásosnak — a „szövetségi évről”, pontosabban a „*hitből forrásozó érvelésről*” beszélhetünk csupán. Amint *Henri de Lubac* írja egy helyen: „De fide ad fidem — hitünk elemzésében és igazolásában nem az értelmet, hanem a hitet kell megtenni kritikánk legfőbb alapelvének. A hit ugyanis sokkal radikálisabb kritikának a principiuma, mint az értelem, mivel a kimondhatatlan és szent Istenhez való odakapcsolódás. Ez a kapcsolat pedig nem engedi meg, hogy az értelmi gondolkodás megrekedjen olyan tapasztalati szinteknél, amelyeken csak a bálványokat lehet elérni.”

Oly korokban, melyekben az Isten létéről való meggyőződés többé-kevésbé közmeggyőződés is volt, a teljesség, az elméleti alapozás megkívánta, hogy *prelimináris* tételként Isten létét bizonyító érveket soroljon föl a teológia is. Napjainkban ez az eljárás — legalábbis a hagyományos módon — nem igazolt, és nem is célravezető. Hogy van-e Isten vagy nincs — ezt a kérdést minden teológusnak és minden teológiai témának újra és újra meg kell válaszolnia, akár az áteredő bűn, akár a gondviselés vagy épp Krisztus, egyház, az örök élet, sőt az alapvető morális problémák kerüljenek elő a teológiai munka során. Ha az *egész* teológia nem lenne egyetlen nagy istenérv, akkor csupán szellemi munkává, esetleg kevesek időtöltésévé degradálnának.³

Talán itt vethetjük fel a kérdést: egyáltalán lehet-e Isten létét úgynevezett *kényszerítő erővel* bizonyítani? Úgy például, mint a matematikai tételeket, fizikai törvényeket, vagy esetleg úgy, mint ahogy egy bírósági eljárás a bizonyítékoknak ellentmondást nem tűrő, kényszerítő erejével bizonyítja a vádlott bűnösségét. Azaz úgy, hogy a bizonyítékok ellen ésszerű módon ellenvetést már nem lehet felhozni. A mi esetünkben ez annyit jelentene, hogy az, akit Istennek hittünk, vallottunk, már nem Isten, hanem csupán egy az evilági valóságok közül, melyet mintegy „befogtunk” szellemi látásunk horizontjába. Itt áll, ha tetszik: fekszik előttünk, mint sejt a tárgylencse alatt, mint a levezetett tétel a papíron. Ha csak egyetlenegyszer is valóban és helyesen megsejtettük, hogy *kicsoda* az Isten, akkor egyetlen válaszuk marad: ő a *fölfoghatatlan*, a *teljességgel soha nem bizonyítható, kényszerítő erővel nem igazolható*. Más szóval: egy olyan „isten”, akinek létét lezárt, korrekt bizonyítással, hogy úgy mondjuk: „geometriai módon” bizonyítani lehetne, — már nem lenne az Isten.⁴

Ami Istennek ún. bizonyítását illeti, egészen kézen-

fekvő, hogy ezt nem a természettudományoknak kell elvégezni. De a bölcséleti gondolkodás, a metafizikai igazolás sem képes itt hiánytalan munkát végezni. Nem feledhetjük ugyanis: minden olyan igazság, mely nem csupán a mérhető, fogható, a „tárgyi világot” fejezi ki, tárja elénk, s melyet ezért sokkal inkább nevezhetünk „életigazságnak”, csakis akkor lesz a *mi igazságunk*, akkor „győződünk meg róla”, és egyben akkor fog minket is meggyőzni, ha magunk is közelítünk hozzá, ha *akarjuk* megismerni. Az objektív logika és a metafizikai érvelés mit sem ér az olyan ember számára, aki igazságra törő vágyát nem akarja kielégíteni, aki nem akar mintegy túllépni önmagán, a foghatón, a tapasztalhatón. Nem feledhetjük, hogy azt az igazságot, mely élet, mely *követelő igazság*: az Istent csakis értelem és akarat együttműködése képes az ember igazságává tenni. A természettudomány területén és számos más tudományszaknál természetesen más a helyzet. Ott nem az a fontos, vajon én meg vagyok-e győződve az igazságról, hanem, hogy bizonyított-e a szóban forgó tény, eredmény. Nem így filozófiai-világ-nézeti síkon, még kevésbé a hit igazságánál. Itt magamnak is állást kell foglalnom, én magam személyesen kerülök kapcsolatba az igazsággal. Van ugyan itt is ún. szellemi munka és fogalmi tisztázás, de mindezek végén nem a „kényszerítő eredmény”, hanem a „felszabadító igazság” vár. Isten felé fordulva oly pótolhatatlan értéket ismerek fel, mely már nemcsak ajándék számomra, hanem feladat is: állásfoglalást, életet követelő valóság.

Isten titokzatos jelentkezése soha nem kényszerítő erővel tör be az ember világába. Ezért is követeli az isteni Te, a partner, a *teljes emberi személyiség* bekapcsolódását akkor, amidőn megszámíthatatlan módon szavát hallatja. Itt már nem lehet a logikai ratiocinium síkján, sem pedig az emberi tapasztalás síkján megrekedni. Nem, mivel itt már nem csak az ember kereséséről, kérdéseiről,

ismeretre törő vágyáról van szó. Itt már maga az abszolút „TE” az Isten kérdez, Ő hív, intéz felszólítást az emberhez. És ezt a kérdést, hívást végső soron mindenki — ki így, ki úgy — megválaszolja.

Egyébként is mindaz, amit kényszerítő erővel bizonyítani tudunk, a tapasztalat tanúsága szerint könnyen közömbössé, érdektelenné válik számunkra. Hiszen akkor is igaz, ha tudom, de akkor is, ha nem törődöm vele. Egy „bizonyítási feladatot” megoldottam, most félreteszem és egy másik felé fordulok. A kényszerítő érvelés, bizonyítás csakis értelmemet, tudásszomjamat — és nem az egész személyemet érdekli. Nem indítja akaratomat, nem zavarja érzelemvilágomat, nem kéri számon felelősségtudatomat. Az az Isten azonban, aki Ábrahámot szólította, aki Mózesnek megjelent — és folytathatnók végig az üdvtörténet jelen órájáig — nem lehetett ún. semleges ismeretanyag többé senki számára, akivel csak megismertette önmagát. — Jól vigyázzunk: természetesen Istennel kapcsolatban is kell ismeretről, megismerésről beszélni. De olyanról, melyet nem lehet egyetlen vagy több érvel, elméleti érveléssel, bizonyítékok sorával mintegy birtokba venni, melyet nem lehet az ún. józan ész alapján senkire rákényszeríteni, mivel csakis egész emberi egzisztenciánk bevezetésével juthatunk annak birtokába.

A keresztény istenhit és az ateizmus

De Lubac nyomán ismételjük: istenhitünk *mindenekelőtt hit*. Ez nem tautológia, nem fölöslegesen ismételt szószaporítás. Istenhítünk olyan ismeretre épül, mely szükségképpen egész embert érintő *magatartást* is provokál. Olyan ismeret, mely „mozgásra” készítet, mellyel a láthatatlan Isten felé indulunk, mert hiszünk *benne*, hiszünk

neki. A személyes momentum az igaz Isten ismeretétől elszakíthatatlan. Személy kapcsolódik a másik személy gondolatához, tanításához, életéhez. Nem bizonyítás, érvelés, nem a józan ész kizárólagos és hűvös szava, hanem a másik személy felé való fordulás, őszinte felnyíltság és önátadás: ez a keresztyén istenhit.

A hívő ember gondolatvilágában Isten léte igazság, sőt *biztos igazság*. De egyben olyan igazság is, mely nem rideg tézisként, egy érvelési láncolat eredményeként fekszik előtte vagy villan fel számára, hanem, mely az ő „*saját igazsága*” is. Igazság, melyben egyaránt felcsillan számára Isten bölcsessége és szeretete. Ha valóban komolyan vesszük: mit is jelent az Isten-ismeret és az azzal egybeforrott istenhit, akkor fog csak igazán óriásként előttünk állni a második Vatikánum által is „korunk egyik legsúlyosabb tényeként” említett *ateizmus* s az azzal összefüggő nagyszámú teológiai és lelkipásztori probléma.

Mint mondtuk: Isten létét kényszerítő erővel nem lehet bizonyítani. Ha pedig így van — *contra facta non valent argumenta* — akkor az ateizmus, illetőleg ateista meggyőződés valóban *emberi lehetőség*. Csak zárójelben említem: természetesen nem feltétlenül bűnös lehetőség. Hiszen a II. Vatikánum is úgy fogalmazott: „...qui *voluntarie* Deum a corde suo arcere... conantur, dictamen conscientiae suae *non secuti*, culpae expertes non sunt”.⁵ Ily módon az ateisták és ateizmus mintegy természetszerűen utitársává, dialógus-partnerévé, kihívójává, esetleg ellenfelévé válik az istenhívő embercknek, *a fortiori* a teológiának és a teológusoknak.

Ez a felismerés viszont új helyzetet teremtett a legutóbbi időben a teológiai munka számára. Így számunkra is. Köztudomású, hogy az egyház és a teológia története mögött mintegy háttérként bizonyos természetszerű „*valóságos*” alapbeállítottság húzódik végig. De már így volt

ez a Biblia világában is. Az izraeliták és az Újszövetség első generációinak hívője számára az igazi kihívás a pogányok vallása volt, a pogány istenek — és nem az istentelenség, az istenellenesség, az ateizmus. S ez marad a vallás- és kulturtörténeti háttér egészen az újkorig. Az ateista különleges kivétel volt. Talán ennek volt következménye az a spontán természetesség is, mellyel Aquinói Szent Tamás kijelentette például a mozdulatlan első mozgatóról, hogy azt *mindenki* Istennek tartja (Hoc omnes intelligunt Deum). És ebből credt az is, hogy a komoly, kitartó és meggyőződéses ateizmusnak a teológia több mint másfél ezer éven át *még a lehetőségét sem mérte fel*. Tudjuk, ma a vallás- és kulturtörténeti vagy társadalmi háttér, esetleg bázis — mindenekelőtt a hajdani ún. keresztény Európában — jelentősen megváltozott. A szekularizációs folyamat lassan szekularizmushoz vezetett. A szinte teljes evilágiság a maga immanencia-dogmájával nemcsak súlyos lehetőségként, de tényként is vett körül mindannyiunkat. E folyamat során az ateizmus nem csupán néhány filozófus elméleti bázisává lett immár, hanem társadalmi-politikai mozgalmak zászlajára is került. És bár szükségesnek tartjuk, hogy különbséget tegyünk metodológiai és világnézeti ateizmus között — analóg módon a szekularizáció és szekularizmus fogalompárhoz — a gyakorlati életben mégis lépten-nyomon azt tapasztaljuk, hogy *a módszertani feltételezést világnézeti megmerevedéssé formálják*. Mert más dolog azzal számolni, hogy Isten mint fogható, megragadható tárgy semmiféle tudományos vizsgálódás során soha nem áll elénk. Így lehet és kell is ezért a tudományoknak vizsgálódásaikat úgy folytatniuk, hogy a metodológiai feltételezést: *et si Deus non daretur* (mintha Isten nem léteznék) — legálisnak tekintsék. De már lényegesen más alapbeállítottság az, ha bárki is ezt a módszertani feltételt világnézeti alaptétellé teszi, és ún. tudományos ateiz-

musként bölcséleti rendszerré építi. Korunkat, környezetünket viszont épp az jellemzi — sajnáljuk-e vagy sem, ez a tényhelyzet szempontjából teljesen közömbös —, hogy a metodológiai és világnézeti ateizmus egyre inkább egymásba olvad és vallás nélküli, Isten nélküli alaptónust, háttérteret biztosít a történelmi jelen számára.⁶

E tényhelyezettel teológiánknak is szembe kell néznie. Mindenekelőtt azt a kérdést kell felvetnie: vajon a nagy változások során a teológia szükségképpen elszakadt-e az élettől, a világtól, a világ pedig, az emberek, a tömegek érdeklődése eltávolodott-e a teológiától? De még ennél is komolyabban kell felvetnünk, megfogalmaznunk a kérdést: ha a teológia az istenhit, az istenismeret ébresztését és elmélyítését hivatott szolgálni, márpedig ez a feladata, akkor a világ, az emberek nem is annyira egy tudományszaktól idegenkednek, hanem *az istenhittel kerültek szembe*, bizonyos értelemben Isten-távolba kerültek. Hogy ez az eltávolodás milyen mértékű, arra egyértelmű és kimerítő válasz adott kereteink között aligha adható. Úgy vélem azonban, hogy egyetlen, hivatását csak kissé is komolyan vevő teológus és igchirdető nem ringatja magát illúziókba, és jól látja, hogy szavahihető módon, intellektuális becsületességgel és bizonyos közérthetőséggel nem egykönnyű dolog ma Istentől szólni, róla ismereteket közölni. Nem csupán az ateisták kritikusok, de igényesebb lett minden istenhívó is, — talán éppen azért, mert a környezet realizálása nyomán jól átéli, hogy ő maga is *potenciális ateista*. Mégis, bár szembenézhetünk a nehézségekkel, okatlan dolog lenne, ha ezeket mintegy dogmatizálnánk. Úgy vélem, mindannyian rendelkezünk olyan tapasztalatokkal is, melyek a jelenlevő nehézségeken kívül a biztató jeleket is felcsillantják. Bármennyire is olyan világban élünk, mely tudatosan és programozottan szegődött az ateizmus zászlaja alá és híveket toboroz oda, — az Istent kereső, a kutató

tekintetekkel újra és újra szembetalálkozunk, az Istent kérdező hang *ma és itt* változatlan realitás marad világunkban. Sőt, ha kicsit is figyelünk a marxista-ateista filozófusok, írók megnyilatkozásaira, úgy olykor-olykor ezek is sejtetik, hogy „az Isten még nem halt meg egészen” (V. Gardavsky).

Annak is tudatában vagyunk azonban, hogy az ilyen, számunkra legalábbis érdekesnek nevezhető jelenségeket nem lehet túlértékelni. Ateista környezetünk nőttön nő és erősödik. Mégis: vajon nem éppoly *legális kérdés az Istenről való kérdezés*, az őt kereső, a vele való találkozásra irányuló bátortalan törekvés ma, mint tegnap? Oly kérdésről-keresésről van ugyanis szó, mely tegnap sem volt az ún. vallásos apriorihoz kötve, és ma sincs ateista apriorival eleve ellentétben. Sőt: sajátos és még máig sem eléggé kihasznált, talán kellőképp még fel sem ismert és nem értékelte lehetőségeket rejt magában, hogy épp *ateista*, és nem vallásos, nem istenhívő *környezetben kell Istenről szólnunk*. Talán így majd újra előtérbe fogjuk helyezni a specifikusan „istenit”, azaz az igazi s hiteles keresztény beszédet Istenről. Az „Istentan” címmel jelzett fejezet hidegnek és tárgyilagosnak tűnik. Esetleg egyre erősebbé válik majd teológiánkban az a törekvés, hogy a „közénk jött Istenről” vagy a „megfeszített Istenről” szóljunk, és ne istenbizonyítási érvekkel, mi több: szillogizmusokkal álljunk hallgatóink, híveink elé. Esetleg a „filozófiai istenfogalom”-hoz, vagy az istenbizonyítékok felsorakoztatásához görcsösen ragaszkodók számára az „ostobaság és botrány” teológiájaként hat majd szavunk. De hát nem így volt-e ez már az első keresztény generáció idején is?

De tovább is nézhetünk: Vajon a *keresztről*, a szenvedő és keresztre lépő, majd meghaló, de feltámadó Istenről szóló szavunk nem kerülhet-e közelebb korunk szenvedőinek és ateistáinak gondolatvilágához és szívéhez? Nem látnak-e meg, fedeznek-e fel valamit ebben a szá-

mukra ismeretlen Istenben, amit a távollevő, a trónusán ülő, a fogalmak hívős világában lakozó Istennel kapcsolatban képtelenek voltak tudomásul venni? Merésznek tűnhet az állítás, mégis megkockáztatom: „a vallásos korszakban” élő, a vallás „törvénye” alatt álló ember számára a nagypénteki és húsvéti híradás Istene *nincs* eo ipso közelebb, mint az „ateista törvény” alatt álló, ebben élő, gondolkodó ember számára. Az evangélium és a kinyilatkoztatást közvetítő teológia mindenkinek számára szól és szól ma is. Az ateistákhoz is elhangzik szava. A szenttamási és egyéb istenérvek csak a szellemi elithez jutottak és juthatnak el.

Az elmondottakból talán már kitűnik, hogy a kétfajta, az ún. teista és ateista meggyőződés és az abból forrásozó magatartás akkor és ott válik *megkérdőjelezhetővé* és problematikusává, ahol „*törvényként*” írják elő azokat. Nagy veszélye lehet ezért minden ún. ésszerű és bizonyító istenérvnek, hogy „*törvényként*” állítják az emberek elé. E törvény súlya alatt a hívő szemében az ateista bűnössé, gonosszá, vagy legalábbis butává, abnormálissá válik. Ha az istenhitet ideológia zászlajára tűzzük, biztos utat készítünk az ateizmus elterjedése számára. Természetesen mindez a veszély az ateizmustól, illetőleg az ateistáktól sem áll távol. A törvényerőre emelt, dogmatizált ateizmus szintén egzisztenciális veszélyt jelenthet az ember, emberek csoportjai számára. Az emberiség története mindkét szélsőségre sajnos gazdag példatári anyaggal szolgál.

A teológia: Istenről beszél

Úgy vélem, csatlakozhatunk a bázeli protestáns teológus, Heinrich *Ott* véleményéhez, aki azt vallja, hogy minden prédikáció és minden teológiai eszmefuttatás

voltaképp nem más, mint *konfrontáció az ateizmussal*. Mégpedig a legtágabb értelemben: azzal az ateizmussal, mely jelen van a világban, az emberekben, — mely hat az egyházban is, de mindenekelőtt ott szunnyad önmagunkban is. Ha pedig így van, akkor szükségképpen feladata, hogy ne csupán Istenről szóljon, hanem bizonyos értelemben istenérvként is hasson. Elsősorban azzal, hogy valóban az élő Istenről szól, tanúskodik. A teológiának és a keresztény igehirdetésnek végső soron is csak egyetlen témája lehet: maga az *Isten*. Az Újszövetség világában természetesen a *közénk jött Isten*. Ha mást hirdetnénk, mint a megfeszített Jézus Krisztust, nem lehetnénk többé teológusok. Minden korban érvényes volt ez a megállapítás, de különösképp áll ma, amikor nem filozófusok versengésére, hanem Isten megvallóira van szükség.

Tudjuk: mintegy kézzelfoghatóvá tenni, megjeleníteni az Istent — a bajok és szenvedés egzisztenciális meg tapasztalása közben — nem áll módunkban. Szinte lehetetlen vállalkozás — voltaképpen ez volt mindig — hogy bármely meggyőződéses ateista kortársunkat szillogizmusokkal, istenbizonyító érvekkel megnyugtató módon meggyőzzük, istenhívővé változtassuk. De vajon hány istenhívó számára jelentett vigaszt, erőt az élet nehéz óráiban egyetlen hagyományos istenért? Addig a pontig a bizonyítás során talán még eljuthatunk, hogy az ateista is, a kételkedő hívő is belátja: Isten léte valódi lehetőség. Esetleg nem talál benne ellentmondást, sőt ésszerűnek is tartja, hogy legyen valaki, akit Istennek nevez. De ha nem tudtuk átlépni azt a kritikus pontot, melyen túl az ateista és a kételyektől gyötört hívő a *saját maga* számára fedezi fel az utat, azt ti., melyen járva Isten már az ő lehetősége, az ő sorsa és megmentője, felemelője — akkor nem sokra vagy semmire sem jutotunk szellemi erőfeszítéseink során. Az az érv, mely nem

hagy nyomot bennünk, mely nem vág húsba-vérbe, saját *egzisztenciánkba*, egykönnyen a feledés homályába merül. Egyébként — amint fentebb utaltunk már rá — kényszerítő erővel semmit sem bizonyíthatunk, mihelyt magunk mögött hagyjuk a hétköznapi tények vagy az egzakt tudományok világát. Kényszerítő bizonyossággal lehet igazolni (bár itt talán néhány modern természettudós csóválná a fejét), hogy bizonyos kísérleti feltételek mellett bizonyos eredmények következnek be, előidézhetők, és azt is, hogy egy-egy konkrét eredmény *de facto* létre is jött. Ha azonban már arról van szó, hogy a konkrét emberi cselekedetet etikailag értékeljük, vagy hogy a hit és a szeretet hatékonysági fokát és eredményeit bizonyítsuk — más szóval: *ha a hermeneutika területére lépünk*, már kihullik kezünkől minden ún. *kényszerítő bizonyosság*. Ha pedig a nagy témával, a nagy „üggyel”, Istennel konfrontáljuk önmagunkat, már az sem képzelhető el, hogy az ember pusztán megközelítse témáját, hogy foglalkozzék azzal, ha *előzetesen* már nem hozta meg azt az alapvető egzisztenciális döntést, ami valamiféle ösbizalom, s ami valamilyen őselemi meggyőződésből fakadhat csupán. Olyan *alapdöntésből*, mely minden kényszerűt kizár, az ilyennek ellenáll, s mely nem elméleti-intellektuális bizonyíték-sor végén jelentkező eredmény, konklúzió.

Mivel tehát az istenprobléma semmiféle szellemi, erkölcsi vagy fizikai kényszerrel nem tisztázható, ezért az istenhit, illetőleg az ateizmus jelenléte és hatékonysága világunkban örökké *nyitott lehetőség* marad. Soha nem fogunk oly ponthoz elérkezni, amelynél a dialogizáló, vitatkozó partnerek vagy akár ellenfelek *szükségképpen* kell, hogy feladják pozíciójukat. Erre gondolva természetesen jogosult a megállapítás, hogy a szellemi küzdőtéren az elméleti érvelés, a metafizikai istenbizonyítás végeláthatatlan mozgást, dinamizmust, de nem egyszer-

smind az ügyet véglegesen lezáró döntést, ún. nyert csatát biztosító erő.

Az a tény azonban, hogy semmiféle ún. kényszerítő bizonyítékunk nem áll rendelkezésre, nem jelenti egyzersmind azt is, hogy nem tudunk semmit sem *felmutatni*, *utat mutatni*, hogy ne tudnánk valamire a figyelmet felhívni. A teológia és az ígehirdetés ezért a magabiztos bizonyítást hátrahagyva, inkább *útjelző táblákra* mutatson rá — akár a külvilágban, akár saját egzisztenciánk mélyén találja meg az ilyeneket. Valahogy így: nézzétek, ilyen és ilyen tapasztalatok nyomán valóban van értelme, hogy Isten felé megnyíljunk; hogy az ő valóságát komolyan vegyük, hogy megbocsátására, irgalmára számítsunk, hogy Valaki előtt őszintén és önmagunk előtti becsületességben felelősséget vállaljunk.

Korunk emberének kérdései *ősi emberi problémákról* tanúskodnak, legfeljebb újabb, valóban a ma emberének tudatvilágából fakadó *megfogalmazásban* törnek elő. S bár a kérdésekkel jelentkező emberek olykor távol állnak a vallásos hit világától, problémáik megfogalmazása szinte „kínálja” a teológia, az ígehirdető számára, hogy azokban bennefoglaltan az Isten felől kérdező ember hangját fedezze fel. E töprengő-kérdő gondolatok és szavak nyomán nem istenbizonyítékok születnek ugyan, azok mégis modern istenérvek alapjául szolgálhatnak. Csak egy-kettőre szeretnék itt utalni.

Az ember saját egzisztenciájára reflektálva mindenütt annak *korlátaiba*, *határaiba* ütközik. Mindig és mindenütt, ahol evilági létről szólunk, fogyatékosságokat, léthiányt is tapasztalunk. Áll ez mennyiségi és minőségi vonatkozásokra egyaránt. Aki azonban átéli, felfogja, az valamiképpen már *át is lépte* ezt a „határt”, korlátot. Az tud már „valamiről”, ami a „határon túl van”, az megsejt már valamit a határtalan, korlátlan lét létezéséről. E határokat nem ismerő, végtelen létező persze

még csak sejtéseiben él, esetleg még csak az újszülött gyengeségeit viselő gondolat. Mégis, e talányos mélység, e korlát nélküli határtalanság, ennek csupán megsejtése is csodálatos perspektívát tár fel a saját létére reflektáló és egzisztenciáját számba vevő ember számára.

Az ölünkbe hullott lét — ez ismét egzisztenciális alap-élmény — *bizonytalan és fenyegetett lét*. A változás és labilitás eljegyzettje. Úgy tűnik, hogy a semmiből merült föl és az ürességbe süllyed majd vissza. Tudatosan vagy sem, de minden ember „kényszerül” átélni egzisztenciájának ezt a „lebegő”, félelmekkel és gondokkal terhelt voltát. A kitaszítotttságot, félelmet és gondokat azonban az ember nem képes végleges és a semmibe vezető állapotnak felfogni. Mindaz, aki azt mondaná, hogy erre képes, az teljességgel „embertelen” lenne. Az ember ösztönös vonzódással kapaszkodik, hisz és bízik a teherbíró, végső valóságban. Saját egzisztenciájának fennmaradásában ugyan napról napra átéli a lét diadalát a semmi fölött, s ennek nyomában félelme, szorongása is fékezi panaszát. Ennél azonban többre is képes. Lassan egy másik, ősi emberi érzés kezd feltámadni és erősödni benne. Annak tudatosítása, hogy múló egzisztenciája az örökletben horgonyoz. Hogy attól érkezik és afelé tart: hogy nem a semmibe hull vissza, hanem majd az abszolút és örökké létezőnek ölen pihen meg.

Emberi egzisztenciánk különös *ajándék*. Olyan, melyet kaptunk, melyet ránk bízta, s melyet nem tudtunk elutasítani. El kellett fogadnunk. S legyen bár kényelmetlen vagy kedves ajándék, meglétéről, létezéséről tudomást kell vennünk. De ez az adomány nem csupán „van” hanem *követel* is. Feladattá válik. A feladat pedig *döntésre kötelez*. Hogy igent vagy nemet mondunk, az tőlünk függ. De döntenünk kell. Mert a kitérés, a visszavonulás: a felelősség elhárítása. S a döntés kötelezettségének, elkerülhetetlenségének, a felelősségtudatnak a

hátterében mintegy spontán módon felvillan előttünk a *Kötelezőnek*, a döntés kötelezettségét vállunkra *Helyezőnek*, a nagy *Akaratnak* a megsejtése. Ahol küldő vagy hívó szó van, ott van valaki, aki küldött és aki hívott.

Az istenprobléma, sőt istenhit — mint néhány gondolattal utaltunk rá — alapjában *összefonódik az élet alapkérdéseinek* egzisztenciánk által mintegy „tálalt” *problémáival*. Az ember mindig „kényszerül” rá, hogy túllepje saját egzisztenciális korlátozottságát. S ennél a „túllépésnél” *két út* is áll előtte. Vagy *visszamegy a forráshoz*, vagy *előre tekint* a tenger, a cél felé. Mindkét esetben ugyanoda jut: a határt, korlátokat, bizonytalanságot, fenyegetettséget nem ismerő, határtalan élethez, az értékek, vágyak beteljesítőjéhez.

Az eddig mondottak *semmilyen negatívumra* nem kívántak ösztönzést adni. Nem azt akarták célozni, hogy az ún. klasszikus istenbizonyítást, istenérveket töröljük le a teológia lapjairól. A teológusoknak legalábbis illik ezzel az ismeretanyaggal is rendelkeznie. Ugyanakkor le kell szállnia arról a tanítói magaslatról, melyen a *beati possidentes* módján *tudja*, mert *bebizonyítja*, hogy van Isten. Soha nem feledheti, hogy annak, aki Istenhez közelít, hinnie kell, *credere oportet* (vö. Zsid 11,6), továbbá arra is kell gondolnia, hogy a régi bizonyítékok és érvek új kérdésekhez vezető, azok felé nyitott megfogalmazások, — nem pedig a bölcselet, vagy a teológia alaptételei vagy épp végeredményei.

Az elmondottakból talán az is kitűnt, hogy mindenféle, az ún. legmodernebbül hangzó istenértv, Isten felé vezető gondolatmenet egyben *dialogus az ateizmussal*, illetőleg az *ateistákkal*. Azokkal, akik sorainkon kívül állnak, de talán mindenekelőtt azokkal, akik potenciálisan közöttünk élnek. Párbeszéd, melynek során soha nem leszünk képesek Istent látóterünkbe hozni, vagy asztalra helyezni, melynek azonban mindig *irányt* kell mutatnia.⁷

Írányt, melyben minden tapasztaló, gondolkodó, saját egzisztenciájára reflektáló ember valóban elindulhat, és eljuthat az Istenhez. Azt talán fölösleges említenünk, hogy az ilyen típusú szemnyitogató, utat jelző gondolatmenet, ha úgy tetszik: érvelés, soha nem válhat öncélú apologetikává vagy vitává, és mindenekelőtt annak istenhitét, az élő Istennel való kapcsolatát fejezi ki, aki Istenről szól. Nem arra kell törekednünk, hogy istenbizonyítékok álljanak rendelkezésünkre, hogy új és modern istenérvekkel állhassunk elő. Sokkal inkább az a feladatunk, hogy önmagunk és mások előtt istenbizonyítókként tudjunk megállni. „Úgy világítson világosságok az emberek előtt, hogy lássák jótetteiteket és magasztalják a mennyei Atyát” (Mt 5, 16).

A teológia Istennel beszél

Martin *Buber* figyelmeztet, hogy teológiánkkal nem annyira az *Istenről*, mint inkább az *Istenhez* kell szólni. Az istenhívő embernek teológiájában is dialogikus kapcsolatba kell kerülnie Istenével. Nem beszélhet róla a semleges, harmadik személy módján, és még kevésbé illő, hogy merőben tárgyként szóljon róla. S ha mégis úgy tűnnék, hogy a teológus és igehirdető olykor ilyen semleges kijelentéseket tesz: Isten ilyen vagy olyan — ez voltaképp csak látszat. Hiszen a hívő ember Istenről sohasem adhat csak hűvös információkat, hiszen Istennel való dialogikus kapcsolatából egyszerűen ki sem tud törni. Nem, sőt a harmadikat, a többi embert, a hallgatóságot is bevonja ebbe az intim kapcsolatba. S mindezt — kifejezett szándékkal vagy bennfoglaltan — azért teszi hogy a másik, a többi ember is kilépjen zártságából és Isten felé fordulva őt szólítsa, vele beszélgessen. Természetesen ezt a feladatot eredménnyel — ha szabad monda-

ni: sikerrel — csakis az *Istent megszólító* teológus és igehirdető — azaz: az *imádkozó* ember képes vállalni és végezni.⁸

Az a teológia, mely gyökereit mélyen az üdvtörténeti gondolkodásba creszti, továbbra is nyugodtan fogja ezt a *metafizikai* kijelentést zászlajára tűzni: Isten a *lét teljessége*. E kijelentését azonban nem az ún. tiszta idea, nem az elvont természet horizontján, hanem a történelem, a történelmi találkozás, a végső, személyes találkozás távlatában fogja újra és újra megtenni. Így számára az örökkévalóság sem negatív kategória lesz, ti. az idő föl-számolása, hanem az Isten uralmát, az örök és abszolút jövőben elérkező országát fogja jelenteni.

Egy immár nem — és főleg nem kizárólagosan — metafizikus teológia programja nem filozófiaellenes jelszavakat sorakoztat fel. Pozitív programot és munkát jelent, — annak szükségességét, hogy végre elérkezzünk ahhoz a *hit-tudományhoz*, mely valóban a hitben és hit által bizonyít, mely a hitet éleszti és erősíti, — ha tetszik: a teológiai teológiához. A közénk jött, megfeszített és majd újra elérkező Isten felé forduló teológia *csak* hitben (és ez a „csak” nem privativum!) ragadhatja meg a tárgyát. Nem lép ki — ezt nem is teheti — a lét kategóriájából, ezért ontológiai teológia marad. De talán kifejezőbb, ha e helyen most a magyar szót használjuk: a valóság, a *teljes valóság teológiája*. A világ és az Isten kettéválasztásából, sőt szembeállításából fakadó metafizikai dualizmus egyik szomorú, de reális vadhajtása lett az ateista monizmus. A helyesen átgondolt dualizmus Jézus Krisztusban ismeri fel és öbenne foglalja egyszersmind egységbe mind az Isten, mind a világ valóságát.⁹

Az ateizmus tegnap, ma és holnap egyaránt — kell-e ezek után még ismételnünk — *lehetőség*. A „rejtett Isten” felé nem mindenki találja meg a közvetlen utat. Sokszor csak hosszadalmas kerülő utak vezetnek el

hozzá. Isten szavát nem úgy érzékeljük, mint embertársainkét. Csak „akinek füle van a hallásra . . .” — az egészen sajátos hallásra. Isten úgy áll az egész emberiség történetében, úgy „halad” előttünk sejtelmesen, mint az izraelitákat vezető felhőoszlop; nappal sötét volt, az éjszakában pedig világított. Isten mindkettőt teszi: *ki-nyilatkoztatja önmagát és egyben el is rejtőzik*. Ezért járja az ember is saját története során az ismeretlen tájakra, új haza felé vezető „*exodus*” útját, mely szüntelen „felfedező út” marad számára. S tudjuk, hogy a felfedezők, a rejtett kincs után kutatók munkáját nem koronázza mindig siker. Az igazság után kereső-kérdező ember — tegnap és ma — az Isten, a rejtett istenség után keres-kérdez. Még akkor is, ha olykor kilátástalannak tűnik, hogy valaha is megismeri és megtalálja őt. Még akkor is, ha sosem gondol rá, hogy a „felfedező” út végén Isten a Vele való nagy találkozás beteljesülésével fogja megjutalmazni.

Jegyzetek :

1. *H. Ott* : Gottesbeweis und Atheismus, in: Dogmatik im Dialog, Gütersloh, Verlagshaus Gerd Mohn, 1974. 189-93. — 2. *J. M. Lochman* : Gottesbeweis und Atheismus, in: Dogmatik im Dialog etc. — 3. *H. Ott* : Gott, Kreuz Verl. Stuttgart-Berlin, 1971. 48. — 4. *H. Ott* : Gottesbeweis etc. — 5. „Bizonyos, hogy nem mentesek a bűntől, akik Istent szánt-szándékkal igyekeznek távoltartani szívüktől . . . hiszen ezek nem követik lelkiismeretük szavát.” Gaudium et spes, 19. — 6. *J. M. Lochman* : Gottesbeweis etc. 187. — 7. *H. Ott* : Gottesbeweis. . . 139-41. — 8. *K. Delahaye* : Die Gottesfrage als Problem der Verkündigung, in: Die Frage nach Gott, Quaest. Disp. 56. Freiburg i. Br. Herder 1972. 142-74. — 9. *C. Geffré* : Sinn und Unsinn einer nichtmetaphysischen Theologie, in: Concilium 1972/8. 443-50.

1976.

KRÍZISJELENSÉGEK AZ EGYHÁZBAN?

Történelmi-társadalmi háttér

Karl Alexander *von Müller*, hosszú évtizedeken át a müncheni egyetemen a történelem professzora, így vezeti be „Aus den Gärten der Vergangenheit” címen közzétett emlékezéseit: „Mi idősebbek, nem tudunk szabadulni a szomorkás érzéstől, hogy manapság már senki — aki nem élt 1914 előtt — nem tudhatja, mily szép is lehet a világ!” — Von Müllernek memoárjai 1951-ben jelentek meg s emberileg teljességgel érthető, hogy nagy nosztalgiával gondol ifjúságának idejére, a polgári jólét, a feltörekvő tudományok, a humanitás viszonylag zavartalan korára, a XIX. századra. Arra az időszakra, mely valójában nem 1899-ben, hanem a sarajevói pisztoly lövéskor, 1914-ben ért véget. Véres és erőszakos vég volt ez, akárcsak a kezdet: 1789. Forradalmi kiindulás és forradalom felé mutató befejezés.

A XIX. század kezdeténél az Európán átfutó forradalmak állnak határköként. Ma már világosan látja a jeles történész, Georg *Schwaiger*: Számunkra valójában az új korszakot indító forradalmakkal kezdődik az „újkor”, a változásoknak ma még minden bizonnyal le nem zárult, a holnap felé mutató szakasza.¹ E közel két évszázada elindult forradalmi korszak mindjárt kezdetén számos „hagyományos” hatalmasság — intézmények és személyek — ellen fordult. A tradícióval szembeszálló forradalom — történelmi-társadalmi perspektívában —

minden bizonnyal még a holnapot is meghatározó „forradalmi hagyománnyá” fejlődött.

Ma már közhelyként hangzik, hogy a XIX. század régi népeit és nemzeteit az új eredmények (tudományok fejlődése, gépek, iparosodás) nyomán feltámadó s mind élesebben megfogalmazott „szociális kérdés” valóban „forradalmi átállásra” vezette. Az eseményeket ismerjük, sőt folyamatosan átéljük azokat. S ha e történeti-társadalmi visszapillantás és körültekintés során egyházunk életére gondolunk, az elmúlt, valóban világformáló eseményekben nem csupán plasztikus háttérrel, hanem konkrét életformáló tényeket és tényezőket kell felismernünk. E nagyon reális „háttér” nélkül a mának egyháza aligha volna megközelíthető, érthető. Hiszen egyházunk életében sem a múltban, sem a jelenben nem lehet mintegy „kikapcsolni” azokat az emberi-szociális realitásokat, amelyek nélkül semmiféle közösségi élet el nem képzelhető. S ha erre gondolunk, mindjárt érthetőbbé válik azoknak álláspontja is, akik a nagy forradalmi változásokat követő, mintegy két évszázados időszakban az egyházban szinte képtelenek voltak mást, mint a „reakció” képviselőjét felfedezni. Azt a tényezőt, mely a tudományos kutatásnak, a politikai és szociális fejlődésnek egyaránt fékezője. Az egyházban csakis azt az evilági tekintélyt tudták meglátni, mely — épp „isteni tekintélyére” hivatkozva — korlátozza a szabad fejlődést s az emberi szabadságot. S e kritikaként, sőt vádként oly gyakran elhangzó megállapítás — a tárgyilagos vizsgálódás erről győz meg — nem is volt mindig alaptalan és jogtalan. Hogy csak a kezdetre, az „újkor” kezdetére utaljunk: 1799-ben Veleccében megjelenik egy könyv, címe: *Il trionfo della Santa Sede e della Chiesa contro gli assalti dei Novatori*. A Szent-széknak e „triumfusában” újra élednek a középkori államok: az egyházi szuverén monarchiának és a mindenben tévedhetetlen pápának képe. A könyv szerzője min-

den „újítót” kemény ítélettel sújt, s a szerző nem más, mint Mauro *Cappellari* kamalduli szerzetes, a későbbi *XVI. Gergely* pápa. Az az „*egyházfejedelem*”, aki nem kívánta meghallani az új időknek új szavát, aki mindarról, ami körülötte történt, szinte nem akart tudomást venni. Még hosszú évtizedekre volt szükség, amíg a pápaság, a római kúria, a „hivatalos egyház” a triumfus szépen kifestett képe helyett végre a realitásoknak problémákkal terhes valóságával szembe tudott nézni. Ez a „szembenézés” voltaképp még ma is valódi témája az egyház történetének, életének.

E szembenézés komoly kötelessége ma minden, egyházat szerető, annak jövőjét eredményesen szolgálni, építeni kívánó embernek. Ennek jegyében működik ma számos püspök, pap, teológus, publicista, számos tudomány-szak képviselője, hogy mind élesebben felfedje: ameddig a múlt és jelen nagy realitásaival az egyházon belül nem leszünk képesek őszintén szembenézni, amíg számos kritikus probléma nyomán támadó krízisben nem tudunk higgadtan vizsgálódni, addig a megoldatlan válsághelyzetekben életünket csak tengetni tudjuk.

Ily megfontolás késztet arra, hogy *szembenézzünk egy-két, krízist kiváltó tényezővel*, tünettel egyházunk életében. Vizsgálódásainkhoz szinte kimeríthetetlen anyag áll rendelkezésre napjaink teológiai folyóirataiban, szakirodalmában.

Zsinat utáni megállapodás vagy fejlődés?

Nem könnyű feladat a II. Vatikáni zsinat után a katolikus egyháznak belső életét néhány mondattal vázolni. *A helyzet igen sokrétű, sőt komplikált.* A sokat emlegetett „*két tábor*” — konzervatívok és progresszívek — egyáltalán nem éles vonásokkal körülhatárolt embercsoportok

gyülekezete. Minden bizonnyal akadnak „őskonzervatívok” és „ultraprogresszívek”, de a két szélsőség között szinte mérhetetlen skálájú átmenetet találunk. Vannak például oly püspökök, teológusok, akik egy-egy kérdésben kifejezetten „modernekek”, más vonatkozásban viszont „maradiak”. Tán mindennél fontosabb azonban, hogy a „harmadik elem”-nek, a *világi híveknek szerepe* mily meghatározó tényezővé kezd az egyház életében válni. Ha a jelek nem csalnak, írja K. O. von Aretin, vége annak az időnek, amidőn a világiak csupán, mint „nézők” vesznek csak részt egyházunk életében.² Persze, a „laikusok” sem jelentenek valamilyen külön és egységes „tábort”. Ma még inkább bizonyos keresgélés, bizonytalanság jellemzi őket: hová, melyik püspök, pap vagy teológus véleményéhez, csoportjához csatlakozzam? Ki, mi és mily fokban jelent valódi tekintélyt számomra? Meddig hatolhat be életembe ez a tekintély? Hol és miben van saját emberi szabadságom? Miben lehet, sőt kell magamnak döntenem? Az ilyen és hasonló kérdéseket még hosszan sorolhatnók. S mindjárt azt is hozzátehetjük, hogy e kérdések nem kizárólag a világiak lelkében támadnak föl. Nem tudják elkerülni és elhallgattatni ezeket a teológusok sem, legyenek bár papok, sőt püspökök.

Nem ritkán hallunk ily megjegyzést, — sokan nem röstellik kimondani: *Vajon egyáltalán szükséges volt-e a zsinat?* Nem inkább csak zavart hozott, égető problémákat vetett fel? Mi dolga lehet még a tévedhetetlenség dogmájának kihirdetése után egy zsinatnak? Az I. Vatikáni zsinat óta feléledő pápai abszolutizmus ellen lassan már elhallgattak a felszólalások vagy épp elhallgattatták azokat. Még a *XII. Piusnak* — egyébként rendkívül aszketikus — alakjában, különösen élete vége felé jelentkező *abszolutisztikus szellem* ellen sem óhajtott senki felszólalni. Sem papok, sem világiak. A „nyugtalanság” tehát valóban a zsinattal kezdődött. Lassanként egyre többen kezd-

ték felismerni azt, amit néhány élesszemű teológus már régebben is látott: mennyire *reformra szorul az egyház „intézménye”*. Az az „evilági jelenség”, mely fölött, úgy tűnt, hosszú két évszázad „forradalmi szele” még nem söpört át; mely a maga „változhatatlanságában” kívánta volna evilági életét is berendezni. A zsinati aula reform-vitáit tán nem is annyira néhány főpap és teológus-tanácsadó, mint inkább a lassan mindenkire ható — végre az egyházon belül is felismert — „*forradalmi légkör*” ihlette.

Mégis, a zsinati eseményeket és eredményeket bizonyos *ambivalencia* jellemezte. Egyrészt nagy lendülettel feszültek neki például a liturgia reformjának, mellyel — anélkül, hogy hozzászólásukat kikérnék — voltaképp a világi híveket akarták megnyerni, másrészt viszont alig tettek valamit, hogy a zsinaton felmerült, életbevágó problémákat a nyilvánosság elé tárják, valódi megoldáshoz segítsék. — Igaz, egyetlen egyetemes zsinat sem oldhat meg minden aktuális problémát. Az azonban feladta, hogy a megoldás felé vezető utat megmutassa, kijelölje. S e feladatnak a II. Vatikáni zsinat csak kismértékben tett eleget az egyház belső életének két *legsürgősebb problémájával*: a *tekintély és szabadság* korrelatív kérdéseivel kapcsolatban. Viszont az elmúlt idő annál ékebben tanúsítja: mily nagy figyelmet szentel a *zsinat utáni egyház* e két — nyugodtan mondhatjuk — *válságteremtő problémájának*. Ma már világosan látjuk, hogy nem új kérdésekről van szó. Mindkét probléma ott pihent az elmúlt két évszázad méhében s látott, elsősorban a profán történeti eseményekben, napvilágot. Egyházunk életében ideig-óráig lehetett ugyan bizonyos „túlhordásról” beszélni, a „szülést” és vele együtt a vajúdási fájdalmakat azonban elodázni végképp nem lehet. A „*quieta non movere*” szépen hangzó szólama az adott esetben világidegenségről és getto-kereszténységről tanúskodnék. A

stagnálás és mozdulatlanság ma már a nagy tömegek szemében is egyenlő lenne az egyház öngyilkosságával, teljes sterilitásával.

Mindezek után — ha körülnézünk a ma egyházában — nyugodtan állíthatjuk, hogy a *türelmetlenek* fölöslegesen panaszkodnak stagnálásról, az *aggodalmaskodók*, a „tegnap jeleinek” bűvöletétől szabadulni még nem tudók pedig megnyugodhatnak: a reális problémák felismerése, szembenézés bizonyos válság-tünetekkel, — ez az egyetlen út, mely az egészséges fejlődést, az életet biztosítja.

A középponti kérdés: a tekintély problémája

Az egyházi tekintély jellegének, kiterjedésének, alkalmazhatóságának problémája: ez az a terület, ahol ma egyházunkban a legtöbb félreértésre és feszültségre találunk. „Konzervatívoknak” görcsös ragaszkodása „megszentelt” hagyományokhoz, „progresszívoknak” már-már minden tekintélyt félreállító törekvése azok a pólusok, melyek között forr, alakul az egyház holnapját meghatározó tekintély-fogalom és gyakorlat. Elmúlt évszázadok „hivatalos” kijelentéseit igyekeznek igazolni vagy újra értelmezni. *A helyes út* — amint erre számos dogmatikus, egzegéta rámutat — *az evangéliumi szellemnek*, a krisztusi rendelésnek érvényre juttatása. Nem kétséges azonban, hogy *roppant nehéz* az „evangéliumi gondolatokról” lehántani mindazt, amit az idők során merőben emberi törekvések, sőt gyarlóságok felhalmoztak.

Egyházunk életében a tekintély körüli viták ma igen élénkek s magukon hordják olykor a válság tüneteit is. Már akkor kiviláglott ez, amidőn az európai püspökök a hollandiai *Noordwijkerhout*-ben összeültek. Püspökök és szakteológusok referátumaiban élesen vált szét a *kétfajta felfogás*. Az, mely szerint az egyházban mindenfajta te-

kintély közvetlenül isteni akaratra vezethető vissza (ius divinum) és a másik, melynek értelmében — a hierarchikus egyházi tanítóhivatalt sem kivéve — csakis azokban az esetekben lehet kifejezetten az isteni tekintélyre hivatkozni, melyekben a tévedésmentes *tanítóhivatal dönteni illetékes*. Egyéb esetekben a „hivatal” tekintélye, lényegében, *nem különbözik* a rendezett *szociális élet követelte tekintély* jellegétől és szerepétől.

E rövid utalás is érthetővé teszi, hogy az ún. *tradicionalista irányzat* nem tud eltérni semmiféle oly teológiai véleményt, mely az egyházi tanítóhivatalnak lassan kifejlődött „irányvonalával”, bármily formában tett kijelentésével nincs összhangban. A gyakorlati élet természetesen nem mindig igazodik a merev elmélethez. Mindazonáltal aligha vonható kétségbe, hogy a tekintélyről alkotott ily merev felfogás az egyház életét — minden belső differenciáltság mellett — előbb-utóbb a „tekintélyállam” beszűkített szemléletű és elviselhetetlen gyakorlatú nívójára süllyesztené. Hogy mennyire így van ez, arra bőven lehetne történeti illusztrációkat felhozni. Ahhoz pedig semmi kétség sem fér, hogy az az egyház, amely egy egyetemes zsinat után a fejlődés korát éli, ily merev tekintély-szemlélettel képtelenné válnék az adott helyzetre jellemző növekedési krízist túlélni. Nem ok nélkül mondotta A. *Ancel* lyoni püspök: A híveknek, amiképpen az egyház tanító szavát hallják, valóban az isteni szóval és nem az emberi hatalommal kell találkozniuk. Az egyház a jelentkező reális problémákra nem adhat merőben tekintély-válaszokat. Ezért a felmerülő véleménykülönbségek során nem föltétlenül a „tévedéseket” kell gyanítani és elítélni. Sőt, épp az ily eltérő vélemények kell, hogy felhívják a tanítóhivatal figyelmét arra, hogy jobban elmélyedjen a kérdések vizsgálatában.³

Aligha tévedünk, ha megállapítjuk, hogy épp az A. *Ancel* által megfogalmazott felfogás felel meg a zsinat

szándékának is. Ezt a felfogást képviselte a *francia püspöki kar* is, amidőn a római Hittani Kongregáció körkérdéseire válaszáat megküldötte. A püspökök ebben hangoztatták, hogy a zsinat utáni fejlődés légkörében született problémákat — támadjanak bár azok a hit kérdéseivel kapcsolatban — *nem annyira „veszélyként”, mint sokkal inkább az egyház „életjeleiként”* kell felfogni. Mindezek nem valamiféle megmerevedésre, hanem épp ellenkezőleg, megújulás felé mutatnak.⁴

A tekintély-problémának természetesen nem csupán „doktrinális”, hanem jelentős *gyakorlati vonatkozásai* is vannak. S tán épp ezek a fontosabbak. Hisz itt már nem csupán néhány püspök és teológus felfogásáról, hanem a szó teljes értelmében *az egyházzól* van szó. Sőt, bekapcsolódnak e vonatkozásban a „kívülállók” is, a közélet, a sajtó képviselői. Ez utóbbiak szerepe nem lebecsülendő. Az egyház életével, számos gyakorlati „esettel” kapcsolatos sajtóvisszhang, közvéleménykutatás ma szinte világméreteket ölt. Ilyen volt például az „*Isolotto*”-i eset, amidőn a firenzei bíboros döntése ellen Don *Enzo Mazzi* plébánost nemcsak számos olasz katolikus lap, hanem a baloldali sajtó is védelmébe veszi; az esettel foglalkoznak Angliában, Németországban és a tengeren túl egyaránt. Szinte „lázong” a sajtó az egyházi tekintély „túlkapásai” ellen, a „diktatórikus” módszerek ellen.

Természetesen az ilyen egészen „gyakorlati eseteket” csak körültekintő vizsgálódással lehet reálisan megítélni. Mégis mindezek „jelek”, a közvéleményt kifejező tünetek. S feltétlenül arra utalnak, hogy napjaink felpezsdülő egyházi életében szép számmal akadnak a tekintélyproblémával összefüggő, megnyugtató megoldást még nem nyújtó kérdések.

A tekintély-problémának praktikus megoldása ma — úgy mondhatnók — még „*begyakorlás*” alatt áll egyházunkban. Nem kis szerep és feladat vár itt a pápi tanácsokra,

a kollegialitásnak nem csupán hangoztatására, hanem alkalmazására. *A kollégiális vezetés* — a legmagasabb szinttől a plébániai közösségekig — nem aláásója, hanem egyedüli biztosítéka lehet ma az egyházi tekintély megerősítésének. A bibliai kezdetektől kiinduló tradíció igazolja és ajánlja, hogy pápai, püspöki és egyéb szinten ne az „izolált”, a magányos személy, ne is a hivatal, az „apparátus”, hanem valóban a hívők közössége, a közösség segítő támaszát élvező pápa, püspök hozzon fontos kérdésekben döntéseket.

Történészek, dogmatikusok és egyéb szakemberek külön kérdés-komplexumként tárgyalják az ún. *pápai abszolutizmus* problémáját. K. O. von Aretin nyomán⁵ itt csak összefoglalni szeretnénk. Történeti tapasztalás, hogy mindenfajta abszolutisztikus törekvésre előbb-utóbb az ellenhatás válasza következik. Az ellenkezés olykor kifejezetten forradalmi jelleget ölt. Ugyancsak történeti tapasztalás igazolja, hogy az abszolutisztikus rendszer — ritka eseteket leszámítva — nem egy személy, hanem a köréje sereglett „hivatalnokoknak”, „apparátusnak” működése nyomán alakul ki. Az egyház esetében az ún. pápai kúria és a püspöki udvarok szerepe e vonatkozásban közismert. Az egyháznak mindmáig alkalmazott s mind több kritikát kapott gyakorlata ennek az „apparátusnak” kialakulását szinte szükségszerűen mozdította elő. Hisz a pápai trónra, püspöki székekre (bár ez utóbbinál ma egyre több örvendetes kivétel is akad) szinte kizárólag csak előrehaladott korú férfiak kerültek. Ezek az idős — egyébként mégoly kiváló — emberek aligha lehettek képesek áttörni azt a „falat”, melyet közéjük és a rá bízott papok, hívek közé az „apparátus” vont. Amíg világszerte a 60. évüket betöltött férfiakat és nőket, a jól végzett munka elismerése mellett, nyugállományba helyezik, az egyházi hivatalviselők (a statisztika tanúsítása szerint) csak hatvanadik

életük körül *kezdik* elfoglalni magasabb pozíciójukat. Ötven év körüli bíborost és püspököt még ma is ritkaságszámba vesznek.

Az anonim módon működő és az „uralkodó nevében” fellépő hivatali apparátus veszélye kézenfekvő. Egy-egy (már elavult) döntést a hivatal évszázadokra konzervál, emberek szövevényes manipulációit „isteni akaratként”, „szent tradícióként” emleget. Az élet pedig feltartóztathatatlanul folyik tovább... Az ily úton-módon keletkező elmeredés, világidegenség veszedelméről nem csak „forradalmi hangok”, hanem történeti tények szólnak. A XVI. és XVIII. század kurializmusáról ma a leg-higgadtabb történészek is, mint elvetendő példáról beszélnek. S nem kisebb energiával bírálta a tekintélyes *Suenens* bíboros sem a kurializmusnak vadhajtásait.⁶

Az egyház életében jelentkező abszolutizmus nemcsak a múlt problémáira mutat rá, s nem csupán a jelenben jelent veszélyt. Igen kérdéses, hogy a jövő felé mind tudatosabban fordulni kívánó egyház életképes maradhat-e ily körülmények között? Igaz ugyan, hogy az abszolutisztikus, kuriális stílus bizonyos „fegyelmet”, rendezett sorokat képes ideig-óráig biztosítani. De az is tény, hogy előbb-utóbb mozdulatlansághoz, elmeredéshez, — vagy nyílt lázadáshoz vezet.

A tekintély problémája ma világszerte, de egyházunk életében is korunk kritikus és válságteremtő kérdései közé sorolható. Nem véletlen, hogy Heinrich *Bacht*, a frankfurti fundamentálteológus így írt: Ezekre a szavakra: „*tekintély*” és „*engedelmesség*”, — az emberek igen érzékenyen reagálnak. Ugyanakkor arra is figyelmeztet *Bacht*, hogy „bár az egyházban a tekintély gyakorlásának stílusát radikálisan meg kell változtatni, a mának számos jogos követelményét figyelembe kell venni... mégis *téves és veszedelmes lenne*, ha a szükséges intézkedéseket elhamarkodnák s az „egyházi demokratizálódás”

jegyében végeznék azokat”.⁷ — Bacht ismételtlen nyomatékozza, hogy az abszolutisztikus kuriális stílus elleni küzdelmet ne vonják a „demokratizálás” jelszavának büvkörébe, hiszen a szociális-politikai élet „modelljét” soha nem lehet maradéktalanul az egyház életére alkalmazni. E jelszó ellen épp úgy küzdenünk kell, mint az egyházi „monarchia” jelszavának hangoztatása ellen. Mindkét fogalmat a társadalmi-politikai életből kölcsönözték és mindkettőt csak erős fenntartásokkal lehet alkalmaznunk. Az egyházi tekintély válságos órákat él át. A válságból a kiutat nem a jelszavak használata, hanem a krisztusi rendelkezéshez való hűség, az evangélium világához való alkalmazkodás fogják megmutatni. Az egyház teljességéhez és misztériumához az intézmény és jog, a törvény és lélek egyaránt hozzátartoznak.

Az ellenpólus: a szabadság problémája

Ha az egyházi tekintély válságáról szólunk, nem hallgathatunk az ellenpólusról, a szabadság problémájáról sem. Nem kétséges, hogy a szabadság fogalmának értelmezése egyházunk életében az utóbbi időben *egyre differenciáltabbá* vált. E tényt tán legszembeütőbben *a vallásszabadságról szóló zsinati okmánnyal*, annak mondanivalójával szemléltethetjük. Hol vannak azok az idők, amidőn egy XVI. Gergely így írhatott „Mirari vos” enciklikájában: „Az indifferentizmus zavaros forrásából ered az az abszurd és téves tanítás, vagy inkább esztelenység, hogy minden embert megillet a lelkiismeret szabadsága...”

A szabadság-problematikának számos összetevője van. Szabad vélemény-nyilvánítás, a kérdezés joga, a tudományos munka szabadsága és még jónéhány kérdés csatlakozik ide. — Szinte halljuk az aggodalmaskodóknak hangját:

mindez idegen a keresztények „*acies bene ordinata*”-jától, jól rendezett, fegyelmezett soraitól. Azt kell erre mondanunk: aligha. Mert egyetlen élmény, egyetlen belső meggyőződés sem jellemzi inkább a fiatal egyházat, az *apostoli generációt*, mint épp az új szabadságnak „megtapasztalása”. Szent Pál a zsidókeresztények számára (de nem csupán ezeknek!) a törvénytől való szabadságot proklamálja. Nem a régi, írott törvény, nem is a írástudók magyarázatának és tekintélyének való alárendeltség, hanem a hit és Isten gyermekeinek felszabadult útja, a szeretet útja vezet az üdvösséghez. Az „*új törvény*” (melyet még *Aquinói Szent Tamás* sem a paragrafusokban, hanem az „*instinctus Spiritus Sancti*”-ban jelöl meg) a szeretet szárnyalása nyomán és nem a tekintélytől, a retorzióktól való félelemből fakad.

Ezekről az ősi és ma mégis sokak számára újként ható gondolatokról elmélkedik a *Wort und Wahrheit* szerkesztőségi írása.⁸ Az evangéliumi tanítás — olvassuk e tanulmány bevezetőjében — a közösségi élet számára oly fontos szabadság biztosítékát *a hívők testvériségében látja*. A keresztény testvériségnek élménye és értékelése semmiféle jogi és hivatali szabályozásra nem vezethető vissza. A testvériség légkörében születhetett meg a fiatal egyházban a szolgálatokat végző „hivatalviselők” csoportja, kiknek „hivatali funkciója” sohasem volt elszakítható a hűséges szolgálatvállalástól, e testvéri lelkületből és karizmatikus gyökerekből származó magatartástól. A szabad „előljáró” és az ugyancsak szabad „alattvaló” között *összekötő kapocsként* (és *sohasem* csak az *előljáró* jogainak biztosítójaként) maga Isten áll. A vezető feladata, hogy Isten házanépét lelkesítse, bátorítsa, hogy ébresztgesse és ébren tartsa a rábízottakban a kegyelmi életet. Ez, nem pedig az, hogy bárkit is elkeserítsen, hogy „kioletsa a Lelket” a testvérekben. Csak másodsorban és szükség esetén — újra csak, hogy a Lélek győzelmét se-

gítse elő — teheti meg a hivatalviselő, hogy kritikus, feddő megjegyzésekkel, intézkedésekkel biztosítsa az egyén és a közösség életének rendezettségét.

Az egyházi élet *benső szabadságának gyökereit* maga Isten rendezgette, ő maga volt kezdettől fogva e szabadságnak biztosítója. Egyszerűen azért, mivel Isten szabadon osztja szét egyházában a karizmákat. A „hivatal” nem jelentett soha valamiféle karizma-kumulációt, csupán sajátos isteni ajándékok felkínálását. Ezért például a tanításnak karizmáját sem volt képes és illetékes a „hivatal” teljességgel kisajátítani. Épp így a szabad, a lélekből fakadó, az „alulról érkező” kritika sem állítható soha teljességgel félre, hogy annak helyét *kizárólag* a „felülről jövő”, a hivatalviselők által „kötelességszerűen” gyakorolt *bírálat* foglalja el. A hívek közösségében jelentkező karizmáknak teremtő ereje volt és lesz is mindig az egyház életében.

Amidőn tehát manapság egyházunkban a tekintély válságáról beszélünk, lehetetlen észre nem vennünk, hogy e krízis szervesen összefügg az egyház régebbi története során is oly gyakran jelentkező tendenciával, a *szabadság elsovasztására irányuló törekvéssel*. Csakis az önmagát szabadnak tudó, a szabadon döntő emberek fölött képes az ugyancsak lelkiismerete szavát, szabadságát követő tekintély disponálni, utat mutatni s a helyes úton közösen haladni a cél felé.

Túlhaladott, s egyenesen az isteni szuverén szabadság ellen fordul az a *Pseudo-Dionysius* által közvetített, az antik ideológiát és újplatonikus gondolkodást tükröző szemlélet, mely az egyház életébe mintegy becsempészte a gondolatot, hogy az üdvösséget csakis a „hivatal” közvetítésével lehet elnyerni. Minden „alacsonyabb rangú” csakis a „felsőbbrendűtől” kaphat isteni támogatást. Ez, az egyház életében hosszú időn át teológiailag alkalmazott bölcséleti tanítás, *idegen az evangéliumi szabadság szel-*

lemétől. Minden keresztény ember közvetlenül is kapcsolatban áll Istenével, Megváltójával. Minden kegyelmi ajándék szociális természetű: mindenki által a másik, a többi is részesül az isteni ajándékokban. Az ún. *abszolút és kizárólagos közvetítés* — mi tagadás — az egyetlen doktrína, ha tetszik ideológia, mely az egyházon belül az idők során szabadságromboló erővé vált. Mely egy bizonyos „uralkodó osztály” kiváltságait volt hivatott „teológiaiilag” megalapozni. Isten népe azonban szabad emberek közössége és nem oly „osztálytársadalom”, melyben uralkodók és alattvalók lennének. Krisztus egyházában csak különböző szolgáló, a közösséget szolgáló funkciók vannak. Természetesen e szolgálatok közül különleges jelentőségűek azok, melyeket liturgikus szenteléssel köt össze az egyház.

Valahányszor csak egyházunk életében a tekintéllyel visszaélték, ha a hivatali tekintély a „mindentudásnak”, a mindent jobban tudásnak vált ideológiai bázisává, joggal jelentkezett és hallatta hangját a megsértett „ellenpólus”, a *jogait követelő szabadság*. S így, érthető módon, az egyház történetében mindig azonos időben találjuk *szemben magunkat a tekintély és a szabadság krízisével*. Abszolúte csakis Isten szabad. És „isteni tulajdonságok”, ha azokat egy emberi intézmény igyekszik magának tulajdonítani, mindig „rosszul állnak”. A triumfalisztikus ekléziológia az egyház „isteni arculatát” mindig eltorzítja.

A szabadság szelleme nemcsak lehetővé teszi, de követeli is az oly sokat emlegetett *szubszidiaritás elvének* alkalmazását. Amidőn tehát olykor a *teológusokkal szembeállítják a tanítóhivatal* illetékességét, könnyen elfeledkeznek arról, hogy — épp a szubszidiaritás következtében — a tanítóhivatal a teológusok munkáját egyáltalán *nem nélkülözheti*. Még szembetűnőbb és kínosabb helyzet teremthet, ha a hivatali tekintéllyel rendelkezők

egészen távoli szaktudományok területén követelnek vagy gyakorolnak illetékességi, döntési jogot. Ha valahol, itt valóban érvényre kell juttatni a szabadság elvéből forrásozó szubszidiaritás elvét. Még akkor is, ha nem egyházi személyek, hanem világiak nyújtják a szükséges szaktudományos felvilágosítást. — A valódi szabadság-étosz bázisán állva elképzelhetetlen az is, hogy dogmatikus definíciók profán tudományos igazságokat is szükségképp magukba zárjanak. Az ilyen határtúllépés nem csupán a tudományos szakkutatás szabadságát sértené, hanem olykor — Galilei óta hányszor? — kínos helyzetet kényszerítene az egyház tagjaira, szégyenpírt csalna a valóban illetékesek előtt arcukra. Intellektuális becsületesség — hogy Karl Rahner kifejezésével éljünk —, és a szabadság szelleme egymástól elválaszthatatlanok.

Nem ritka krízis-kiváltó tényezővé válhat a szabadságnak egy szinte speciálisan *egyházi jellegű félreállítás*a. Az ti., amidőn akár plébániai közösségekben, akár szerzetesházakban, egyházmegyékben vagy épp az egyetemes egyházban a „hivatalviselő” *saját elképzelését* (bármily jó szándékból is fakadjon az) az „*Isten akarataként*” tünteti fel. Kicsiben és nagyban egyaránt ez a legbiztosabb útja egyházunkban egy tipikusan monolitikus helyzet megteremtésének. Egy-egy „hivatalos” kijelentés nyomán így olykor-olykor szinte „az állam én vagyok” szavak csengenek fülünkbe. Az ilyen teokratikus, paternalisztikus, embert meg nem illető magabiztos kijelentések feltétlenül a szubszidiaritás elvének fel nem ismeréséből vagy kifejezett félreállításából fakadnak. Ugyanakkor pedig kifejezetten veszélyeztetik az *egyén* — kiváltképp a gyengébb idegzetű és akaratú emberek — *önállóságát, belső szabadságát*.

Természetesen itt *egészen konkrétak* is lehetünk. A szólás-és érvelési szabadság, a kezdeményező gondolatok és tettek a szabadság légkörében épp úgy megilletik a „leg-

kisebb testvért” vagy ezek csoportját, mint a „legidősebbeket”, a vezetőket. A feltétlenül szükséges, mert Isten népének javát szolgáló, ún. legfelsőbb döntéseket tisztelettel kell fogadni, de azokat szolgálalkúen sem *fetisizálni*, sem évszázadokon át feltétlenül és minden esetben érvényben maradó *tabuként* tekinteni nem lehet. Egyébként is: bármely valóban tárgyilagos, a kinyilatkoztatás tanításának, továbbá a tudományos eredményeknek megfelelő akaratnyilvánítást nem lehet, de nem is szükséges misztifikálni. Az az egyház, amely végre a „kívülállókka” a dialogikus magatartást szorgalmazza, nem hozhat komoly indok nélkül „*befelé*” *autoritativ döntéseket*. A hitet akár kifelé, akár befelé védeni, nem azonos bármely merev ideológia vagy „rendszer” védelmezésével, fenntartásával.

Az egyház életében belsőleg igényelt szabadság *nem negatívum*. Nem a fölösleges és indokolatlan kényszer hiánya. Nem, hanem mindenek előtt feladat, munkaterület és jog a közös élet közös alakítására. S egyáltalán: jelenthet-e egy, az egyedeken dönteni, tanácskozni vagy épp ellenállni képtelen tömeg kíváncs „alattvalókat” a hivatal viselője számára? Vagy pótolhat-e csupán szavak ismétlésében megnyilatkozó orthodoxia valódi elkötelezettséget, belső döntést, Krisztusért vállalt életet? Mindezen kérdések — és még hosszan lehetne hasonlókat felsorolni — döntő jelentőségűek az evangéliumi szabadság szellemében élni kívánó keresztény ember számára.

Külön kérdéskomplexum a *teológiai munka szabadsága*. Karl *Rahner* egyik írására kívánunk itt utalni, melynek címe is a lényegre mutat: A teológiai kutatás szabadsága az egyházban.⁹ *Rahner* e tanulmányának végén fontos megállapítást tesz. Olyant, mely vonatkoztatható az egyházi élet egyéb területére is. Hangoztatja, hogy az egyházban senki, így a teológusok sem a maguk számára

igénylik a szabadságot. Senki sem követel e téren magánjellegű kiváltságot. Nem, hanem ezen az úton szeretnék a teológusok (és minden pap, meg világi hívő) biztosítani, hogy minden keresztény a legjobb tudása és lelkiismerete szerint szolgálhassa Istenét s a közösség javát. A szabadságigényt ezért nem szabad soha egoizmusként elkönyvelni. Nem, mivel ez mérhetetlen nagy felelősséget, lemondásokkal terhes szolgálatot ró az egyénre.

Az egyház és a teológia története egyébként gazdagon illusztrálja, hogy bár a hit forrása egy, Isten személyes szava Jézus Krisztusban, de annak hiánytalan kiaknázására még egyetlen teológiai „iskola”, rendszer, egyetlen generáció sem volt képes. És nem is lesz soha, hiszen az isteni gazdagságból mindig lehet újat meríteni és mások számára is nyújtani. Azt sem feledhetjük, hogy *Krisztus misztériuma* már a Szentírásban és azóta mindig, holnap is *misztérium marad*. Titok, melyhez ezer úton lehet közelebb férkőzni, de azt soha *teljességgel föltárni* nem lehet.

Igaz, s ezt örömmel könyvelhetjük el, az előzetes „*imprimatur*” és a „tiltott könyvek jegyzékének” lassú felszámolása már *részleges eredmények* felé mutatnak. Mindez azonban még csak a kezdet. A szabadság szelleme megköveteli, hogy a tanítóhivatal és a teológia hivatott képviselői *folyamatos dialógusban* álljanak egymással. *Hisz mindkettő a saját karizmájának erejében működik!* Születnek újszerű vélemények és értelmezések: mindezek a gondolkodó, a kérdező embernek becsületes kísérletei. Nem öncélú spekulációk, mivel Isten népét, a lelkek javát szolgáló törekvésből fakadnak. Lehet velük kapcsolatban emelkedett vitákat folytatni, kritikát gyakorolni, de van-e értelme érvek nélkül a „tekintélyre” apelláló el- vagy agyonhallgattatásnak? Az egyház — kell-e ezt még ma hangoztatnunk? — csak úton van a teljesség felé. De elérhető lesz-e valaha is ez a teljesség, ha nem a szabadság dinamizmusának erejében törekszünk feléje?

A növekedés krízisében

Nem kell túl élesszemű megfigyelő erő hozzá, hogy megállapíthassuk: egyházunk életében valóban tapasztalhatunk bizonyos krízis-jelenségeket. S ezek ma — minden erőltetett osztályozás nélkül — leginkább a tekintély és a szabadság pólusai köré csoportosíthatók.

A II. Vatikáni zsinat — ezt ma szintén könnyű megállapítanunk — nem stagnálást, hanem új életet, fejlődést hozott egyházunk számára. Az életet pedig — ha kritikus periódusok, válságok kísérik is útján — csírájába fojtani, fejlődését megállítani: *halálos bűn lenne!*

Kérdőjellel írtuk a címet: Krízisjelenségek az egyházban? — S most — Karl Rahner-t idézve¹⁰ — újra egy kérdőjeles mondatot rögzítünk: Hát lehet-e egyházunk mai konfliktus-szituációján csodálkozni? Nem épp az egyház ereje, hogy végső soron nem emberileg megfogalmazott formulákban és jogi normákban (bármennyire is legyen mindkettőre szükség), hanem Isten Lelkének hatalmában bízunk? Hogy erre az isteni erőre támaszkodunk? Annak a Léleknek támogatására bízva önmagát, aki igen sokfajta emberi gondolatot és eszközt használ fel, ugyanakkor viszont ezek egyikével sem azonosítható adekvát módon. Ha ezt valóban hisszük — és miért ne hinnők?! — akkor a fejlődés bármely fázisában sem kell megijednünk vagy csodálkoznunk, ha válságos órák, ha konfliktusok is állnak előttünk. Jöhetnek még keményebb krízis-szituációk, — mi hittel valljuk, hogy mindez a Lélek irányította *növekedés krízisének velejárója*. S ki tudná, ki merné teljes bizonyossággal állítani, hogy az egyház történeti útját, a Cél felé vezető hosszú útját tekintve, — még nem csupán például a „pubertás” válságos éveinél, tán épp a legkritikusabb éveknél tartunk?

Természetesen — s Rahnernek e figyelmeztetését mindenkinek meg kellene szívlelnie — az ilyen „válság-

helyzeteknél” nem csupán a „másikra”, a „másik véleményére” kell kritikus szemmel tekinteni, nem csak a „másik” felé kell kérdőrevonó kérdéseket feltenni. Nem, hanem *mindenkinek, egyénnek és csoportoknak, elsősorban önmagát kell megkérdéznie*: helyes-e, valóban Krisztus evangéliumát megvalló és védő-e mindaz, amit mondok és teszek? Igaz, olykor nem leszünk képesek formális elvek és érvek felsorakoztatásával az adott válság-szituáció fölött úrrá lenni. Mégis, a Lélek és az imádság erejében képessé válhatunk arra, hogy felismerjük: hol, melyik oldalon van az igazi szolgáló szeretet, az önkritikus alázat, az evangéliumi metanoia, megtérés. Ennek a felismerésnek útja nyitja meg számunkra és egyházunk számára a lehetőséget, hogy a krízis-szituáció fölé kerekedjünk, hogy sohasem az egyik vagy másik „párt” érdekeit, hanem Krisztus akaratát tartsuk szem előtt. „Az Úr ugyanis Lélek: s ahol az Úr Lelke, ott a szabadság” (2Kor 3,17).

Jegyzetek:

1. Georg Schwaiger: Hochland, 1969. 97-112. — 2. K. O. von Aretin: Hochland, 1967. 451. — 3. A. Ancel: Inform. Cath. Internat. 1968. 7. — 4. A. Ancel: Herder Korrespondenz 1968. 112. — 5. K. O. von Aretin: Hochland, 1969. 2. — 6. Suenens: vö. Vigilia, 1969. 6. és 7. sz. — 7. Heinrich Bacht: Stimmen d. Zeit, 1969. 8. 101. — 8. „Freiheit des Denkens im kirchlichen Raum”, Wort und Wahrheit szerkesztőségi írása, 1969. 6. — 9. Karl Rahner: Stimmen d. Zeit, 1969. 8. — 10. Karl Rahner: Stimmen d. Zeit, 1969. 7.

1969.

SPIRITUS CREATOR — AZ EGYHÁZAT MEGÚJÍTÓ LÉLEK

Szentlelkes spiritualitás?

Napjainkban egyre inkább halljuk, olvassuk, hogy a „szentlelkes spiritualitást” kell szorgalmaznunk, magunkban és másokban kibontakozáshoz segítenünk. Teológiai-dogmatikai háttérként ezzel kapcsolatban azt szokták emlegetni, hogy a megújítást, a teljes igazságra vezetést az egyházban mindig a Szentlélek műveként tartották nyilván. Ez így igaz. A Lélek végzi ezt a munkát bennünk is, és általunk is. — Mégsem lenne azonban helyes egyértelmű beszűkítéssel, kizárólagossággal vagy elhatárolással ún. „szentlelkes spiritualitásról” beszélnünk. Ilyen voltaképp nincs, nem is lehet, hiszen a Szentírás tanúsága szerint a Lélek „nem a sajátjából ad”. „Nem magától fog szólni, hanem azt mondja majd, amit hall... Ő majd megdicsőít engem, mert az enyémből kapja, amit kijelent nektek. Minden, ami Atyámé, az enyém. Azért mondtam, hogy az enyémből kapja...” (Jn 16, 13-15). Jézust viszont, aki ezeket mondja, az Atya küldte, hogy életünk legyen. Ez az élet azonban a kereszten fakadt, a megváltó halálból született számunkra. — Ugyanakkor: az Atya támasztotta fel Fiát a Lélek éltető erejében. — Kétségtelen tehát, hogy a Szentlélek mintegy „benne van” minden megújulásban, — mert jelen van az Atya is, a Fiú is. Nincs, nem lehet sem-

miféle pünkösdi karizmakiáradás az Atya üdvösségre vezető, s a Fiúnak üdvösséget szerző akarata és tettei nélkül.

Látjuk tehát, hogy — miként helytelen volt Joachim a Flore apátnak „három korszakos”, az Atya, a Fiú, majd a Szentlélek korszakait megkülönböztető, szétválasztó történelemszemlélete, üdvtörténeti felosztása, — épp úgy helytelen lenne bizonyos jelenségek nyomán ma kizárólagos módon szentlelkes spiritualitásról szólni. Ha szabad újra így fogalmaznom: a Szentlélek „benne volt” és „benne van” ugyan az egyház minden megújulásában, megújításában, a konkrét ember új életre támasztásában, az új életnek megerősítésében — de: mint Jézus Krisztusnak Lelke, mint az Atyának és Fiúnak egybeforrasztó Szent Lelke.

Nézzünk szembe mindjárt egy másik nehézséggel. Sajnálatos, hogy egyházunkban — itt az ún. nyugati egyházra, annak teológiájára gondolok — a Szentlélekről szóló beszéd lassan háttérbe szorult, egyre homályosabbá, sőt értelmetlenebbé vált. A paragrafusokban, normákban, jogi sémákban gondolkodó, Arisztotelész filozófiáján felnőtt közép- és nyugateurópai kereszténység számára valami megfoghatatlant, szinte már tartalmatlan jelent a „Hiszek a Szentlélekben” kijelentés. Hogy miért van ez így? — annak minden bizonnyal főoka a fogalmi, elvont paragrafusok és normák korlátai közé szorított nyugati gondolkodás. — Úgy vélem, nagyon leegyszerűsíti a kérdést Hans Küng, amikor „Christ sein”-jében és „Existiert Gott” c. művében egyaránt az egyházi hivatalviselők és a túl sokat spekuláló teológusok, meg a jámbor túlzók magatartásában, gyakorlatában keresi és találja meg e jelenség egyetlen okát. Persze, van igazság abban, hogy jócskán akadtak egyházi hivatalviselők, akik kijelentésüket a Szentlélekre való — jogtalan — hivatkozással tudták csak elfogadtatni. — Ugyancsak akadtak olykor szelíd, máskor vadul lelkesedők, akik a

saját akciódühük, fanatizmusuk rugójaként a Szentlelket jelölték meg. Így azután a Szentlélek a szükséges meggyőző erőnek, hitelességnek vált lassan pótlékává. — Kétségtelen, hogy a Szentlelket nem lehet, nem szabad arra felhasználni, hogy a jogos kritikát, problémákat elhallgattassák, félreállítsák. — Küng tehát valamit helyesen lát, de sajnos — mint más esetekben is — túlzó módon kiélez.

Ki is ez a Lélek?

Nézzük azonban inkább pozitíve a dolgot. Hogyan akarta az ősegyház hívő meggyőződését kifejezésre juttatni, azt ti. hogy Jézus, aki a földön járt, sok jót tett, meghalt és feltámadt, majd eltávozott a földről, — mégis jelen van, hatékony a benne hívők közösségében. A Szentírásból erre olyan választ kapunk, melyben látszatát sem fedezhetjük fel a későbbi teológiai vagy hatalmi hiánypótlék-magyarázatnak, illetőleg a túlzók felfokozott lelkesülésének. A válasz ez: Isten, Jézus Krisztus közel marad, jelen van egyházában, az emberek között az éltető Lélek működése által. Tehát nem csupán a visszaemlékezésben, hanem isteni erejében, mint Krisztus Lelke, mint a Szentlélek.

Adhatunk-e definíciót erről a Lélekről? — Tudjuk, hogy volt és lesz is mindig ilyen dogmatikai törekvés. Mégis: ez a Lélek, a Szentlélek valami megragadható és mégis megfoghatatlan, hatalmas és ugyanakkor láthatatlan, valóságos és életfontosságú, mint a levegő, a tűz, a szél, és mégis titokzatos erő. Maga a Szentírás is a szél, meg a tűz szimbolikájával jelzi a Lélek jelenlétét és erejét. Mindkettő hat az emberre, lendíti, perzseli és pezsdíti, — de nem helyettesíti az emberi erőfeszítéseket. Áthatja, felemeli saját törekvéseinket, közreműködésün-

ket. Tüzes erő, mely éget és gyakran fáj is, de serkenti az életet, a növekedést.

A Szentlélekkel kapcsolatos számos tévedés gyökere minden bizonnyal abból ered, hogy mitológikus módon elszakítják Istentől, önállósítják, különleges Istenként kezelik. Pedig olyan egyszerűen hangzik: Ő az Isten, aki megszentel, éltet, vigasztal, erőt ad. Egylényegű az Atyával és a Fiúval, ahogyan ezt 381-ben a konstantinápolyi zsinat megfogalmazta.

Az egyházat megújító Lélek

Lépünk egyet tovább. Az egyházat megújító Lélekről kell szólnunk. Mielőtt erről a megújítási folyamatról — a Lélek és az egyház kapcsolatáról, a Léleknek az egyházban történő működéséről szólnunk, — ejtsünk néhány szót arról is, *melyik* egyházzal, *milyen* egyházzal beszélünk? — Rögtön előre kell bocsátanom, hogy nem fogalmi meghatározást, nem szoros értelemben vett definíciót keresünk. Ettől a II. Vatikánum is tartózkodott. A zsinat is képekben, élő valóságában igyekezett az egyházat megragadni. A statikus szemlélet helyett a *dinamikus nézést* alkalmazva, elmondhatjuk, hogy *az egyház élő valóság, azaz mindig megvalósulóban van*. Nem kész épület, hanem a közösségben, az újra és újra összegyűlők közösségében valósul meg. Mivel Jézust földünkön többé nem láthatjuk-hallhatjuk, ezért arra a történelmi áthagyományozásra vagyunk utalva, amelyet az egyház életének tanúi nyújtanak számunkra. Tudjuk, hogy ezt az áthagyományozást nem csupán egy vagy több könyv tartalmazza, hanem az élő igehirdetés útján történt és történik. Az egyház az evangélium eleven hangja. Ebben az értelemben az egyház eredete és létezése prófétai, karizmatikus, mivel Jézusnak és az apostoloknak az Atya

országáról szóló igehirdetésében született és a meghívott igehirdetők működése nyomán él tovább.

Természetesen az egyház életéhez bizonyos *rend és fegyelem* is hozzátartozik. Már csak azért is, mivel az igehirdetés nem magánügy, hanem az egész egyházra rótt feladat. Ezért minden prófétának, azaz az Isten nevében szólónak, tanúskodónak, az egyház hitével összhangban kell előadnia szavait. Tudjuk, hogy az egyház nemcsak az egyesekből áll, hanem az egyesek létét, hitét megelőző valóság, amelybe lassan növünk bele.

Sokan láttunk külföldi útunkon, olykor talán itthon is nagyvárosok utcáin, tereken, tengerparton vagy kisebb társaságban fiatalokat, akik beszélgetést kezdenek az élet értelméről, Jézusról, az örök életről. Történetek és történhetnek így valódi megtérések is. Akadhatnak emberek, akik az ilyen tanúskodók buzdítása nyomán hosszú idő után újra elkezdnek imádkozni. Minthogy azonban mindez csak egyéni akciók, ráhatások következményeképp történik, — a megtérés élményének első lelkesedését hamarosan benövi a gaz, elnyomja az élet zaja. *A Krisztus melletti döntés csupán az egyházi közösségben lehet tartós.* Nem nélkülözheti a hívők közösségének közegét. Napjaink számos ún. mozgalma, jószándékú törekvése azért fut zátonyra, mert hiányzik belőle a rendezettség és a fegyelem. Olykor csak egy-egy vezéregyéniség szuggesztív hatása érvényesül, talál visszhangra több-kevesebb ügybuzgó fiatal lelkében. És mivel a vonzódás így sokkal inkább egy-egy személyhez, mint a Krisztus-hívők közösségéhez jelent kötődést, azért fennáll a szektásodás veszélye.

Sajnos, nem egyszer megkérdőjelezhető: vajon valóban a Lélek indítására történik sokminden? Hiszen *a Lélek Krisztusnak Lelke, Jézust pedig nem lehet kisajátítani, elszakítani a hívők egész közösségétől, az egyháztól.* Számos kisebb csoport azonban egyenesen meg akarja szakítani a kapcsolatot a hívők nagyobb közösségével. Igaz, olykor

szubjektív igények — jogos igények — nyomán egyszerűen csak vallásos élményre vágyik, talán az imádságnak vigaszt, erősítő hatását igényli. Ugyanakkor viszont elutasít minden, vagy majdnem minden kapcsolatot a helyi egyházsal, az össz-egyházsal. Szinte nem akar többé tudni az egyháztól, annak vezetőiről, kikapcsolja egyéni és zárt közösségi életéből.

A dinamikus egyházképről, egyházélményről szólva kellett e problémáról néhány szót ejtenünk. Mert kétségtelen ugyan, hogy a Szentlélek mindenütt működhet, ahol csak akar, ahol az emberek a Krisztus-hitre megtérnek. Ez a Lélek azonban nem sajátítható ki. Sem a nagy-egyház, sem a kis csoportok nem vehetik kizárólagosan birtokba, hiszen ott hatékony, ott alkot, életet, ahol akar. És ez a Lélek *nem* azért kommunikál az emberekkel, hogy esetről-esetre mindig új kis „intézménycsült” csoportokat hozzon létre, új vezetőket, új struktúrákat hívjon létre. A Názáreti Jézusnak, Krisztus Urunknak Lelke ő. Jézus pedig az ő Szentlelkét egyházának ígérte, úgy, hogy a Lélek a történelmen át nem szakítható el sem Jézustól, sem pedig Jézus egyházától.

A karizmákat osztó Lélek

Ami valóban a Szentlélek ajándéka, az soha nem osztja meg Krisztus testét, nem lehet szétválasztó vagy szembeállító erő. A mai kutatások egyre inkább elénk tárják: Luther és Kálvin sem új egyházakat kívántak alapítani. A XVI. századi reformátorok szándéka nem az egyházszakadás, hanem az egyház megreformálása volt. S mégis szakadás lett a vége. Mert egyik és másik oldalról is „ki akarták sajátítani” a Szentlelkét. Egyik és másik oldalon is a tagadás szelleme kezdett eluralkodni. A kölcsönös meghallgatás, tiszteletbentartás helyett

elindult az anatómák áradata. Ma ezt jobban látjuk, mint még alig néhány évtizede. S mindez óvatosságra, éberségre int.

Az a lelki megújulás, amely ma az egyházban jelentkezik, igen nagy dolog. Szabad föltételeznünk, hogy Isten Lelke maga működik itt és közöttünk. Nagy esély lehet ez egyházunk számára. De kétségtelenül fennállhat — az említett tünetekre gondolva — a kereszténység, a saját egyházunk újabb szétforgácsolódásának veszélye is.

Az *egyházi vezetők felelőssége* régen is nagy volt és ma is az. Jelenleg a világszerte tapasztalható karizmatikus megújulás arra a reményre jogosít, hogy az egyházi hivatalviselők jogaikat, hatalmukat sokkal inkább fogják — szintén karizmájukból kifolyóan — más karizmák szolgálatában, a Lélek adományaként gyakorolni, mint bürokratikus, adminisztratív úton-módon. Az egyházi hivatalt azonban csak akkor lehet karizmatikusan, a karizma erejében gyakorolni, ha a vezetők a többi karizmát is kibontakozni segítik, nem pedig elfojtják. — Ugyanakkor a karizmatikus kisebb körök, csoportok, imaközösségek nem egyszerűen baráti körök, nem önmaguk képességei kibontására, lelki igényeik megélésére, megtapasztalására adott eszközök, hanem az egyházközség, a „nagy egyház” építésére és élővé tételére kell, hogy szolgáljanak. A karizmákat a Lélek épp azért adományozza, hogy azok a hívők közösségének, a Krisztus-közösségnek javát, építését szolgálják.

A vezetők felelőssége

Térjünk vissza néhány szóval az egyházi vezetőkre. Suenens bíborosnál olvassuk Új Pünkösöd? című könyvében, melyet — mint ismeretes — magyarra is lefordítottak, hogy napjaink karizmatikus megújulása állásfoglal-

lásra készíti a püspököket is. Számos püspöknek kell gyakorolnia megkülönböztető karizmáját szerte a világon. Nem menekülhetnek a várankozás politikájába, a „majd meglátjuk” gyakorlatába, mert ha a juhok pásztora híján eltévednek, ők viselik érte a felelősséget, és nem a nyáj. Tudjuk, hogy a püspöki karizma nem automatikus. Működéséhez szükséges — vallja Suenens bíboros is — hogy a püspök először tájékozódjék, mégpedig pontosan, sokoldalúan, lehetőleg csak első kézből. Őrizkednie kell az elhamarkodott, csupán benyomásokon alapuló ítélettől, — esetleg néhány szerencsétlen példa alapján. A helyes ítélet karizmája az okosságon alapul —, de a pusztán emberi okosság könnyen az ún. nagyobb biztonság oldalára helyezkedik.

A keresztény közösség vezetőjének elsősorban tanítania kell: Hirdesd az ígét, ints, kérj, fedd türelemmel és hozzáértéssel (2Tim 4, 2). E kettőre: *türelem* és *hozzáértés* — nélkülözhetetlenül szükség van. Az emberi önelgyőzés, türelmes várankozás és a kellő hozzáértés, tanulási folyamat nélkül a Lélek nem fog „kényszerleszállást” végezni. — Nem feledhetjük továbbá azt sem, hogy *nem elég az ún. igazhitűségre ügyelni*: „... az orthodoxia szűk gettója önmagáról nem is sejti, hogy milyen hatástalan az emberek között. És ez az orthodoxia annál hatástalannabbá, eredménytelenebbé teszi önmagát, minél rátartibban képviseli saját ügyét” (Ratzinger: *Das neue Volk Gottes*, 1969. 279.).

Jézus arra figyelmeztet: Hagyjuk néha megnőni a konkolyt a búza között, különben árthatunk a jövőendő aratásnak. Ez a mai, most ígérkező aratás bőségesnek látszik. A püspököknek az a kényes feladatuk, hogy tiszteletben tartsák Isten gyermekeinek egészséges szabadságát, miközben szolgálatukra állnak, — ahogy Szent Pál mondja: *örömük szolgálói* (vö. 2Kor 1, 24). Ugyancsak Pál figyelmeztet rá: Nem az az egyház vezetőinek a fel-

adata, hogy kioltásák a Lelket, hanem, hogy mindent megvizsgáljanak és ami jó, azt megtartsák (vö. 1Tesz 5, 12; 19-21.).

A megújulás kritériumai

A Szentlélekről tudjuk, hogy ő sohasem saját képességünk, vagy erőnk, nem saját hatalmunk, vagy egyéni adottságunk. Nem, mert ő mindig és csakis az *Isten ajándéka*. Ha ezt szem előtt tartjuk, akkor minden bizonynyal sokkal megfontoltabban, óvatosabban járunk majd el, ha a mai megújító, karizmatikus és pneumatikus törekvésekről, mozgalmakról, vagy azok képviselőiről kritikát mondunk.

Krisztus megadta *egyházának alap-struktúráját*. Ez az alapstruktúra *hierarchikusan épített*. Akik a vezetők karizmáját kapták, súlyos, felelősséggel járó ajándékot kaptak. A sok színt az egyházi élet palettáján nem szabad a semlegesítő szürkével átfesteni. A kinek-kinek juttatott kegyelmi ajándékokat integrálni kell a közösség életében. Mindenki azt adja, azt nyújtja a közösség építésére, amit a Lélektől kapott, ki-ki a saját karizmájának ereje és mértéke szerint. A vezetői hivatalok felelős viselői — püspökök, plébánosok, hitoktatók — nemcsak arra kaptak kegyelmi ajándékot, hogy örködjenek vagy nyesegecsenek, hanem arra is, hogy harmonizáljanak, hogy integráljanak, hogy előmozdítsák a sokszínűség istenáldotta gazdagságát, hogy beépítsenek.

a) Krisztus-központúság

Ha néhány konkrét *ismertetőjegyet* akarunk felsorolni, amelyek alapján a mai szentlelkes törekvéseket, de mondhatjuk úgy is, a Lélek irányította megújulást, kezdeményezéseket megítélhetjük, akkor első helyre föltétlenül a

Krisztus-központúságot állítjuk. Ezeknek a törekvéseknek lelkisége egyértelműen Jézus felé tájékozódik, bensőséges, személyes kapcsolat megélését szorgalmazza Jézus Krisztussal. Jézusban fedezik fel újra a kereszténységet, az egyházat, amely számukra már nemcsak valamiféle ideológia, vagy „izmus”, nemcsak intézmény, hanem találkozás Jézus velük és köztük élő személyével: fölismerik benne Megváltójukat, Mesterüket, Pásztorukat, az Utat, az Igazságot és az Életet. Tehát arról a Jézusról van itt szó, aki a hitnek a Krisztusa és nem például az ún. Jézusmozgalom forradalmára, vagy a Jesus People vezetője. Ez utóbbi alakok igen sokszor pusztá emberként, ha olykor idealizált emberként is, állnak korunk fiataljai, keresői előtt.

b) Szentírásos imaélet

Ez az újfajta Jézus-kapcsolat szinte természetszerűleg hozza magával a másik kritériumot, nevezetesen az imaéletben, mindenek előtt a *szentírásos imaéletben* való elmélyülést. Szinte betű szerint annak megvalósulását látjuk sokfelé, amit Szent Pál ajánl az efezusiaknak: „Teljetek el Lélekkel, egymás között énekeljete zsoltárt, himnusz és szent énekeket. Énekeljete és ujjongjatek szívből az Úrnak. Adjatok hálát mindenért Urunk Jézus Krisztus nevében az Istennek, az Atyának” (5, 18-20). Különösen a fiatalok értékelik az ima bizonyos spontánabb jellegét, ami néha testileg is kifejeződik, például a közösség tagjai egymásba fogódnak épp a közösség jeleként, vagy fölemelik kezüket. Az imádságnak ez a stílusa — középponton a tisztán magánima és a szoros értelemben vett liturgikus ima között — hozzájárul az imádság megélevenítéséhez, elmélyítéséhez a családban, a különféle közösségekben, a plébániai életben, de még a kolostorokban is. A spontán közös imádság nagymértékben elősegítheti, hogy az emberek ismét megtalálják a hite-

les, az életből fakadó ima értelmét, gyakorlatát, ki-ki a saját alkatának és közösségének megfelelően. Az ilyen őszinte önfeltárulkozás nyitva áll a Lélek indításainak.

Ismeretes, hogy sokan idegenkednek az imádságnak ettől a formájától. Talán azért van ez, mert túlfűtött hozzászoktunk a ritualizmushoz, a formalizmushoz, a szokás hatalmához az imádságban is, és így könnyen támadnak félelmeink, gátlásaink. Valamiképp félünk önmagunk lenni az Isten és az emberek előtt. Védekezési ösztönünk az érzelmesség negatívumát hangoztatva utasítja el azt, ami voltaképp hozzátartozik az imádság közösségi és személyes jellegéhez. Istennel való kapcsolataunkat valamilyen eltúlzott objektivizmusra való hivatkozással minél személytelenebbé akarjuk tenni. Pedig ez a közösségi „karizmatikus” ima legerőteljesebben épp Isten szavából, a Szentírásból, annak olvasásából táplálkozik. Jézus szavára kell utalnunk: „Az én szavaim lélek és élet” (Jn 6, 63). És Jeremiás gondolata juthat eszünkbe: „Ha szavaid elem kerültek, csak úgy nyeltem őket. Kedvem telt szavadban és öröme szívemnek” (15, 16).

c) Egyháziasság

Még egy másik jellemző vonásra kell rámutatnunk a valóban Szentlélektől ihletett, megújító törekvésekben, — és ez is igen fontos kritérium: *gyermeki szeretet az egyház iránt*. Akik a Lélek egyházában imádkoznak és közösséget alakítanak, azok elismerik az egyház lelki anyaságát, intézményes és szentségi valóságát. A Lélektől vezetettek, ha valóban azok, akkor nem egyfajta mozgalom tagjai más mozgalmak mellett, vagy ellenére. Nem vetélytársak az egyház bármely csoportjával, közösségével. Nem, mert a Lélek indítja őket és ennek az indításnak erejében rendelkezésre állnak pápának, püspöknek, papoknak és világiaknak egyaránt.

Olyan kegyelmi áramlatról van tehát itt szó, amely az

egyház lényegéhez tartozó karizmatikus dimenzió tudatára ébreszt, és nem olyan mozgalomról, amely teljességgel új struktúrákat, új intézményt, vagy intézményeket hozhatna létre. Ha valaki előtt ilyen törekvés lebegne, az már nem Krisztust, nem a Szentlelket tartja szeme előtt, nem Isten szolgálatában áll, nem az egyházát, hanem önmagát szereti csupán. A Szentléleknek nincs szüksége újabb egyesületekre, keretekre, hogy behatoljon a fiatalok, férfiak, nők vagy idősebbek világába, lelkébe. Nincs tehát valamiféle „új egyházzról” szó, csak olyan keresztényekről, akik örvendeznek azon, hogy együtt lehetnek keresztények és készen állnak szolgálni másokat, — ott, ahová a Gondviselés vezeti őket.

Mindezt, amit összefoglaltam, — nem kismértékben a legújabb szakirodalom és némely személyes tapasztalat alapján, — mindezzel kapcsolatban mindannyiunknak voltak már problémái, — olykor a visszaélésektől való félelemben, máskor attól tartva, hogy sokminden helytelen vágányra siklik egyházunkban. Mégis, a bizakodók, a Lélek tetteit keresők és szavát hallók közé kell a problémák láttán és azok ellenére is állnunk. És Gameliel szavát kell újra meghallanunk azokról a keresztényekről, akiket az első Pümkösd alakított át: „... hagyjátok békén ezeket az embereket. Mert, ha ez az elgondolás vagy mozgalom emberektől származik, akkor magától fölbomlik. De ha Istentől van, nem tudjuk szétoszlatni őket. Ne kockáztassátok, hogy Istennel szálltok szembe” (ApCsel 5, 38-39).

„Hogy minden épülésre szolgáljon”

Ma, az egyházi megújulás során Isten újból ajándékozta Szentlelkének karizmáit; sokféleképpen és világsszerte, és nem is azonos módon minden helyi egyházban. A Lélek jelenlétének jele ez, a Lelket pedig nem uta-

síthatjuk vissza. A Lélek adományait Isten azért adja, ahogyan Pál mondja, hogy azok mindenki hasznára váljanak (1Kor 12, 7), a közjót, a közösséget, az egyház és a világ építését szolgálják: Hogy minden épülésre szolgáljon (1Kor 14, 26).

Mi nem szolgál erre az épülésre és építésre? Először is a *szakadás*. Ha valahol, egy-egy egyházközségben, helyi egyházban különválások, szembenállások észlelhetők, azok sohasem a Szentlélektől valók. Ezért figyelmezteti a korintusiakat Pál: Éljetek mindnyájan egyetértésben, ne tűrjeteك szakadást magatok között (vö. 1Kor 1, 10-13). Tudjuk, hogy a szakadás legtöbbször az egyén, a csoportvezető, a vezető egyéniség saját személyének túlhangsúlyozásából, a saját személyes meggyőződésére, tapasztalatára való egyoldalú, kizárólagos hivatkozásból adódik. Aki kivonja magát a nagy egyházban, az „intézményben” számára kiosztott feladat alól, aki már csak saját törekvéseit, akaratát keresi, arról aligha mondható el, hogy a Szentlélek dinamikájától viteti magát.

Hogy tovább léphessünk, egy félreértést kell tisztáznunk. Az imént kimondott „*intézményes*” szó ma igen sok őszintén hinni kívánó emberben rossz közérzetet, olykor egyenesen ellenkezést ébreszt. Említettük fentebb, hogy a rendezett közösségben szükség van fegyelemre, biztonságra, hogy a Krisztus-test ne hulljon szét, hogy épüljön. Az „intézménynek” ezért az a rendeltetése, hogy az életet gazdagítsa, fenntartsa, gyarapítsa, — és semmiképp sem az, hogy összezsugorítsa, béklyóba kösse — pusztán egyfajta tutorista szemléletből, az ún. nagyobb biztonság, nyugalom kedvéért. Olyan életstílust kell tehát az intézménynek szorgalmaznia, kibontakoztatnia, mely — épp az élet gazdagítása érdekében — a *Lélekre hallgatásnak* életstílusa. Őszövetségi képpel élve: a folytonos kivonulásnak, továbblépésnek, exodusnak életstílusa.

Az élet törvénye a folytonos megújulás, újjászületés. Ennek első *alapföltétele* egyházunk közösségében a folytonos *megtérés*: az Isten felé való fordulás, Őhozzá való visszatérés. — Nélkülözhetetlen *eszköze* viszont az élet realitását, folyását számba vevő *kísérletezés*. Nagy rá a kísértés egyházunkban, hogy minden újat, még nem láttat, tanultat, hallottat elvből és eleve visszautasítsanak vagy legalábbis gyanúsnak tartsanak. A régi formáknak, gondolkodás- és kifejezőmódnak a pasztorális és katechetikai gyakorlatban való megkérdőjelezése, újak keresése sokak szemében az egyház ellen való támadásnak tűnik. Mintha Isten már csak mögöttünk lenne, mint ha az ő Szent Lelkének irányításával nem az előttünk álló feladatoknak kellene nekifeszülnünk. — Ez viszont csak úgy történhet, ha tudunk, merünk kísérletezni. Természetesen felelős, jól átgondolt és előkészített kísérletekről lehet csak szó. — Hogy mit szól mindehhez az *egyházi tekintély*, az auktoritás? Ha valóban az, aminek hívjuk, tartjuk és önmagát is tartania kell, akkor — a szükséges és bölcs felügyelet gyakorlása mellett — csak örvendezhet. Nem minden esetben szerencsés a szóelemző értelmezés, magyarázat. De talán itt mégis áll, hogy *ha* az auktoritás feladata, hivatása, amiről elnevezték: a gyarapítás, kiteljesítés (augeo . . .), *akkor* tekintélyét úgy tudja legjobban igazolni és egyben biztosítani, hogy előmozdítja a folyamatos megújulást, gazdagodást.

Kritikai szerep

A kísérletezés fogalmával, tényével kapcsolatban kell számba vennünk, hogy az egyházban, annak történetében hol erőteljesebben, hol kevésbé, de mindig jelen volt és alakító szerepet játszott a sajátosan *prófétai* — *karizmatikus elem*. Ez többek között azt is jelenti, hogy tu-

datosabban kell ügyelnünk az egyes személyekre, vagy kisebb csoportokra, amelyek egyházunk életében — nem a Szentlélek irányítása nélkül — *kritikai funkciót* töltenek be. Nem egyszer olyan kritikával élnek, mely a szó nemes értelmében provokáció, kihívás a helyi egyházi közösség, esetleg az összegyház számára is. Önmagunk ellen vétenénk, ha személyeket és csoportokat „földalatti mozgalomba” kényszerítenénk, és úgy tüntetnénk fel, mintha a karizmatikus és prófétai ihletből, a zelus bonus-ból kritikát gyakorlók kizárólag szubverzív, felforgató elemek lennének. A vallásos mozgalmak, megmozdulások, csoportosulások, törekvések ma igen sokszínűek, és sokrétűek mind az egyházban, mind azon kívül. Elképzelhetetlen, hogy ezekből a megújulási törekvésekből a holnap egyháza számára, melyet a mában készítünk elő, semmi értéket, semmi alkalmasat nem találánánk. Szükség van ezért a nyílt véleménycserére és véleményformálásra, a belső dialógusra. Szükség van arra, hogy az ilyen törekvésekről sokkal szélesebb körben és nyíltabban, minél nagyobb nyilvánosság előtt beszéljünk. Ne csak elmarasztaló, gyanakvó, szeretetlen kritikával szóljunk, hanem valóban igaz és helyes információkat gyűjtsünk be, és ilyeneket adjunk tovább. Ezen az úton önmagunk és az egyház gyarapítását, valóban a Szentlélekben való gazdagodását segítjük elő.

Az új világ egyháza

Korszakfordulókon, világkrízisek idején könnyen gondolunk rá, hogy a világ történetének végéhez érkeztünk. Pedig talán helyesebb, ha így beszélünk: *egy világ végén állunk. És a születő új világ egyháza* nem tehet egyebet, mint hogy ugyanannak a Léleknek engedelmeskedik, amelynek engedelmeskedett az induláskor, az őskeresz-

tény korban. Ma már — több, mint tíz év távlatából — talán könnyebben fogadjuk el, hogy prófétai ihletésű szavak hangzottak el *VI. Pál* ajkán, amikor a holnap egyházáról beszélt. 1969-ben mondotta: „Nagyobb szabadság korszaka áll előttünk egyházunk életében, s következőképpen minden fia életében. Ez a szabadság kevesebb törvényben lefektetett kötelezettséget és kevesebb belső gátlást jelent. A formaszerű fegyelem csökken, minden önkényesség eltűnik majd, ugyanígy minden türelmetlenség és minden abszolutizmus is. A pozitív törvény egyszerűbb lesz, a tekintély gyakorlása mérsékeltebb és egyre jobban kifejlődik a keresztény szabadság érzéke” (Docum. Cath. 1969. 706.). Mindezt *a szabadságot a szabadság Lelke fogja, illetőleg lesz képes egyedül biztosítani*. A szabadság Lelke nélkül az Isten egyre jobban távol marad az embertől, pontosabban az ember eltávolodik Istenétől. Krisztus a múlté, az evangélium pedig holt betűvé válik. A szabadság Lelkének támogatása nélkül az egyház emberi szervezetté, egyfajta totális állammá degradálódik, a tekintély benne emberi uralkodássá fajul. A hit terjesztése már csak evilági propaganda, esetleg politikai, társadalmi háttérrel, az istentisztelet pedig merev formák rögzítése. A keresztény cselekvés egyfajta szomorú rabszolga-morál. — A szabadság Lelkének erejében azonban az evangélium ma is, mindig éltető erő és nem halálthozó, életet kioltó betű.

Feladataink

Ami a mi megújító, a Lélek erejével közreműködni kívánó feladatunkat, lelkipásztori, katechetikai, evangelizáló munkánkat illeti, az első kérdés az — és ez nekünk szegezett kérdés — vajon hogyan tehetünk és

tegyünk ma kereszténnyé annyi névleges keresztényt, *hogyan evangelizáljuk, hogyan újítsuk meg a környező világot*, mindenekelőtt az ifjúságot, amely többé-kevésbé már túl van Krisztuson, kereszténységen. Sőt talán már az ateizmuson is, ahogy Rahner mondotta: posztateisztikus fázisban élünk. Hogyan segítsük kibontakozásához a megújuló egyházat, amelyben az a hiteles keresztény, aki valóban megtért Krisztushoz, öntudatosan járul a szentségekhez; aki hitben megnyílt a Szentlélek ajándékainak, hogy betölthesse természetfölötti rendeltetését. — Ez a lelkipásztori működésnek, ez a hitoktatói és evangelizáló munkának alapvető kérdése.

Hogy mit hoz számunkra a holnap, azt egyikünk sem tudhatja. De bármi is lesz a jövő, nekünk, a ma keresztényének, a ma papjának, a világi hívőnek bátran és határozottan kell megvallania *hitét* és vállalnia kell a *hitből fakadó életet*. Találkoznunk kell Jézussal, hogy újra fölfedezzük arcát, befogadhassuk őt, és az ő Szentlelkét. A Lélek vezessen — ez Péter „regulája” — talán oda, ahová magától az ember nem akarna menni (vö. Jn 21, 18). Egyszóval: minden bizonytalanság és nehézség mellett is reménységgel átvárt hittel kell kitárulni a jövő felé.

Egyházközseink már túlon túl nagyok, és túl anonimok ahhoz, hogy valóban tudatosan, közös elhatározással, de egyszersmind a személyek felelős döntéséből részt vállalhassanak ezekből a feladatokból, a jövő tudatos formálásából. Ismeretesek azok a problémák és a közben-közben támadó nehézségek, amelyek hazánkban a *kiscsoportok*, a *bázis-közösségek* megalakulása során támadtak a múltban, és támadhatnak a jövőben is. — Ugyanakkor azt is tudnunk kell, hogy semmiféle probléma és nehézség nem ment fel attól, hogy a Lélek szavára hallgassunk, hogy észrevegyük a sokat emlegetett idők jeleit. Keresztényként élni csak közösségben lehet.

Ez Krisztus rendelése. A nagyobb tömeg, a nagyobb létszámú egyházközség lehet egyesek vagy többek szemében még imponáló, de közösségtudatot a múltban sem volt képes és ma sem képes formálni, előmozdítani. Kétségtelen, hogy az ún. klikk-alakítás ellen, bármiféle rosszértelmű szektásodás ellen föl kell lépünk. A lehetséges veszély azonban nem teheti érvénytelenné reális értékét, esetleg életfontosságú jelentőségét egy ma modernnek tartott, de voltaképp ősi, keresztény gondolatnak, illetőleg ősi keresztény közösségi gyakorlatnak. Hogy a reform, a megújítási gyakorlat ne torkolljon skizmába, vagy szektába, annak nálunk is bizonyos *föltételei* vannak. Mindenekelőtt *a szeretetnek, a karitásznak elsőbbsége*. Szeretet azok részéről is, akik a reformot alulról képviselik és szorgalmazzák, és azok részéről is, akik „hivatalból” öröködnék az egyház épségén, integritásán, a krisztusi akarat érvényre juttatásán. Ez a szeretet mindenféle pasztorális hasznosságot, vagy megszokott szisztémához kapcsolt gondolkodást, intellektuális megfontolásokat megelőz és fölülmúl. Legalábbis az a szeretet, amelyet Krisztus Lelke gyújt lángra az Istent és egyházát szerető emberekben.

A mi feladatunk elsősorban az, hogy *önmagunkon mutassuk be a Szentlélekkel eltelt ember képét*. Ebben áll a mi sajátos, megújító küldetésünk. Ehhez kapja ki-ki a maga karizmáját. A világ kellős közepén kell megfelelnünk az evangélium igényeinek és kell továbbadnunk a hitet. Nem kétséges, hogy az ilyen szentlelkes erőt sugárzó magatartás olykor ütközhet és ütközik a környező világ, a közömbösök, vagy tagadók ellenállásával. Az sem kétséges, hogy a mi világosságunknak kell világítani a sötétségben. De — sajnos — azt is észre kell vennünk, hogy még alig-alig villan fel fényünk itten-ottan. A zsinat, amely XXIII. János pápa szavai szerint a Lélek ihletésére jött létre, mindnyájunkat fölszólított: Fedezzük fel

újból a Szentlélek megújító szerepét egyházunkban és tárjuk fel szívünket irányító jelenlétének.

Az első Pünkösdnapon 3000 ember vált a Feltámadott követőjévé. A Szentlélektől friss életerővel telített egyház kitért és azóta is — a Lélektől merítve erőt, bátorságot — szüntelenül kitérja kapuit. A 3000 új keresztyén továbbvitte ezt a világ előtti föltárulkozást. Hangjuk elhallatszott az egész földre és beszédjük a földkerekség határáig (Róm 10, 18). *A Szentléleknek ez az útraküldő, serkentő ereje* azóta is elevenen hat az egyház, a keresztyének életében. Ajtókat föltáró ereje hatására az egyház időről-időre újra emberközelbe került, képes volt megújulni. Sohasem a hatalom vagy a pénz, az evilági javak jelentették az egyház életében a Szentlélek erejének jelenlétét és lendületét. Aki hatalmat félt, pénzt, gazdagságot rejteget, az bezárkózik, öröket állít a kapu elé. Krisztus nem ilyen önvédelmi eszközökre bízta övéit, hanem átadta nekik a „Szentlélek erejét”.

Aki nem felületes, vagy racionalista szemlélettel, nem emberi gyengeségből fakadó gyanakvással, hanem mély-séges hittel és bizalommal fordul az *Erősség Lelke* felé, az bízni fog akkor is, hinni tud akkor is, ha az egyházban olykor bizonytalanság, máskor tévedés ütné fel a fejét. A Lélek nem tűri a kicsinyhitűeket, a vészharang-kongatókat, a mindenütt bűnt és veszélyt szimatolókat. A Lélek erejében ébredők és bízók akkor is kitartanak, ha tévedés születne az egyházban, hol a hatalom bűvöletéből, hol az örökösen ellentmondók, hol a mindent jobban tudni vélők felelőtlensége nyomán. Az egyháznak ún. csodája mindig és ma is a Szentlélek működésének, megújító, erejének, jelenlétének a csodája. Mert az egyház tagjaiban eltávolodhat ugyan Istenétől, olykor még szembe is szegülhet vele, mégis, a Léleknek fönntartó és az igazságot őrző ereje soha nem hagyja magára Krisztus egyházát. Pápák, püspökök, papok, teológusok és világi

hívek gyarlóságainak, bűneinek, hatalomféltésének, tudálékosságának ellenére is az egyház nem tűnt le a történelmi homályban, miként a fáraók dinasztiái, a római Impérium, vagy régmúlt idők birodalmai. Sőt, még a hanyatlás szakaszaiban is újra és újra ébredő élet, egy-egy mélyebben megragadott igazság fölvillogása jelezte, hogy a Lélek él és éltet, képes megújítani, hogy ereje fönntartja az egyházat.

A Szentlélek útrairdító ereje tárja föl *ma is* az egyház kapuit, hogy hirdessen *régit és újat, de mindig a Krisztus felől érkező igazságokat*. A Lélek vezet el *az igazság teljességére*. A Lélek erejében *őrzi* az egyház mindazt, amit Krisztustól kapott, de ugyanakkor *tud megújulni* is, hogy az őrzés feladatát mindig az élet törvényeinek tiszteletben tartásával végezhesse. Csakis a mindig megújulni és megújítani kész egyház, az ilyen újulási vágytól éltetett keresztény képes együttműködni a mindeneket megújító, az erőszakot és kényszert soha nem alkalmazó Lélek erejével. Az egyház nem metafizikai, nem elvont valóság: *Vándoregyház*, melynek története van és bár története során nincsenek ismétlések, mindazonáltal *életében működik egy konstans hatóerő, a Lélek*, az újra és újra megújító, kapukat kitáró Szentlélek. A Lélek szólt Péter által és a Lélek szólt a 3000 újonnan megtért által, amikor Jézust hirdették. A Lélek beszél Péter utódai és munkatársai által, a pápák, papok és a 3000 megtért utódainak ajkán. Hangjuk akkor is, ma is a Lélek erejében hallatszik el a Föld határáig.

Felhasznált irodalom :

W. Stolz (Hgb.): Vom Geist den wir brauchen, Freiburg, 1978. — Th. Schneider: Gott ist Gabe. Meditationen über den Hl. Geist, Freiburg, 1979. — W. Smet: Ich schaffe mir ein neues Volk, Regensburg, 1979. — H.U.v. Balthasar: Alle Wege führen zum Kreuz, in: Internat. Kath. Zf. 1980. 333-342. — L. J. Suenens: Une nouvelle Pentecôte? Paris, 1974. (Megjelent magyar fordításban, Eisenstadt 1976.) — H. Mühlen: „Újuljatok meg Lélekben” Eisenstadt 1978. — P. Krämer - J. Mohr: Charismatische Erneuerung, Trier 1980.

1980.

KRISZTUS ÉLŐ EGYHÁZA

REMÉNYSÉGÜNK ALAPJA: JÉZUS KRISZTUS

Teológiai alapvetés a reménység dimenziójában

Az isteni Misztérium árnyékában

Az alapozó hittudomány (theologia fundamentalis) viszonylag még fiatal teológiai tudományterület, mely a hagyományos, de egyre inkább háttérbe szoruló szemléletben a hitvédelem (apologetika) feladatát látja el. Ma már közhelyként hat, hogy a negatív jellegű védekezés helyét joggal foglalta el a pozitív törekvésből ihletett alapozás. Ezt az alapzó munkát a szakemberek hosszú évtizedeken át úgy igyekeztek elvégezni, hogy egyrészt bemutatták: az Isten kinyilatkoztatta önmagát, szólt az emberhez, másrészt igazolták, hogy az ember felismerheti, sőt de facto fel is ismerte, hogy az Isten feltárta előtte az üdvösséghez vezető utat. Jézus Krisztusban, aki az út, az igazság és az élet, Istennek végső üzenete, személyes ígéje érkezett el hozzánk, és él meg éltet ma is az egyház közösségében.

Bármennyire is látjuk azonban, hogy az apologetikus, hitvédő, illetőleg a kinyilatkoztatás lehetőségét és tényét igazoló módszereknek nagy volt, és az utóbbinak még ma is nagy a jelentősége, mégsem térhetünk ki azon megállapítás elől, hogy az isteni kinyilatkoztatásnak nem lenne értelme számunkra, ha nem lenne egyszersmind létünknek, egzisztenciánknak kielégítő magyarázója. Bármennyire is az isteni misztérium árnyékában élünk, létünk

elviselhetetlen lenne, ha legalább olykor-olykor fel nem csillanna valami számunkra a napfény derűjéből, mely rávilágít létünk értelmére, alapjaira, egzisztenciánk alapvető kérdéseire. Változatlanul állíthatjuk tehát, hogy az alapozó hittudomány a *kinyilatkoztatással* foglalkozik, de azt sem hagyjuk figyelmen kívül, hogy ennek a teológiai munkának a történetében a kinyilatkoztatás *mibenlétének* kérdésére már eddig is szinte számtalan választ kaptunk. Hogy csak a legújabb időkre utaljunk, ilyen megállapítások láttak napvilágot: A kinyilatkoztatás a bibliai írónak *egykor* elhangzott vagy leírt emberi szavában megnyilatkozó, de a jelenben hozzánk szóló isteni üzenet (K. Barth: *Kirchliche Dogmatik I.* München 1932.); a minden emberi végességtől, különösképpen a halál kötelékétől felszabadító erő (R. Bultmann: *Der Begriff der Offenbarung im N. T.*, Tübingen, 1929); a bűnök megbocsátásában rejlő felszabadító hatalom (E. Brunner: *Offenbarung u. Vernunft*, Zürich, 1941); a fájdalom és öröm változásaiban mindent bevilágító meglátás (H. B. Niebuhr: *The Meaning of Revelation*, New York, 1955); Isten csodás tetteinek feltárása (W. Bulst: *Offenbarung*, Düsseldorf, 1960); Isten önküresítő halála (T. J. J. Altizer: *The Gospel of Christian Atheism*, Philadelphia 1960); Isten és ember találkozása (R. Latourelle: *Théologie de la Révélation*, Paris, 1963); Krisztus feltámadásának titka és annak hirdetése (W. Pannenberg: *Offenbarung u. Geschichte*, Göttingen, 1963); a megszentelő kegyelemben való részesedés (J. Ratzinger: *Offenbarung u. Überlieferung*, Freiburg, i. Br. 1965); Isten reményteli ígérete (J. Moltmann: *Theologie d. Hoffnung*, München, 1966); Istennek az embert üdvözíteni akaró hívása (G. O'Collins: *Theology and Revelation*, Cork, 1968); az isteni természetben való részesedés és a megtestesült Igének az emberek közti lakozása (II. Vatikáni zsinat, *Dei Verbum*).

A sokoldalú és minden bizonnyal még gyarapodó megfogalmazás a kinyilatkoztatás misztériumának mélységét és alapvető természetét sejteti. E ténynek — melyet feltétlenül vonzónak és örömdetesnek tartunk — köszönhető, hogy az embert megszólító Istenről, a kereső-kutató emberről és az ember világáról szóló hittudományi eszmélkedések nem válnak elvont filozófálgatássá, hanem az Isten és ember közti kapcsolat egyre elmélyülő felismerésévé és tudatosításává.¹

Az elmondottak már elégségesen utalnak arra is, hogy a kinyilatkoztatással foglalkozó, az alapozást végző *teológiai munkának* változatlanul feladata marad, hogy mind az ősi, mind az újabb emberi tapasztalatokra ügyelve, a kellőképpen még ki nem dolgozott, fel nem tárt utakat kritikusan megvizsgálja, artikulálja, hogy kérdésekben fejezze ki a problémákat, majd válaszokat fogalmazzon meg. E teológiai munka nem öncélúan keresi majd az újat, hanem Jézus felszabadító üzenetét és emlékezetét kívánja az egyházi és egyházon kívül is élő közösség elé tárni. Keresztény *egzisztenciánk, életünk* nyerhet így újabb és újabb erősítést, tájékoztató és irányt szabó útmutatást. Az ti., hogy mi fontos vagy kevésbé fontos, esetleg jelentéktelen a theologia fundamentalis számára — vagy eleve véglegesen el nem dönthető. A fentebb említett kísérletek — köztük néhány rendkívüli sikerrel — igazolják, hogy az alapozó hittudomány számos úton tudja ma is megközelíteni célját, a keresztény hívő meggyőződés alapozását. Sőt, egyenesen kísérletezésre kényszeríti a mindenkori „*recherche du temps*”. Nem azért, hogy feltétlenül alkalmazkodjék vagy esetleg teljesen alávesse magát a kor divatjának, hanem, hogy hiteles, újabb tapasztalatok nyomán újra és újra az örök Logoszt szólaltassa meg. Minden teológiai munkának ma is az evangélium szolgálatában kell állnia, minden teológusnak szól ma is Szent Pál felszólítása: „Hirdesd az evangé-

liumot, állj elő vele, akár alkalmas, akár alkalmatlan” (2 Tim 4, 2). Kritikusan és önkritikusan kell vállalni ezt a munkát. Óvakodni kell a lélektelen, olykor már egyenesen apatikus racionalizmus veszélyétől. Az alkotó fantáziát, a gondolat- és érzelemgazdagságot az élet számos területén igényeljük, sőt megcsodáljuk — csak teológiaiáinkból lenne mindez száműzve? Igazat kell adnunk J. B. Metznek, aki nemcsak a rácsodálkozásnak és reménynek, a hívő bizalomnak és jövőbe nézésnek, hanem még az örömnak, a szomorúságnak és gyásznak is életteret biztosít a korszerű alapozó teológiai munkában.²

Mindezek előrebocsátásával igyekszünk a következőkben rövid vázlatossággal egy valóban korszerűnek mondható, de ugyanakkor ősi biblikus talajban gyökerező gondolatot előtérbe állítani, amidőn a *kinyilatkoztatásról, mint a keresztény reményről szóló híradásról* ejtünk néhány szót. Már gondolatmenetünk kezdetén előreveti fényét — semmiképp sem árnyékát — a csúcson álló feltámadott Krisztus, akiről végső soron szól, aki felé vezet minden alapozó teológiai ismeret. Az a Krisztus, aki már megjárta előttünk a nagy utat, aki feltámadásában „elsőszülötté lett” a halandó testvérek között, és aki utat mutat számunkra felszabadító, és csakis a szabadság és remény dimenziójában mérhető, felismerhető jövőbe. A mi jövőnkbe.

E jövőbe pillantásunk — már most leszögezhetjük — nem irreális utópia, egyszerűen azért, mivel soha nem tévesztjük szem elől, hogy a Feltámadott azonos a Megfeszítetttel. Jézus számára, aki földi életében a „remény embere” volt, de facto a szenvedés útja és a halál kapuja volt, a belépést biztosító bizonyosság az Atya dicsőségébe. Ha a keresztény ember hitvallást tesz, akkor ma is e *reményben fogant* vallomásban kiáltja világga: *Halálotat* hirdetjük Urunk és hittel valljuk *feltámadásodat*, amíg el nem jössz. A szentpéteri felszólításra: „Legyetek mindig

készen rá, hogy mindenkinek megfeleljetek, aki csak kérdezi: mi az alapja reményeteknek” (1Pt 3, 15) — ma sem mondhatunk többet, fontosabbat, mint ezt a reménységben született, a halál realitásából az el nem múlt élet valósága felé mutató hitvallást.

Úgy véljük, hogy csakis a *redliák talaján* álló, de *radikális reményben* fogant alapvetés tudhat a *hívő döntések* során a végső beteljesülés felé mutatni, sőt ahhoz elvezetni. A reménység dimenziójában vigasztaló és provokáló, döntésre felszólító erők indítására támaszkodhatunk, mely egyéni és közösségi hívő életünkben egyaránt nélkülözhetetlen.

Erről a reménységről, mely bázisa lehet egész — a jövő, a beteljesülés felé mutató — teológiánknak, *konkrét módon* lehet és kell is szólnunk. A jelen esetben természetesen nem úgy, hogy kibontjuk egész Credónkat, hitvallásunkat, de mindenesetre azon a módon, hogy röviden rámutatunk:

1. *Istenünk*, akitől minden kegyelem ered, a *reménység Istene*. Nemcsak az ószövetségi remény válik akarátának erejében, irányítása nyomán valósággá, hanem

2. végső, személyes üzenetében *Jézus Krisztusban* teljesül ki, aki élete példájában tárta elénk a reményből élő és felszabadult embert, és akinek életében a remény úgy konkretizálódott, hogy az minden ember számára érvényes és kíváncsú indítássá, erőforrássá, sőt létértelmezővé vált. *Ebben a Jézusban* már előttünk áll saját reményünk, sorsunk és jövőnk.

Reménységünk alapja, hogy a világba érkező Jézus egész földi életében az Atyában reménykedve lett úrrá az emberi szorongáson, félelmeken és reménytelenségen, így győzhette le a halált. *A halált Jézus végső soron a reményben radikalizálta, azaz gyökerében változtatta meg.* Őbenne és őáltala a halál már nem vég, hanem kezdet: *az élet kapuja.* Jézus élete, halála és feltámadása egyaránt igazolta,

hogy Isten az örök élet, az élet pedig erősebb, mint a halál. Az örök élet felé mutató, minden hittudományos alapozás és igazolás abban a felismerésben gyökerezik, hogy Isten az Úr, és ő az Élet, — s hogy ez az Élet Jézusban megjelent közöttünk.

3. Az első Jézus-közösség, a tanítványok, az *ősegház* ismételten kifejezték, hogy Jézus örömhíre, az Atyának benne önmagát kinyilvánító emberszeretete felülmúlhatatlan. Ebben és *csakis ebben* képvisel *abszolút* értéket kereszténységünk. A *Krisztus-közösséget* akkor is, ma is az eljövendő életbe vetett reménység, a feltámadás hite, az újra érkező Jézus-várás kapcsolta egybe. Ezért maradt a kisdéd nyáj élő, mindig megújulni vágyó és megújulásra képes közösség. Ez a közösség *örvendező* közösség ma is, mivel a *reményből él* és ezt a reménységet terjeszti a világban. Ez a közösség *nem a maga igazát* hirdeti és védelmezi, hanem az élő Istenét, aki a „reménység Istene”, és „eltölti békével és örömmel a hitben, hogy a Szentlélek erejében bővelkedhessék a reményben” (vö. Róm 15, 13). Istenünk, Jézus Krisztusnak Atyja, a mi Atyánk nem az emberi csalódások és tanácstalanság nyomán kitalált vagy kikényszerített hézagpótló, hanem az az élő Valóság, akinek neve kitörölhetetlen betűkkel van beleírva az emberiség szenvedés- és reménységtörténetébe. Igaz ugyan, hogy e név olykor fényesen villan fel, máskor elhomályosul, egyszer térdet hajtanak hallatára, más esetben meg káromolják, megtagadják, visszaélnék vele, sőt ideig-óráig el is feledik — mégis kitörölhetetlen az ember lelkéből, gondolatvilágából.

A reménységünkről szóló üzenet, a kinyilatkoztatás azonban erőtlen marad mindazok számára, akik nem akarják elismerni, hogy *maga az ember is misztérium*, titokkal terhes valóság, aki *sokkal nagyobb annál, semhogy elégséges legyen önmagának*. Az evilágon túlnézni nem akaró, a csakis konzumszükségleteit, földi igényeit kielégítő ember

számára a reménység Istene „északfok, titok, idegenség” marad. A reményünk Istenéről szóló *híradás, a nyilvánlatkoztatás* felfoghatatlan, sőt megközelíthetetlen marad azok számára, akik a totális evilági alkalmazkodást, a totális evilági igényeket teszik meg életük értelmező alapjává és normáivá.

Ugyanakkor reménységünk Istene *munkára küldő, aktivitásra serkentő Isten*. Soha nem hagy nyugton pihenni. Olykor éhséget támaszt bennünk, melynek ösztönzésére jobban kívánjuk mindennek értelmét felfogni, máskor szomjúsággal gyötör, hogy az igazságot és igazságosságot szomjazzuk, biztosítsuk önmagunk számára és nyújtsuk mások számára. *Sperare contra spem* — ez Isten gyermekeinek, a keresztény közösségnek az élő Isten felé forduló, róla tanúságot tevő, az értelmetlenségekben is értelmet kereső és felfedő, a keresztény örömhírt hirdető s egyben igazoló lelki-szellemi attitűdje, alapmagatartása.

A reménykedők közössége

Korunkban a Jézus felé érdeklődve fordulók száma egyre gyarapszik. Emberszeretetét, önzetlen odafordulását a szegények és elesettek felé nemcsak újra felfedezik, de olykor már el is túlozzák azzal, hogy csak a forradalmárt, a jótevőt, a humanistát látják meg benne. Igaz, a szemnyitogatáshoz olykor ez jó, talán szükséges is lehet. A földi reménysugár, a szabadító utáni vágy az élet kitaláltjai, az elnyomottak számára mindig biztatást jelent. Mégis, a valódi reményt felcsillantó, a reményt ébresztő Jézus csakis akkor áll elénk, ha képesek vagyunk felfedezni, hogy szavában, tetteiben, szenvedésében, halálában és feltámadásában mérhetetlenül több nyilatkozott meg számunkra, mint pusztán emberi példa, embersors, emberi biztatás vagy emberi jóság. Ebbe a Jé-

zusba vetett reménynek megvan a maga — hogy úgy mondjuk — stílusa, a maga útja. Istennek emberré lett Igéje ugyanis nem a siker útját járta, és nem ezen az úton hív és kínál evilági eredményeket. Nem, mivel földi mértékek szerint ő maga sohasem volt győző, nem is remélt evilági győzelemben. Élete lemondásokkal volt tele. Egyszerűségben indult útjára, mely kegyetlen szenvedésbe torkollt. Mégis, éppen ebben a lemondó, szenvedő Jézusban, az ő szavának és tetteinek erejében válhat a mi életünk is *reményből fakadó életté* és kinyilatkoztató szava szerint csakis az ő országában lesz a visszavonhatatlan béke osztályrészünk.

A szenvedés és halál útját előttünk megjáró Jézus azonban arra is figyelmeztet, hogy ne passzív csodálkozással vagy ésszerűtlen bizalommal vessük tekintetünket keresztjére. Egyenesen nem tűri, hogy szenvedéstörténetéből úgy igyekezzünk reményt kovácsolni, hogy elfeledjük a világban *számunkra* olykor csak anonim módon jelenlevő, máskor húsba-vérbe vágóan ható szenvedést. Bármennyire is „*spes unica*” számunkra Krisztus keresztje, az ő szenvedésének fája nem takarja el a milliónyi keresztet, és jajkiáltása nem nyomja el a mérhetetlenül sok panaszt. Jézus földi útját és keresztútját nem hozhatjuk reménységünkkel kapcsolatba úgy, hogy közönyösen hagyjon a kívülállók, az idegenek szenvedése. Nem találhatjuk meg a halálon át az élet felé vezető kaput, ha csakis magunk akarnánk azon átlépni. Nem juthatunk el Urunk örömébe úgy, hogy ha nem veszünk részt Krisztusnak *mások számára* üdvösséget biztosító szenvedésében, ha nem terjesztjük ki mi is mindenki felé karunkat, mint ő tette a kereszten.

A Feltámadott áttörte a földi korlátokat. El *kellett* ugyan szenvednie sokmindent, át *kellett* lépnie ugyan a halál kapuján, de mindezt azért vállalta, hogy a mi számunkra biztosítsa Isten gyermekeinek szabadságát. Ez

a *másokért vállalt* élet és halál, ez a szolidaritás arra ösztönöz, hogy ne zárkózzunk be önös világunkba, hanem mások számára is fel tudjunk tárni valamit a Krisztus által kitárt remény és szabadság dimenziójából.

Hogy a szenvedéseken át a halálból az életre jutunk, ezt csakis a *hitben* tudjuk megragadni, a *reményben* vállalni és a *szeretetben* átélni. Mindazok pedig, akiket a hit, remény és szeretet éltet, *közösséget vállalnak, közösségbe tömörülnek*: az *egyház közösségébe*, melyet joggal nevezhetünk a *reménykedők szeretetközösségének*. E közösség szemét az újra elérkező Krisztusra szegezi, az abszolút jövő felé tekint. *Jel-funkciója* mindenekelőtt abban áll, hogy Isten elérkező országát készíti elő, afelé mutat. Nem emberi erőlködés, nem jogászok által szerkesztett alkotmány tartja életben, hanem Jézus Krisztus, akinek megváltó művében és Lelkének összetartó erejében él és hat világunkban. Nemcsak emberi tömörülés, nem egyesület vagy érdekközösség, hanem Istennek Jézusban meghívott és a Szentlélekben összetartott vándorló népe. Sajat történetét úgy tárja a világ elé, mint Istennek üdvösségre vezető nagy kalandját, közösen vállalt útját az emberiséggel. Mint az üdvösség történetét, amely nem párhuzamosan halad az emberiség története mellett, hanem abban él, azzal él, benne formálódik és hatékony.

Az egyháznak, Isten vándorló népének természetesen van *evilági története* is. Ez rendkívül hullámzó lehet, s hogy mégis, — minden hullámvölgy és -hegy mellett — folyamatos, hogy az egyház alapítása óta mindig jelen van az emberiség családjában: ez is arra mutat, hogy evilági története is az elérkező Isten felé fordulóknak, a reménykedőknek a története. Ha a vándoregyház csakis önmagára tekintene, mi más lehetne sorsa, mint az alig leplezett kétségbeesés, esetleg csendes melankólia vagy egoisztikus és irreális, mivel csakis hatalmi pozíciókat szem előtt tartó optimizmus. Isten felé menetelni, Isten

országának elérkezését remélni, előkészítésének munkáját vállalni, elérkezéséért teljes bizalommal imádkozni — ez csakis a remény éltető mozgásában és a szeretet erejében válhat valóra. A reménykedők nagy communioja sohasem alakulhat az önzők és hatalomra törők sekélyes gyülekezetévé, mivel mindig a halálból az életbe átlépni készülő közössége marad.

A jelen helyzetben, azaz *a történelmi mában az egyház teológiájának* is tanúságot kell tennie reményéről, feleletet kell adnia a felmerülő kérdésekre, melyek végső soron mind reményéről faggatják. Amint már Péter apostol idejében, úgy ma is reánk nehezedő kötelesség, hogy megfeleljünk mindenkinek, akik reményük felől érdeklődnek (vö. 1Pt 3, 15). Korunk rendkívül differenciált és társadalmi-politikai feszültségekkel terhes helyzetében nem a kicsinyhitűség, sem az ezoterikus elzárkózás, sem pedig valamiféle különleges elit-világba való menekülés nem lehet az egyház teológiájának és teológusának magatartása. És ugyancsak nem lehetett sem régen, még kevésbé ma, definíciókkal és tételek hirdetésével hitet ébreszteni, reményt kelteni. Reménységünk útja, egyházi életünknek és azon belül teológiai megújulásunknak útja az emberélet realitását veszi számba; olyan tapasztalatokat, melyek híján a valóságtól elszakadt világban csupán erőlködhetnénk, hogy még ideig-óráig fenntarthassuk magunkat.

Mindig, de az adott korban és helyzetben különösképpen, csak a hívó meggyőződésből fakadó és átélt remény vezethet — a számvetés, a számonkérés tudomásul vétele, a feleletek keresése nyomán — a megújulás útjára. Ez vonatkozik az egész egyházi életre, s azon belül az egyház konkrét valóságától elszakíthatatlan teológiai munkára is. Csakis a reménységből fakadó és annak kiteljesedése felé vezető alapozó munka során találhatunk olyan válaszokat, amelyek a kétségek és csalódások, a közöny mel-

lett és ellenére újra utat találnak az *emberszűvek*hez, az emberi *értelem*hez. A reményből élő egyházi élet és tudományosság szükségszerűen korszerű is lesz, — a reményt vesztett, a rezignáló, a csakis a régít ismételtető, az újat meghallani és feltárni nem képes teológia viszont lassan holttá, amorffá válik. Ha valamit is adhat teológiánk még a világnak, hát akkor ezt az abszolút jövőt feltáró, afelé mutató *reménységet nyújthatja*. Ennek a reménynek feszítő, sőt szétfeszítő ereje van, mivel soha nem elégszik meg a már meglevővel, mivel mindig magasabbra és többre tör. Nem szűnik meg figyelmeztetni, hogy „*quae sursum sunt sapite*” — mert bármennyire is értékeljük a világot, fogadjuk is el annak relatív önállóságát és értékeit, nem rekedhetünk meg az evilágiságban. Ha valaha adósa volt a teológia a világnak, az embereknek, hát ma az, — de abban és úgy, hogy *a reménység deficit-jét igyekszik kiegyenlíteni, felszámolni*. A jelennel szemben viselt felelősség problémája voltaképp *keresztény identitásunk* alapkérdésére redukálható: vajon valóban tanúságot teszünk-e keresztény reményünkről a világban úgy, hogy nemcsak szólunk, nemcsak válaszokat adunk, hanem *életünk is* tanúskodik annak igazáról és hitelre méltóságáról.

Joggal és kötelességszerűen szólunk manapság *krízis-jelenségekről* egyházunkban és teológiánkban. A krízis gyökerét azonban nem abban jelölhetjük meg, hogy vajon elégséges módon alkalmazkodtunk-e a világhoz. Természetesen az alkalmazkodás ésszerű szükségszerűségéről sohasem feledkezhetünk meg, hiszen nem a testen vagy a világon kívül kell tanúságtételünk feladatát végeznünk. Minden jelenkori krízisnek végső gyökere azonban az, hogy nem alkalmazkodunk kellőképpen annak a szavához és életéhez, akiből minden reményünk forrásokzik: Jézus Krisztushoz és evangéliumához. Talán itt van a magva annak a problémának is, melyet szintén nem hallgathatunk agyon, hiszen egyre többen fogal-

maznak így: *Jézust — őt igen, de az egyházat — azt nem.* Vajon miért hat ma olyan sokak számára modernebbül a régen közöttünk járt Jézus, mint mi magunk, az ő egyháza? Miért érzi, sőt tudja olyan sok ember, hogy több emberszeretetet kap a távollevő, a csakis reményben megjeleníthető Jézustól (akiben valóban Isten jósága és emberszeretete jelent meg a földön), mint a jelenlevő, de olykor csak fájdalmasan megtapasztalható, érzékelhető egyháztól?

Csakis hitben fogant reményünk tehet képessé rá, hogy Jézus Krisztus élete, gondolat- és érzésvilága járja át újra egyházát; s hogy mindazok, akik Jézus Krisztusban keresztkedtek meg, valóban várományosai lehessenek ne csak halálának, de győzelmének, az életre való feltámadásának is. Ugyanakkor ez a remény nem válik fellengzős magabiztosságnak vagy elbizakodottságnak a felszítójává; ellenkezőleg, ennek erejében lehetünk újra reáisan néző, szerény emberekké és — a legutóbbi zsinattal szólva — leszünk képesek elismerni, hogy a bűnök, sőt bűnösök egyháza vagyunk és maradunk. Így már nem csak másokra, az ún. „bűnös világra” hárítjuk a felelősséget, hanem napról napra mi magunk igyekszünk jobban, hogy az Isten országának közeledtét meghirdető Jézus megtérésre felszólító szavát meghalljuk és megszívleljük.

Krisztusban, aki szenvedett, meghalt és feltámadt, csillan fel minden teológus és teológia reménye. Ő a hittudományos munkának is a vezércsillaga. Minden egyházi, következésképp teológiai megújulás is csak úgy indulhat el útjára és erősödhet meg, ha Istennek Jézusban személyesen elérkezett végső üzenetére ügyel, ha ennek a kinyilatkoztató üzenetnek elmélyültebb tanulmányozása nyomán igyekszik sorait újra átrendezni, feladatát végezni. Az egyház útja, a teológia és teológus útja — a reménység útja. Értelmi erőfeszítésünk, érzelmi kálváriánk sohasem idegen Jé-

zusnak keresztútjától. Újra és újra alázatosan elismerjük, hogy csak nagyon keveset ismerünk a valóságból, a teljes valóságból.

De vajon — kérdezhetné valaki — milyen teológia és *milyen teológiai alapozás* az, amely ilyen komor színekkel szól feladatáról? Vajon mégis a pesszimizmus életfilozófiájának lenne szószólója? — Nem, a fenti gondolatmenet — úgy véljük — ennek épp az ellenkezőjét igazolhatja. Ugyanakkor azonban — bármennyire igyekszünk is felfedezni a *reménység dimenzióját*, bármennyire tekintünk is *az Élet teljessége felé* — teológiánk sem emberi naivitásnak, sem irreális optimizmusnak nem válhat áldozatává, vagy szószólójává. De még kevésbé eshet abba a triumfalizmustól felélesztett hibába, hogy apokaliptikus kárörömmel tekint a világra, a „beati possidentes” módján magára hagyva azt. Érti és meggyőződéssel vallja elkötelezettségét környezetünkkel, társadalmi életünkkel és evilági feladatainkkal kapcsolatban, de nem kevésbé erős meggyőződéssel és elkötelező erővel tárja a remény hitvallását a világ, az embertársak elé. Minden nemes humanista törekvést nagyra becsül, az igazságosságért, békéért vállalt és végzett munkát tiszteletben tartja, sőt mindebben részt is vesz — ugyanakkor azonban nem szűnik meg *a világ elé tárni hitben fogant reménységét*. Istennek „új eget és új földet” ígérő szava olyan reményt ébreszt az emberszívekben, melynek nyomán már *kevés lesz* a csak látható, csak érzékelhető.

Isten, Jézus és egyház — és mindez *a reménység jövő felé* mutató, a beteljesülést feltáró *dimenziójában*. A theologia fundamentalisnak, az alapozó teológiának ún. klasszikus felosztása, rendszere — mint azt vázlatosan igyekeztünk bemutatni — egyáltalán nem merev. Tág teret enged annak, hogy az élet nehézségeit, a szenvedés útját és a halál titokzatosságát ismerő Krisztus felé fordulva — *a reménység dimenziójával* *tárgítsuk ki*.

Befejezésül még arra szeretnék röviden utalni: Isten személyes üzenetére adott válaszunk, Krisztus-hitünk nem határait jelöli ki reménységünknek. Ellenkezőleg, kezdete, bizakodó indítéka reményünknek. A Zsidó-levél szerzőjét idézve: „A hit szilárd bizalom abban, amit remélünk, meggyőződés arról, amit nem látunk” (11, 1). A reménység dimenziója felszabadít, új távlatokat nyit elénk. Kétségtelen, hogy a Jézus Krisztusba vetett hit áll mindenekelőtt. De — J. Moltmannal szólva — az sem kétséges, hogy ebben a hitben a primátus, az elsőbbség a reményé.

Jegyzetek :

1. Horváth T.: A kinyilatkoztatás teológiája, Róma, 1975. — 2. J. B. Metz: Concilium, 1974. 5. szám, Bev.

1976.

NÉPEK VILÁGOSSÁGA

A II. Vatikáni egyetemes zsinatnak kétségtelenül legjelentősebb dokumentuma a „Lumen Gentium” kezdetű dogmatikus konstitúció volt. Az egész zsinatnak minden igyekezetét és gondját, de egyszersmind legjelentősebb eredményeit is ez a határozat tükrözi. Nem ok nélkül állítjuk ezt, hiszen ma már a higgadt vizsgálódás is megállapíthatja, amit Karl Rahner röviddel a zsinat után részletesen feltárt: a II. Vatikáni zsinat ekleziológiai zsinat volt. Az egyház öntanúsítást adott, önfeltárulkozást végzett ezen a zsinaton. Az 1964. november 21-én közzétett konstitúció világítja meg az egész zsinati tanítást és ad mintegy keretet a II. Vatikánum törekvéseinek és írásba is foglalt eredményeinek. Az összes többi dokumentum a Lumen Gentium fényében válik valóban érthetővé, vagy talán így is mondhatjuk: mindegyik csupán kiegészíti, teljesebbé teszi az egyházzal szülő zsinati tanítás mondanivalóját.

A vándoregyház úton van. Egyetlen zsinati határozat, megszövegezett tanítás nem állíthatja ugyan meg útjának folytatásában, de igenis lehet mérőöldkő, melynél felmérést végzünk, és előre tekintünk. Aki csak kissé is ismeri az egyház és az egyetemes zsinatok történetét, az jól tudja, hogy a megfogalmazott zsinati szövegek — jól lehet lezárnak egy-egy szakaszt az egyháznak és tanításának történetében — sohasem jelentenek megállást,

végállomást. Ellenkezőleg: a fejlődésnek, továbblépésnek állomásai. Új „platform”, melyen az egyház megvetheti lábát, és a Szentlélek erejében megfiatalodva indulhat új utakra, a további fejlődés felé.

Mit jelent *ma*, a visszaemlékezők számára a *Lumen Gentium*? Talán úgy fogalmazhatunk helyesen, ha kijelentjük: ugyanazt, amit a vándorló izraeliták számára az Úr egy-egy megnyilatkozása jelentett. Az ószövetségi krónikás így foglalja össze a választott nép ismételt tapasztalt reakcióját: Mindazt, amit az Úr számunkra mondott, követni is akarjuk, megtesszük (vö. Kiv 24, 7). Ugyanezt a gondolatot fejezte ki VI. Pál pápa, amikor Betlehemben hangoztatta (időben közel áll egymáshoz a két esemény: a dokumentum megjelenése és a pápa szentföldi zarándokútja): új stílust, új formákat kell biztosítanunk az egyház élete számára. Azon kell fáradoznunk, hogy gondolkodásában, imádságos életében, nevelési módszerében, művészetében, törvényadásában új, szép, valóban lelkének mélyéről fakadó vonásokat tudjunk felmutatni. Ehhez közös erőfeszítésre van szükségünk, amelyből az egyházon belül minden csoportnak ki kell vennie a részét.

H. de Lubac írja: egy harcos ateista ismerőse mesélte el egy pappal folytatott beszélgetését. Az istenproblémáról kezdtek vitatkozni. Végül is a pap kijelentette: ami engem voltaképpen érdekel, az nem Isten, hanem az egyház. — Lehet — írja tovább de Lubac —, hogy e párbeszéd nem egészen így zárult le, mégis elgondolkodtató jelenségre hívja fel a figyelmet. Mintegy árulkodik arról a beállítottságról, mely sokak gondolatvilágában, lelkében még ma is él. Igaz, a századforduló óta ismételt elmondták és leírták, hogy a XX. század az egyház évszázada lesz. Ezt a kijelentést helyesen is lehet érteni és értelmezni. De az egyháznak mintegy Isten fölé való helyezése, túlzott önállóságának és öncélúságának kihirdetése,

ez — úgy tűnik a fenti párbeszédből is — századunkban sokak komoly kísértésévé vált.

Erre gondolva szinte kézenfekvő a megállapítás: a huszadik század második felében összegyűlt egyetemes zsinatnak ugyancsak komolyan megfontolás tárgyává kellett tennie, mi is az egyház, miért van egyház? A hosszas viták után megfogalmazott dokumentum alap-gondolata, hogy az egyháznak a népek világosságát, azaz Krisztust kell hordoznia és hirdetnie, őróla kell tanúságot tennie. A történelmi fejlődés mély belső logikával vezette az egyházat a szóban forgó zsinati dokumentum megszövegezésére. Az elmúlt mintegy négy évszázad során ugyanis valóban sokat foglalkoztak az egyházzal, annak problémáival, azonban sajnálatos módon szinte kizárólag abban a hitvédő „sündisznó-állásban”, mely hivatott volt a katolikus egyházat más egyházaktól elkülöníteni, igazát azokkal szemben megvédeni.

Századunk nagy felismerése, hogy egyrészt a tudatos különállás évszázadai után végre elkezdtük keresni az újraegyesülés lehetőségeit és útjait. — Másrészt — s ez a törekvés nem választható el az előzőtől — az egyháznak újra át kellett gondolnia, és a világ elé kellett tárnia, hogy mit is tart önmagáról, küldetéséről, céljáról. A *Lumen Gentium* így bizonyos mértékig a szükségyszerűség jegyét is magán viseli.

Ne értsük azonban félre az imént mondottakat. Vajon mindez azt jelentené, hogy az egyház — minek utána közel két évezreden át az „isteni dolgokról” szólt, azokkal foglalkozott, jólszem előtt tartva vertikális irányzódását — egyszerre mintegy felfedezte: most az evilág előtt kell számot adnia, a horizontális vonatkozásokkal kell törődnie? Vessük tehát tekintetünket ezután a földre, embertársainkra, azok kérdéseire és igényeire, és — ami talán még veszélyesebb vállalkozás — reflektáljunk csak önmagunkra, foglalkozzunk saját magunkkal? Amikor

az egyház önmagát kívánja a világ elé tárni, vagy épp a világ érdeklődését kívánja felkelteni, nem azt a látszatot kelti-e, hogy a középpontja mindennek, hogy ő maga a végső cél, és ő a forrása az emberek üdvösségének? Nem azt követeli-e magának, ami egyedül Istent illeti, ami csak Istenre vonatkoztatható? Nem úgy vélekedik-e, ahogyan a fentebb említett pap: az egyház mindennek előtt? — Mindenesetre az így megfogalmazott kérdések és a bennük rejlő probléma nem új. Már *Claude abbé* így fogalmazta azt meg *Bossuet* számára: az egyház összetéveszti, sőt felcseréli a pápaságot és a vele kapcsolatos földi berendezkedést a mennyek országával, és isteni magaslatra emeli önmagát.

Mindezek előrebocsátása után feltétlenül érdekesnek kell tartanunk, hogy a II. Vatikáni zsinaton mégis új értelmet kapott az egyház önreflexiója. Igenis reflektáljon az egyház önmagára, tárja a világ elé önértelmezését — követelték a zsinati atyák — de úgy és azért, hogy akkor is Krisztus fénye ragyogjon fel az emberek előtt, ha a földön vándorló egyházra ügyelnek. Ennek érdekében adja fel végre az egyház a „tökéletes társaságnak” evilági képletekhez szabott elméletét, s önelégültsége helyett éppen „gyengeségeivel dicsekedve”, hogy története, múltja és jelene Isten erejéről tegyen tanúságot. Az egyházat nem szabad többé csakis mint „intézményt”, annak minden jogi, társadalomelméleti stb. vonatkozásában vizsgálni. Igen, az egyház intézmény is, de ennél mérhetetlenül több. XXIII. János pápának zsinatot összehívó szándéka éppen azt a „többet” kívánta a világ elé tárni. A pápa egy hónappal a megnyitás előtt (1962. szeptember 11-én) mondta, hogy a zsinaton végre szembe kell néznie az egyháznak Krisztussal. A Feltámadottnak isteni tekintete kell, hogy átragyogjon az egyházon, s hogy az egyház ezt tükrözve vezesse az üdvösség felé az emberiséget. Beszéde elején és végén így kiáltott fel a

pápa: „Igen, ez Krisztus fénye: Krisztus egyháza, a népek világossága!”

A Lumen Gentium konstitúció minden bizonnyal még a következő generáció számára is maradandó tanítást nyújt. És igaz ugyan, hogy benne maga az egyház áll a dogmatikus fejtegetések középpontjában, de e középpontiság nem fontoskodásból vagy önelégültségből ered. Ellenkezőleg, éppen abból a törekvésből fakad, hogy a zsinat igazolja: az egyház a hitnek nem központi témája. Nagyon is elevenen, „időtlen” biblikus képekben, és mégis korszerűen mutat rá a dokumentum, hogy az egyház ugyan a földön él, és mint egykor Isten öszövettségi népe a pusztában, a világ végezetéig maga is vándorol; hogy érzékeinkkel megragadhatóan „Isten új népe”, de ugyanakkor titokzatos valóság, misztérium. E titok azonban nem saját mivoltát rejt, hanem Krisztus misztériumát teszi emberileg megragadhatóbbá, nyilvánvalóbbá a világ előtt.

Figyelemre méltó, hogy amikor már 1962 őszén a zsinati atyák az első tervezetet élesen támadták, egyszerűsmind nagy számban adtak kifejezést a kívánságoknak: mit is vár ma a kereszténység, sőt a világ egy ilyen ön-reflexiótól? Többek között elmondották: hozzák összhangba az egyházzal szóló tanítást a már kihirdetett liturgikus konstitúció tanításával; más szóval: az egyház istentiszteletre és istendicséretre vezessen, miként liturgiája, ne pedig botránykő legyen. Saját gyarlóságával és merevségével ne az Istentől való eltávolodást mozdítsa elő, hanem hivatása szerint Istenhez vezessen. Ne rekedjen meg a dokumentum a földi egyház bemutatásánál, külső megjelenésének, jogi berendezkedésének igazolásánál, hanem mutasson szüntelenül Krisztus felé. Nem szabad azt a benyomást keltenie, mintha a vándoregyház azonos lenne magával az Isten országával. Ne a megmerevedett és változhatatlannak tartott intézményt (estab-

lishment) tárja a világ elé, hanem azt hangoztassa, hogy a változások törvénye alatt állunk, s hogy úton vagyunk, miközben küldetésben járunk. E küldetést mindig, a történelmi mában is — nemcsak a kezdet idején — a Szentlélek erejében lehet valóra váltani, mindig a Lélek útmutatása szerint, nem pedig a „jól bevált sémákra” hagyatkozva kell a cél, a mennyei Jeruzsálem felé törekednünk. Úgy kell a világ előtt az egyházzal szólni, hogy kitűnjék: erejét felülről nyeri, a misztérium világa felől érkezik, és oda kell visszatérnie, afelé kell vezetnie. Mindezekre gondolva nem akarta a zsinat az egyházat merev és örök érvényűnek tartott definíciókkal meghatározni, inkább bibliai képekkel (akol, — nyáj, melynek Isten a pásztora, — termőföld, — szántóföld, — épület, melynek alapja Krisztus, — család, hegyen épült város, — földi vándor, stb.) kívánt rámutatni lényegére, hivatására, céljára. A hierarchiáról is a Biblia és az evangélium szellemében kell szólni, ezért azt csakis mint szolgálatot lehet bemutatni. Amint Krisztus szolgálni jött, úgy kell az őt képviselőeknek is szolgálatra vállalkozniuk, nem pedig únos-untalan teljhatalomra, jogokra hivatkozni. Rá kell mutatni arra is, hogy a szentség útja az egyházban mindenki előtt nyitva áll, jóllehet vannak Isten népében különleges feladatok és szolgálatok, melyek fokozott élet-szentségre köteleznek.

Az igényeknek és kívánságoknak felsorolásában kiemelkedő volt 1962. december 5-én Montini bíborosnak — a későbbi VI. Pál pápának — felszólalása. Milanó érseke azt követelte, hogy a készülő dokumentum által is mindenek előtt Jézus Krisztust dicsőítse és állítsa előtérbe a zsinat. Az egyháznak ugyanis élete során ugyanazt a gondolkodásmódot és ugyanazt a szolgáló gyakorlatot kell — ha gyarló emberi hibákkal terhelt is — megvalósítania és a világ elé tárnia, amely Jézus Krisztusé volt. Szeme előtt kell tartania és hirdetnie kell, hogy

Jézus Krisztus nélkül semmire sem képes, hogy mindent őtőle kapott; hogy létének egyetlen igazolója és értelme Krisztus; hogy mindenkit őhöz kell vezetnie. De nemcsak hirdetni kell ezt, hanem élettel kell megvallani. Mindennek a tudata tűnjék ki az egyház magatartásából. Jézus az Úr, ő áll előtérben, — az egyház szerényen csak a háttérben. Ez a szemlélet lehet csupán — mondotta Montini — a készülő dokumentum egyetlen igazolható és elfogadható teológiai alapja.

Ma már — miután a zsinat történetírói vaskos kötetekben tették közzé a felszólalások és viták „esemény-naptárát” — köztudomású, hogy bár Montini bíboros és sokan mások, akik hasonló szellemben nyilatkoztak, kemény kritikával és ellenállással találták magukat szemben, a Lumen Gentium mégis az „új hang” és „új szellem” jegyében készült el. Igaz ugyan, hogy a viták során ez az „új hang” sokakat „kihozott sodrából”, sokan emlegették, hogy a bibliai nyelvezet nem elég világos, nem tud versenyezni a precíz dogmatikus-jogi megfogalmazással. Igaz az is, hogy többen féltek attól: a Montini-féle követelmények túl nagy merészségről tanúskodnak, az új szemlélet (melyről nem tudták elismerni, hogy voltaképp ősi felfogást tükröz) az egyházat majd „felforgatja”. Igaz, hogy a szegénységre és szolgálatra való felszólítás többek fülében a forradalom és lázadás hangjának tűnt, sőt volt, aki demagógiával vádolta a lassan többséggé alakuló új szellem képviselőit, mi több, volt aki „nefanda audacia”-t, elvetemült merészséget emlegetett. Mindez ma már történelem. De az is tény, hogy az aggodalmaskodók ellenvetései nem értek célrt. Két esztendő három ülészaka alatt számos félreértést tisztáztak, míg nem elsőprő többséggel megszavazták a Krisztus világosságáról tanúságot tevő dokumentumot. Az eseménysorozat záróakkordjaként *Christopher Butler* apát már szinte könnyed szellemességgel tudta összefoglalni a

vitáknak pozitív irányba mutató értelmét. Minden — olykor nagyon is ellentétes — megnyilatkozás belső logikáját jellemezve rámutatott, hogy a viták során Isten Lelkének működése és az egyház élete-reje vált egyre nyilvánvalóbbá. Végül is a zsinat nem tett mást, mint Isten felhívó szavára, az idők jeleire ügyelve összefoglalta a hitből fakadó választ. Az atyák figyelembe tudták venni a kor igényeit, de anélkül hogy bármit is feladtak volna a maradandó értékű tanításból. Krisztusról, az ő akaratát szerint összegyűlt Isten népéről szóltak. Arról a Krisztusról tettek tanúságot, akinek nevében összegyűl, és akit követve akar ma is szolgálni az egyház.

Mindezek után elmondhatjuk, hogy a *Lumen Gentium* — a közvetlen előzményeket és a teológiatörténeti háttérrel vizsgálva — félreérthetetlen integrációs, azaz a múltat teljesebbé tenni akaró, kiegészítő törekvés jellemzi. Az évszázadok során az egyház — támadások és belső tévtanok ellen küzdve — ki-kisarkította egyik-másik, önmagára vonatkozó tanítását. Oly elemek sorakoztak így egymás mellé, melyek között akadt örök érvényű, Krisztus akaratára visszavezethető, de akadt időleges, emberi korszükségletet kielégítő is. A zsinat ebben a dokumentumban arra törekedett, hogy a lényegest foglalja össze, hogy a Krisztushoz tartozást dokumentálja. S bár „dogmatikus” tanítás született, az egész szöveg pasztorális jelentősége és értéke is igen nagy.

Ennek az integrációs törekvésnek első lényeges tényezője, hogy a látható, a külső megjelenésében megragadható egyházat — melyről sokan egyenesen azt tartották, hogy „az” egyház — szerves összefüggésében mutatja be a nem látható, érzékkel meg nem ragadható, a misztérium fényében felragyogó egyházzal. Jel, ős-szentségi jel az egyház, mely minden külső megragadhatóságában is a belső lényegre, a Krisztus szándéka szerint összegyűlt szeretetközösségre kell, hogy mutasson. Termé-

szetesen azt sem feledhetjük: Krisztus kegyelmét, annak szétosztását, közvetítését a látható egyházra bízta. A ket-tősségben álló egység kidomborítása: az egyház öntanú-sításának fontos momentuma volt a zsinaton. Minden-azonáltal az Istennel való belső életegység döntő tényező-je az egyházhoz való tartozásnak. Hiába tagja valaki a „külső” egyháznak, ha nem él benső, kegyelmi egységben Istennel. Ugyanakkor azonban fordítva is érvényes: ha valaki felismerte, hogy Krisztus egyházával találkozott, annak élő tagjává kell válnia.

Az integrációs törekvés tűnik ki azokon az oldalakon is, melyeken a dokumentum a papságról és a világi hívek-ről szól. A „klérus” és a „világiak” Isten népében válnak egységes egésszé. A megkülönböztetés nem jogi, hanem szentségi eredetű. Isten népének nagyobb része a keresztség szentségében születik újjá, a bérmlásban válik nagykorú keresztnnyé, az egyházi rend szentsége pedig különleges szolgálatra avatja — szám szerint a mindig kisebb részt. De minden Krisztus-hívő — bármilyen mértékben is részesüljön a szentségi kegyelmek gazdag-ságában — egy népben, Isten népében válik egységes egésszé, valódi Krisztus-közösséggé. A megkülönböztetés tehát reális, a megosztottság azonban már Krisztus szán-déka ellen van, mivel az egész népnek egységessé kell vál-nia a szolgálat szellemében.

Különleges és jelentős integrációs törekvést árult el a Lumen Gentium azokon az oldalakon, ahol a pápának és a püspököknek kollegiális egységét hangoztatta. Téves ismeretekre és értelmezésekre vezethető az a már-már vul-gáris felfogás, hogy az I. Vatikáni zsinat tanítását a II. Vatikánum visszavonta, esetleg megváltoztatta. Nem, itt is kiegészítésre került sor. A kollegialitás értelme, hogy a püspökök testülete Péter utódával, a pápával együtt egységes testületet alkot. A püspökszentelés és a római Püspökkel való egység által minden egyes püspök nem-

csak saját egyházmegyéjének válik pásztorává, hanem a püspöki kollégium tagjává is. Az egyházban a püspökök kollégiuma nem csupán a püspökök szám szerinti summája, hanem, mint kollégium — egységben a fővel — krisztusi alapítású, az apostolkollégium utódja. A kollegialitás távlatokat jelentő és hordozó fontosságát ma még csak kezdeti fázisában ismerhetjük. Úgy tűnik, hogy a mindinkább egységre törekvő világunkban, az egyházban is nagyobb igény van a közös felelősségviselésre. Egyszersmind vitán felül áll az is, hogy a kollegialitás tana történetileg magában a kinyilatkoztatásban nyeri alapozását.

Végül integrációs munkát végzett az egyház zsinati öntanúsításában, amikor az egyébként gyakran — és nem szerencsés módon — izoláltan jelentkező Mária és a szentek tiszteletét szervesen kapcsolta Krisztus misztériumához, az egyház belső életéhez. Az egyház Mária tisztelete, a szentek tisztelete — ha helyes szemléletből fakad — elképzelhetetlen Krisztus misztériuma nélkül.

A nyilvánosságra hozott dogmatikus konstitúció feladata volt, hogy új szellemi és lelki energiákat bontakoztasson ki az egyház életében. Ezt ma, évek múltán, nem nehéz megállapítanunk. Az elmúlt esztendőik azonban egyszersmind elégséges távlat is ahhoz, hogy feltegyünk néhány, ma már halaszthatatlannak tűnő kérdést. Vajon a zsinat által kijelölt útra az egész egyház rálépett-e? Ha esetleg így is lenne, vajon előbbre haladt-e a megkezdett úton? A feltárt új és mégis ősi forrásokból, mindenek előtt a Szentírásból merítettünk-e elégséges erőt? Igyekeztünk-e a *Lumen Gentium* mondanivalójában elmélyedni, gondolkodásunkat és tetteinket szerinte igazítani? Vajon az ébredés és az új életre való elszántság csak a zsinati atyák döntő többségű szavazatnyilvánításaiiban, vagy pedig az egyház egészében is megnyilatkozik? Megértettük-e már, elfogadtuk-e az új tanítást, — annak

minden következményével együtt? Hogyan tudjuk azt a jövőben folyamatosan tettekben valóra váltani?

Tudjuk, az ilyen és hasonló „kényelmetlen” kérdések valóban nehéz kérdések is, kiváltképpen a visszatekintés és az előrenézés órájában. Hiszen, ha még ma is fel kell tennünk ezeket a kérdéseket, akkor nyilvánvaló, hogy „vannak még hibák”, vannak még mulasztások. Egy bizonyos: a *Lumen Gentium* csakis akkor válik valóban hatékonyan a „népek világosságává”, a Krisztust követő szolgálat alapjává, ha teljesül az a feltétel, amit VI. Pál pápa szabott. Az ti., hogy az egyház középpontjában végrehajtott alapvető reformok nélkül az egyház perifériáin sem lehet majd eredményes aggiornamentót végrehajtani. Az újszellemnek, új lelkületnek mindenek előtt az egyház központját kell átformálnia, az új impulzusoknak az egyház szívéből kell érkezniök. Ha nincs vagy nem lesz központi támogatás, akkor minden őszinte reformtörekvés csődöt fog mondani, akkor a megújulni kívánó szívek — olykor talán kritikátlanul — önkényeskedésre fognak hajlani. Ha az egyház felelős irányítói nem értik meg vagy késleltetni akarnák az idők jeleit, szavát és eseményeit, akkor anarchikus rendezetlenségbe fogják sodorni — ha az ellenkezőjét is akarnák — a részegyházakat.

Van azután egy másik veszély is — a pápa erre is ismételten utalt — ti. a meghamisítás veszélye. Ez legkönnyebben abból a mulasztásból fakadhat, hogy az egyház, Krisztus jegyese nem képes vagy nem akar Krisztusba, mint tükörbe tekinteni. Ha nem Krisztus elé állva és nem őszierinte vizsgálná önmagát, képtelenné válnék arra is, hogy Krisztus szeretetét, szépségét sugározza, szolgálatát folytassa a világban. Ha így járna el, feladná saját identitását, meghamisítaná önmagát.

Mindezek után szükségszerűnek tűnik az egyébként is ismert megállapítás: az egyházban minden igazi reform-

törekvés csakis belső megújulási, azaz Krisztushoz hasonlítani akaró szándékból fakad. Ez viszont elképzelhetetlen a Szentírással és az élő tradícióval való szerves egybeforrottság nélkül. Ez utóbbi, azaz a hagyomány folyamatosága viszont valódi — Krisztushoz és az apostolokhoz fűződő — folytonosságot követel és nem elégedhet meg egy rövidebb történeti fázishoz, például a tridenti időszakhoz való görcsös ragaszkodással. Meg kell továbbá még fontolnunk, hogy semmiféle korszerű megújulás nem lehetséges élő hit nélkül. Ez a hit követelő, azaz bátorságra és merészségre tart számot, hogy — Krisztushoz hasonlóan — tudjunk, ha szükséges, a nemegyszer „szentnek tartott” betű- és törvénykultusztól szabadulni. Követeli, hogy legyen erőnk újra Krisztus evangéliumának ítélszéke elé állni. Krisztus primátusa elé — vallhatjuk H. de Lubac-kal — sem régen, sem ma nem lehet senkit és semmit sem helyezni. A földi primátus-hordozó előtt is csak Krisztus rendelése, akarata és szándéka szerint lehet tisztelettel hódolni.

Tudjuk — huszonegy egyetemes zsinat története tanít rá —, hogy egyetlen zsinat sem ért el teljes „sikert” az egyház életében. Mégis lehetségesnek kell tartanunk, hogy a Lumen Gentium konstitúció eredményesen fog továbbra is hatni. Egyszerűen azért, mivel nem az emberi bölcsesség szavaival kívánt szólni, hanem „Krisztust, aki a népek világossága” állította újra az egész egyház elé. Amint a zsinat ülészakain naponta trónra helyezték a Krisztus szavát tartalmazó evangéliumot, éppúgy Krisztust magát tekintették az egyházzal szóló dokumentumot megfogalmazó atyák Igazságuknak és Útjuknak. Csakis ebben a Krisztushoz kapcsolódásban képes ma is és továbbra is az egyház — ahogyan XXIII. János pápa mondta — „a maga útján járni.”

VI. Pál pápának zsinatot bezáró beszéde világosan foglalta össze: mit is akart a II. Vatikáni „ekkléziológiai”

zsinat. Arra vállalkozott — mondotta a pápa —, hogy átgondolja: mi is voltaképpen az egyház, s ezt azzal a szándékkal tette, hogy önmagát jobban megismerve, földi szemléletét, jogszabályait és sokmindent életében átrendezzen. Ez az önmagába-tekintés nem volt öncélú, még kevésbé volt jogainak hangoztatása, hanem azért történt, hogy — a Szentlélek kegyelmében — tulajdon életében és működésében újra felfedezze Krisztust és jobban elmélyedjen a titkaiban. Az egyház világosabban kívánta felfedni, megérteni Istennek terveit és jelenlétének, köztünk-lakásának misztériumát, hogy ezáltal felélessze hitét és elmélyítse szeretetét.

A zsinat réginek és újnak határán, feszültségében ült össze, tárgyalt, sőt vitázott az egyházzal, annak lényegéről, feladatáról. E tárgyalások és viták egyik nagy jelentőségű dokumentuma éppen a *Lumen Gentium* volt. Az egyház általa mozgásba jött, hogy megtegye az első lépéseket saját holnapja, a jövő felé. Önmagát akarta figyelmeztetni: a történelmi mában úgy készíti elő a holnapot, ha többet és jobban figyel Krisztusra, létbeszólító-jának akaratára. Ha buzgóbban hirdeti a megfeszített és feltámadott Krisztust. A „klerikális egyház” elefántcsont-tornya ledőlt, hogy mind szélesebbre tárja kapuit Isten népe, a meghívottak számára.

Félre ne értsük azonban: a *Lumen Gentium* nem oly végleges dokumentum, amelynek alapján a vándoregyház egyszer s mindenkorra berendezkedik a földön, s magabiztosan tekint a jövő felé, nem gondolva a holnap új feladataira. Ez a dokumentum csak kiindulópontja lehet vagy inkább mérföldköve a jövő felé vezető útnak. Kovász, melynek hatnia kell. Jaj nekünk, ha megállnánk már az első lépések után. A tisztulási folyamatnak még csak a legelején vagyunk,

1974.

ISTEN VÁNDORLÓ NÉPE

Az egyház a keresztény hitigazságok hierarchiájában nem áll központi helyen. Mégis, minden keresztény hite számára nagy jelentőségű. Fontos abból a szempontból, hogy hogyan élik meg a keresztények az adott korban saját hitüket. Az egyik ember hitének gyakorlásában az egyház segítség, a másiknak viszont kifejezetten akadály. Azok a kérdések és problémák, amelyek a keresztény hittel kapcsolatban támadnak, mindig összefüggnek a konkrét egyházzal, a konkrét egyházban megélt tapasztalatokkal, élményekkel. Hogy milyen nagymértékben befolyásolja az egyházi közösség a hitet, már abból is kitűnik, hogy ha egy pillantást vetünk azokra a nagyon különféle válaszokra, melyeket az egyes egyházak, hitvallások ugyanazokra a kérdésekre adnak, jóllehet mindegyikük ugyanazokra a forrásokra hivatkozik. A Jézus Krisztusba vetett hit mindig az egyház által közvetített hit. — Éppen ezért az egyházzal való foglalkozás azt a célt tűzi ki maga elé, hogy jobban elmélyüljünk, nem is annyira az egyház ismeretében, mint inkább keresztény hitünkben; hogy hitünket elmélyítsük a konkrét egyházi közösségben, a konkrét korban, időben.

Nem szabad elfelednünk, hogy az egyház követelő, felszólító eszköz és tényező, mely minden időben arra hív föl, hogy a Jézus Krisztusba vetett hitünket éberén őrizzük és elmélyítsük; éppen ezért mondhatjuk, hogy egy

egyház nélküli kereszténység legföljebb csak egy-két generáción keresztül maradhatott volna fenn. A Jézus Krisztusról szóló jóhír közvetlenül csak egészen rendkívüli esetekben kerülhetett és kerül az egyes emberekhez, ilyen például, ha valaki az Újszövetséget olvasva ismeri fel Jézust, és Őbenne az Istent. (Bár azt sem feledhetjük, hogy a Szentírásban is az *egyházi* igehirdetésnek írásos rögzítése áll előttünk.) Rendes körülmények között Jézus Krisztust az élő igehirdetés közvetíti. Ha például a gyermekek számára nem a szülők, — akik az egyház élő tagjai — adnák tovább a szülői katekézisben a Jézus Krisztusba vetett hitet, csak csekély valószínűsége lenne annak, hogy a felnövekvő generáció keresztény lenne, keresztény maradna.

Az egyházzal kapcsolatos hit, illetve érdeklődés minden időben más-más hangsúlyt kapott. Ha az elmúlt néhány évtizedre gondolunk, úgy vélem, azt mondhatjuk, hogy a középpontban — akár pozitív előadásban, akár kritikus vagy nehézségeket fölhozó módon — inkább az intézmény, az intézményes egyház állt. Erről beszéltek, erről vitatkoztak. Ha azonban figyelemmel kísérjük egyházunk sorsát, könnyű észrevennünk, hogy az utolsó néhány évben a súlypont inkább *a konkrét helyen megvalósítandó egyház* felé, mint feladat felé fordult. Napjainkban lassan, de egyre inkább elmélyül a hívők tudatában, hogy ők az egyház. *Az élő közösség áll a középpontban, nem pedig az ún. jogi egyház, az intézmény.* Egyébként akár tudatosan, akár a tudat mélyéről tört is fel ez az igény, kétség nem férhet hozzá, hogy annak ébresztgetője épp a II. Vatikáni zsinat által megfogalmazott egyházkép volt.

A rezignáció, bizonyos lemondás szakasza után ma újra egyre több keresztény érdeklődik az egyházzal, kérdez utána. Az talán csak természetes, hogy a kérdések középpontjában egyre inkább az áll: *a konkrét hívő helyi közösségben, az élő közösségben, melynek ő is tagja, hogyan élheti*

meg, vagy talán mindennek előtt hogyan fedezheti fel, hogy valóban jelen van az egyház, és hogy ő is szerves, élő tagja ennek az egyháznak. És természetesen annak is tudatában van, hogy nélküle, a „feje fölött” nincs a hierarchiának sem létjogosultsága, sem jelentősége. *Lapides nos ipsi — mondja Szent Ágoston. Az egyház élő kövei, alkotó tagjai mi magunk vagyunk. Amikor a hívők minderre gondolnak, minderre reflektálnak — természetesen a papságra és világiakra, Isten hívő népére együtt gondolunk —, akkor ma már nem a pápai tévedhetetlenség, vagy a kúriának, a világegyháznak, az egyházmegyéknek hagyományos szervezettsége áll elsősorban az érdeklődés középpontjában, hanem sokkal inkább a konkrét helyi egyházi közösség. Ez érthető is. Hisz ez a terület, ez az a kis világ, ahol minden hívő ember a sajátját, a saját kegyelmi ajándékát, karizmáját mintegy hozzáadhatja, építőként hozzáteheti az egyház épületéhez. Csakis ebben a kis helyi „ecclesiolában” válhat lehetségessé, hogy mindenki a saját munkájával változtasson gyarlóbbat helyesebbre, esetleges rosszat jóra. Ebben a helyi egyházi közösségben mindenkinek módjában áll, hogy formálja azt az egyházképet, amely valóban a krisztusi elgondolás, akarat szerinti, az Isten országa felé mutató és vezető egyházat tárja a világ elé. Olyan élő közösség válik így vonzóvá, amely meggyőződésével és gyakorlatával a hitnek hitelreméltóságát is előmozdíthatja.*

Mindezek után talán már utalhatunk rá, hogy az egyház megújítását, azt a megújulást, amelyet a több mint tizenöt évvel ezelőtti zsinat változatlanul még mint adósságot követel tőlünk, az alapnál, az alapoknál kell elkezdeni: a konkrét ember és a konkrét helyi közösség kell, hogy hatékonyan előmozdítsa az egyház belső megújulását. Nem kétséges, hogy például a kúriának reformja jelentős lehet az összegyház életében. Mégis, a konkrét helyi kis egyházakban kell minden megújulást kezdemé-

nyezni, mert különben a „nagy reform” olybá tűnnék, mintha csak szépségplasztikai operáció lenne, amelynek a helyi egyházakra alig van vagy egyáltalán nincs semmi hatása.

Ilyen megfontolások nyomán úgy vélem, igazolt, hogy amikor ma az egyházzal akarunk szólni, akkor erőteljesen szemünk előtt kell tartanunk a közösségi vonatkozásokat. Azt hiszem, ez az út biztosítja egyedül, hogy ne csupán elméleti ismereteket foglaljunk össze, hanem valódi impulzusokat adjunk egyházunk — a magyar egyház és a helyi egyházi közösségek — számára. Talán nem tévedek, ha feltételezem, hogy az ilyen közösségekre vonatkoztatott, a konkrét közösséget szem előtt tartó, a múltat, jelent és jövőt így figyelő előadásmód az olvasók közül többek számára újszerű. Szeretném is, ha lenne benne újszerű. Egyszerűen azért, mert így bizonyos ösztönzést nyújthatnék a helyi egyházi, kisebb közösségek egyházas lelkületének, egyházi életének megújítása számára is.

A változás törvénye alatt

„Az emberiség a világ rendjének jobbára nyugalmi fölfogásáról arra tér át, hogy a rendet mozgásában és fejlődésében szemlélje. A legtöbb kérdés tehát új összefüggésben merül fel, és új elemzéseket, valamint új összegezéseket kíván. Valóban, mintha az elődöktől származó intézmények és törvények, a gondolkodási módok és a közízlés nem lennének mindig alkalmazhatók a mai viszonyok között. Innét ered a sok súlyos zavar a magatartásban, sőt még a helyes cselekvés elvei körül is. Az új viszonyok természetesen kihatnak a vallási életre is” (Az egyház a mai világban 3-8.). Az imént vázolt helyzetet, vagyis azt, hogy az emberiség és az ugyancsak emberekből álló egyház egy inkább statikus fázisból egy-

re inkább a változás, mozgás állapotába került, — a II. Vatikáni zsinat tárja elénk. Nem saját magunk által vagy „moderneskedő” szociológusok, teológusok által publikált fölfogás ez, hanem a zsinatnak megfogalmazása a pasztorális konstitúcióban. Az embernek az élet minden területén egyre inkább változásokat kell tapasztalnia. Ennek a folyamatnak követelménye, hogy újra és újra megfelelő tájékozódást keres a világban.

A hívők Krisztus-közösségében, az egyházban manapság kétfajta áramlást észlelhetünk. Ez a kétfajta törekvés egymásnak sokmindenben ellene mond. Az egyik, és nem kis számú csoport azt kívánná, hogy az egyház nyugodt, biztonságos állapotban maradjon, és éppen a kívánság nyomán félelemmel, sőt agresszivitással figyel minden változást. — A másik nagy csoport viszont azon a véleményen van, hogy az egyházban *mindennek* meg kell változnia, mivel csakis ezen az úton válhat képessé arra, hogy Jézus Krisztus üzenetét a mai korban megtestesítse, realizálja. — Természetesen a két szemléletmód nem mentes a szélsőséges polarizációs törekvéstől és heves érzelmi reakcióktól.

Bármiként is vélekedjenek azonban a szélsőséges beállítottságú emberek, egyhez nem férhet kétség: *a változás és megújulás valóságos folyamat egyházunk életében*, és a ma egyházának is, mint az egyháztörténet számos korszakában, jellemző vonása.

Az egyházban a reformot nem a divat, nem az alkalmazkodókészség, és nem is az áruk eladásának kereskedelmi-stratégiai szempontjai határozzák meg, hanem Jézus Krisztus evangéliuma, illetőleg az abból olykor nagyon könnyen, máskor több fáradsággal levezethető következmények. Természetesen nem vonhatjuk kétségbe, hogy jogos az az óhaj, amely biztonságot igényel, amely otthont kíván teremteni a zavaros életben. Ugyanakkor *a megtérésre* való készség egyik, sőt legfontosabb követel-

ménye Jézus Krisztusnak; egyszersmind pedig fölszólítás mindazok számára, akik Jézushoz és az ő egyházához kívánnak csatlakozni, hogy a holnapnak feszüljenek neki. — Attól persze óvakodnunk kell, hogy minden régítévesnek bélyegezzünk, hogy azokat a kísérleteket és megvalósítási törekvéseket, amelyek a múltban akartak az akkori korszerűség követelményei szerint eleget tenni a jézusi fölszólításnak, elvből és eleve tévesnek bélyegezzük. Inkább azt kell észrevennünk, hogy a megújulás az egyházban nem a tegnapi és ma vagy a holnapnak, hanem *minden időnek* szükségzerű feladata. Természetesen azt sem felejtethetjük el, hogy a mi mai törekvéseink és megfontolásaink egyszer majd túlhaladottakká válnak. Azt kell inkább meglátnunk, hogy mi, akik itt és most, a mában élünk az egyházban, a megváltozott világ megváltozott körülményei között kell, hogy hirdessük Jézus örök érvényű evangéliumát.

Aki ma a világban körülnéz, azt a benyomást és tapasztalást szerzi, hogy minden változó, hogy minden túl lehet lépni. Ami még tegnap a legújabb tudományos és technikai eredménynek számított, ma már részben vagy teljességgel elavult, túlhaladott. Amit néhány évtizede, sőt: csak néhány éve még lehetetlennek tartottunk, feltűnően gyorsan valósággá vált. Normák, magatartásformák, melyek még csak egy generációval előbb érvényesek, sőt megváltoztathatatlanok voltak, — legalábbis ilyennek tunk —, ma már a fiatalok előtt elfogadhatatlanok, olykor nevetségesek. A változások sokak számára bizonytalanságot jelentenek. Ezen nem is csodálkozhatunk, hiszen olyan igazságok, amelyekről régebben úgy vélték: megváltoztathatatlanok, sőt örökkévalók, — olyan hagyományok, amelyek örök érvényűnek tunk, ma már egyáltalán semmit vagy alig-alig valamit jelentenek. A ma embere az újnak vonzásában él, akkor is, ha tudja, hogy amit ma újként üdvözl, az holnap már

elavult lesz. Mindennek következtében a generációk közötti távolság egyre nagyobb lesz, olykor úgy tűnik, hogy egészen másképp gondolkodnak az idősek és másképp a fiatalok.

Az ember nem képes már azokkal az ismeretekkel, melyeket tanulmányi éve során begyűjtött, évtizedeken át megelégedni. Egy életen át tanuló ember: ez lesz napjaink emberének programja. Valóban rengeteg függ attól hogy a rég tanultakat az új ismeretekkel megfelelő módon ki tudjuk egészíteni. Az új felé való fordulás, a tanulási folyamat életfontosságú feladattá vált. — Ennyit talán az általános kép főlvázolására.

Mindezeket a tényeket, a fluktuáló életet szem előtt tartva sokak szemében talán azért menedékhely az egyház, mert ott békében lehet élni, mert az egyház változhatatlan, belső értékektől meghatározott nagyság. Oly valóság, amely évszázadokon át fennállt, és a maga nyugalmában fönn is állhat. Csak megemlíteném, hogy az ilyen megfontolások könnyen szülőanyjává válhatnak egyfajta gettó-mentalitásnak. Arra kívánnék azonban inkább rámutatni, hogy csupán az első világháború óta eltelt mintegy hatvan-hetven év könnyen meggyőzhet arról, hogy ennek a változhatatlanság-ideológiának egyházunkban sincs reális alapja.

Természetesen megtehetnők azt is, hogy — ha mérföldes csizmákkal is —, végigpásztázzuk az egész egyháztörténelmet. Akkor is ugyanerre az eredményre jutunk. — Az első világháború óta gyökeres változásokat élhetünk át, igen sokan közülünk is személyesen megtapasztalva azokat, talán mindenekelőtt a liturgikus vonatkozásokban. Ismeretes, hogy a *liturgikus mozgalom* kezdetben csak egy kis csoportnak volt törekvése, és sok ellenzőre talált. Mégis előkészítette a talajt az egész egyházat átfogó liturgikus reform számára. Úgy vélem, bármennyire is kritizálhatunk egyet s mást a megvalósítás egyes sza-

kaszaiban, ez az állítás ma már teljességgel közismert tényekre épít. Csak utalnék arra, hogy a ma tapasztalható sokszínűség, az újszerű liturgikus kifejezésformák a korai egyház gyakorlatában, életében is fellelhetők. A liturgiátörténet számos keleti és nyugati liturgiáról ad hírt.

Az az engedély, amely lehetőséget ad rá, hogy kiscsoportokban, és adott körülmények között, megfelelő alkalmakkor (pl. a betegek szentségének kiszolgáltatásánál) privát házakban is ünnepelhessék az eukarisztiát, új kapukat tárt föl ahhoz, hogy jobban megértsék és átéljék a hívek a Krisztussal való asztalközösséget, hogy krisztushitük és az eukarisztiához való élő kapcsolatuk elmélyüljön. Érthető, hogy sokan örömmel fogadták az új lehetőségeket, hiszen az ilyen bensőséges ünneplésekre a nagy templomokban alig kerülhet sor. Egyébként az engedély megadása a püspöki konferenciák hatáskörébe tartozik, és világszerte számos püspöki konferencia adott is ilyen engedélyt.

Ugyancsak viszonylag kis körben vagy körökben indult el útjára az első világháború után a *biblia-mozgalom*. E mozgalomnak törekvése az volt, hogy a katolikus keresztényeket jobban megismertesse a Szentírással, hogy életük középpontjába újra a Szentírás kerüljön. Köztudomású, hogy a XIX. századig egyházunkban a Bibliának világiak között történő közös olvasása tilos, a magánolvasás is fenntartásokhoz kötött volt, így tehát az új találkozás a Szentírással sokak számára új fölfedezés erejével hatott. Sokan életükben első ízben kerültek szembe azzal a ténnyel, hogy számukra a Szentírás valóban Isten üzenete, emberi szóban inkarnálódott ige; ugyanakkor azt is lassan tudomásul vették, hogy ebben a Szentírásban különféle értelmezésekkel találkozhatnak, és bizonyos ellentmondásokkal is szembe kell nézni. — A Bibliának természettudományokkal való egybevetése és a történetkritikai felülvizsgálata hamarosan tömegeket döbbsített

rá, hogy a Szentírás sem nem természettudományos, sem pedig nem történeti szakkönyv, hanem Istennek az üdvösségről szóló és az üdvösség felé mutató üzenete.

Ugyancsak szembetűnő az utóbbi évtizedekben kialakult változás, ha a katolikus egyháznak a *többi keresztény egyházzal való kapcsolatát* vesszük szemügyre. Az *ökumenikus mozgalom* lassan-lassan elérte, hogy az eddigi kölcsönös elítélés és exkommunikáció helyett legalábbis kísérletet tegyenek arra, hogy az egyes keresztény közösségek, egyházak jobban megértsék egymást. Ma már nem az áll a különféle keresztény felekezetek érdeklődésének középpontjában, hogy egymást minden áron „megtérítsék”, hanem sokkal inkább az, hogy elmélyítsék a Krisztusban való kapcsolatukat, egységüket. — Hasonló változásokat fedezhetünk föl, ha a *katolikus egyház és a nem keresztény vallások* kapcsolatát szemléljük. Itt is az a törekvés áll az egyház előtt, hogy a vallások leértékelése helyett fölfedezzük azokban Isten olykor nagyon is titokzatos, nehezen értelmezhető jelentkezését. Ebben az összefüggésben már szinte könnyű megértenünk, és következetesnek is tűnik a II. Vatikánumnak a *vallásszabadságról* szóló deklarációja. Ismeretes, hogy a múlt század hatvanas éveiben IX. Pius, majd századunk ötvenes éveiben XII. Pius pápa a vallásszabadság lehetőségét is kizárta, a II. Vatikánum azonban — utalva az emberi méltóságra és az embernek arra a jogára, sőt kötelességére, hogy az élet alapvető kérdéseiben felelősen és szabadon döntsön, — közzétette a vallásszabadságról szóló nyilatkozatot.

A csupán érintett néhány új törekvés, újszerű szemlélet mintegy igazolást nyert, törvényesítést kapott a *II. Vatikáni zsinaton*. Mindez nem lett volna elképzelhető, ha az egyház nem nézett volna szembe önmagával, és nem változtatta volna meg sok vonatkozásban *önértelmezését*. Mindenekelőtt az egyházzal szóló konstitúció,

a Lumen Gentium és a lelkipásztori konstitúció, a Gaudium et Spes, de a többi zsinati okmány is arról tanúskodik, hogy ez a belső változás, ez az önértelmezési folyamat a zsinaton legalábbis *elindult*. Az egyház azt szeretné, hogy tagjai, de a kívülállók is, egyre inkább fölfedezék és tudatosítsák: miként Krisztus is, a mi üdvösségünkért, az emberek üdvösségeért lett emberré, az egyház is az emberekért, nem pedig önmagáért, öncélúan, hanem Istenért és az emberekért létezik, ez az egyetlen „jogalapja” létének. Létformája pedig nem az állandóság, hanem a változás. Hogy az egyház valóban úton van, ezt igen alkalmas kifejezéssel — az ószövetségi nép vándorlására, a Krisztus felé való vonulására gondolva — az „*Isten népe*” kifejezéssel kívánta a zsinat érzékeltetni. „*Isten vándorló népe*” *vagyunk*, a tegnaptól a holnap felé való mozgás törvényei alatt állunk, s e törvények számos feladatot, kötelezettséget, lehetőséget tárnak fel előttünk.

Nem a tökéletesek, hanem a Krisztus felé vonulók közössége vagyunk, a történetiség törvényeinek vagyunk alávetve. Számos terhet, sőt: bűnt hordozunk magunkkal, és éppen ezért örökös feladatunk az „*ecclesia semper reformanda*”, a *mindig megújítandó egyház*, egyházi közösség kialakítása. Az egyház egész története arról tanúskodik, hogy reformra, változásokra, továbbfejlődésre szükség volt és lesz is az egyházban. Ha a szakmunkákat, így például Franzen-Bäumer: Papstgeschichte-jét, vagy Ratzinger: Das neue Volk Gottes megfelelő fejezeteit vizsgáljuk, könnyen tájékoztatást kapunk például arról, hogy mily nagy különbség van a korai egyház és a mai egyház közösségi alkotmánya, illetőleg egyházi szervezete között —, és a fejlődés fázisait az apostolok korától napjainkig jól követhetjük. Az ősi palesztinai közösségeket egy-egy presbiter vezette, később a pogány-keresztény közösségek élén püspököket és diakónusokat találunk, majd például a korintusi közösségnél láthatjuk, hogy ott már bizonyos

alkotmányosságot is ismertek. A különféle berendezkedések és a helyi szervezeti gyakorlat, a helyi alkotmányok a II. században lassan kialakították a püspök — presbiter — diakónus hármass felosztását, illetőleg a hármass hivatalhoz kötött szolgálatot. Ez az alapstruktúra azután napjainkig is fennmaradt. — Ha a pápai primátust vizsgáljuk, ott is hosszabb fejlődési folyamattal találkozunk. Kétségtelen, hogy Róma egyháza, püspökével az élén, már nagyon korai időben sajátos helyet foglalt el az összegyűlésben, ugyanakkor azonban Róma püspökének még alig vagy egyáltalán nem voltak rendelkezési, adminisztratív jogai az ún. világegyházban. Ezt a helyzetét csak lassan, az első ezredforduló körül fedezhetjük fel.¹

Hogy az egyház fejlődését minden időben mily nagy mértékben befolyásolták, sőt meghatározták a *szociokulturális viszonyok*, arra fényes példa a sokat emlegetett konstantini fordulat. Azután, hogy Nagy Konstantin császár (306-377) a kereszténységet befogadta, vált az egyház lassan népegyházzá. A hozzá való csatlakozás ezután már nem annyira az egyéni döntésektől, mint inkább a születéstől vagy neveltetéstől függött. A püspökök lassan magas állami hivatalnokokká is váltak, szenátori rangot kaptak, átvették ezek ruházatát, jelvényeit és vagyonát. Az új egyházszemléletet még az egyházi épületek is tükrözték. Gondoljunk a római építőművészet korabeli remekeire, a bazilikákra, vagy a triumfalizmust sugárzó szimbólumokra.²

Az egyház kezdett berendezkedni e világban, és életében az eszkatologikus szempont, a saját maga relativitásának tudata, a külső formák és az intézmény formáinak időlegessége háttérbe szorult, — sőt egyre több egyházi vezető, majd hívő szemében is lassan a megváltoztathatatlanság képét vette föl. Nem ok nélkül utaltak mindeméltre és számos vonatkozásában nem szerencsés fejlődésre a II. Vatikán zsinati atyái. Ezért is igényelték,

hogy az egyház hivatalviselői és tagjai életvezetésben, életmódban, ruhában szerényebbek legyenek, hogy egyre inkább Krisztust állítsák a Krisztust követni kívánó hívek elé.

Már e néhány utalás is elének állíthatja, hogy a történelem során az egyház berendezkedése és formái számos vonatkozásban változtak. Jól lehetne például az építészeti stílusokban ezeket a változásokat követni, a vallásos művészetek számos ága szintén jól mutat rá erre. Nagyon tanulságos például az egyház történetének különböző korszakaiban a Krisztus-ábrázolásokat vizsgálni. Ugyancsak tanulságos, legalábbis nagy vonásokban felfedni, hogy még az öltözködés, a külső gesztusok, a megfogalmazási formák is olykor a liturgikus szövegekben, de még inkább a hivatalos okmányokban, változó szemléletet, változó teológiákat állítanak az utókor vizsgáló embere elé. Ugyanez vonatkozik a keresztény erkölcstanra is, mely szintén a változás törvényének volt és van alávetve. Az egyházi jog gyors változtatását magunk is átélhetjük, hiszen a mintegy hetven évvel ezelőtt megjelent kódex javításán, reformálásán hosszú évek óta szakemberek fáradoznak Rómában. Röviden: *az egyház Isten vándorló népe, mely a változás törvényének eljegyzettje volt mintegy kétezer éven át, és marad ma és a jövőben is.*

A változás: válasz Krisztus megtérésre fölszólító és az Isten országát hirdető szavára

Az evangéliumok tanúsága szerint Jézusnak megtérésre szólító fölhívása alapvető követelmény. Nyilvános működésének kezdetén Márknál és Máténál egyaránt a súlyos figyelmeztetés áll: az idő betelt, az Isten országa elközelgett. Térjetek meg, és higgyetek az Evangélium jóhírének! (Mk 1, 15 — Mt 4, 17). — A megtérésre hívó

fölszólítás már az ószövetségi prófétáknál is megtalálható. Már náluk világosan észlelhető, hogy nem elégséges zsákban és hamuban járni-kelni, gyászruhát ölteni, sirató dalt énekelni; nem, mivel Isten a személyes befordulást, a megtérést kívánja az embertől.

Bűnbánat és megtérés, megfordulás nem negatív értelmű kijelentés. Nemcsak a bűntől való elfordulást, a rossz, téves, helytelen tettektől való visszafordulást jelenti, hanem kifejezetten az egész *gondolkodásmód és cselekvés új irányelvét*, az új felé való, a helyes felé való irányzódását. Nem arról van tehát csak szó, hogy fölhagyjunk bizonyos téves, esetleg kifejezetten helytelen magatartásformákkal, hanem arról, hogy átfogóan, totálisan megtérjünk, forduljunk a jó, a helyes, az Isten felé. A próféták értelmezésében a megtérés egyenlő azzal, hogy új útra lépünk, hogy azon, amelyen régen jártunk, többé már nem bukácsolunk, hanem megfordulunk és az új úton járunk. A prófétáknál is világosan kifejezésre jut, hogy ez a megtérés nem kizárólag emberi teljesítmény, hanem már föltételezi az Istennek az ember felé fordulását, az Istennek a hívását.

Mindezen gondolatok érvényesek Jézus megtérésre szóló fölhívásával kapcsolatban is. Alkalmazhatók a bűnbánatra és az Isten felé való totális fordulásra. A megtérés így nem egyetlen aktus, hanem *állandó magatartás, nyitottság* Isten felé. Erre az alapvető magatartásra gondol Jézus, amikor azt mondja: „Bizony, mondom nektek, ha nem tértek meg és nem lesztek olyanok, mint a gyermekek, nem mentek be a mennyek országába” (Mt 18, 3). Tudjuk jól, hogy *a gyermek nyitott az új felé, nyitott az élet felé, nyitott a tanulásra is*. — Jézus fölszólítása a megtérésre, a megújulásra nemcsak az egyeshez szóló fölszólítás. Nemcsak arra szólít, hogy az egyes ember vizsgálja meg életét és korrigálja magatartását. Vonatkozik mindez a Krisztus-hívók *közösségére is*. Annál érthetle-

nebb, hogy sokak számára különösnek, sőt ellenszenvesnek tűnik, ha napjainkban az egyház életstílusának, a közösségi életforma megjavításának követelményét állítják föl. Sokan erre úgy reagálnak, hogy ez összeegyeztethetetlen az egyház szentségével és változhatatlanságával, — éppen ezért visszautasítják azt. Az egyház szent, — mondják —, makula és ránc nélkül való jegyes, a Szentlélek működik benne. Az egyháznak ilyen idealizált szemlélete elfeledkezik arról, hogy az egyház egyetlen komplex valóság, „mely emberi és isteni elemekből áll. Az egyház szent, de ugyanakkor szüntelenül tisztulásra is szorul, útja mindig a bűnbánat és megújulás útja kell, hogy legyen” (II. Vat. Lumen Gentium 8.).

Az egyház valóban szent, hiszen Isten szenteli meg. Ugyanakkor azonban az egyház — amint a zsinat is tanítja — emberi oldalról is megközelíthető, emberi arculata is van, és ennek következtében időlegességet és számos gyarlóságot, tökéletlenséget is mutat föl. Éppen emiatt, a nagyon is emberi arculata miatt állandó szüksége van a megtérésre, állandóan reformálandó egyház marad. Az egyház mindig elmarad a mögött a feladata, hivatása mögött, amelyet Ura jelölt ki számára. Ezért újra és újra az evangélium, Jézus Krisztus ítélőszéke elé kell állnia; afelé kell fordulnia, annak akaratát kell keresnie, aki útjára indította. Krisztus fényét kell sugároznia, amint ezt a Lumen Gentium kezdő gondolata is hangoztatja. Emiatt kell egyrészt mindig visszapillantania a kezdetre, de ugyanakkor az eljövendő, a felette, a tagjainak helytállása fölött ítélkező Krisztusra is kell gondolnia, az elérkező Isten országát, annak kiteljesedését kell szolgálnia. Az egyház számára mindig kézenfekvő a *veszély, hogy elzárkózik* Isten elől, hogy nem marad kellőképpen nyitott a történelemben jelentkező, *a mának jeleiben, a mindenkori órák jeleiben* jelentkező Isten irányítása számára.

A kereszténységnek születésénél ott találjuk a reformációt, a régiből az új felé való fordulást, a megújulást. A kereszténység, amint Ratzinger mondja, valóban Újszövetség, lényege szerint mindenkori megújulást igényel és követel az embertől, az emberi közösségtől.³ Jól tudjuk, hogy az egyháztörténet nagy korszakai, sorsdöntő századai éppen ebben a megújulásban váltak jelentőssé. A II. Vatikáni zsinat is abból a felismerésből született, hogy az egyház bizonyos ön-reflexió során saját feladatára gondoljon, és fontolja meg, hogy a mai világ számára hogyan tudja hatékonyabbá tenni az örök érvényű evangéliumot. „Az egyház minden megújulása lényege szerint a hivatásához való, fokozódó hűségben áll. A földi vándorútján járó egyházat Krisztus szüntelenül erre az örök reformációra hívja. Mint emberi, földi intézmény, erre folytonosan rá is szorul. Idejében és becsületesen, a szükségnek megfelelően meg kell tehát újítani mindazt, amit történelmi okok hatására nem egészen gondosan őriztünk meg, akár erkölcsi vonatkozásban, akár az egyházi gyakorlatban, akár a tanítás megfogalmazásában, amelyet pontosan meg kell különböztetni magától a hit-letéteménytől” (Ökumenizmus 6.). — Ugyanitt a továbbiakban olvashatunk a liturgikus megújulás, az Isten ígéjének hirdetése és a hitoktatás megújítása, a világi hívők apostoli munkásságának fokozása, a szerzetesi élet új formái, a családi élet új lelkiségének alakítása, valamint az egyház szociális tanítása és ténykedése körüli folytonos megújítás szükségességéről.

A bibliai elemzés rámutat arra, hogy a megtérés, a megújulásra való fölszólítás nemcsak a múltra való viszsza-gondolást, a múlt idézését jelenti. Természetesen ezt is. Fontosságát és sürgősségét azonban az adott órában még inkább attól nyeri, hogy *közeledik az Isten országa*, hogy a kiteljesülés felé haladunk, de még nem vagyunk a tökéletesség, a teljesség állapotában. *Az egyház mindig időleges,*

átmeneti intézmény volt és marad, amelynek helyet kell majd adni az Isten rendelése szerinti órában a véglegesnek. Az egyháznak ezt a múlandóságát és viszonylagosságát fejezi ki a II. Vatikáni zsinat dokumentumaiban az Isten népe gondolat, mindenneelőtt a Lumen Gentium 9-17. szakaszában.

A vándor-egyháznak, *Isten vándorló népének* legfontosabb ismertető jegye, hogy *úton van*, hogy az ígéret földje felé, a megígért Isten országa felé halad, és minden órában kész, hogy fölszedje sátrát és tovább menjen. Az *egyház mint Isten vándorló népe ezért sohasem rendezkedhet be véglegesen a világban.* Mindig készen kell állnia arra, hogy a fölösleges ballasztot, hogy úgy mondjam: a lehúzó terheket, csomagokat hátrahagyja, hogy a biztos állásokat, az evilági berendezkedéseket földjára és a cél felé tekintve továbbmenjen. Minden sátorfelszedés, csomagolás, ballaszt-kirakás természetesen *lemondást, merészséget, bátorságot és Istenre hagyatkozást követel.* Tudjuk, hogy az út folytatása azt a *veszélyt* is magában rejt, hogy tévútra kerülhetünk. De éppen ez a veszély követelő igénnyel is lép fel, nevezetesen azzal, hogy az újat kritikusan vizsgáljuk felül, hogy megvizsgáljuk: az út, amelyre léptünk, vajon valóban a helyes, az egyenes út-e; hogy olykor szükséges az irányt is korrigálni, ha azt vennénk észre, hogy az nem helyes, esetleg téves. Mindezt pusztán emberi törekvéssel, emberi bizonyossággal nem tudjuk elérni. Ugyanakkor azonban hitben tudjuk, hogy *Isten Lelke vezérel minket. Talán sehol máshol nem mutatkozhat meg jobban a kishitűség, sőt hitetlenség az egyház életében, az egyházi közösségek és csoportok életében, mint ott, ahol félünk a már megszokottat magunk mögött hagyni és nem merünk a tüzes felhőoszlop mögé föl sorakozva a történelem útján, az Isten országa felé vezető úton továbblépni.* Az az egyház, amely meghallja az Isten hívó üzenetét, figyel Isten útmutatására, amely kész és nyitott arra, hogy kilépjen a már megszokott keretből: az az egyház valóban Ábra-

hám hitével, a vándorló választott nép bizodalmaival menetel az Isten országa, a hívó Jézus felé. Ez az életstílus *az exodusnak a stílusa*, az Istenre hallgatás életstílusa, — arra az Istenre, aki mindannyiunk számára nem a múlt, hanem a jövő Istene, a mindannyiunkat országába meghívó, az útra meghívó Isten.

Az egyház nem cél, hanem eszköz, az üdvösség felé vezető eszköz. Feladata nem az, hogy uralkodjék az embereken, hanem hogy egyesítse testvériségben, szeretetben, és hogy Istenhez vezesse őket. — Az üdvösséget kell meghirdetnie és az üdvösség felé kell utat mutatnia, afelé kell vezetnie. *Azért van, hogy szolgáljon*, és ne kiemelt tisztviselőit, püspökeit, papjait szolgálják a hívők. Az egyház sohasem állhat előtérben, sohasem önmagát, hanem mindig a világ világosságát, Krisztust kell az emberek elé állítania. Félreismerné vagy megvetné szolgáló funkcióját, ha Jézus helyett önmagáról szólna, önmaga uralmát akarná biztosítani. *A menyegzős lakomára kell meghívnia, elvezetnie az embereket ; nem félelmet, hanem szabadtást kell a lelkekben, ébresztenie.* Nem keményszívűnek, nem rátartinak és könyörtelennek kell lennie, hanem mindig az irgalmas Istent kell bemutatnia, hiszen saját maga is vezetőiben és az egész hívő közösségben rászorul Isten irgalmára.

Az egyház, bár tanítói funkciója van, *sohasem mondhatja el önmagáról, hogy Jézus evangéliumát egyszer és mindenkorra teljességgel megértette.* A jó hír mindenféle formába öntése, a dogmák, melyekkel a kinyilatkoztatás tanítását igyekszik rövid tételekben a hívek elé tárni, éppen úgy átmenetiek, nem tökéletesek, mint maga az egyház. Az egyház az igazságot *mint ígéretet* kapta, a Lélek fog majd elvezetni az igazságban való elmélyülésre, a mind jobban megismert, a mind teljesebb igazságra (vö. Jn 16, 13).

Az egyház történetisége

Sokan támadták a múltban, és még többen napjainkban az egyházat azért, mert túlon belül *sok benne az emberi*. Valóban, a történelem tanúsítja, hogy az egyház a reá bízott evangéliumot minden időben csak gyalgó, „emberi” módon, tökéletlenül hirdette és valósította meg. Vallási és erkölcsi hibák, az ún. „sötét” századok, a pápák történetének sötét lapjai, a keresztes hadjáratok és vallásháborúk, az eretnek-perek és boszorkányüldözések, az inkvizíció, a hit nevében, az igaz hit ürügyén embereken végrehajtott kínzások, számos szociális vonatkozású mulasztás és tévedés, és még sokminden más az emberek szemében az egyházat valóban úgy tüntetik föl, mint amely messze elmarad a Krisztus által reá bízott feladattól. — Vagy egy másik kritikus kérdés: hogyan lehet összeegyeztetni az egyházban újra és újra jelentkező középszerűséget a hegyibeszéd követelményeivel? Vajon az egyháznak cselekvése és kijelentései nem állnak-e szöges ellentétben Jézus önzetlen magatartásával és kijelentéseivel? — Természetes, hogy az egyház történetét figyelve számos — szinte számtalan — ellenpéldát is föl lehetne sorakoztatni. Ugyanakkor mégsem vehetjük látatlanra-hallatlanra, mégsem tehetjük meg nem történtté mindazt, amit valóban az egyház mulasztásai, tagjainak bűnössége rovására lehet írni. Túlzottan leegyszerűsített lenne az a magyarázat, már-már kimagyarázás, hogy mindazt, ami téves, sőt visszataszító az egyházban, azzal igazolnánk, hogy más és más a külső, a változó, és más a nem látható, a változhatatlan, a lényeges az egyházban; a negatívumok az egyház változó voltának, és tagjai történetiségének számlájára írhatók. Kétségtelen, hogy megkülönböztethetünk az egyházban változó külső formákat és változatlan lényeget, ugyanakkor azonban abba a hibába sem eshetünk, hogy ezt a kettőt

mereven szétválasszuk. E kettőnek ugyanis *egységben* kell összeforrnia.

Az egyházat *nem lehet teljességgel szétválasztani, elszakítani mindenkori történeti megjelenési formájától.* Ellenkezőleg: éppen az egyház lényegéhez tartozik, hogy történeti mivoltában áll előttünk, hogy csakis így ragadhatjuk meg, és mi magunk is csak így állhatunk és élhetünk, lehetünk hatékonyak benne. „Nem lehet két valóságnak tekintünk a hierarchikus szervekkel ellátott társaságot és Krisztus misztikus testét, a látható gyülekezetet és a kegyelmi közösséget, a földi egyházat és a mennyei javakban bővelkedő egyházat. Ezek emberi és isteni elemekből álló, egyetlen összetett valóságot alkotnak, amelyet ezért kitűnő analógia alapján a megtestesült Ige misztériumához szoktak hasonlítani” (*Lumen Gentium* 8.). Talán itt ragadhatjuk meg a legmélyebben a zsinat nyomán *az egyház lényegét,* nevezetesen, amikor Jézus Krisztus misztériumával kapcsolatban *az egyház valóságának krisztológiai megalapozását* adjuk. Amint Jézus Krisztusban az embert látjuk és Istennel találkozunk, úgy találkozhatunk az emberi korlátok, az emberi keretek között, az egyházban is Isten nem látható kegyelmével. Amint az emberré lett Isten a maga emberi adottságaival, korlátaival, szenvedésével, kiszolgáltatottságával sokak számára botránykő volt, éppen úgy vált és válik minden időben botránykővé a kívülről megragadható, látható, a csak földi szemmel fölfedezhető egyház is. Ugyanakkor az egyház Jézustól kapott feladatát, nevezetesen azt, hogy az üdvösséget munkálja és feléje vezessen, csakis akkor tudja realizálni, ha jelen van ebben a világban, éppúgy, ahogy az Isten is emberként közelített az emberekhez, ember lett, mindenben hasonlóvá lett hozzánk, a bűnt kivéve.

Erre gondolva megállapíthatjuk: az egyház csakis akkor fogja elvégezni a Krisztustól kijelölt feladatot, ha újra és újra *minden történeti órában inkarnálódik az emberek*

között. Éppen ezért külső megjelenési formája az adott helyzettel, az adott kor szocio-kulturális formáival összekapcsolt. Formákat említünk, és itt nemcsak rítusokra, nemcsak ruházatra, nemcsak bizonyos korhoz kötött ájtatossági gyakorlatokra gondolunk, vagy időhöz kötött előírásokra és törvényekre. Nem, hanem az evangélium hirdetésének kifejezőmódjára is, a tanítás megfelelő formában történő előadására is, az egyházi berendezettség és alkotmány korigény szerint történő formálására is. Egészen konkrétan ez annyit is jelent: nem csak arra kell gondolni, esetleg azon kell vitatkozni, hogy vajon a latin nyelv lehet-e vagy legyen-e a liturgia kötelező nyelve vagy éppen nem, — nemcsak arra, hogy a körmeneteket vagy a rózsafüzér-ájtatosságokat átformáljuk-e, megtartsuk-e, vagy talán meg is szüntessük, és nemcsak arra, hogy a szolgáló funkciót végző személyek milyen ruhákat vagy esetleg milyen díszeket, jelvényeket hordjanak stb. Sokkal inkább arról van itt szó, hogy például a természettudományos eredmények, az evolúció-elmélet ismeretében nem tudjuk-e pontosabban megfogalmazni az eredeti bűnről szóló hagyományos tanítást, vagy legalábbis nem kell-e foglalkoznunk a gondolattal, hogy ez végre feladatunk legyen. — Arról van szó, hogy az egyház üzenete valóban a ma embere számára szól-e, hogy a mának embere, amikor kérdéseivel, problémáival jelentkezik, vajon választ kap-e egzisztenciális nehézségeire, — természetesen az evangélium fényénél, — vagy csupán megszokott, régi formulákat ismételtetünk-e számára. — Arról van szó, hogy a világyegyház és a helyi egyház alkotmányát is meg lehet, sőt meg is kell változtatnunk a követelményeknek és jogos igényeknek megfelelően. Itt természetesen az ún. jogi alkotmányra gondolok, nehogy a törvény, a betű eltakarja, elfödje az emberek előtt Jézus Krisztust, az ő jóságát, az evangélium szellemét, az ő „alkotmányát”.

Abból a tényből, hogy az egyház komplex valóság, azaz a zsinat szavával szólva: hogy emberi és isteni elemet egyesít magában, *kettős veszély* származhat. Az *egyik* az, hogy az egyház önmagát csakis mint valami közösségi, szociális társulást értelmezi, és alkotmányát, földi berendezkedését csakis a szociális adottságok szerint igazítja, illetőleg ezekhez alkalmazza. — A *másik* veszély az lehet, hogy nem veszi komolyan az emberi valóságot, és bizonyos monofizita egyoldalúságot felmutatva, *minden* megnyilatkozásával kapcsolatban az isteni tekintélyre hivatkozik és életében *mindent* isteni alapításából eredeztet. E kettős veszélyre gondolva az egyháznak mindig *kettős feladatát* kell szem előtt tartania. *Először*: a mindig szükséges naprakészséget, a sokat emlegetett aggiornamentót, vagyis azt, hogy Jézus jóhírének mindig a mának érthető nyelvére fordítsa le, mai képekben mutassa be, — fölülvizsgálva hagyományos nyelvezetét, a képeket, formákat és használhatóságukat, és azt is, hogy a struktúrái és az apostolkodási módszerei valóban alkalmasak-e arra, hogy a korintusi első levéllel szólva mindenki számára minden legyen, és így mindenkit megmenthessen.

A *másik* vonatkozásban: a formák és struktúrák konfrontálásánál minden egyházi közösségnek és az összegyháznak is a kinyilatkoztatással, Jézussal kell szembeesítenie önmagát. Sohasem szabad szem elől téveszteni lényegét, szolgálatát, feladatát, nevezetesen Krisztus művének, a világ hazavezetésének munkáját. Sohasem élhet úgy, sem tagjaiban, sem összességében, hogy szembe kerülne az evangéliummal, azzal az evangéliummal, amelyet Ura bízott rá. Sohasem tehet olyan engedményeket, amelyek küldetésével és lényegével összeegyeztethetetlenek.

Az egyház történetiségéből folyó néhány alapvető következmény

Mind az összegyháznak, mind pedig a helyi egyházi közösségeknek nyitottaknak kell lenniök *a megtérés, a változás, az újrakezdés* — és ami ezzel szükségképpen összefügg: *a kísérletezés felé*. Mindezt Jézus követeli tőlünk, nevezetesen, hogy kritikusan vizsgáljuk felül önmagunkat, és e vizsgálódás, mi több: lelkiismeretvizsgálat során a múlt számára talán alkalmas, de a mában már alkalmatlan megjelenési, kifejezési formákat magunk mögött hagyjuk. Nagy a kísértés, és sokan engednek is ennek egyházunkban, hogy minden újat, még nem tanultat, nem hallottat, nem látottat elvből és eleve gyanúsak véljenek, Ugyanakkor a régit már azért is, mivel megszokott, szívesen megtartják. A régi formáknak, gondolkodás- és kifejezésmódnak, pasztorális gyakorlatnak megkérdőjelezése sokak szemében egyenesen az egyház, esetleg a hierarchia elleni támadásnak tűnik. A Szentírásból és a teológiából előttünk áll, hogy Isten lényegét tekintve a jövőnek, mi több: az abszolút jövőnek Istene, és hogy a keresztény ember épp abból a reményből kell hogy éljen, hogy az eljövendő, a még itt nem levő felé fordul; mégis, számos egyházi helyi közösségben, de az összegyházban is az a vélemény az eluralkodó, hogy inkább kell csüngeni a múlton, inkább kell a múltunk felől érkező megszokottat őrizni, mint a még nem ismert holnap felé fordulni, a holnapunkat tudatosan alakítani. Ahogy Albert Görres, a jeles német katolikus pszichológus mondja: sokak számára úgy tűnik, hogy Isten a múltban él, mintegy ott tartózkodik, szinte elképzelhetetlen, hogy a jövőnknek az Istene. Csak visszafelé, „hátrafelé” gondolunk rá, és nem arra, aki előttünk van és vár.⁴

Az egyháznak föl kell tennie önmaga számára a kérdést: *vajon él-e, élő egyház, élő közösség-e?* XII. Pius pápa

egyik beszédében ezt így fogalmazta meg: „A keresztény lelkipásztorkodás nem a múltnak eljegyzettje, nem abból él, hogy a régi és megszokott rend eltűnése miatt siránkozik, és nem is az állítólag régi és szép idők utáni vágyódásban tölti idejét, vagy pedig a várt fordulatra gondol csupán. Helyette sokkal inkább arra az igényre ügyel, amelyet az adott idő, a megadott óra és ezen keresztül az Isten állít elé követelményként. Ezért kell szeretnünk mindannyiunknak azt az időt, amelyben éppen élünk.”⁵ Mindez egyenesen követeli is, hogy az egyház tagjai kellőképp bátrak legyenek, tudjanak kísérletezni. Ezt a követelményt egyházunkban manapság sokan szkeptikusan fogadják. Sokak számára ellenszenves, már-már idegesítő, hogy újra és újra mást lássanak, tapasztaljanak. Zavarja őket az a bizonyos rendezetlenség, amelyet olykor a gyors változások hoznak magukkal. Gondoljunk csak a liturgikus reform megvalósításának nehézségeire. Ez az újjal kapcsolatos és aggályoktól, sőt bosszúságtól nem mentes reakció számos esetben éppen azért támad sokakban, mert valójában nem az új felé való fordulást, hanem inkább negatíve: a réGINEK a fölszámolását tartják csak szem előtt. — Ha viszont valóban felelős és megfelelő módon előkészített kísérletekkel akarunk az előttünk álló feladatokkal szembenézni, ha azokat kritikusan felülvizsgáljuk és hagyunk időt a tapasztalatszerzésre, akkor reális lehetőséget teremtünk ahhoz is, hogy a kísérletek nyomán új és egyszersmind járható utakon igyekezzünk a holnapot előkészítő feladatokat elvégezni. Karl Lehmannak, a jeles freiburgi dogmatikusnak gondolatát idézem, aki egy helyen ezt mondja: „Mindannak, aki új földre kíván lépni, annak az időleges struktúrákat olykor föl kell adnia, és egyszersmind értékelhető kísérleteket kell végeznie. Nagyon sokba kerülne a tervszerűtlenség és a tudatos jövő-alakítás nélkül a vadhajtasok nyesegetése. Mindezek nyomán ott settenkedik mint gyá-

szos eredmény a rezignáció, a lemondás. Áll ez a teoretikus megfontolásokra, de ugyancsak áll, sőt fokozott mértékben az egyházi, a lelkipásztori gyakorlat minden területére. Nem utolsó sorban azért tapasztalunk itt is, ott is visszaeséseket és rezignációt, mert túl kevés a felelősen megtervezett és gondosan végrehajtott kísérlet.”⁶

Az egyházban, annak virágkorszakaiban mindig jelen volt és alakító szerepet játszott, a *profétai*, a *karizmatikus elem*. Ennek ma is megvan a jelentősége, és bűn volna kikapcsolni, kiiktatni, elhallgattatni. Ez azt is jelenti, hogy az egyháznak tudatosan ügyelnie kell az *egyes személyekre*, és *csoportokra*, amelyek életében kritikai funkciót töltenek be. Oly kritikával élnek, mely a szó nemes értelmében provokáció, kihívás a helyi egyházi közösség, de az összegyűlés számára is. Önmaga ellen vétene az egyház, ha személyeket és csoportokat föld alatti mozgalmakba kényszerítene, illegalitásba kergetné, és úgy tüntetné fel, mintha az ilyen karizmatikusok és profétai ihletből kritikát gyakorlók szubverzív, felforgató elemek lennének. A vallásos mozgalmak, megmozdulások, csoportosulások, törekvések ma igen sokszínűek és sokrétűek mind az egyházban, mind azon kívül. Elképzelhetetlen, hogy ezekből a megújulási törekvésekből a holnap egyháza számára, melyet a mában készítünk elő, semmi értéket, semmi alkalmasat nem találjunk. Szükség van ezért a *véleménycserére*, a *véleményformálásra*, a *belső dialógusra*. Szükség van arra, hogy az ilyen törekvésekről sokkal szélesebb körben és nyíltabban, *minél nagyobb nyilvánosság előtt beszéljünk*. Ne csak elmarasztaló, szeretetlen vagy gyanakvó kritikával szóljunk ezekről, hanem valóban helyes információkat gyűjtsünk be, ilyeneket adjunk tovább, és ezen az úton önmagunk és az egyház gyarapítását, lelkiekben való gazdagodását mozdítsuk elő.

Olyan légkörre volna szükségünk, olyan klíma kimunkálásán kell fáradoznunk, amelyben *a kérdések és javas-*

latok jelentkezésekor nem árulókra, nem rebellisekre gondolunk, nemcsak azt tudjuk elképzelni, hogy felforgató eszmék jelentkeznek így, hanem észre kell vennünk legalább a jó szándékot, hogy a kísérletekkel Istent, az egyházat, az embereket kívánják szolgálni. Észre kell vennünk, hogy napjainkban sokan szeretnék, hogy az egyházat az olykor túlon túl affektív terhelésű stádiumból effektívebbé változtassák. Az egyháznak és a helyi közösségeknek az ilyen — merjük kimondani — nem egy esetben a Lélek ihletése nyomán fakadó impulzusokból valóban újjászületni kész törekvéseket kell felfedeznie, és ezért hálásnak kell lennie. Egyházunk mai helyzetében ugyanis, amely minden vonatkozásban a korszakváltozás jeleit viseli magán, az újrakezdés lehetősége feltétlenül szükséges. A régiből csírázó, de új ágakat, új virágot, új gyümölcsöket termő jövő formálása fontos és szent feladat. „Korunk a gyors változásoknak és kulturális átalakulásoknak a kora, mely a hagyományos formák revízióját igényli, nemcsak az adaptációt vagy aggiornamentót követeli, hanem sokkal inkább újjáteremtési feladatokat állít az ember, így az egyházban élő ember elé is. Ma már nem elégséges, hogy megfelelő alkalmazkodóképességgel a régit valamiképp fenntartsuk. Amire ma igazán szükségünk van, az az újjáteremtés, az újjáépítés.”⁷

Félre ne értsük: a megújulás nem egyértelmű és mindenben való alkalmazkodás a mai világhoz, annak szokásaihoz. Semmiképp sem abban az értelemben gondolunk rá, hogy Jézus Krisztus üzenetét a mai ember számára, esetleg a ma átlag-kereszténye számára valamilyen „elviselhető” mértékben alkalmazzuk. A kereszténység nem áruház, melyben az érdeklődők vagy a vásárlók mértékéhez és kívánságai szerint kell az árukészletet összeállítani és árusítani. Ellenkezőleg: *feladatunk az, hogy Jézus megújító, felhívó üzenetét, örömhírét korszerűen és éppen ezért új „fordításban” mondjuk el, és, hogy tanúságtevő módon*

éljünk. Feladatunk éppen az, hogy számos régi formát és berendezkedést, továbbá a tanítást, mely régies megjelenési módja miatt a ma embere számára már alig vagy igen nehezen érthető, úgy tárjuk a világ elé, hogy azok valóban provokáljanak, azaz kihívó, döntésre felszólító erővel rendelkezzenek, hogy megújult gondolkodásmódot, lelkületet és tetteket állítsanak Jézus evangéliumának szolgálatába.

A *Lumen Gentium* gondolatával zárjuk e megfontolásokat: „Az egyház vándorolva járja útjait. A világ üldözi, az Isten vigasztalja. Az Úr keresztyét és halálát hirdeti, amíg ő el nem jön.” De ha úgy akarjuk hirdetni ezt a keresztet, ezt a megváltó halált és hitünk legnagyobb titkát, a föltámadást, hogy kortársaink hallván halljanak, és ne csak szavakat halljanak, betűket olvasanak, hanem valóban közelebb vigyük hozzájuk ezt az üzenetet, akkor tudomásul kell vennünk, hogy Isten népe vándorló nép, a tegnaptól a holnap felé haladó, úton levő nép, melynek gyakran föl kell szednie sátrát, hogy újra fölállíthassa azt.

Jegyzetek :

1. *W. de Vries* : Kollegialität an den Synoden d. ersten Jahrtausend, in: Denzler-Trilling-Stockmeier-de Vries-Lippert: Zum Thema Petrusamt in Papstum, Stuttgart, 1970. 80-92. — 2. *Heinrich Fries* : Wandel des Kirchenbildes und dogmengeschichtliche Entfaltung, in: Feiner-Löhrer: *Mysterium Salutis* IV/1. 237; a kötet mindezekről több tanulmányában alapos tárgyilagossággal és kimerítően ír. — 3. *Joseph Ratzinger* : Das neue Volk Gottes, 271. — 4. *Albert Görres* : Das konkrete Erscheinungsbild der Kath. Fehlhaltungen, in: *Hdb. d. Pastoraltheologie*, II/1. 307. — 5. id. in: *W. Busenbender* : Gewinn durch Verlust, München, 1973. 29. — 6. *Karl Lehmann* : Thesen zur Diagnose des Gettoverdachtes, in: *Lehmann-Rahner* : Marsch ins Getto? — München, 1973. 113. — 7. *Yves Congar* : Erneuerung des Geistes und Reform der Institution, in: *Concilium* 1972. 1975.

JEL ÉS ESZKÖZ

Az emberek üdvösségéért élő egyház

A II. Vatikáni zsinatnak egyik legtöbbet idézett szakaszát mindjárt az egyházzal szülő dokumentum elején olvashatjuk. „Az egyház Krisztusban mintegy szakramentuma, vagyis *jele és eszköze* az Istennel való bensőséges egyesülésnek és az egész emberiség egységének. A jelen idők viszonyai különösképpen sürgőssé teszik az egyháznak ezt a feladatát, mert fontos, hogy az emberek, akiket ma egyre szorosabban fűznek össze a különféle társadalmi, technikai és kulturális kötelékek, Krisztusban is elérjék a teljes egységet.”

Témánk tárgyalása során nem hagyhatjuk figyelmen kívül, hogy azt a kérdést: vajon *mi az egyház feladata*, már nagyon sokféleképpen próbálták meghatározni. Mind a teológiában, mind pedig a konkrét közösségek gyakorlatában kétfajta, egymással szemben álló irányzattal találkozhatunk. Bizonyos szélsőséges irányzatokra hívom fel a figyelmet. — Az egyik csoport tagjai az egyházban olyan intézményt látnak, melynek feladata, hogy mindenkit elvezessen az üdvösségre, — de ezek az üdvösséget kizárólag a „lélek üdvösségeként” fogják föl. Valaki egy prédikáció végén így fejezte ezt ki: „hogyan eljuthassak egyszemélyes mennyországomba.” — A másik csoport az egyházat oly intézményként ismeri fel,

melynek legfőbb feladata, hogy a szociális visszaéléseket korrigálja, és hogy az embertelen struktúrákat helyesebb irányba vezesse. — A két szélsőséges felfogást valló csoport tagjai között a közvetítés igen nehéz, mivel kölcsönösen ilyen szólamokkal, mint „horizontalizmus” és „vertikalizmus”, tradicionalisták és progresszívek bélyegzik meg, sőt sokszor még eretnekséggel is gyanúsítják egymást; ami pedig a legkülönösebb: érveit mindkét irányzat a Szentírásból és a hagyományból igyekszik föl sorakoztatni. Persze ezt a jelenséget nemcsak a mában találhatjuk meg egyházunkban. A régi időkben is voltak hasonló törekvések, legfőljebb más jelszavakat tűztek zászlóikra.

Az egymással szemben álló csoportokat és ennek következtében az újra erősödő feszültséget nem lehet azzal félre állítani vagy semmibe venni, hogy a két szélsőséges felfogást nem vesszük tudomásul. Az egyház akkor fog eleget tenni a Jézus Krisztus által kapott feladatának, ha hűségesen kitart ezek között a feszültségek között is Mestere mellett, és a szélsőséges ellentéteket nem kívánja valamiféle téves irénizmussal harmonizálni. Ennek így kell lennie, hiszen az egyház a már ajándékként kapott üdvösség ígérete és a még el nem érkezett teljesség időszakában él, és ez alatt az idő alatt a realitások talaján kell, hogy maradjon. Dinamikus és nem statikus egyensúlyra kell törekednie, mert ha nem ezt tenné, önmagát és a rábízottakat csapná be, vezetné félre.

Jézus Krisztus üdvösségszerző küldetése és az egyház feladata

Az egyház feladatát, küldetését csakis akkor tudjuk helyesen meghatározni, ha Jézus Krisztus küldetését tartjuk szemünk előtt. Az emberek sokmindent várnak

az egyháztól. Az elvárásoknál igen nagy szerep jut a hivatásnak, a konkrét élethelyzeteknek, a társadalmi környezetnek, az egyházzal kapcsolatos pozitív és negatív tapasztalatoknak, az egyházi vezetők és az egyes hívek tanúságtételének. Világszerte kérdőívek és az ezekre adott válaszok igazolják, hogy az emberek általában ilyesmit várnak az egyháztól: hirdesse Jézus Krisztus örömhírét, istentiszteleteket tartson és a szentségeket szolgáltatassa ki; segítsen a szegényeknek, a világban található nyugtalanságok, igazságtalanságok láttán lépjen föl az igazságosság érdekében; az embereket az örök üdvösségre vezesse; az erkölcsi rend fenntartásáról gondoskodjék; Istent imádja és dicsérje; az emberekért imádkozzék és a bűnök megbocsátásánál közvetítsen. — E felsorolás közel sem teljes, de némi képet adhat arról, milyen igényekkel lépnek fel az emberek az egyházzal szemben, milyen követelményeket kell az egyháznak szem előtt tartania.

Ha az egyes feladatokat súlyozni akarnánk, akkor előbb szükségképpen ismernünk kell az egyház *küldetését, feladatát*. Az egyház feladatát *csakis Jézus Krisztusból, az ő küldetéséből érthetjük meg*. Ő az ura az egyháznak, kezdete, mértéke és útrairdítója. Lukács 7,22-ben Jézus a kiléte felől érdeklődő Keresztelő kérdésére ezt válaszolja: Menjetek, és adjátok tudtára Jánosnak: a vakok látnak, a bénák járnak, a süketek hallanak, a halottak föl-támadnak és a szegényeknek hirdetik az evangéliumot. — Jézus ezzel nemcsak az ószövetségi ígéretek beteljesülésére mutat rá, hanem saját, üdvösséget hozó küldetését is föltárja, mégpedig korának szokásos, képekben fogalmazó beszédében. És ezek a képek egyértelműen arra mutatnak rá, hogy *Jézus küldetése az emberhez, az egész emberhez, a test-lélek emberhez szól*.

Nem ok nélkül fogalmazta meg az egyház hitvallásában: miérettünk, emberekért, a mi üdvösségünkért szállt

alá a mennyből. — Jézus ezzel az egyház tevékenységének alapmotívumát is föltárta. Hiszen ő azt akarja, hogy egyháza azoknak a közössége legyen, akik őt követik, akik arra kaptak meghívást, hogy az ő üdvösségre vezető küldetését tovább folytassák. Az egyház feladata tehát Krisztust követve, Istent dicsőítve az emberek üdvösségét szolgálni.¹

Természetesen az egyház és annak tevékenysége, és Jézus Krisztus üdvösségünket munkáló küldetése között *kvalitatív különbség van*. Az egyház nem adja az üdvösséget, nem szerzője annak, csupán lehetővé teszi, hogy megközelítsük a Jézus által fölkínált üdvösséget. E megkülönböztetésre szükség van, különösen azokkal a törekvésekkel szemben, melyek Jézust és az egyházat, Jézus működését és az egyház tevékenységét teljességgel azonosítanák. Jól ismerjük a Krisztus-testről szóló tanítást, de ne feledjük: az egyház mint Krisztus teste nem jelent azonosságot Krisztus és az egyház között. „Az egyház a jegyes módjára Krisztus teste. Jegyesként kapcsolódik Krisztushoz. Mindketten eggyé olvadnak, eggyé válnak, mégis úgy élnek külön, hogy teljességgel nem azonosulhatnak.”² Az egyház küldetéséből, nevezetesen abból, hogy Jézus Krisztusnak üdvösséget hozó küldetését kell folytatnia, számos következmény folyik a helyi egyházi közösség és az összegyház számára. Az egyháznak a Jézus által megszerzett *üdvösséget kell közvetítenie*, és ezen az úton *szolgáló eszközzé* válik. Újra és újra fölül kell vizsgálnia önmagát, hogy valóban önzetlen, nem a saját érdekeit és hasznát kereső eszköz legyen Megváltója kezében.

Az egyház mint az üdvösség jele és eszköze

A *Lumen Gentium* fentebb idézett gondolata egyértelműen rámutat, hogy az egyház az üdvösség szentsége, azaz jele és eszköze. Azzal valósítja meg ezt a feladatát, hogy valóban jel és eszköz, „szentség” marad, és mint ilyen az üdvösség felé mutat és vezet. — Ezzel a kijelentéssel, hogy az egyház az üdvösség szentsége, talán a leglényegesebbet mondtuk el az *egyház küldetéséről, alapstruktúrájáról*, Istennek az egyház által üdvösséget biztosítani kívánó szándékáról.

Isten világunkban mindig szentségi módon működik: hatékony eszközök, jelek útján, melyek az üdvösséget jelzik és meg is valósítják. Hogy Istennek ez a rendszeres cselekvésmódja, azt már az Ószövetségben is végigkísérhetjük. Izrael meghívása nem annyit jelentett, hogy kivette őket a világból, hanem hogy a választott nép a világban, a világi élet nehézségei között, a vándorlás során az üdvösség előkészítője lett az egész emberiség számára. Ami Izraellel kapcsolatban érvényben volt, az fokozott mértékben állt Jézus Krisztusra. Hiszen ő Istennek par excellence jele a világban, benne lehet meglátni az Atyát, benne lehet megtapasztalni, hogy Isten jósága és emberszeretete megjelent közöttünk, hogy Isten az emberek üdvösségét akarja. Az egyház feladata, hogy a Jézus Krisztusban kimondott végleges isteni „igen”-t az emberiség számára az idők végezetéig jelenvalóvá tegye. Itt nem valamilyen bizonytalan emlékezésről van szó, hanem közvetítésről, jelenné tételről, nevezetesen a Jézus Krisztusban kinyilatkoztatott üdvösség megjelenítéséről. Így tehát az egyház feladata minden időben, hogy az üdvösség eszköze maradjon. Joggal nevezzük ezért az egyházat *szentségnek*, hiszen a szentségek is látható jelek, hatékony jelek, melyek Isten nem látható kegyelmét jelentik és közvetítik az embereknek.³

A világ üdvössége

Ezt a kifejezést, hogy „üdvösség”, sokan tévesen, sőt visszaélve a szónak keresztény tartalmával használták és használják. Számtalan csoport és mozgalom igéri világunkban az üdvösséget. Igéri, hogy az emberek vágyait, kívánságait maradék nélkül teljesíti. Világnézetek és élethelyzetek szerint különböző módon nevezik ezt a fogalmat; jólétnek, ismereteknek és tudásnak, uralkodásnak, hatalomnak stb. — A mindennapi tapasztalás, a mindennapi beszéd szerint az üdvösség sokak számára sokmindent jelenthet. A beteg számára a gyógyulást, az éhezőknek egy darab kenyeret vagy egy maréknyi rizst. Annak, aki egyedül él, egy támogató embertársat. A foglyoknak szabadulást. Akit senki sem szeret és senki sem ért meg, annak megértő szeretet. Az elnyomottaknak felszabadítást, a szabad döntés lehetőségét. Akiket a hétköznapi élet egyhangúsága nyom, azok számára az élet értelmét és kiteljesedését. Akik a hétköznapi gondjai között őrlődnek, azoknak a gondok és félelem nélküli életet és a bizakodást a holnapban. A száműzötteknek otthont. A háborútól gyötörteknek békét. A kétségbeesetteknek reményt.

Már ez a rövid felsorolás is szemlélteti, hogy az üdvösség igen átfogó fogalom és valóság. Az üdvösséget igénylő, kívánó ember és világ más embersorsot, és más, jobb, világot kíván. Többek szemében úgy tűnik, hogy az emberek várákozását, az üdvösség utáni vágyát, és azt, amit az egyház az üdvösséggel ígér, nevezetesen az örök túlvilági életet, — alig-alig lehet összekapcsolni. Sőt, sokaknak egyenesen az a véleménye, hogy az üdvösségről és a megváltásról szóló egyházi igehirdetés túlfent csak a léleknek ügye, szűkre méretezett üdvösség; nem az embert, az emberiséget, a világot érinti. Arra most nincs lehetőségünk, hogy végiglapozzuk az Ó- és Új-

szövetséget, csupán összefoglalóan említjük meg, hogy „mindkét” szövetség tanításából az üdvösség *mint az egész embernek és mint az egész emberiségnek üdve* áll előttünk. Ebből a szemléletből fakadóan mondotta II. Vatikáni zsinat a *Gaudium et Spes* konstitúcióban: „Az ember fog állni minden fejtegetésünk középpontjában, az ember a maga egységében és teljességében, aki test és aki lélek, van szíve és lelkiismerete, van értelme és akarata”.

Az egyház az üdvösség jele

Nemcsak teológiai értelmezésre van e szakasznál szükségünk, hanem rá kell mutatnunk azokra a következményekre is, amelyek a helyi közösségek (egyházközség és egyéb, az eukarisztia köré legálisan egybegyűlt közösségek) életében, és kinek-kinek saját feladatai teljesítésében számottevők. — Némileg előttünk állhat már, hogy az üdvösség az embernek és a világnak nemcsak részleges megújítása, hanem újjáteremtés, új ég és új föld. Ez a megújítás a Szentírás tanítása szerint nem emberi fáradozásnak és munkának eredménye, hanem Isten ajándéka, amely az idők végén válik teljessé. Kétségtelen, hogy Isten Jézus Krisztusban a világ számára visszavonhatatlanul biztosította a kiteljesedést. Sőt, Jézus Krisztusban ez a teljesség, ez a folyamat már kezdetét is vette. Nemcsak elvben és általában, hiszen Jézus szét-törte az előítéleteknek embert embertől elválasztó korlátait azzal, hogy azokat is magáénak fogadta, akiket általában elítéltek: a vámosokat, bűnösöket, utcalányokat. Jézus áttörte a hatalom, az erőszak és megtorlás ördögi körét, amikor arra tanított, hogy a rosszat jóval kell visszafizetni. Fölszabadított a törvény szolgálától azzal, hogy Istent mint jószágos, szerető Atyát állította elénk. Megmutatta azt az utat, amely kivezet

önzésünkből, önmagunk rabságából, a szabad, a mindenki számára nyitott életre. Legyőzte a magányt, hiszen magához vonz mindenkit. Elvette a szenvedésnek és a halálnak értelmetlenségét, amikor megmutatta, hogy Isten nem az öncélú szenvedést és halált kívánja, hanem ezeken keresztül az életre, az öröm világába vezet. Minderről Jézus nem csupán szólt, hanem tetteivel, életével tett tanúságot az eljövendő új világról, annak törvényeiről. Ugyanez az *egyháznak is feladata. Ebben válhat jellé, ebben kell az üdvösség jelévé válnia.*

Az egyháznak nemcsak az a feladata, hogy hirdesse a Jézusban megjelent üdvösséget, hanem az is, hogy úgy éljen, hogy ezzel bemutassa, mit jelenthet, milyen is az üdvösség az ember számára. S bár az egyháznak csak az evilági idő végéig tarthat léte, mégis legalább indításokban, legalább mint kezdet, föl kell tárnia az emberek számára, *be kell mutatnia valamiképpen az eljövendő új világot.* Ez annyit jelent, hogy az egyház életét figyelve az emberek föl tudják ismerni: a különféle fölfogású emberek között is lehetséges a békesség; senki sem magányos és elhagyatott; senkit sem lehet származása, rangja vagy faji hovatartozása miatt hátrányban részesíteni; senki sem kell, hogy elcsüggedjen, ha gyarló vagy bűnös; a még látszólag kilátástalan helyzetekben is van értelme az életnek, — s hogy a krisztusközösségnek, az eljövendő Isten-országának a béke és öröm, igazságosság, türelem és jóság a jellemzői. — Az egyház sohasem felejtkezhet el Jézus üzenetéről, akaratáról, amely minden embernek, a kicsinyeknek, a kivetetteknek és elítélteknek is az Isten biztos jövőjét ígéri. Azt mondja ezeknek is, hogy közel hozzájuk az Isten, s ők is eljuthatnak az atyai házba.

Jézus tanításának *feszítő erejét* jól érezték korának hatalmasai. Mint lázadót elítélték és keresztre feszítették. Mégis, halála után követői nem szűnnek meg hirdetni

azt, hogy ebben a Jézusban, az ő tanítása és életpéldája nyomán fakadó életben van az *emberiség egyetlen jövője, reménye és üdvössége*. Az egyház azóta is mindenütt jelen van, ahol a Jézusban való szabadulást, Isten-közelséget hirdetik, és ahol ebben az üzenetben hisznek. A keresztény közösség mindenütt jelen van és hatékony, ahol valóban megalapozottan lehet erre a szabadulást hozó, üdvösséget biztosító Jézusra hivatkozni. Minden igehirdetés, minden eukarisztikus ünneplés és szentségi együttlét erről a keresztény üdvösségről és az üdvösséget hozó, biztosító Jézusról tanúskodik.

És itt jutottunk el ahhoz a ponthoz, ahol az eszményi világból, az eszmék világából a *tapasztalható realitás táljára kell lépniük*, és föl kell tennünk önmagunk számára a kérdést: *vajon az egyház valóban ilyen jel?* Az az egyház, amelynek mi vagyunk tagjai, amelyet mi alkotunk, és amelyet nemcsak mi magunk belülről, de a kívülállók is látnak. Minden bizonnyal vannak kisebb-nagyobb egyházi közösségek és egyes hívők is, akik környezetük, embertársuk számára az üdvösség jeleként állnak a világban. De vajon tudunk-e szabadulni attól a benyomástól, hogy a látható, tapasztalható egyház olykor inkább az üdvösség ellenképét tárja az emberek elé. Nietzsche ezt mondotta a keresztényekről: „Jobb dalokat kellene énekelniük nekem, hogy valóban hinni tudjak megváltójukban. Megváltottabbaknak kellene látnom Jézus tanítványait.”⁴

A katolikus pszichológus, Albert Görres írja a *Handbuch der Pastoraltheologie* II/1. kötetében (Freiburg, 1966. 284.): „Az emberek általában nem úgy élik meg tapasztalataikban, érzésvilágukban az egyházat, mint adományt, ajándékot, amely az üdvösség felé mutat és vezet, hanem sokkal inkább mint akadályt az emberiségnek a jóléthez és az igazságossághoz, a lelkiismereti szabadságához és a szeretethez, az örömhöz és szabadsághoz

vezető útján. Szemükben az egyház inkább az emberi boldogság ellenzőjeként jelentkezik, amely veszélyezteti a lelki, pszichikai egészséget, a valóban humán kultúrát, sőt — s ez talán a legsúlyosabb — az egyházban sokan a valódi kereszténységnek ellenfelét, ellenségét vélik fölfedezni.” — Ha ezzel a semmiképp sem kedvező ítélettel, kortársaink széles körben elterjedt véleményével akarunk szembenézni, akkor talán röviden így fogalmazhatnánk: A kereszténység, mindenekelőtt a katolicizmus, ha nem Mesterének szíve, akarata, tanítása és életpéldája nyomán él, hanem csupán mint intézmény, mint szociológiai tömörülés jelenik meg az emberek előtt, akkor könnyen azt a gyanút keltheti, hogy a kereszténység, az egyház sem egyéb, mint csupán hatalomra törő, harácsoló és még ki mondhatná meg, hányfajta bűnben élő emberek társasága. Vajon nem lehetett-e a múltban, és nem lehet-e napjainkban joggal a keresztény közösségek vagy egyének szemére vetni, hogy nem követik Krisztus akaratát, mivel nem tudnak, de nem is akarnak megbocsátani; mivel könnyen ítéletet mondanak mások felett; mivel egymás között is és még inkább a másképp gondolkodókkal alig-alig képesek tárgyilagos vitákat, testvéri beszélgetéseket folytatni; mivel hamar kéznél van náluk a megszólás, a rágalom, a gyűlölet és ehhez hasonlók. Csak gondoljunk a sokat emlegetett progresszívekre és konzervatívokra, hogy miként is bánnak el egymással. Ha legalább Jézusnak az ellenség szeretetéről elmondott figyelmeztetésére gondolnának! Azután számos keresztény közösség szinte gyászos modellként állhat a világ előtt, hogy miként lehet a közösség tagjainak, az egyes csoportoknak tartósan ellenséggé válni.

A valóság és a jogos igények közötti feszültség jelen van és minden bizonnyal marad is az egyházban. Így van ez, mert az egyház még nem az új világ, csak jele kell, hogy legyen az Isten országának. *Lelkiismeretvizsgálatot* kell

ezért tartanunk: vajon mi magunk és a keresztény egyházi közösségek olyan érthető, felfedezhető jelei vagyunk-e az Isten országának, hogy minket látva, ránk mutatva ugyanazt mondják-e, mint keresztény őseinkről: nézzétek, mennyire szeretik egymást? Vajon a konkrét plébániai közösségről, annak arculatáról leolvasható-e, hogy hogyan is néz majd ki a Jézus által meghirdetett ország? Vajon az igazságosság, a béke, a szeretet és türelem, a barátság, hűség és szelídség (vö. Róm 14, 17) jellemző ismertető jegyei-e a keresztény, a magát Krisztusról nevező közösségnek? Vajon az emberek az eukarisztikus ünnepség során átéli-e a Krisztus-közösséget? A kérdéseket lehetne még szaporítani, azok a körülmények és helyzetek szerint különbözőek. Arra azonban már a felsoroltak is föl hívják a figyelmet, hogy az egyháznak valóban *jelként kellene állnia a világban*.

Az egyház az üdvösség eszköze

Az egyház nem korlátozhatja saját működését csupán arra, hogy csakis ezoterikus, kevesek számára létező jel legyen a világban. Abból a „beati possidentes” magatartásból mindenképpen engedni kell, sőt föl kell azt adni, hogy a „falakon belül” megvalósul minden, — és ami kint történik, ami az emberiség, a világ holnapját illeti, azzal már nem kell foglalkozni. Az egyház csakis azzal fogja küldetését igazolni, hogy *Isten rendelése nyomán az emberekért van jelen a világban*, hogy ha nem lesz hűtlen ehhez a küldetéshez, ha nemcsak önmagára gondol. Az a közösség, amely önelégült saját magával, mondja *Karl Rahner*, nem Jézus közössége. A Jézus-közösségnek, az egyháznak nyitott közösséggé kell lennie. Olyannak, amely osztja a világ, osztja környezete gondját is.⁵

Az egyház van az emberekért, és nem fordítva. Ez azt

jelenti, hogy önzetlenül részt kell vennie a világ megszentelésében; a világot haza kell vinnie, az üdvösség felé kell vezetnie. Kereszténynek lenni annyit jelent, — olvassuk *Ratzingernél* —, hogy az önmagunkért való létezésből a másokért való létezésbe szüntelenül átalakulunk.⁶ Jézus Krisztus nemcsak azt bírta az egyházra, hogy világgá kiáltsa: elérkezett az üdvösség ideje, — hanem azt is, hogy a világ éppen általa, az egyház jelenléte által tapasztalhassa meg, hogy egyre gyógyultabbá válik. Ez — jól tudjuk, — nem annyit jelent, hogy a várt, a megígért új ég és új föld az egyház fáradozása nyomán egyszerre csak itt lesz; de azt igenis jelenti: az egyház a megígért, de teljességgel még meg nem valósult üdvösségről tesz tanúságot azzal, hogy üdvösséget biztosító, üdvösségre vezető aktivitást vállal a világban.

Ez az *aktivitás* egészen sajátos feladatvállalás. Ennek nyomán válhat lehetségessé, hogy a népi, nyelvi és faji ellentétek ellenére az emberek testvérként éljenek egymással. Az egyháznak a hatalom, az előnyök keresése helyett az *igazságosság és szeretet* országát kell hirdetnie és terjesztenie. Olyan üzenetet kell közvetítenie a világ számára, amely *nem a hamis vigasztalás ópiuma*. Oly radikális programot kell adnia, melyhez ha csak kissé is igazodnak az emberek, akkor képesek lesznek megváltoztatni önmagukat és a világot. Hogy mi ez a *program*? Hogy melyek ezek a *feladatok*? Bőven olvashatunk róluk a zsinati *pasztorális konstitúcióban*. Ebben a dokumentumban az egyház a keresztényeket fölszólítja, sőt követeli tőlük, hogy szálljanak síkra az öregekért, az elhagyottakért, a hazájukból elűzöttekért, az éhezőkért vagy épp a házasságon kívül született gyermekekért. Követeli híveitől, hogy lépjenek fel az emberélet érdekében, hogy védjék az emberi személy méltóságát, hogy szólaljanak fel a népgyilkosság minden formája ellen, legyen az akár terhességmegszakítás, akár háború, vagy tömegpusztító

fegyverek alkalmazása. Ugyanakkor nem csupán határozott aktivitást kíván tagjaitól, hanem arra is figyelmezteti őket, hogy a másképp gondolkodókat, a társadalmi, politikai vagy vallási kérdésekben másként ítéelőket, azaz a kívülállókat, egyáltalán: minden embert tiszteltetben kell tartani.

Az elmúlt idők enciklikái, hogy csak egy-kettőre utaljak: a *Mater et Magistra*, a *Pacem in Terris*, az *Ecclesiam Suam*, a *Populorum Progressio* —, mindezekre a konkrét feladatokra buzdítják a keresztényeket. *Jelenlétünk a világban* éppen ezen az úton válhat láthatóvá. Így valósulhat meg, hogy az egyház az *emberiség gyógyulásának*, az üdvösséget megjelenítő, elővételező földi gyógyulásának is elősegítője lesz. Olyan kimagasló egyéniségek, mint Terézia anyja, vagy Charles de Foucauld és kistestvérei tettek és tesznek róla tanúságot, hogy az egyház valóban szolgáló egyház, az üdvösségnek látható eszköze világunkban.

A konkrét egyházi közösségek tanúságtétele

Az emberek az egyházat természetszerűen nem mint világegyházat tapasztalják meg, élik meg, hanem mindekelőtt mint *helyi közösséget*. Épp ezért ezeknek a helyi közösségeknek, az egyes konkrét közösségeknek kell igazolni, hogy az egyház valóban az üdvösség eszköze. Nemcsak azzal, hogy valamiféle szolgáltató üzemként állnak rendelkezésre, hanem azzal is, hogy több igazságosságot, békét, szabadságot és emberibb életet igyekeznek biztosítani környezetükben. Tudjuk, mindez általános emberi feladat. De vajon kivonhatja-e magát az egyház ezek alól a feladatok alól, amikor jól tudja, hogy az embert, az egész embert, az emberiséget kell ezen az úton is az üdvösség felé vezetni. Nem felejtethjük, hogy ez a ki-

jelentés: az egyház az üdvösség jele és eszköze, félre is érthető. Azért, mert egyesekben azt a benyomást keltette, mintha az Isten ajándékaképp megígért és elnyerhető üdvösség nem lenne valóban az Isten adománya. Mintha mindez az emberek fáradozásából az egyház munkájából elérhető lenne. Hogy ez nem így van, nevezetesen, hogy nem emberi munka eredménye az üdvösség, azt mind az Újszövetség, mind a folyamatos hagyomány elénk tárja. Amikor azonban ezt megállapítjuk, nem szabad a tényleges különbséget oly fokban élezni, mintha az embernek, az emberi közösségnek, az egyháznak semmiféle munkája és feladata nem lenne. Az opus operatum és az opus operantis harmonikus egybefűződése a helyes út. Ha akár az egyiket, akár a másikat kizárólagossá tesszük, helytelen útra lépünk. S bár jól tudjuk, hogy az Isten országa csak az eljövendő világban érkezik el, de azt is tudnunk kell, hogy annak már a mi életünkben, ezen a világon is a tevékeny szeretetben kell hatnia, Isten szeretetét általunk kell közvetítenie.

Jézusnak nemcsak csodás gyógyításai voltak az eljövendő ország jelei, hanem irgalmas szeretete is: a szegényekhez, a megvetettekhez és elnyomottakhoz forduló jóság. Ugyanekkor Krisztusnak ezek az utóbbi jelei egyben kihívó, parancsoló fölszólítások, hogy mi is hasonlóképpen cselekedjünk. Keresztény őseink nagyon komolyan vették ezt a fölszólítást, sőt parancsot, mert tudták, hogy ezek teljesítésében, az ő munkájuk, verítékük, szeretetük és szenvedésük árán is közelebb kerül az Isten országa.⁷

Az egyház küldetésének megvalósulása az igehirdetésben, a szentségek kiszolgáltatásában, az istentiszteletben és a testvéri szolgálatban

Az eddigi megfontolások talán azt a benyomást keltették, mintha az egyház üdvösség-előkészítő feladatának csakis akkor és abban tenne eleget, ha közreműködik a földi bajok elhárításában, mindenekelőtt a szociális visszaélések fölszámolásában. Az egyház feladatáról vallott ilyen fölfogás valóban egyoldalú lenne és sem a Szentírással, sem a hagyománnyal nem igazolható. Keresztény közösség úgy és akkor valósulhat meg, válhat tényszerű valósággá, hogyha végzi az *egyház alapfunkcióit*: az igehirdetésben, a szentségek kiszolgáltatásával és az istentisztelettel, továbbá a testvéri szeretet gyakorlásában. — Az egyháznak ez a hármas alapfunkciója szorosan összetartozik és egymást támogatja. Nem három egymástól elválasztható terület. Nem, mivel az igehirdetést éppúgy lehet végezni az elhangzó szavakkal, mint az ezeknek megfelelő tettekkel. A testvéri szolgálat nemcsak tettekben vállalt, cselekvő segítség, hanem az örömhír továbbadása is. Az istentiszteletet nemcsak a hívők gyülekeztében, az oltárnál végzi az egyház, hanem az emberek szolgálatával is. A szentségek üdvösséget jelentő és biztosító jelek. Bennük az igehirdetés, a testvéri szolgálat és az istentisztelet harmonikusan válik hármas egységgé.

Tudjuk, hogy aki el akar jutni az üdvösségre, annak hinnie kell. A hit a Római levél tanítása szerint a hallásból ered. A szóban végzett szolgálat, az *igehirdetés* Krisztus felszabadító üzenetét, a megváltásról szóló örömhírt hozza közelebb az emberekhez; ezért az *igehirdetés a legőszibb és legfontosabb feladata az egyháznak, papoknak és világiaknak egyaránt* (lsd. *Lumen Gentium* és *Evangelii nuntiandi* számos helyén). Ez az őseredeti feladat abban áll, hogy az egyháznak Krisztust kell hirdetnie és megval-

lania a világ előtt, az ő tanújává kell válnia, hogy így az evangéliumot, a jóhírt, az eszkatológikus Isten országáról szóló üzenetet és a mindezzel kapcsolatos hívő döntésre való fölszólítást „közhírré tegye”. Világgá kell kiáltania az Isten irgalmas jóságáról szóló üzenetet, azt, hogy megkönyörült a bűnös emberiségen, hogy szentté kívánja tenni az embert, meghívja országába, hogy a szabadság törvénye alá helyezte, fölszabadította a bűn és a halál rab-szolgátságából, és hitre, reményre, szeretetre hívta meg.⁸

Amint az Atya küldte a Fiút, úgy küldte ő apostolait (vö. Jn 20, 21). „Menjetek, tegyetek tanítványommá minden népet. Kereszteljétek meg őket . . . és tanítsátok meg mindannak megtartására, amit parancsoltam nektek . . .” (Mt 2, 18—20). Az apostoloktól az egyház vette át az üdvös igazság hirdetésének ezt az ünnepélyes parancsát . . . Ezért magáénak vallja az apostol szavát: „Jaj nekem, ha nem hirdetem az evangéliumot!” (1Kor 9, 16) és küldi is szüntelenül igehirdetőit, amíg teljesen ki nem épülnek az új egyházak és ezek egymaguk is folytathatják az evangélium hirdetését . . . Krisztus minden tanítványa köteles vállalni a hitelesítő tevékenységnek reá eső részét . . .” (Lumen Gentium 17.). — „Az ige hirdetését a hagyomány is mindig úgy tekintette, mint a papság elsőrendű, sorrendben minden más megelőző feladatát.”⁹

Amikor az egyház az igehirdetés munkáját végzi, az örömhírt adja tovább az embereknek, egyszersmind lehetővé teszi, hogy fölszabaduljanak a bűn és szorongás nyomasztó tudatától, hogy lerázzanak magukról mindenféle reménytelenséget és rezignációt; hogy el tudják felejtetni a realitások ellenére is, hogy világunkban a betegség, a békétlenség és a halál uralkodik. Mindezt el tudják felejtetni, mivel Istenre szabadulnak fel s a hitben képesek a még el nem érkezett felé fordulni.

A szentségekben egészen sajátos módon tapasztalhatja

meg a keresztyény hívő Istennek az emberhez való fordulását, sajátosan éli át, azt mondhatnánk: egyértelműbben, hogy a szentségek üdvösség-közvetítő eszközök. Amíg a helytelenül felkínált evangélium, magyarul: a rossz igehirdetés, a puszta szó nem hoz közelebb, sőt eltávolíthat az Isten országától, addig a szentségek, ha némi hívő tudása van róla az embereknek, könnyebben realizálják — a misztérium mellett és ellenére is —, hogy az Úr asztalánál ülhetünk, Jézushoz járulhatunk, és itt a földi életben a Szentlélek erősítő segítségét vehetjük.

Az egyház így a szentségek közvetítésével és az istentisztelet végzésével jelentős módon közreműködik a világ üdvösségének, az emberek üdvének szolgálatában. A szentségekben az ajándékozó, a szerető, az embernek üdvösséget felkínáló Istennel találkozhat a keresztyény ember; így mintegy dokumentálhatja, hogy Isten már a földön is közel van, fizikailag — olykor láthatóan, máskor hallható módon. Gondoljunk a szentségi jelekre, azok érzékelhetőségére.

Végül a *testvéri szolgálattal* kapcsolatban megemlíthetjük, hogy a meghalt szeretet, a holt caritas minden keresztyény közösség számára szörnyűséges ítéletet jelent. Elképzelhetetlen és elviselhetetlen, hogy egy közösségben, mely naponta ünnepli az eukarisztiát, akadnak olyan beteg, rászoruló, öreg emberek, akik elhagyatottan, esetleg pizsokban éheznek és ilyen nyomorúságos módon hagyják el a világot. Gondoljunk egész gyakorlati példára: idős házaspár egyik tagja hónapokon át a kórházban, a másik ugyancsak elesetten magára hagyva otthon tengődik. Hogyan lehet ilyen körülmények között hitelesen beszélni a közösség pásztorának, de tagjainak is szeretetben fogant új életről, Jézus szenvedése és feltámadása emlékezetéről és értékéről, ha a rászoruló testvéreken nem könyörülnek meg? *Minden keresztyény közösség hitre méltósága áll vagy bukik a testvéri szeretet*

meglétn, gyakorlásán, vagy félreállításán, lábbal tiprásán. Amikor ezeket a sötétebb gondolatokat idézzük, kell, hogy mind a spontán, mind a szervezett karitatív magatartásra is gondoljunk. Jól tudjuk, hogy minden bajt, betegséget és nyomorúságot nem tudunk megszüntetni földünkön. Azt is tudjuk, hogy konkrét módon aligha segíthetünk más földrészek éhezőin és haldoklóin. De vajon mi akadályoz meg abban, hogy kissé szétnézzünk környezetünkben, a mi saját, kisebb hívő közösségünkben, és ott vállaljuk a szeretet tetteinek ígéhirdető funkcióját. Minden keresztény közösségnek, minden plébánosnak, lelkipásztornak és plébániai közösségnek föl kell tennie önmagának a kérdést: vajon az üdvösségnek, a krisztusi evangéliumnak jele és eszköze-e, vajon vállalta és végzi-e feladatát, hogy jel legyen a saját kis világában? Csakis akkor lesz élő tagja az egyháznak, a hívők közösségének, és a kisebb, de a nagyobb, például egyházmegyei közösségnek is, ha ezeknek az alapvető feladatoknak megfelel. Ha éppen úgy, mint az, aki útjára küldte, aki rá bízta az örömhírt, az evangéliumot, — maga is az üdvösség útját egyengeti közvetlen környezete számára.

Nem hagyhat nyugodni, nyugton aludni a *kérdés*, újra és újra föl kell tenni magunknak: milyen úton-módon váltunk és válunk jellé és az üdvösség eszközévé világunkban?

Jegyzetek:

1. *Wolfgang Beinert*: Der Sinn der Kirche. In: *Mysterium Salutis* IV/1 1972. 298. — 2. *W. Beinert*, u.o. — 3. *Otto Semmelroth* nagy tanulmánya, in: *Mysterium Salutis* IV/1. 309-356. — 4. *Nietzsche*: „Erlöster müssten mir seine Jünger aussehen” — 5. *Karl Rahner*: *Pastorale*. — *Handreichung für den pastoralen Dienst: Die Gemeinde*, Mainz, 1971. 73. — 6. *Joseph Ratzinger*: *Einführung in das Christentum*, München, 1968. 205. — 7. *Rudolf Schnackenburg*: *Befreiung nach Paulus im heutigen Fragehorizont*. Quaest. Disp. 61. Freiburg, 1973. 68. — 8. *Hans Küng*: *Die Kirche* 569. — 9. *Cserháti József*: Az egyház és szentségei, 130. — vö. Határozat a papi szolgálatról és életről, 4.

1979.

AZ EGYHÁZ JÉZUS ÍTÉLŐSZÉKE ELŐTT

Mindaz, aki Jézusnak és az egyháznak kapcsolatáról és az egyháznak Jézushoz való viszonyáról tájékozódni kíván, és kérdéseket tesz föl, — két ellentétes vélemény-nyel találhatja szemben magát. A hívők egyik csoportja azon a véleményen van, hogy az egyházat úgy, ahogy ma előttünk áll, Jézus alapította. Ennek a csoportnak, illetőleg tagjainak véleménye az, hogy bárki, bármilyen kritikát mond az egyházzal, az legalábbis gyanús, mivel szembeszegül Jézus egyházalapító szándékával, ezért a hitet veszélyezteti, a hitet ássa alá. — Ezzel homlok-egyenest ellentétes a másik irányzat, melyet általában minden időben, így ma is a fiatalabb korosztály képvisel. Ez a konkrét egyházat tartja a szemé előtt, és azt vizsgálva megállapítja, hogy az egyház eltávolodott alapítója szándékától; nem, vagy csak alig lelhető fel benne Jézus lelkülete, — sőt Jézus üzenete, örömhíre az egyház működése által sok mindenben hitelét veszítette.

Ne feledjük azonban, hogy a mérhetetlenül nagy realitás mindannyiunk számára maga Jézus és az ő evangéliuma. Ezért nem az emberi kritika elől kell visszavonulnunk, nem azt kell elhárítanunk, hanem Jézussal, az ő evangéliumával kell önmagunkat konfrontálnunk. Röviden: *Jézus evangéliumának ítélőszéke elé kell állnunk.*

Tehát ne is annyira azzal foglalkozzunk, azzal törőd-jünk, mit mondanak a kritikusok, az egyház bírálói,

hanem Jézus szavainak, magatartásának a kritikáját engedjük érvényesülni, és igyekezzünk levonni a konkrét következtetéseket saját magunk és a keresztény közösség számára. Jézus azt akarja, hogy ha felismertük őt, benne Isten küldöttét, és felismertük az ő egyházát, akkor csatlakozzunk ehhez az egyházhoz. De azt is akarja, hogy egyháza olyan legyen, amilyennek — ha szabad így mondani — ő álmodta meg, amilyenként ő indította el útjára.

Jézus — kontra egyház?

Sokat hallottuk emlegetni napjainkban: Jézus igen, de az egyház — nem. Az elmúlt években a hazai egyházi sajtóban is több írás jelent meg e témáról. Néhány gondolattal e helyen is rá szeretnék mutatni a problémára.

Az utóbbi években világszerte jelentkezett és számos helyen meg is erősödött az ún. Jézus-mozgalom. Idehaza „mozgalomról” ugyan nem beszélhetünk, de nem kis számmal vannak — főleg fiatalok —, akik a mozgalom követőinek *mentalitását* vallják magukénak. Sok minden egyéb jelenséggel együtt ez a mozgalom kihívás, fölszólítás a keresztény egyházak, a katolikus egyház számára. Fiatalokból álló csoportok alakulnak, akik a názáreti Jézusra hivatkoznak, mi több: az ő hívására gyűlnek össze, de ugyanakkor elutasítják vagy semmibe veszik a hagyományos intézményes egyházat. Azzal az igénnyel lépnek föl, hogy Jézus üzenetét, tanítását lelkiismeretesen követni fogják, jobban, mint az ún. hagyományos keresztények. Számukra az egyházak, az egyház már nem út Jézushoz, hanem akadály, amelyet le kell győzni. Általában még kísérletet sem tesznek arra, hogy az egyházat megreformálják, hanem egyszerűen maguk mögött

hagyják. Azt a tételt képviselik, hogy Jézushoz mindenféle ballaszt nélkül is, minden konkrét egyház és intézmény nélkül is el lehet jutni. Egy követelmény van csupán: hívását, üzenetét radikálisan el kell fogadni, radikálisan követni kell. Közülük számosan — néhány külföldi szakteológus nyomán — fölteszik a kérdést: Jézus alapított-e egyáltalán egyházat, adott-e számára alkotmányt, rendelt-e „hivatalokat”? Milyen jogalapja van az egyháznak? Ennél is sokkal kényesebb és élesebb az a kérdés, hogy vajon a *konkrét egyházak* mennyire felelnek meg a Jézus által adott célkitűzésnek, feladatoknak? — Egy biztos: azt joggal állítják, hogy Jézus nem több egyházat, és semmiképp sem egymással rivalizáló egyházakat szándékozott alapítani. Sokan épp az evangélium alapján — gyakran olyanok, akik magát az evangéliumot nem fogadják el, de tartalmát ismerik — bírálják az egyházat. Ezt teszik, mivel az evangélium — amint ezt nyomtatékosan hangoztatják — örömhír, felszabadító üzenet. Az egyház, az egyházak viszont a farizeusi törvénytisztelőnek lettek lassan rabjai. Az uralkodó struktúrákat erősítették csupán meg, azokat, olyanokat, amelyeket Jézus a maga idejében keményen bírált.

Ilyen és hasonló, sőt még sarkítottabb vélemények nyomán érthető, hogy a jószándékú hívők és számos pap is nyugtalanná válik. Azzá, mivel nem volt fölkészülve az ilyen bírálatra, kritikára. Azzá, mivel a katolikusok az utolsó néhány évszázadban — mindenekelőtt a reformáció óta — az egyházzal kapcsolatban alig hallottak, tanultak másról, mint annak hierarchikus fölépítéséről, és Jézus egyházalapító rendelkezéséről. Az ún. ekléziológia tipikus hagyományos kísérlet volt arra, hogy bemutathassák, mennyiben, hogyan és miért Jézus alapítása az egyház? A hagyományos apologetikus teológia arra törekedett, hogy minél jobban igazolja: az egyháznak mai konkrét alkotmányát mindenben Jézusra lehet, sőt kell

visszavezetni. Nem az egyház lényegéről, mivoltáról, céljáról tett kijelentések álltak az előtérben, hanem a strukturális problémák, sőt, az intézmény már-már kizárólagos szociológiai megalapozása.

Sajnálatos, hogy sokan még ma is a hagyományra hivatkoznak, amidőn ilyen szemléletű teológiát, egyházképet állítanak önmaguk és mások elé, és elfeledkeznek róla, hogy például az első évezredben, vagy még inkább az első keresztény századokban az egyházzal sokkal mélyebb és komplexebb képet tárnak elénk a hagyomány dokumentumai. A jóval későbbi kontroverz teológia alapvető szemléletmódját tükrözi már az, hogy sokkal nagyobb terjedelmet szenteltek a primátusnak, a püspöki hivatalnak és a papságról szóló fejezeteknek, mint az egyház lényeges ismertető jegyeinek. Annak ti., hogy az egyház Jézus hívására, az ő nevében összegyűlt hívők szeretetközössége. Lassan-lassan egyre nagyobb lett és lesz a veszély, hogy az egyház igazi jelentőségét, nevezetesen hogy az üdvösségnek jele és eszköze, háttérbe szorítják az olyan kérdésekkel szemben, melyekkel az egyház közel egy évezreden át alig-alig foglalkozott. Nem ok nélkül nyúlt tehát vissza a II. Vatikáni zsinat magához a Szentíráshoz és az atyákhoz, amidőn a helyes egyházképet akarta fölvázolni.

Ilyen előzmények után és körülmények között érthető, hogy éppen a Jézus Krisztusra való figyelés, az ő személyére való koncentrálás vetette fel ma újonnan és egész radikálisan az egyházzal kapcsolatos kérdéseket. E kérdések elől az egyház nem térhet ki, ha nem akarja hiteletét veszíteni. Semmi sem volna veszedelmesebb, mint már magukat a kérdéseket is visszautasítani, jogosságukat eleve kérdőre vonni. De ennél is alapvetőbb az a megállapítás, hogy az egyház, a mának egyháza csakis akkor hivatkozhat joggal alapítójára, Jézus Krisztusra, ha az Úr elé áll, és kész benne és általa ismét megújulni, hogy min-

den reformot az ő akarata, útmutatása szerint léptessen életbe, valóban alávétve magát Jézus bírálatainak, kritikájának.

Az egyház születése az újszövetségi Szentírás szerint

Ahhoz nem férhet kétség, hogy az egyház joggal hivatkozik Jézus Krisztusra, hogy létében Jézusra, az ő evangéliumára mutat vissza. De az sem kétséges, hogy Jézus nem valami jogi aktussal, előre megtervezett törvénykönyvvel, alkotmánnyal és tanrendszerrel szólította életbe egyházát. Megadta ugyan számára az alapstruktúrát, a tanítást, mely igazság és élet, de emberekre bízta önmagát, és egyházát is; később — sajnálatos módon — az emberi vonások, az emberi gyarlóság olykor elfedték Jézus arcának fényességét.

Évszázadokon át szinte minden hívő megelégedett azzal, hogy Jézus a Péter-szikla kijelentéssel egyszerűen mind egyházát is megalapította. A Mt 16, 18-19 versek közismertek: Te vagy Péter, azaz kőszikla, és erre a sziklára fogom építeni egyházamat. Ezzel az idézettel a katolikus teológia hosszú időn át mintegy legitimálta mind az egyházat, mind pedig a pápaságot. Vitáról, átgondolásról szó sem lehetett. Aki ilyent kísérelt meg, protestánsnak számított. Sőt; a kontroverz teológia nyomán teljesen betokosodott, megmerevedett ez a sematikus szemlélet.

Jézus és az egyház viszonyát illetően *kizárólag az újszövetségi iratokra* vagyunk utalva. De nem feledhetjük, hogy ezek az iratok éppen az egyház konkrét igehirdetésének lecsapódásai. Érthető tehát, hogy nem ún. semleges dokumentumok. Az Újszövetség minden könyvében az egyház a hívőknek az a közössége, amelyet az iratok le-

jegyzői, közreadói már eleve föltételeznek. Hogy van-e létjogosultsága ennek a közösségnek, az egyháznak, — erről nem volt szükséges vitatkozni. A föltámadott Jézus mint az egyház ura állt az első keresztény generáció előtt. Az újszövetségi iratok övele mondatják el, az ő szájába adják mindazt, amit az egyházzal akkor tudni kellett. A Jézus-hívők közössége, érthető módon joggal hivatkozik Jézus tekintélyére. A lassan megszülető egyházi berendezkedést és néhány hitvallás-formulát gyakran visszadatálják Jézus földi életére. Az őskeresztény közösség ezzel is igazolni kívánta, hogy a Lélek útmutatása nyomán Jézust akarja életformájában, közösségi életében követni.

Minden valamire való újszövetségi egzegéta számára vitathatatlan, hogy az újszövetségi helyi közösségek, és általában az őskeresztény közösség önmagát úgy értelmezte, mint, amely létét, eredetét joggal vezetheti vissza Jézusra. Abban a meggyőződésben élt, hogy olyan közösség, amelynek középpontjában maga az Úr él és éltet. Jézusról és evangéliumáról csakis az egyház közreműködésével, az egyházzal való összefüggésben lehet és van tudomásunk. Jól tudjuk, hogy Jézus nem örök érvényű „tantételeket” hagyott maga után, melyeket szó szerint kellett és kell a mai napig és a jövőben is ismételtetni. Az ő üzenete, evangéliuma *fölszólítás és igény*, melyet mindig az egészen konkrét helyzetben kellett megérteni és értelmezni. Ezt tették már a tanítványok is, hiszen a kereszténység mintegy kétezer éves történetében egyetlen olyan mozgékony, változatos teljességgel az újjal szembenézni köteles és az új életlehetőségeket mérlegelni hivatott korszak nem volt, mint az apostolok ideje.

Mindezekből kezd talán már kiviláglani, hogy az a kérdés: vajon Jézus alapította-e az egyházat, nem intézhető el azzal, hogy az Újszövetségnek egy vagy két helyét idézzük, egy-egy Jézustól vett kijelentést felsorakozta-

tunk. A mai bibliai értelmezés — a szak kutatók munkássága nyomán — egyértelműen állítja, hogy az újszövetségi sugalmazott szent írók mindent a húsvét fényében értelmeztek, és számos kijelentést adtak Jézus szájába, amelyik a saját helyzetüket értelmezte, amelyet Jézus nem szó szerint úgy mondott el, ahogy ők leírták. Ha ezt az állítást talán merésznék tartjuk, csak annyit szeretnénk előrebocsátani, hogy fölöldhatatlan nehézségekkel állunk szemben, ha nem így vizsgáljuk az újszövetségi Szentírást.

Már az eddigiekből is kitűnhet, hogy az a kérdés: vajon az egyház későbbi, mai, konkrét alakját összefüggésbe lehet-e hozni Jézus kijelentéseivel, művével, mégpedig úgy, hogy az egyház legitim folytatása Jézus földi — és nemcsak megdicsőült — működésének, — valóban jogos és fölülvizsgálatot követel. A kizárólagos történeti vizsgálódással azonban az egyháznak Jézus által történt alapítását nem lehet egyszerű *igen*-nel vagy éppilyen egyszerű *nem*-mel megválaszolni; mégpedig azért nem, mert ez a kérdés — ti. valamiféle jogi egyház-alapítás, ahogyan ma értjük — nem szerepelt Jézus működési, sőt gondolkodási horizontján. Mit jelentsen ez? Annyit, hogy *Jézus semmiféle ún. jogi aktust nem végzett*, ilyenre abban a korban nem is gondolhatunk. Nem alapított egyesületet alapszabályokkal, vagy hivatalokat vagy valamiféle statutum-rendszert, jogszabályokkal és rendelkezésekkel. Jézus egyet tett, egyet mondott, és ez akkor és ma is érvényes: *követőjévé hívta az embereket, az emberek közelében akart maradni, a megtérést követelte mindenkitől, és azt, hogy higgyenek az ő örömhírének, az evangéliumnak.*

Szükséges tehát föltenni a kérdést: mi módon és milyen mértékben szerepelhetett Jézus cselekvéseiben vagy üzenetében, evangéliumában az egyház? Ez lesz a helyes kérdésfeltevés. Azt már kevésbé megfelelő kérdezni: vajon *akart-e* Jézus egyházat „alapítani” vagy sem. Ez

az utóbbi kérdés nem válaszolható meg, mivel semmiféle ilyen támaszpontunk nincs az evangéliumokban. Jézus szubjektív szándékát, belső gondolatvilágát azokból csak önkényesen lehetne kiolvasni. Egyvalamiről azonban sokat szólt Jézus, erről beszélt, ezt hirdette meg, nevezetesen: *az Isten országáról*.

Közismert, hogy mintegy hetven esztendővel ezelőtt a francia biblikus, Alfred *Loisy*, akit később a modernisták közé soroltak, tette ezt a kijelentést: Jézus meghirdette az Isten országát, és ami azután eljött, az — az egyház. — A katolikus egyházban ez ellen a sokat idézett kijelentés ellen ismételten felszóltak. De az újabb kori bibliakutatás igazolta, hogy Loisynek csípős és célzatos megjegyzése igenis tárgyi alappal rendelkezik. Ha az újszövetségi könyveket, mindenekelőtt az evangéliumokat olvasuk, az összefüggések elénk tárják, hogy Jézus nem az egyházzal prédikált. Nem is önmagát hirdette, hanem az Isten országának elközeledtéről szólt: Az idő betelt, az Isten országa elközelgett. Térjete meg, és higgyetek az üdvösség jóhírében! — Ez Jézus központi üzenete. Hogy valóban az, azt még statisztikusan is igazolhatjuk. A *Basileia tou Theu* (Isten országa) kifejezés az Újszövetségben 122 alkalommal szerepel, ebből 99-szer a szinoptikusoknál, és 90-szer Jézus szájából hangzik el. Az egyház szó azonban Jézus szájából csak kétszer hallható. (És ezen a két helyen is számos egzegéta utólagos beillesztésnek tartja.) Lukács evangéliumában az egyház szó egyáltalán nem kerül elő. Ugyanakkor a szintén Lukács által közzétett Apostolok Cselekedeteiben 20-szor szerepel az eklézia. E tényből a mai egzegéták azt következtetik, hogy Lukács is már úgy látta: az egyház Jézus földi életében nem volt még jelen, csakis húsvét után, pontosabban pünkösdkor indult el földi útjára. Az evangéliumokból világosan előttünk állhat, hogy Jézus Isten uralmát akarta meghirdetni és biztosítani. Az Isten országa valóban Isten

fennhatósága alatt áll, és nem evilági értelemben vett földi területhez, de nem is egyszerűen a túlvilágra utalható birodalom. Nem, hanem állapot és esemény, melynek során Isten uralma válik egyre inkább nyilvánvalóvá. Természetesen az eseménysorozat végén a végső üdvösség, az Isten uralmának kiteljesedése áll, melyben Isten letöröl majd minden könnyet, véget vet a gonosz uralmának, és megszüntet minden igazságtalanságot.

Az Isten uralmáról már az Ószövetségben és később a zsidó apokaliptikában ismételten olvashatunk. Az ószövetségi szemlélet abból indul ki, hogy az emberi tapasztalás szerint a világ nem olyan, amilyennek Isten akarta; megüli a szorongás és a félelem; katasztrófákkal, háborúkkal, szegénységgel, éhséggel, betegséggel, halállal, igazságtalansággal stb. találkozunk benne lépten-nyomon. Mindettől a rossztól fog Isten szabadító ereje megmenteni, és az ő országában majd öröm, béke, igazságosság és boldogság fog uralkodni. — Nos, *Jézus azt hirdette, hogy ez az új idő vele kezdődött el.* Vele, az ő működése nyomán épül ki lassan, már evilágban is az Isten országa. Természetesen majd csak a végén következik el az az idő, ahol nem lesz már halál és szenvedés, nem lesz fájdalom és jajkiáltás. Mindez azonban nem valami természetes, evolutív folyamatnak lesz következménye, hanem a végső állapothoz Isten közbenyúlására lesz szükség.

Az Isten országa tehát Istentől eredő, evilágot meghaladó nagyság. Mégis, Jézus tanításából egyértelműen kitűnik, hogy már itt a földön is történik valami. Hogy Isten a hatalmat itt is kezében tartja. *Jézus igehirdetése*, annak lényege nem a túlvilágról szól, hanem *Istennek evilágban tapasztalható működéséről*, amely az emberek közt válik jelenvalóvá, és amely felé az embernek figyelemmel kell odafordulnia. Jézus működésében is úgy áll előttünk az Isten országa, mint amely *már most* látható. Ezért — az Ószövetségre utalva — válaszolja a Keresztelő kérdésére:

a vakok látnak, a bénák járnak... (Mt 11, 4-6). Jézus úgy állítja elénk, úgy értelmezi az eljövendő üdvösséget, hogy az embernek *már evilágban is* az üdvösség elérésén kell fáradoznia. Isten Jézusban földünkön, világunkban valóban működött. Ahogy Jézus mondta: Ha Isten erejével űzöm ki a démonokat, akkor elérkezett hozzátok az Isten országa.

A megtérés, az ember gondolatvilágában, tetteiben való Isten felé fordulása tehát evilági munka és feladat. Az egyházban élni, kereszténynek lenni annyit tesz, mint már a jelenben az eljövendő ország polgáraként élni. A keresztény remény épp az, hogy rábízunk magunkat Isten atyai jóságára, még akkor is, ha evilági tapasztalatainkban gyakran nem tudjuk fölfedezni, hogy valóban köztünk működik és hatékony az Isten országa. Ahol az ország evangéliumát hirdetik, s ahol meg is hallják azt, ott az embereknek alapszabályuk kell, hogy megváltozzék mind az Istennel, mind a világgal, mind az emberekkel kapcsolatban. Az ország evangéliuma életformáló erő kell, hogy legyen.

Isten *régi és új népe*: Izrael és az egyház. Jézus egész Izraelhez küldetett, és Izraelt szólította föl megtérésre. A zsinagógában imádkozik és tanít, engedelmeskedik a mózesi törvénynek és számos rituális előírásnak. Még semmiféle új vallási társaságot nem alapít, még csak szektát sem a zsidóságon belül, mint például a qumrániak, vagy az esszénusok szektája. Még akkor sem tesz ilyent, amikor munkája Izrael fiai között meghiúsul. Még ekkor is Izrael házának elveszett juhait akar menni. Jézus az Isten országának elközeledtét hirdette meg, mégpedig mindenekelőtt azért, hogy a választott népet Istenhez vezesse. Eleinte tanítványainak kifejezetten megtiltotta a pogány missziót (vö. Mt 10,5k; 15, 24-26), ezért azok Jézus halála és föltámadása után sem szakadnak el azonnal Izraeltől. Az Apostolok Cseleke-

detei mint alapvető beállítottságot tárja elénk, hogy Pál missziós útjain előbb Izrael házához fordul. Az apostoloknak még Pünkösöd után is problémát jelentett a pogány misszió, és a mózesi törvénnyel való szembefordulás. Nyilván visszagondoltak az Úr szavára, aki figyelmeztette őket: a pogányok útjaira ne térjetelek, a szamaritanusok városába ne menjetelek be. Menjetelek csak Izrael házának elveszett juhaihoz (Mt 10, 5 skv.). Bármennyire is olvasható a Máté-evangélium végén, a 28. fejezetben, a nagy missziós parancs, ez a magatartás az első keresztények gyakorlatában még egyáltalán nem volt általános. A tizenkettő és a többi Jézus-hívő továbbra is a zsinagógában imádkozik és együtt él Izraellel. Eleinte még egyáltalában nem látják át, hogy misszionáló munkájuk olyan fontos, inkább azt várják, hogy Isten a népek között Izraelben fogja megalapítani a várt királyságot, s majd Si-on hegyéhez fog minden nép zarándokolni. Ma már ezt könnyen spirituális értelemben hangoztatjuk. Ne felejtsük el: akkor mindezt még szó szerint gondolták, értelmezték.

Arra is utalnunk kell, hogy a korai kereszténységnek még nem volt saját kultusza. Amint az Apostolok Cselekedeteiben olvassuk (24, 5-14), eleinte még mint zsidó szektát, a nazarénusok szektáját tartották nyilván. Ugyanez az alapszemlélet tükröződik abban is, hogy a tizenkettő zárt kör marad. Júdás kiválása után újra csak egyet választanak, mely szimbólumként fogható fel, nevezetesen Izrael tizenkét törzsét jelképezi. Ők, a tizenkettő, az Új Izrael, Isten új népe, amely az eljövendő Isten népét, országát reprezentálja. — Csak később, egy sereg esemény halmozódása nyomán, az üldözések, a zsinagógából való kivetés, Péter jelenése... és még sorolhatnánk, teszik az apostolok számára egyértelművé, hogy addigi kísérletezéseikkel föl kell hagyniok, s végre eljött az idő, hogy a pogányokhoz forduljanak. S ha figyelmesen ol-

vassuk a Szentírást, azt is észrevehetjük, hogy abban a pillanatban, amikor elkezdődik a pogány misszió, a tizenkettő háttérbe szorul. Illetőleg már új néven említik a hirdetőket, az „apostolosz” néven, a küldött néven, akik Jézus evangéliumát viszik szerteszét a világba.

Ez az „átmeneti idő” a történetteológiai vezérfonala az Apostolok Cselekedeteinek. Mint tudjuk, Jeruzsálemben kezdődik, mely város egész Izraelt képviseli; ezután Rómában végződik, mely abban az időben az egész pogány világ jelképes fővárosa volt. Miután sikertelen volt a zsinagógai igehirdetés, elkezdődik a missziós prédikáció az akkor ismert egész világon. Megint vissza lehet utalni Jézus egyik példabeszédére, a lakomára való meghívásra (Mt 22, 1-14 és Lk 14, 16-24). A meghívottak lemondják a vacsorát, és helyettük az éhezőket, az utcákon várakozókat hívják meg.

Külön néhány szót kell még említenünk a *tizenkettőnek az egyházalapítással kapcsolatos szerepéről*.

Az evangéliumok egyértelmű tanúsítása szerint Jézus működésének mindjárt az elején embereket, tanítványokat gyűjtött maga köré. A tanítványok feladata lesz, hogy az Isten országa örömhírét továbbadják, hirdessék. Ezek a tanítványok nem maguktól jönnek Jézushoz. Jézus maga hívja meg, választja ki őket. Nem is azt követeli tőlük, hogy fogadják el tanítását, mint azt egy korabeli filozófus vagy rabbi kívánja a saját iskolájába jelentkezőektől. Nem, hanem arra hívja meg őket, hogy vele járjanak-keljenek, vele éljenek. Így tehát ez a csoport, a tanítványok első csoportja közvetlenül Jézus személyéhez kapcsolódik.

Az is kitűnik — ugyancsak az újszövetségi iratok olvasása nyomán —, hogy a tizenkettőnek nincs úgynevezett „hivatali funkciója”. Nem hierarchikusan fölépített közösség, inkább szimbolikus kifejezése annak, hogy Jézus igényt tart egész Izraelre. A későbbiek során a ti-

zenkettő már sokakat, mindenkit képvisel, és az egész világra kap küldetést. Ebben az utóbbi funkcióban, feladatban található meg csírájában sok minden, ami majd később az „egyház korszakát” jellemzi. A végső idők Messiása, aki Isten egész népét összegyűjti, úgy válhat mindenki számára ismertté, hogy ő róla majd az egész világon szólnak. — Visszagondolva az Ószövetségre, ez megint csak természetes és következetes, hiszen az üdvösség történetének kezdetén Izrael, a választott nép képviselte az egész emberiséget is.

A történeti Jézus működése során az *egyház alapításának mintegy alapkövetétele az utolsó vacsora*. Az evangélisták tudósításában ennek a vacsorának igen nagy a jelentősége. *Ígélet és jel*: az új szövetség megpecsételése, Isten szabadító jóságának a jele. Jézus életében valóban kereste az emberek asztaltársaságát. Nemcsak az ünneplő menyegzősöket, hanem a vámosokét és bűnösöket is. Nyilván erre utalnak a Lk 7, 34 és a paralel helyek, amikor „borisszának és falánknak” nevezik őt a farizeusok és írástudók. Az utolsó vacsora ebben az értelemben Jézus életének szerves folytatása. Újra csak asztalhoz ül, jelen esetben — amint ő mondotta — barátai asztalához. Ugyanakkor — ugyancsak az ő szavai szerint — felszólítja apostolait, hogy ne csak vegyék, egyék és igyák a kenyeret és bort — testét és véré —, hanem ők is ezt tegyék majd. Ezt a jelenetet figyelve nem támadhat már kétségünk, hogy a *földi Jézus valóban gondolt az ő nevében, az ő asztala köré gyűlő közösségre*, akik a reá való emlékezésben halálát és föltámadását fogják majd hirdetni.

Jézus az Isten országának elérékezését nem a közeljövőre várta, hiszen apostolainak, tanítványainak nemcsak a felszólítást adta, hogy „ezt cselekedjétek”, hanem ismételten megjövendölte számukra, hogy üldözni fogják őket, hogy az ő nevéért fejedelmek, királyok elé hurcolják és kivégzik őket. (Itt csak utalhatok rá, hogy az utol-

só vacsorát aligha érthetjük meg az Ószövetség háttéré nélkül. Ehhez legalábbis az Exodus 12. fejezetét, a pászka-eseményt, az Exodus 24-et, a Sinai szövetségekötést, a Jeremiás 31. fejezetet, az új szövetség reményét és Izajás 53-at, az Ebed Jahve-szövegeket kell ismernünk.) Az utolsó vacsora keretében érkezett el a pillanat, hogy Isten új szövetséget kössön az emberrel. És mivel itt ez történt, azért joggal mondhatjuk, hogy *az egyház születésének* — ha úgy tetszik: szülési folyamatának — *első fázisa ott volt az utolsó vacsora termében.* Nem jogi aktusra került ott sor, de igenis olyan eseményre, amely valami lényegest mond az egyházzól. Hiszen, ahogyan a Lumen Gentium ezt megfogalmazza: ahol az eukarisztiát ünneplik, ott mindenütt jelen van az egyház.

Jézus földi életében néhány alapelemét jelölte ki egyházának, mindenekelőtt a tizenkettő meghívásával, azután az Isten országának ismételt meghirdetésével, végül a testvéri asztalközösséggel, elsősorban az utolsó vacsorával. Ugyanakkor azonban az Újszövetség lapjainak forgatása nyomán azt is tudjuk, hogy ezek az iratok csakis Jézus föltámadása után szólnak az egyházzól, mint Isten meghívott népéről. Természetesen a korai keresztény közösség nem kételkedett abban, hogy *a föltámadott és a földi, a történeti Jézus egy és ugyanaz a személy,* s hogy belső folytonosság van a földi és a föltámadott Jézus működésében. Az egyház kezdeti önértelmezése során is már, mint Isten alapítását ismerte föl önmagát. Ugyanaz az Isten szólítja ugyanis életbe, aki Jézust is föltámasztotta. Később pedig Istennek Lelke vezérli a pogány missziók felé vezető úton. Az újszövetségi iratok egyértelműen azt a hívő meggyőződést tanúsítják, hogy *az egyház a Szentlélek hatékony működése nyomán kezdte el földi pályafutását.* A Szentlélek jelenléte és vezetése igazolta később az intézményt. Sőt, hogy egyáltalán ilyen kialakulhatott, csakis a Szentlélek irányítása nyomán történhetett. Az egyház mint intéz-

mény nem „egyenes folytatása” az inkarnációnak. Hogy útjára induljon, ahhoz a Lélek Jézustól ígért és küldött vezetésére és erejére volt szüksége. Az intézményes elem, a dogma és a jog az egyházban tehát Isten Lelkének indítására, erejére vezethető vissza. (Csak úgy zárójelben jegyezzük meg: természetesen ez nem annyit jelent, hogy a rosszat is választani képes ember, a téves útra lépni is képes ember nem tudott hiányosan dogmákat, és helytelenül jogi paragrafusokat fogalmazni, nem tudott túlon-túl emberi képre és hasonlatosságra méretezett intézményt formálni.)

Jézus igehirdetésének, prédikációjának közvetlen tartalma tehát nem az egyház, hanem az Isten országa volt. Izrael elutasító magatartása után az apostoli igehirdetés — hogy úgy mondjuk — csődöt mondott. Ennek a csődnek nyomán indulnak el az apostolok az új útra, az egyház felé vezető úton. Isten nagysága, szabadsága tűnik szembe ennél a döntésnél, aki az eredménytelenségből is tud eredményt, sikert kovácsolni. Az egyház tehát közvetlenül nem a történeti, a húsvét előtti Jézus alapítása, nem a földi Jézus igehirdetésének, evangéliumának közvetlen eredménye, hanem *a keresztre feszített és föltámadott Úrnak diadalát* jelzi és hirdeti. Ebben az értelemben mondhatjuk, hogy a Jézus oldalából kiömlő vér és víz az a forrás, amelyből az egyház folyama útjára indult. Az egyháznak legmélyebb bázisa Krisztus keresztye és fölmagasztaltatása. Nem ok nélkül olvashatjuk Jn 12,32-ben: „Én pedig, ha fölmagasztalnak a földről, mindent magamhoz vonzok.” Egészen konkrétan pedig az egyház ereje, bázisa *a Jézustól megígért és elküldött Lélek, a Léleknek útra küldő, vezető ereje*. Ebben az erőben váltak képessé az apostolok, hogy meghozzák a döntést, hogy elinduljanak szerte a világon.

Van-e tehát hid a földi Jézus és a fölmagasztalt Jézus működése, illetőleg egyháza között? Vajon az egyház csak a fölmagasztalt Krisztusnak, vagy pedig Jézusnak is az egy-

háza? Kétség nem férhet hozzá, hogy a húsvét előtti Jézus szava éppúgy köti az egyházat, mint a felmagasztalt Krisztusé. Jézus földi élete nem jelentéktelen erőbázis. A megfeszített és föltámadott Jézus ugyanaz a Jézus Krisztus; Isten tervében, — talán szabad itt ezt a kijelentést alkalmazni —, amit maga Isten kötött össze, nevezetesen a föltámadás előtti és utáni Jézust, — azt ember szét ne válassza. Az egyházat a földi Jézus, mint már mondtuk, nem jogi aktussal vagy jogi aktusok sorozatával alapította. Nem is egy-egy szavával vagy kijelentésével, vagy esetleg valamiféle „szolgálati utasításával”. Az igazi egyházalapító *maga Jézus, az ő személye*. Jézus, aki élt, meghalt és föltámadott.

Az egyház születését lehet az utolsó vacsora termébe helyezni, össze lehet kapcsolni a kereszttel, össze kell kapcsolni a húsvétal, de semmiképp sem lehet redukálni a Mt 16, 18-ra, a Péter-szikla szavakra. *Az egyház keletkezését, alapítását egyértelműen Jézus Krisztusra, az ő személyére lehet és kell visszavezetni*. Más szóval: az egyházat nem ún. kívülálló elemekre, nem a tanítványok vagy az őskeresztényi közösség önkényes akaratára, nem ezeknek olyan manipulációjára, mely bármit is beleolvasott volna Jézus szavaiba és tetteibe, hanem kizárólag Jézusra, az ő üzenetére, jóhírére és működésére kell visszavezetni. Épp ezért az egyház egyetlen illetékes bírója maga Jézus Krisztus.

Az egyház bírója: Jézus evangéliuma

Az egyháznak jogigénye, de egyben kötelezettsége is, hogy Jézus ügyét továbbvezesse, hogy általa Jézus éljen tovább az emberek között. Ebből az is következik, hogy önmagát Jézuson kell lemérnie, és alázatosan el kell fogadnia Jézus kritikáját. Jól tudjuk, hogy Jézus nem-

csak kezdete, eredete, hanem normája is az egyháznak. Éppen ezért legitim törekvés és szükségszerű is, hogy megkérdezzük: miként igazodik a konkrét egyház, nemcsak, az össz-egyház, hanem minden legitim helyi egyházi közösség is ahhoz, amit Jézus akart, és amit ma is elvár tőle. Az egyháznak készségesnek kell lennie, hogy őseredetére tekintsen vissza, és hogy kész legyen választ adni Mesterének a hozzá intézett kritikus kérdéseire. Ebből az is következik, hogy az egyház mindig reformigényes egyház: *ecclesia semper reformanda*. Csakis akkor, ha struktúráit, berendezkedését Jézus Krisztus evangéliuma szerint rendezi el és újíttja meg, lesz képes az egyház arra, hogy hitelesen közvetítse Ura felszabadító és megváltó üzenetét a világnak. Jézus evangéliuma az egyház számára sohasem lehet „romboló” hatású, ellenkezőleg, — zavaró, provokáló, ébresztő üzenet (nicht zerstörend, aber doch störend).

Sajnos, nem lehet számításon kívül hagyni, mivel a történelem erre elégséges szomorú példát ad, hogy az egyház olykor eltér Jézus evangéliumától; tévútakra megy, amidőn túlzottan emberi szempontokat érvényesít életében. Ez nem teológiai spekuláció, hanem történetileg dokumentálható ténykérdés. Amikor az egyház, a hívők közössége Jézus Krisztus kritikájának veti magát alá, akkor ez a készség, illetőleg cz a kritika mindenkire kell, hogy vonatkozzék, aki ehhez a közösséghez tartozónak vallja magát. Mindenki, aki Jézusra hivatkozik, őrajta kell, hogy önmagát lemérje. Olyan feladat ez, amelyet nem lehet félreállítani, és amelynek következményei vannak, illetőleg kell, hogy legyenek.

Az egyház kezdet óta abban a tudatban él, hogy Jézus az Úr, aki nála van, vele marad. Önmagáról azt vallja, hogy Krisztus teste, tehát bizonyos értelemben „része” Krisztusnak. De ugyanakkor azt is tudja, hogy nem azonos övele, vagyis nem egyértelműen a jelenlevő Krisztus.

Feladata az, hogy *Krisztust jelenvalóvá tegye*, mégpedig elsősorban úgy, hogy igehirdetésében az emberek valóban Jézussal találkozhasanak. Sajnálatos tény, hogy az egyházban, tagjaiban Krisztust olykor nehéz felismerni. Erre vezethető vissza a főntebb említett „Jézust — igen, az egyházat azonban — nem!” szemlélet is. Az egyház elutasítása egyben szemrehányás, kritika az egyházzal, — de nem szükségképpen Jézus elutasítása is. Az egyház nem kiváló teljesítményei révén maradhat fenn, hanem mivel Jézus maga hűséges volt és marad egyházához. Mi hűtlenkedhetünk, ő hűséges marad.

Természetesen azt sem feledhetjük el, hogy *Isten Lelke az egyházon kívül is hatékony*. Nincs mintegy odakötte az egyházhoz, hanem az egyház tartozik öhozá. Nem az egyház irányítja a Szentlelket, vagy felügyel rá, — éppen fordítva. A Lélek áll az egyház fölött, és intéz kérdéseket hozzá. Ő felügyel az egyházra és rendelkezik fölötte. A Lélek az, aki élteni az egyházat, és az adott órában képes kivezetni minden — az intézmény megszokott formáihoz görcsösen ragaszkodó — zsákutcájából. A *Lumen Gentium* 14. szakaszában olvashatjuk, hogy mindaz az egyházhoz tartozik, aki a Lélekhez tartozik, aki a Lélek ajándékainak boldog birtokában van. Végző soron az egyházhoz való tartozás és az igaz hitben való megmaradás nem szabályozható semmiféle jogi formulával vagy dogmatikus definícióval (vö. W. Kasper: *Einführung in den Glauben*, 123.). Isten üdvösséget biztosító kegyelme, a Szentlélek ereje az egyházon kívül is hatékony, ahogy a II. Vatikánum a nem keresztény vallásokkal kapcsolatos nyilatkozatában mondja: Annak az igazságnak a fénye, amely minden embert megvilágít, Istentől érkezik és nem ismer földi korlátokat, jogilag szabályozott korlátokat. — Az a tekintély, melylyel az egyház hivatalviselői vagy maga az egyház föllépnek, nem mondható egyszerűen és fenntartás nélkül

Jézus tekintélyének. Az sem áll helyt, hogy az egyház minden időben, minden alkalommal teljesen tévedésmentesen hirdette Jézus igazságát. Cselekedeteiben és szavaiban ismételten jelentkezett az emberi gyengeség, olykor sokkal inkább, mint az evangélium ereje. *Az egyház tekintélyét, amellyel az emberek előtt föllép, csakis Jézus személyén és szaván lehet lemérni.* Csakis akkor, amikor joggal hivatkozik őrá, van joga engedelmességet követelni. Az egyház tagjainak engedelmissége végső soron nem az egyháznak szól, hanem Jézus Krisztusnak. Igaz ugyan, hogy a Szentírás helyes magyarázatát az egyház jogosult elvégezni, de sohasem kapott felhatalmazást arra, hogy új igazságot, más evangéliumot hirdessen.

Az egyház külső megjelenése, intézményes mivolta, alkotmánya csak jel, mely az üdvösség valóságára rámutathat, de sohasem maga az üdvösség. Még az egyházi hivatalok történeti szukcessziója sem feltétlenül azonos a legális folytonossággal, az apostoli eredettel. Csak a *jele* lehet, mivel a reális és legális folytonosságot csak a Szentlélek képes biztosítani. Legitim vállalkozás, amikor az egyház önmagát intézményesen, és a hivatalain keresztül akarja körülhatárolni, mintegy biztosítani. De minden intézményesség és minden hivatali előírás abban a pillanatban *kérdéses lesz*, amikor az Jézus üzenetét, a szeretet evangéliumát, a keresztény ember Istenben gyökerező szabadságát eltakarná, eltorzítaná, vagy akadályozná. Az ilyen esetben az egyház nemcsak kifelé veszítené el hitelét, hanem saját urát, Jézus Krisztust is elárulná, mivel szavára már nem hallgat és lelkületét nem igaz módon, sőt talán meghamisítva közvetítené az embereknek. — Körülnézhetünk a nagy egyházban, de saját, helyi egyházunkban is; vajon ott is, itt is, — bár Jézus szolgálatot és őszinte testvériséget kívánna látni, — nem inkább az uralkodni vágyás, a fennhéjázás az, ami az embercknek szembetűnik? Vajon nem merevedik-e el

olykor az egyház saját szervezetében ahelyett, hogy a szervezet túlzó őrzése helyett inkább a Lélek vezetésére bízna magát?

Az egyház *első legjelentősebb feladata Jézus evangéliumának hirdetése*, melyet opportune-impotune folytatnia kell. Ha nem ezt tenné, akkor elfeledkeznék saját feladatáról és jogos kritikára adna okot. Elsősorban nem követelményeket, nem törvényeket kell az emberek elé állítania, legalábbis nem olyanokat, amelyek idegenek vagy nagyon távol állnak az evangélium világától. Nem az emberek szabadságán kell örködni, ellenkezőleg: el kell őket vezetnie Isten fiainak örömben forrásozó felszabadultságára. Az egyház feladata nem az inkvizitor szerepe. Nem, hanem az evangéliumot, az örömhírt kell szóval és tettekben megnyilvánuló tanúságtétellel hirdetnie.

Az egyház értelme és célja nem önmagában található, hanem csakis feladatában. Nem öncélú intézmény, hiszen a hitvallásban nem úgy szólunk róla, mint Istenről, Jézus Krisztusról, vagy a Szentlélekről, akiben hinni kell, hanem „credo ecclesiam”, hiszem az egyházat, — és nem hiszek az egyházban. Tévedés volt mindig, ma is az lenne, hogy ha az egyházat már most teljességgel a végső időkben elérkező Isten országával azonosítanánk. Az egyháznak éppen az a feladata, hogy láthatóvá tegye a világban: az Isten országa ugyan már elérkezett, kiteljesedésben van, de még nem végleges, nem teljes. Az Isten országának alaptörvényét, a szeretet törvényét kell azért az egyháznak a földön szorgalmaznia, az igazságot, az igazságosságot és a szabadságot kell nemcsak hirdetnie, de szerinte is kell élnie.

Az egyház fölött éppen *az a tény mond ítéletet, hogy valóban megfelel-e a Krisztus által megkívánt követelményeknek*. Az egyház mint intézmény csak időleges, amely majd a végső órában teret enged az Isten országának, mintegy

beleolvad abba. Az egyház tehát nem az ideális valóság, hanem mindig a történeti sajátosságokkal fémjelzett, olykor nagyon is terhelt jele az Isten országának. Ahogy Rudolf Schnackenburg mondja: nem az egyház, hanem az Isten országa a végső célja az isteni üdvösségtervnek. Ez lesz majd a tökéletes megvalósulása, kiteljesülése az egész világnak. Erre vonatkozik a naponta elmondott imádságunk is: jöjjön el a te országod! (Die Kirche im Neuen Testament, Quaest. Disp. 14. 1963. 166.).

A konkrét, a „még nem” tökéletes egyházzal kapcsolatos kritika tehát semmiképpen sem az egyház elutasítását jelenti; nem a Jézus Krisztusban eggyé váló hívő közösség félreállítását. Ellenkezőleg, nagyon jól megfelelhet ez a kritikus törekvés annak, hogy Jézus evangéliumát hatékonyabb módon valósítsuk meg a világban.

Indítások, impulzusok, imperativusok

Aki az Újszövetség tanulmányozása során figyelemmel kíséri, hogy miként született meg és indult fejlődésnek az első keresztény közösségekben jelenlevő egyház, az megállapíthatja, hogy ez az egyház nem sztatikus és nem változhatatlan nagyság, hanem az állandó dinamikus fejlődésnek eljegyzettje volt. Az újszövetségi írók alapvető meggyőződése, hogy Jézus nemcsak az egyház kezdeténél állt, hanem, hogy a föltámadott Úr a végső kiteljesülésig is egyházában él és hatékony, mi több: egyházával él, és épp ez az együttélés jelent örökös továbbtanulási, fejlődési elkötelezettséget az egyház számára.

Jézus, mint mondtuk, nem egyesületet alapított, alapszabályzattal. Nem evilági intézmény módján alapította meg egyházát. Nem, hanem azzal, hogy prédikált, hogy tanítványokat hívott meg és küldött a világba, és

hogy a föltámadott ezt a küldetését Szentlelke által tette hatékonyá. Az evangéliumnak élő, eleven elfogadása, elsajátítása pedig a történelem folyamán mindig új és legitim megnyilatkozásokban jutott kifejezésre. A vándorló egyház mindig *kettős arculatú*: egyrészt *intézmény*, másrészt pedig *élmény*, *esemény*. Alkotmányában, intézményes berendezkedésében és funkcióiban realizálódik, de mindezek az egyház életmegnyilvánulásai is kell, hogy legyenek. Más szóval: az a hivatása, feladata, hogy az életet gyarapítsa, gazdagítsa, és nem az, hogy elfojtsa. *Jézus üzenetének lényeges tartalma: fölszólítás a megtérésre és a megújulásra.* Az az egyház, amely Jézusra vezeti vissza eredetét, amely őreá hivatkozik, nem kötheti le magát egyszer s mindenkorra egyetlen amorf, merev formához, hanem — visszatekintve a kezdetre —, mindig Jézushoz kell megtérnie, az ő akaratahoz kell az adott órában igazodnia, azaz szüntelenül meg kell újulnia. Csakis ezen az úton-módon lesz újra és újra vonzóvá, tesz eleget missziós feladatának; ugyanakkor nem fog rezignálni, kétségbeesni akkor, ha a megújulás során többen — mert nem Krisztusba oltódtak, hanem saját szokásaikba merevedtek — elfordulnak tőle.

A kezdeti állapot életképes, a Szentlélek irányítása alatt fejlődésre kötelezett *kiindulás* volt. Természetesen ez a fejlődés sohasem lehet indítás vagy jogcím arra, hogy lelépjünk az alapról, az egyetlen fundamentumról, Jézus Krisztusról, hogy hátat fordítsunk az ő evangéliumának. Az egyház legfőbb feladata ma is, és minden időben az lesz, hogy a világ számára felismerhetővé tegye Jézus Krisztust, tanúságot téve róla és bemutatva őt a világnak. Ez éltének alapja és értelme, mely minden intézményes berendezkedésnél fontosabb. Ennek kell alávetnie minden időleges, esetleg az adott órában nagyon is korszerű, de végső soron relatív intézményes berendezését.

Ami pedig Jézus *mai tanítványait*, tanítványainak körét illeti, őket is az kell, hogy jellemezze, hogy nincsen közöttük rang-vita, féltékenykedés. Nem is lehet ilyen, hiszen Jézus mondotta: Aki köztetek az első akar lenni, az legyen az utolsó, és mindenki szolgája (Mk 9, 35). Jézus maga is úgy jött el közénk, mint aki szolgálni akart az Atyának és minden embernek. *A szeretetből vállalt* szolgálat elve a döntő rendező elv Jézus egyházában. Abban az egyházban, mely nem hasonlítható az olyan földi társaságokhoz és csoportokhoz, ahol uralkodók és elnyomottak élnek, hanem ahol valóban testvérek vannak együtt, akiknek egyetlen Uruk van, nevezetesen a Jézusban közénk érkezett Isten.

Jézusnak az Isten országáról szóló üzenete azt is elénk tárja, hogy nincsen világunkban végleges társadalmi berendezkedés. Legalábbis nincs olyan, amelynek nem kell továbbfejlődnie, amely tökéletes lenne. Éppen ezért kell az egyháznak igehirdetésében, Jézust képviselve a világban mindig kritikai funkciót is vállalnia. Az egyház ugyan elkötelezettje a világnak, de ez az elkötelezettség mindig meghatározott távolságot is tart, és bár jelen van a világban, mégis kritikusan is tekint rá.

Jézus egyháza a világban az Isten országáról mint „konkrét utópiáról” szól. Olyanról, amelynek ugyan minden emberi cselekvés számára normatív ereje van, mégis az ember, az emberiség nem képes megvalósítani, megteremtteni az Isten országát, mivel az emberi erő számára utópia marad. Ezért szükséges, hogy az egyház minden olyan emberi törekvést felülbíráljon, amely üdvösséget, mennyországot ígérne már itt a földön.

Jézus üzenete belső *feszültségektől terhes, és széles skálájú*: testvéri szeretetből fakadó aktivitás és bensőségesség, szelídség és radikalizmus, hagyomány és az újnak hangoztatása. Nincs mit csodálnunk tehát azon, hogy Jézust és egyházát a múltban és a jelenben is számos emberi

törekvés, elképzelés, csoportosulás akarta magának ki-sajátítani, olykor nagyon is leegyszerűsítve, egy-egy követelményt kizárólagossá téve azon a széles skálán, mely-re az imént utaltunk.

Egy biztos: *nem lehet célkitűzésünk sem a merev egyszerűsítés, sem pedig a nyárspolgári középszerűség.* Egyetlenegy cél és feladat áll előttünk: a mindent átfogó, Istent és embert szerető, univerzális egyház építése. Tudjuk, hogy Jézus fellépésével nem elégtette ki kortársainak Messiás-várá-sát. Nem különítette el a tömegtől a szent maradékot, a makulátlan jámborokat; ellenkezőleg: még azokhoz is volt szava, akik nem törődtek a törvénnyel, akik szálkák voltak ellenfeleik szemében. Ezért is mondták róla, hogy a bűnösök és vámosok barátja, és botránkoztak meg rajta. — Jézus egyháza sem tehet másképpen. Min-denki felé kell fordulnia, mindenkit, az elesetteket, sőt bűnösöket is szeretettel kell felkarolnia.

Ha az Újszövetség lapjait forgatjuk, szüntelenül ta-lálkozunk Jézusnak azzal a kritikus magatartásával, ki-fejezett kritikájával, mellyel a *korábban szentnek, változ-hatatlanak tartott hagyományok és intézmények ellen fordult.* Tudjuk, hogy végső soron éppen ezért gyűlölték meg ellenségei. Hangoztatta és fontosnak tartotta a csendben, a kis kamrában végzett imádságot. Vitatkozott a pa-pokkal és írástudókkal, és hirdette, hogy Istent elsősor-ban igazságban és lélekben kell imádni. Számos esetben visszautasított előírásokat, tisztasági törvényeket, sőt a szombat-törvényt is — az ember érdekében. A díszes ruházat ellen ismételten szólt. Vámosokkal és utcalá-nyokkal ült egy asztalhoz. És még folytathatnánk. — Egy biztos: Jézus vitája, szembeszállása a merő külsősé-gekkel, a merev törvényekkel és szokásokkal, a törvényre és rendre való hivatkozással — félreismerhetetlen. *De Jézus egyháza sem kerülheti el az ő kritikáját, ha külsőségebe és kicsinyes előírások merevítő szabályaiba temetkeznék, ha az*

egyháziasságot ezen mérné le, ha ezeket tenné központi problémává és feladattá. Tudjuk, hogy a központban egyetlen van: maga Jézus Krisztus, az ő megváltása, az ő szeretete, igazsága és igazságossága, amely elé semmit nem lehet tenni. Vajon Jézus kemény szavai, támadása a farizeusok ellen (vö. Mt 23, 13-29) nem hangozhatnának-e el joggal ma is, a mai egyházban? Abban az egyházban, amely olykor szinte rabjává lett a formalizmusnak, a merev törvényhűségnek, az aprólékos előírásoknak és szabályoknak, és elfeledkezett Jézus szelleméről, sőt kifejezett tanításáról, mellyel azt mondja, hogy a szombat van az emberért, nem pedig fordítva, az ember a szombatért.

Jézus mint ember is szabadnak tudta magát a törvény kicsinyes előírásaival szemben. Éppen ez a szabadság teremtett konfliktusokat közte és korának farizeusi jámborai között. Tudjuk, hogy később ez a szabadság, Isten fiainak szabadsága központi témája a Szent Pál-i teológiának is, amely a törvény és az evangélium, a betű és a szellem, a test és a szellemi lélek, a szolgaság és a fiúság, a halál és az élet ellentétpárok között feszül. Voltak korszakok régen is az egyház történetében, és ma is tapasztalhatjuk, amikor többen, talán nagyon is sokan, valamiféle változhatatlan tömbnek tekintik az egyházat. A szűklátókörűség, a szabadság hiánya és a merev törvény-mentalitás keveset vagy már-már semmit sem tár föl Jézus örömhíréből, felszabadító üzenetéből. *Ha a szervezet, az intézmény túlteng, akkor könnyen elhal a lélek.* Éppen ezért nem is lehetne találójában Jézus üzenetét másképp hívni, mint evangélium — *örömhír*. Ennek az evangéliumnak középpontjában a Jézus Krisztus megváltásáról szóló híradás áll, — mégis föltehetjük a kérdést: vajon mily mértékben érzik megszabadítottnak, megváltottnak magukat a keresztyények? Milyen módon tárják ezt a megváltottságot a világ elé? Vajon az egyház valóban előmozdítja, hogy tagjai úgy gondolkodjanak és

éljenek, mint megszabadított, megváltott emberekhez, mint Isten gyermekeihez és nem a szolgákhoz illik?

Igen, az egyház kell, hogy föltegye ön maga számára a kérdést: *vajon örömet és lelkesedést sugároz-e, vagy inkább szorongást és félelemérzetet kelt?* Meg kell kérdeznie önmagától, — s most ne gondoljunk az elvi és személytelen egyházra, hanem mi magunkra, akik az egyház vagyunk, akik egy-egy kisebb vagy nagyobb közösségnek vagyunk irányítói, vezetői, tagjai, — hogy az egyháztagok, a keresztények szívesen tartoznak-e az egyházhoz? Hogy boldogok-e, megelégedettek-e az egyházban? Nem támadhat gyakran bennük is, de a kívülállókban is az a benyomás, hogy az egyház csak törvényekkel és előírásokkal operál, és hogy olykor Isten nevében az emberek elnyomását, — legalábbis lelki értelemben vett elnyomását és szolgaságát mozdítja elő, ahelyett, hogy valódi felszabadító örömhírt vinne számukra.

Tudjuk, hogy a megtérés, a bűntől való elfordulás, a jó megtétele *feladatokat, kemény munkát* jelent; azt is tudjuk, hogy a munka lehet átok és teher; a megváltott ember számára azonban a munkának van és kell is, hogy legyen *öröme, örömben fogant értéke*.

Örömhír, új tömlők, hívő bizalom

Tudjuk, hogy a három fogalom mögött genuin evangéliumi tanítás húzódik meg. Először is: Jézus felszabadító *örömhírt* hozott számunkra. Az „üdvösség jóhíre” (Mk 1,15) természetesen munkát, belső megtérést és külső fáradozást jelent, de nyomában — ha az igaz evangéliumot hirdetik — béke és öröm fakad. Ebben a Jóhírben Istennek emberszeretetről, jóságáról, könnyeket letörölő, a szegényeket felemelő irgalmáról, közöttünk lakásáról hallunk. A jézusi hívásra és felszabadító megvál-

tására csakis felszabadult örömmel válaszolhatunk. Jézus ugyan eltávozott a földről, de tanítványai az első perctől kezdve „nagy örömmel” hirdették őt (Lk 24, 52). Ugyanilyen örömmel gyűltek mindig össze, hogy a kenyértörésben halálát és feltámadását ünnepeljék meg (ApCsel). Örvendjete, újra csak örvendjete az Úrban — bízta Pál (Fil 4, 4-5).

Mi lett ebből az örömből mintegy kétezer év elteltével? Az csak természetes, hogy az evangélium — Jézus felől tekintve vagy feléje nézve — nem változott. Mégis, mi emberek „tanrendszerre” formáltuk, tételekben „oktatjuk”, jogi szisztémába, előírásokba merevítettük. A „törvénykönyvet” tartjuk kezünkben, s úgy véljük, hogy ezen az úton válunk majd — hiszen erre kapunk oktató katekézist és ezt halljuk ezerszer a szószékről — valódi keresztényekké. Természetesen lehetséges és szükséges is, hogy bizonyos megkülönböztetéssel éljünk. Jól tudjuk, hogy a keresztény közösségnek szüksége van — épp, mert közösség — törvényre, és a törvényt tiszteletben tartó hívókra is. Mégis: miért van az, hogy emberek tömegének — keresztényeknek és nem keresztényeknek — szemében kereszténységünk nem más, mint a parancsok sumája? Egy szerzetesiskolában végzett férfi jelentette ki a 30 éves érettségi találkozón: a vallás, amelyre oktattak, nem tartalmazott mást, mint hogy vasárnap elmenjünk a templomba, és hogy ne paráználkodjunk. — Minden bizonnyal sok egyébire is megtanították ezt az embert. Arra például, hogy a templomban mindig Jézus várja az Oltáriszentségben, hogy Jézus él közöttünk a családi, emberi, egyházi közösségben, hogy hittel ragaszkodunk élő Istenünkhöz stb. Mindazonáltal — erre sajnos ezernyi példát lehetne felhozni — a „tanító egyháznak”, a hit „oktatóinak” ebben és sok más esetben nem sikerült többet nyújtania e nyomorúságosan gyarló, fogyatékos ismeretnél. Nem tudták, és ma sem tudjuk kellő-

képpen középpontba állítani, hogy a kereszténység számunkra mindenekelőtt „megváltás”. A felszabadító, a számunkra örömet hozó Jézus megváltó élete, tanítása, jó híre, — természetesen szenvedése és halála, de feltámadása is! Erre, csakis erre építhetünk, — ha jobban tesszük, hát erre kell az embereket „oktatnunk”.

Félreértés ne essék: Jézus nem kívánta eltörölni a „parancsokat”, a törvényt, — de a tanítása elején és végén nem ez állt, és nem is állhat soha! Mindent megelőző Jézus hívása, az üdvösség felajánlása. Jézus „missziója” nem a „kárhozatra hajító” Istennek, hanem az otthonába hívó Atyának hirdetése volt. Minden előtt és mindennek végén a hívó, az örömünket teljessé tevő Jézus áll. — Ha viszont arra gondolunk, hogy milyen kínos „alapossággal” írta le az egyház sajnos néha eltorzult teológiája a 6. parancs körüli — olykor a józan fantáziát is felülmúló — vétkezés lehetőségeit, mennyire körültekintően tudott itt mindennel foglalkozni, akkor nem tehetünk mást, minthogy szomorkodunk. Hol esik minderről Jézus evangéliumában szó? A lényeg természetesen abban is fellelhető. Mégis, ha mindazt az energiát, melyet az utóbbi egy-kétszáz évben a nemi élet elemzésére pazaroltunk, inkább a megváltás felszabadító, lélekben erőssé tevő örömhírének világgá kiáltására fordítottuk volna, mennyire vonzóbb, hitelre méltóbb lehetne ma keresztény vallásunk.

Másodszor a jól ismert krisztusi kijelentést szeretnők emlékezetbe idézni. „Senki sem tölti az új bort régi tömlőkbe, különben az új bor kiszakítja a régi tömlőket, kifolyik, s a tömlők is tönkremennek. *Az új bor új tömlőbe való*” (Lk 5, 37-38). A szöveg értelme világos: az új élet, új szellem, az új örömhír új formákra, „tömlőkre” tart igényt. Senki se mondja azonban: igen, erre Jézus korában szükség is volt, hiszen ő az ószövetségi külső kereteket fel akarta számolni; mai helyzetünkben viszont

mindennek már nincs jelentősége. Aki így érvelne, az nem ismeri egyházunk történetét, az abban jelentkező, mindig újként ható krisztusi feszítő erőt. Jézus evangéliuma „tüzet hozott a földre”, jó hírt, melyet a „tetőkről kell világárá kiáltani”, mely „erjesztő kovász” lesz a világ végéig. Az ő szavának, az üdvösség jóhírének isteni ereje újra és újra szét fogja feszíteni a gyarló emberi értelem vagy a még gyarlóbb hatalomvágy által „parafált” törvényeket és formákat. Az *ősegyház* felfogta, és a gyakorlatban alkalmazta is Jézus szavait. De ugyanígy volt ez az oly gyakran leszólt *középkorban* is. A középkori egyháznak még volt ereje, hogy szétörje az idejétmúlt, régi formákat vallásos gyakorlatában csakúgy, mint sokszínű teológiai pluralizmusában. Minderről köteteket írtak, s példaként emlegetik ma is. Valóban ezek a tények, események, „emlékek” példaként állhatnak előttünk, — csak épp nem „örök érvényű” példa gyanánt. Mert úgy tűnik, hogy még ma is akadnak szép számmal, akik a középkort, annak eredményeit szoborba kívánnák merevíteni. Néhány évszázada indult szomorú útjára egyházunkban (úgy a Tridentinum körül) az a megmerevedési — vagy inkább merevítési — folyamat, melynek nyomán lassan elvesztettük alkotó fantáziánkat. A formákat — tételes megfogalmazások, hagyományos vallás-gyakorlati formák, jogrendszer stb. — elkezdtek „tartósítani”, konzerválni. A „hithűséget” már nem Jézus evangéliumán, hanem csakis a tridenti zsinat határozatain, enciklikák szövegén, és egyéb formális dolgokon kezdték lemérni. A tiszteletreméltó kánonok alibit biztosító bástyává váltak, mely mögé zárkózva kezdtek sokan védekezni az „új”, a „felforgató, modern eszmék” ellen. Elfelejték, hogy nem múzeum, kiállítási termek és tárgyak gyűjteménye, hanem élő egyház vagyunk — és kell, hogy maradjunk.

Tudjuk, hogy Jézus saját korának írástudóinál és

farizeusainál ugyanilyen, a „régit”, a „törvényt” őrző magatartással találkozott. Azokkal helyezkedett szembe, akik a szombatot (törvényt) emelték az ember fölé, s képtelenek voltak felfogni, hogy épp a szombat van az emberért. A legszörnyűbb pedig az volt — ezért is kiáltott Jézus oly sok „Jaj nektek”-et a farizeusokra —, hogy saját emberi hatalmukat és gondolataikat Isten nevével akarták szentesíteni, igazolni. — Csak félve, de mégis kötelességszerűen tesszük fel a kérdést —, mert Krisztus evangéliumán kell lemérnünk önmagunkat —, vajon nem hasonlít-e egyházunkban ma is sokminden az akkori helyzethez? Nem akarnak-e köztünk ma is sokan értelmetlenné, életidegenné vált, sőt az élet, a tudomány eredményeinek ellene mondó szokásokat, törvényeket a „szent tradíció” nevében konzerválni? S miként a Jézus korabeli farizeusok, ők is azt vélik, hogy mindezzel Istent, az ő ügyét szolgálják! Tudjuk, hogy Jézus épp az ilyen helyzet láttán kiáltotta világgá tán legkeményebb szavait a mennyek országát az emberek előtt elzáró, az özvegyek házait fölélő, a templom aranyára esküvő „esztelen és vak” farizeusok és írástudók ellen (vö. Mt 23, 13—39). — Igenis, Jézus Krisztus nem „más” helyzetben, hanem pontosan olyanban szólt akkor, amilyen a miénk ma. A régi külsőségek, formák, az emberi agyafúrtsággal meghozott törvények eltakarták, elnyomták az egyetlen szentet és igazat: Isten akaratát. Az az embertípus, amelyik akkor nem volt képes nyitott lenni a felszabadító örömhír előtt, ma éppúgy képtelen kitörni a „szisztémából”, képtelen örülni annak, hogy a II. Vatikáni zsinat alkotó erővel és fantáziájával végre a mindig megújítani képes Isten felé fordult, hogy egyházunkat újra Jézus evangéliumának ítélőszéke elé állította, amikor mindannyiunk feladatává tette: az örök érvényű régit hirdessük és éljük modern formákban, hogy Isten igazi arcát tárjuk fel az emberek előtt.

Harmadik megállapításunk, hogy sokkal nagyobb hittel és *bizalommal* kellene arra gondolnunk, amit ugyan-csak Jézustól hallunk: ne legyünk túlzottan aggodalmaskodók, merjünk jobban, erősebben *bízni az Istenben* (vö. Mt 6, 25—26). Ne bizakodjunk oly öntelten saját tudásunkban és képességeinkben, ne a saját igazunkat védjük, hanem a velünk élő Isten igazságát és erejét tárjuk a világ elé. Nem kellene-e számos régi „szépségtől”, „emléktől” elbúcsúznunk, és — Isten szerető gondoskodásában bízva — saját munkánkkal a régi alapon tovább építenünk az újat? A „szent gondtalanság”, a „mindig nagyobb” és erősebb Isten felé fordulás helyett azonban inkább csak „óvunk”, óvakodunk és félünk. Félünk az újtól, az egészséges kezdeményezéstől, a jövő felé tekintéstől. „Régi dicsőségünkre” gondolva félünk attól is, hogy bevalljuk: az „emberi” az egyházban valóban sokszor csődöt mondott, tévedett. S épp ez kötelezte mindig a következő generációt, hogy korrigáljon, hogy elvégezze a „napi munkát”. Félünk és félünk attól, hogy bevalljuk: dogmáink csak egy cseppnyit merítenek ki Isten „tengernyi” igazságából és számos kérdésünkre majd csakis Isten fogja megadni a végső választ. Félünk elismerni, hogy *Luther* már négyszáz éve sokkal merészebben és igazabban fogalmazott, mint mi ma, amikor ezeket mondotta: „Hiszen nem mi vagyunk, akik az egyházat fenntartjuk, elődeink sem voltak képesek erre, és utódaink sem rendelkeznek majd ezzel az erővel. Csakis az tette ezt, és lesz is képes megtenni, aki így szól: „Veletek vagyok mindennap, a világ végéig” (id. K. E. Skydsgaard, in: *Orientierung* 1971. 40.).

Mindezek után már csak egy, de *döntő kérdést* kell megválaszolni: elégséges-e, megfelelő-e, ha „emigrációba vonulunk”? Szabad-e eltávolodni, sőt kilépni az egyházból? Kétségtelenül — be merjük-e vallani vagy sem — olykor túlön-túl sok az emberi, sőt az „embertelen” a

mi egyházunkban. Számos lehangoló, sőt megbotránkoztató ténnyel kell szembenéznünk. Nemcsak a „másikban”, hanem mindenekelőtt önmagunkban. Ezért azonban a *szertelen és szeretetlen kritizálás sem nem helyes, sem nem jogos*. A helyes megoldás: *együtt kell élni az egyházzal, közre kell működni annak megújításán*. Ezt a munkát pedig mindenkinek önmagánál kell elkezdenie. Az egyszerű hívőknek, papoknak és világiaknak csakúgy, mint a püspököknek és pápáknak. Nincsen tökéletes ember, és épp ezért földi vándorlása során — a „bűntelen” egyház utópia volt és marad. A tökéletességet „követelő” emberektől óvakodnunk kell, mert az ilyenek könnyen embertelenné válnak. Csakis egy, valóban tökéletes ember buzdíthatott joggal erre, aki maga is Isten volt, — és ő is a mennyei Atya felé mutatott. De ugyanettől a Jézustól halljuk azt is, hogy mindenekelőtt „*irgalmasságot akarok és nem áldozatot*. Nem azért jöttem, hogy az igazakat hívjam, hanem a bűnösöket” (Mt 9, 13).

Jézus arra figyelmeztet: a reá bízott talentummal kinek-kinek „gazdálkodnia” kell. Az isteni karizmák az emberek, a tevékeny, szorgos emberek által hatékonyak közöttünk. S ezek a karizmák nem csupán a tanítóhivatalban, az egyház pásztoraiban hatékonyak, hanem mindazokban, akik a nap terhét, munkáját viselik, és végzik; az áldozatos keresztény családok tagjaiban, akik lemondásaik során valóban az életszentség útján járnak; a „szürke”, cím és rang nélküli lekipászorokban, akik egyaránt nyitottak Istenük és a reájuk bízott embertestvéreik felé. — Minderre, s még ezernyi öröndetes tényre, lendületre, munkára és főleg az élő és erős Istenbe vetett hitre gondolva, — válhatunk-e pesszimistákká? Alaptalan pánikhangulat vesz erőt azon, aki ma menekülni akar a „süllyedő hajóról”, aki „emigrál”, mert nem veszi észre, hogy minden emberi gyarlóság mellett

és ellenére, Jézus ma is velünk van. Az egyház ma is megújuló erővel törekszik rá, hogy valóban Jézus örömhírét adja tovább, hogy ne uralkodni, hanem szolgálni tudjon az embertestvérek között. És ez a Mestere példáját követő „szolgáló egyház” bizakodva tekinthet, igyekezhethet a nagy ítélet, a Találkozás felé.

1979.

AZ EGYHÁZ ÉS AZ EMBERISÉG

Az üdvösség drámájának színtere: földi, emberi világunk. Az ember és világa az újabbkori teológiai munkában egyre inkább előtérbe került. Csak egyetlen „hivatalos” egyházi dokumentumra utalunk: Az egyház a mai világban (*Gaudium et spes*) zsinati lelkipásztori határozatra. A „világidegen”, „emberidegen” vallásosság ellen már nem csak oly jeles teológusok, mint például Yves Congar, hanem a középfokú hitoktatás végzői vagy épp a lekipásztorok is állást foglalnak. Ma már semmiképp sem emlegethetünk olyan kereszténységet, mely valamiképp az ember világán „kívül”, „felette” vagy „mellette” léteznék. A kereszténység benne áll és él Isten teremtet világában, a mi emberi világunkban, — és nem „foltozása” annak. Igazi és hiteles keresztény életet nem csak a templom falain belül, nem csupán az istentiszteletek látogatásával lehet és kell megvalósítani, hanem mindig és mindenütt, azaz az ember egész életében.

Mindebből némileg már kitűnik: hívó emberként *az egyházban élni* sem gettóba vonulást, sem elkülönülést, sem világmegvető magatartást nem jelenthet. Az egyház minden tagja mint a „föld sója” és a „világ világossága” Istent és az egész emberiséget szolgálja, — segít „hazavinni” a világot.

Az elmondottakról ma már nem kell sok szót vesztenetni, szinte közhelyként hangoztatják mindenütt. Mégis, e megállapítások *számos problémát is* rejtenek ma-

gukban. Mindenek előtt azt emelhetjük ki, hogy az egyház — jóllehet nem szakadhat ki az emberiség családjából, nem utasíthatja vissza a Teremtőtől megszabott ember- és világszolgáló feladatát — mégis *sajátos léttel* rendelkező realitás. Az, mert felismerhető, látható, *konkretizálható* közösség. *Hitünkben*, annak tárgyi valóságában is helye van az egyháznak: Credo ecclesiam — hiszem az egyházat, pontosabban — az egy, szent, katolikus és apostoli egyházat. Így tehát egyházunk nem csak egyszerűen emberek közössége, nem csupán egy a számos emberi társaság, csoportosulás közül. Az emberekkel, az egész emberiséggel valódi testvéri szálak fűzik egybe, és ez a közös „testvériség” nagy realitás az egyház számára. De ugyanígy realitás a Krisztusban, a krisztushívók közösségében való eggyé válás is. Elsősorban nem organizáció, emberi szervezet, hanem élő valóság, organizmus, *Krisztus titokzatos teste vagyunk*.

Ugyanakkor azt is megállapíthatjuk: bár van különbség, van határ az egyház és az emberiség között, mégis, ez a határ nem húzható meg földrajzi, faji és egyéb emberi kategóriákba szorítható elkülönüléssel. *A két „realitás” között* sok az átfedés, *erős a kapcsolat*. Szeretettel kapcsolódunk Krisztushoz és a benne hívők közösségéhez. De ugyanennek a szeretetnek erejében fogan és erősödik az egyház és az emberiség szintézise is. A kettő közti — nem egyszer erős, dialektikus feszültség — szintézisben olvad fel.

Az emberiség egysége és a megváltottak közössége

Az emberiség egysége nem annyira a biológiai vonatkozások, mint inkább a *személyek kapcsolata* miatt jelentős. Communióban csakis személyek élhetnek, — az állatoknak nincs személyes kapcsolatuk, közösségük. Sajátos

és tartós emberi egység csakis *közös elhivatottság és közös életcél* nyomán alakulhat ki. Az emberi egység sohasem csak *adott tény*, realitás, hanem szüntelenül alakítandó, kemény bevetéssel, munkával fejlesztendő *feladat*. Állandó evilági cél, melyért meg kell küzdeni.

A kinyilatkoztatás tanítása szerint *az emberi közösség — Isten kegyelme, ajándéka*. Mindenek előtt azért és annyiban, mivel Isten mint közös végső célt nyilatkoztatta ki önmagát, s mivel e közös célratörésben, vándorlásban válik az emberiség folyamatosan „*Isten népévé*”. Isten népe ezért mindig megvalósítandó feladat is. A világtörténelem során jelentkező közösségformálási vágy és törekvések, — ha időnként úgy is tűnt, hogy elfeledkezett róla az ember — az evilágon túlmutató, végső, *transzcendens communio*-nak fel-felcsillanása. A kegyelemmel megajándékozott ember pedig — hitben valljuk, hogy Krisztus megváltó kegyelme mindenki felé árad — már itt a földön meghívott várományosa a *communio sanctorum*-nak, a szentségre hivatott, Krisztusban és Krisztus által megszentelt emberek közösségének.

Az üdvösség története arról is felvilágosít, hogy ez az emberi communio, az üdvösségre meghívott, a hit útján járók közössége mindig *közvetítők útján* került szorosabb kapcsolatba Istenével. Isten kegyelmi felemelésével hívta meg atyai otthonába — Ádámon, Noén, Ábrahámon, Mózesen, a prófétákon keresztül egészen Jézus Krisztusig — az emberi közösséget. Az első ember életbe szólításában, Ábrahám meghívásában és a „második Ádám” megváltó szavaiban és tetteiben tárul fel előttünk az *univerzális üdvösségre-hívás*.

Az üdvösség rendjének alapvető törvénye, hogy Isten *közvetítők, küldöttek által* akart számunkra üdvösséget biztosítani. Ember által jött a bűn, és „asszony szülötte” által (Gal 4, 4) jött az élet is világunkba. Jézus Krisztus nemcsak „egy közülünk”, hanem testvérünk is, „első-

szülött a testvérek között”. Ő, a „népből kiválasztott” (Zsid 5, 1) — egyben az Isten Fia. Jézusban gyűlik össze az Atya körül az egész emberiség, az ő testvérisége által válik minden ember Isten „egyházává”, azaz az Istenben meghívott közösség tagjává (vö. 1Kor 11, 22; 15, 9). Ember ő, egy közülünk, aki mindenki számára az „életet” szerezte vissza. Az egész emberiség számára Jézus Krisztus „fiú” és „testvéri” engedelmsége és szolgálata által tárult fel az üdvösségre vezető ajtó. Ő lett számunkra az „ajtó” és az „út”.

A „*Krisztus-esemény*” — akár felismerjük, akár nem, akár elismerjük, vagy nem — végig vonul az emberiség közös történetén. *Megváltottságunk* — gyökerében, de valósággal — új egységnek forrása: az *emberiség communio-ja Isten egyetemes üdvöztető tervében*. Isten minden embert üdvözíteni akaró terve látható módon, történeti idő-tér kategóriákban valósult meg: a személyes emberi életet vállaló, az Atya akaratát a végsőig teljesíteni vágyó Jézus Krisztus által. A „homo principalis”, az első, a legfőbb ember áll — amint Szent Irenaeus nevezi — az „új” emberiség kezdeténél. Benne forrhat össze közösséggé az egész emberiség. Így lett a megalázott, szenvedő, keresztre fellépő és feltámadt Krisztus az *emberi történet Alfája és Omegája* (vö. Jel 1, 8; 21, 6 stb.). Az emberiség története ezért egy „pontban” már teljessé és visszavonhatatlanná, tökéletessé vált. Az utat készítő, azt meg is járó Krisztus ebben az értelemben már „befejezte” történelmi vándorútunkat. Ő számunkra — tapasztaláson túli, transzempirikus dimenzióban is — saját ember-voltunknak, történetünknek világunkban felcsillanó, és ebben az értelemben „immanens” végső értelme. Épp ezért az emberiség egész története, még profán mivoltában is, megnyugtató, kielégítő módon csakis az *eszkatologikus távlat felől*, a tökéletes, a végleg hazatalált ember felől, a megdicsőült Jézus Krisztus felől nyeri végső értelmét.

Az egyház és az emberiség közti dialektikus feszültség

Bármennyire is fogadjuk el hitben mindazt, amit fentebb mondtunk, kétségtelen tapasztalati tény, hogy több-kevesebb *távolság*, sőt nem egyszer komoly *ellentét* van a Krisztusban öntudattal megújulni vágyó és a Krisztust nem ismerő, esetleg elutasító emberiség között. E feszültség „*exponált helyén*”, olykor kifejezetten ütközőpontjában áll a krisztushívők közössége, az *egyház*. A múlt, a közel kétezer esztendő elégségesen igazolhatja, hogy mit hozhat a jövő: Krisztus újrájöveteléig e feszültség — hol kisebb, hol nagyobb fokban — maradandóan jelen lesz az egyház, illetőleg az emberiség életében.

E távolság-tartás, e feszültség már *Jézus földi életében* is megmutatkozott. A választott népnek csak kis része ismerte fel „látogatásának óráját”, csak kisebb része fogadta be Isten Küldöttét. Pedig az ellene mondó, sőt, a „feszítsd meg”-et kiáltó nagyobb rész is „meghívott” volt. Erre a találkozásra készült a választott nép egész története, vándorlása során. Mégsem ismerte fel az órát . . . Jézus ennek ellenére, mindenkiért vállalta a megváltó halált, azokért is, akik „nem tudták, hogy mit cselekszenek”. Azok pedig, *akik elfogadták őt*, akik megvallották őt az emberek előtt — a benne hívők közösségévé, az ő *egyházává* lettek. Benne éltek ugyan továbbra is az emberi nagyobb családban, nem szakadtak ki a világból, mégis, Isten „új népévé”, a megváltottaknak Krisztus-közösségévé váltak. Jellé, melynek ellene mondtak és ellene is fognak mondani, mert „nem lehet a tanítvány nagyobb mestérénél” (Mt 10, 24).

Krisztus örömhírt hozott, Isten kimondhatatlan gazdagságát közvetítette számunkra. Erről az örömről, gazdagságról kell szólniuk mindazoknak, akik már nem csak a „*meghívottak*”, de egyszersmind a „*meghívók*”

is: az egyház tagjainak. Isten újszövetségi népét, a krisztushívők közösségét a Szentlélek ereje fogja össze. Ez az „új nép” a krisztushívők communioja *az egész emberiség számára hívó, figyelmeztető jel*: pusztán léteével is az egész emberiség hazahívását hirdeti, az otthon felé vezető utat mutatja, a hazatérést készíti elő. Ez az egyház nem csupán kegyelmi közösség, Krisztus megváltó művének „eredménye és gyümölcse”, hanem üdvösségi intézmény is. Ellentétben a farizeusokkal, kikre Jézus Jaj-t kiáltott, mert elzárják az emberek elől a mennyek országát (vö. Mt 1, 23), Krisztus maga adja át a kulcsot Péternek és utódainak, hogy felnyithassák, kitárhassák az Isten országa felé vezető kaput.

A feszültség és egység alapja

Az emberiség és a Jézus-közösség — ez az elmondottakból lassan világossá válhat — bár *összetartozik, mégsem azonos* egymással, bizonyos távolság és feszültség áll fenn a két „nagyság” között. A húsvét utáni Jézus-közösség és Isten „tágabb értelemben vett” népe, az emberiség között reális különbséget kell tenni. A szétválás ugyan nem abszolút, nem radikális, de valóságos. A halálra küldött Emberfiát az „emberiség” elvetette, nem ismerte fel benne Megváltóját és Szabadítóját. A halálra szánás, elvetés, kivégzés az „emberiség” műve volt. A szakítás, a törés teljes volt és visszavonhatatlannak tűnt. Az ugyanis, hogy Krisztus feltámadt és újra életközösségre lépett velünk — nem tőlünk függött. Az „új élet” *nem emberi erőfeszítésből, igyekezetből született meg*. Jézust az Atya ereje feltámasztotta, hogy újra életközösségbe, visszavonhatatlan kapcsolatba lépjen velünk, emberekkel. És az átmeneti „szakítás” után a Szentlélek erejében újra összegyűlt a krisztushívők kis közössége, hogy az

idők végéig mindörökre életre támadjon az egyház. A feltámadás győzelme, diadala (ebben és csakis ebben az értelemben lehetünk „triumfalisták”) magában foglalja azt is, hogy az *üdvösség* továbbra is, az emberiség történelmének végéig *Jézusban maradjon*.

Bár az emberiség szakított Istennel, amikor Jézust elvetette, Isten kegyelme mégis lehetővé tette, hogy a húsvét utáni Krisztus-közösségbe mindenki beiktatódjék. Ez a „Krisztus-testté” válás a rendes útja-módja, hogy élő kapcsolatban maradjassunk az egyházában köztünk élő Krisztussal.

Mindez azt jelenti: a Krisztus-kegyelem forrása nem az ember-mivolt, az emberi természet közös volta, hanem embermivoltunk közössége a feltámadott Krisztussal, az ő „titokzatos testével”, egyházával. Üdvösségrendünkben ez jelenti számunkra a *Krisztus-communio*-t, a Krisztussal összefűző élő közösséget.

Ugyanakkor azonban Krisztus ember-volta testvérként fűzi őt minden emberhez. Az egész emberiség, annak minden tagja megmásíthatatlan közösségbe került az emberré lett örök Igével. A távolság így válik mindenki számára áthidalhatóvá, a feszültség lassan feloldhatóvá.

Az egyház és az emberiség közti határok fellazulnak

Isten univerzális népe: az *egész emberiség*. Az egyház tagjai az univerzális meghíváson belül sajátos „kiválasztottságnak” örvendhetnek. Természetesen ez az *ajándék* egyben komoly *feladat* is. Ugyanakkor azonban *Krisztus* transzcendens és „exaltatus” — felemelt — létmódjában „*túllépi*” saját „*titokzatos testét*”, az egyházat és kiterjeszti hatalmát és megváltó kegyelmét az egész világra, az

emberiségre. Ezt a „túllépés”-t a maga „rendes” módján egyháza által hajtja végre, egyházában nyújtja önmagát az egész emberiségnek. Egyházából mintegy „kinyúl” mindenki felé, a „még-nem-egyház” felé. Krisztus megváltó kegyelme ott is hatékony — hogy miként, ez misztérium — ahol nincs jelen „látható”, „szervezett” egyháza. Ez a hatékonyság egyben „testének,” egyházának hatékonysága is. Minden, mégoly „anonim” kapcsolat Krisztussal — szükségképpen kapcsolat egyházával is. Épp ezért „szabadul meg” mindenki az egyház által, mert csakis Krisztusban, az ő megváltásában, üdvösséget szerző crejében szabadulhat meg az ember.

Ebben a szemléletben az „egyház” és az „emberiség” közti különbség és távolság egyre csökken, veszt fészítő erejéből. E nézőmódban az egyház ott is hatékony, ahol kifejezetten és adekvát módon nincs jelen. „Emberiség” és „egyház” — egyház és nem-egyház — ezért soha teljességgel egymással szembe nem állítható „nagyság”. Bizonyos paradoxonnal ezt így is kifejezhetjük: az egyházhoz tartozók életében sok minden jelentkezhetsz, amely már egyáltalán nem „egyházias”, és az emberek, a „nem egyház” életében sok minden lehet hatékony, amely „egyházias jellegű”.

Az egyház mindenütt, ahol jelen van, ahol hat és működik, — Krisztus kegyelmét közvetíti. „Jel és eszköz”, amely „valamiképp” mindenütt megjeleníti a corpus mysticumot, Krisztus titokzatos testét. Krisztus kegyelme így a látható egyházon kívül is működik. Legszembetűnőbben a szeretet cselekedeteiben és az igazság felé való őszinte feltártságban válik nyilvánvalóvá. Így vizsgálódva az „egyház” és „nem-egyház”, az emberiség között, már nem lehet éles határt vonni. Legalábbis akkor nem, ha Isten univerzális üdvözítő szándékára és Krisztusnak ugyancsak egyetemes érvényű megváltására gondolunk.

Természetesen a teljes és szoros értelemben vett *egyházi miliő* — ahol tehát a keresztséget osztják, ahol Isten bűnbocsátó szava emberajkon is elhangzik, ahol az Eukarisztiát az apostolutódok köré gyűlve ünneplik, stb. — az, ahol Krisztus azonosítja magát az őt hirdetőkkal; ahol a benne hívők az ő testét eszik és vérét isszák, hogy életük legyen. Hívó nézéssel felfedezhető, „érzékelhető” tere ez Krisztus kegyelmi, sőt valóságos jelenlétének és működésének. Ezt a sajátos kegyelmi életet az „*anonim egyház*” természetesen csak távolról, mint a „meghívtak” általános családja képes a világ elé tárni.

Az egyház — hasonlattal szólva — élő és az élet felé mutató iránytű. Hatékony kifejezője, jele és közvetítője az egyébként mindenütt éltetni képes krisztusi kegyelemnek. Krisztus az egész emberiségben látja azt a messiási művével „megérintett” közösséget, melyet valóban megváltott. Megváltói műve folytatójával, titokzatos testével, egyházával összeforrottan tekint arra a nagy „*inkognito-egyházra*”, melyhez Atyjától küldetése szólt. Egyházának tagjait pedig az idők végéig *missziós munkára* küldi, hogy az emberiség egész családjából egyre többen kapcsolódjanak bele „titokzatos testébe”, annak életáramába, hogy az emberek minél többen valóban „haza” érkezhessenek. Az „emberiség” és az „egyház” közti *határokat* mai szemléletünk kevésbé látja áthidalhatatlannak, szétszakítottnak, mint azt régebben tekintették.

Kétségtelen, hogy az egyház és az emberiség közti feszültség olykor *lendítő*, máskor *lehúzó tényező* a „belül” és „kívül” levők számára egyaránt. Tudjuk, hogy ez a *feszültség csak az eszkatonban fog véglegesen feloldódni*, ahol majd Isten lesz minden mindenben. Tapasztalatból ismerjük, hogy az a folyamat, melyet az *egyház hatása alatt álló világ és a szekularizációs folyamatnak kitett egyház* jelenségei mutatnak, a feszültséget olykor enyhítik, máskor élezi. Ugyanakkor azonban az egyház számára

minden kapcsolat a világgal, az emberekkel — mivel az egyház Krisztus teste, mivel közösség Istennel és Küldöttével — „szent kapcsolattá” alakul.

Az egyház univerzális volta, *katolicitása* annyit jelent, hogy nincs olyan területe az evilági létnek, amely egyzsersmind ne lenne Krisztusnak fenntartott, következésképp az egyházhoz is kapcsolódó terület. *Krisztus uralma* egyháza közbejöttével lesz egyre teljesebbé világunkban. E gyarapodásnak csak igen gyarló kontrollja lehet a számok világa, a statisztikai adatok gyűjtögetése. Szent Pál világosan mondja: „Isten mindent (Krisztus) lábaihoz helyezett és az egész egyház fejévé tette őt: ez az ő teste és teljessége, aki mindent mindenben betölt” (Ef 1, 22-3). Más szavakkal: minden evilági valóság és minden ember Krisztus által válik teljessé, Krisztus — titokzatos — teste által lesz kegyelemben megszenteltté. Nem ok nélkül írja tehát H. Schlier: Az eszkatológikus szemléletben az egyház és az emberiség teljességgel egybeesik (Die Kirche nach dem Brief an die Epheser, Freiburg 1956. 169.).

Az egyház szentsége — mint világi és szakrális folyamat

Az egyház létében, fennállásában Istenben gyökerezik, ezért — tagjainak minden gyarlósága mellett és ellenére — *szent*. Ugyanakkor benne áll és él az egyház egy sajátos folyamatban: a *szentté válás* folyamatában. Ez viszont igen komplex: „égi” és „földi” tényezők hatnak és hatékonyak benne.

Említettük már, hogy az „emberiség” és az „egyház” között nem húzhatók meg éles vonallal a határok. Az egész emberiség részese bizonyos „egyháziasodási” folyamatnak — bár anonim, azaz külsőleg és adat-

szerűen nem igazolható módon — és ugyanakkor az egyházban is jelentkeznek, hatnak az evilági értékek, jelenségek. Más szóval: *az egyház benne él a teremtéssel induló és kibontakozó szekularizációs folyamatban.* Természetesen vannak és maradnak is az egyházban olyan tényezők, isteni forrásból fakadó erők, melyek — olykor külső jelekben, máskor intézményes jellegben is — „érinthetetlenül” fenn kell, hogy álljanak. Ilyenek például az ige hirdetése és hallgatása, a szentségek, az eukarisztikus asztal és a Krisztustól életbe szólított egyházi „hivatal”. Mind ezek a külsőleg megragadható jelek, tények a „bensőt”, a lélek és szellem szféráját fejezik ki, arról adnak hírt, sőt Isten rendelése és hatékony ereje nyomán különféle kegyelmet is közvetítenek. Ugyanakkor azonban „belül”, a lélek, a szellem, az emberi szabad döntések világában nem húzhatók meg élesen a határok. Megmaradhatnak ugyan a külső jelek, statisztikusan nyilvántartható az egyházhoz tartozók létszáma, — mégis, ha valaki fel lazította bensejében Krisztushoz fűző kapcsolatát, már csak alig, vagy egyáltalán nem beszélhetünk egyházhoz tartozásáról. — És ugyanez fordítva is áll: lélekben, in voto m á r az egyházhoz kapcsolhatta önmagát valaki anélkül, hogy eljutott volna a „hivatalos” csatlakozáshoz.

Kétségtelen, hogy keresztény mivoltunk objektív valóság, *az egyház valóban „látható” Krisztus-közösség.* Olyan „hely”, ahol a hívők közössége összegyűlik, hittel vallja meg Istenét, közösen imádkozik. Ugyanakkor azonban a közös imádságban — az Úr tanítása szerint — a „MI” Atyánkhoz fordulunk, a közös Atyához, aki minden gyermekének, minden embernek valóban Atyja. Így *az egyházban összegyűlő hívő közösség nem szakadhat el — még a templomban, a „szentegyházban” sem — az emberi ségtől, az embertestvérektől.*

Kereszténynek lenni ezért nem csak azt jelenti, hogy

egyek vagyunk a Fővel, az egyházban élő Krisztussal, és az éltető Lélekkel, hanem egyszersmind együttműködést is jelent és követel a szeretetben mindig nagylelkű, az emberek lelkében szüntelenül munkálkodó Atyával (vö. Jn 5, 17). És nem csak „benn”, az egyházban, hanem mindig és mindenütt a „világi” életben is. A keresztény ember Istennek ebben a sajátos munkálkodásában válik valóban „élővé”. Személyes kapcsolatban él az emberiség Atyjával, a szüntelenül munkálkodó és munkára küldő Teremtővel és a szeretetet tetteire vezető Lélekkel. Így az emberekkel és a világgal egyre erősebb szálakkal összefonódó *kapcsolata* nem csak gazdasági, kulturális, társadalmi vagy épp általános humán vonatkozásokat, hanem egyúttal *keresztény jelleget is ölt*. Krisztus szeretetében Istent, embert, világot — mindent képes átölelni. A keresztény szeretet azt jelenti, hogy „m i”, az Isten és én együtt szeretjük a világot és az embereket. Minden valódi szeretetben, mint „hallgatag harmadik” — az Isten is jelen van. Az emberek felé kitárulkozó szeretet — ha nem is tudatos — de valóságos életközösség Istennel is.

Az egyház minden élő tagja, azaz mindaz, aki bensőséges kapcsolatban van Krisztussal, — a dolog természetes rendje szerint — csakis az emberekkel, a világgal való összeforrottságban, egységben fordulhat Krisztus útján az Atyához. Ez az odafordulás azonban nem lehet igaz és őszinte, ha egyetlen embert is tudatosan ki akarnánk zárni ebből az egységből, szent közösségből. Csak akkor lehetünk valódi keresztények, „egyházias” lelkületűek, ha Krisztus szeretetének mértékéhez mért, azaz univerzális az emberek iránti szeretet-kapcsolatunk.

Nem hangoztathatjuk eléggé: *a keresztény ember szakrális, megszentelt „élettere” az egyházi közösség.* Ugyanakkor azonban arról sem feledkezhetünk el, hogy a *Teremtőnek, az egy Atyának gyermekei nem szakadhatnak ki „világi”,*

embertestvéri környezetükből. Egyházhoz tartozásunk, az egyházi közösséghez való ragaszkodásunk nem igényli, sőt nem is tűri, hogy csakis a saját, szentségektől, intézménycsokertől „körülhástyázott” világunkat ismerjük el vallásos szférának. „Benne élünk, mozgunk és vagyunk...” — mindenki és mindenhol felfedezheti, megismerheti és megszeretheti Őt.

A keresztény ember nem az „odi profanum vulgus” — gyűlölöm a kívülállók profán tömegét — szellemét sugározza, nem különíti el magát az egyházon kívüliektől, a távolállóktól. Ismeri és elismeri a világban, a világi életben, az emberiség családjának bármely sejtjében megvalósítható életszentséget. *A Krisztus megváltásában születő „új élet” egyetlen cél: Krisztus felé törekszik.* Tudatosan vagy nem, de az Alfától az Omegáig, Krisztus felől és Őfelé veszi útját. A Krisztusban megváltott életnek vannak „hangsúlyeltolódásai”. Egy azonban kétségtelen: minden „rejtett kereszténységnek”, a profán világban, az emberiség családjában mintegy „csírájában” megjelenő kereszténységnek erőforrásai mindig a kifejezett, a Krisztust tudatosan megvalló kereszténységből fakadnak. Azért, mert ezek a források mind egyetlen érből, Krisztusnak megváltást hozó kegyelméből indulnak el, ágaznak szét a világban, az emberiség nagy családjában. Minden a teremő Atyáé, aki viszont mindent Krisztus alá rendelt. „Ő az a kő, . . . mely szegletkővé lett. Nincsen üdvösség senki másban, mert nincs más senki . . . akiben üdvözülhetnénk” (ApCsel 4, 12).

1981.

„...MERT TETTEIK ELKÍSÉRIK ŐKET”

Örömhír és korszerűség

A világnézetek és vallások — érthető módon — kínálják saját portékáikat. Ebben a „versenyben” a szűkeklű és félve aggódó, a bezárkózó „gettó-kereszténység” — vagy ha úgy tetszik, az integrista és klerikális katolicizmus — nem sokáig maradhat a porondon. A régi sztereotíp gondolkodásnak és formuláknak jelentősége egyre csekélyebb lesz világunkban. Változatlanul korszerű, sőt izgató marad azonban *az evangéliumi örömhír*. Az, mely a mindenkit szerető Atyáról szól, aki már nem „tárgya” csupán teológiáknak, és aki munkára, jó cselekedetek végzésére küld minden embert. Ez az Atya — a mi Istenünk — a köztünk megjelent, megtestesült „emberségben” és „jóságban” nemcsak az elitnek „monopolbirtoka”, hanem feszítőerő is. Erő, mely minden embert „a benne levő” és a „rajta kívül álló” titok kölcsönhatásának feszültségében lendít a cél, a jövő, a kibontakozás felé. Feszítőerő, mely nem letörtséget, a még be nem teljesültnek érzése és tudata nyomán támadó hiányérzetet kelt, hanem ellenkezőleg: *munkára küldi az embert*. A Krisztusban megjelent élet és erő az örökké kérdező, töprengő ember számára feloldást hozó, örömmel eltöltő, örökérvényű, abszolút felelet.

Krisztus örömhírt hozott. E híradás korszerű volt

akkor és ma is — hiszen ki ne lenne kiéhezve világunkban a mindig teljesebb és nagyobb öröme? A kétezer éves örömhírt ma talán így fogalmazhatnók meg: Krisztus emberré válása meggyőzhet arról, hogy annak, amit az embertestet felöltő Isten méltónak tartott arra, hogy benne saját életét kifejezze, nemcsak értéke, hanem örök értéke is van. Jézus Krisztus testi és szellemi munkában, jótettekben töltötte el földi életét, igazolva ezzel az emberi érték-megvalósításnak, munkának, fáradságnak jelentőségét. Minden ember, aki tudatos módon vagy „csak” ténylegesen ezt a munkában, jótettekben bővelkedő életutat vállalja, érdemszerző módon él. Így tehát minden értékes emberi fáradozás és munka forrásává válik a megszentelődésnek, mivel általa az ember Krisztus útját járja, mi több: az Atya „munkáseletét” mintázza. „Atyám szüntelenül munkálkodik, ezért én is munkálkodom” (Jn 5, 17). És hogy ez a munka nem „csak” a világ építése — bármennyire legyen explicit módon csupán az — azt az elvégzett jó cselekedeteket (vagy esetleg a rosszakat) a földi életen túl is magukkal vivő emberek saját maguk fogják igazolni, „... *mert tetteik elkísérik őket*” (Jel 14, 13). Lehet-e túlzásnak, sablonnak tekinteni csupán a súlyos krisztusi szavakat: „Jöjjetek Atyám áldottjai . . .”? (Mt 25, 34-40)

Amint az Atyának és küldöttének, Jézusnak munkája arra irányult és irányul, hogy a világot és abban minden embert céljához vezessen, hiszen „Isten azt akarja, hogy minden ember üdvözljön . . .” (1Tim 2, 4), éppen úgy a végső cél szempontjából — bennfoglaltan vagy kifejezetten — minden ember előtt ott állhat, hogy a jóra irányuló, azt elvégző emberi munkálkodás nem lehet reménytelen. Jézus korában is akadtak olyanok, akik a kifejezett hitre nem jutottak ugyan el, de nem is zárkóztak reménytelenül önmagukba. Jézusnak a pohár vízre, az éhezőnek ételt nyújtó tetterre való hivatkozása — anél-

kül, hogy még csak utalás is esnék a hit megvallására — csak azt jelentheti, hogy Isten elfogadja és megjutalmazza minden ember jótettét; azokét is, akik nem ismerik még az evangéliumot, nem ismerték fel Isten küldöt-tét. *Mérhetetlen nagylelkűség, valódi örömhír ez.* Amikor ma annyi minden állít korlátokat az emberek közé — az egyesek, családok, népek életében egyaránt — ez az isteni nagylelkűség nem „világnézetek”, nem „teológiák” és nem „vallások” szerint állít követelményeket, még csak kifejezetten formulázott hitvallást sem követel, hanem *a keresztény hit mondanivalójának* minden jóakarátú ember számára valóban örömet hozó, rokonszenves vonatkozásait tárja a világ elé. Nem lehet monopolizálni a földön a jót, a jó cselekedeteket. És nem lehet kirekeszteni a „jóakarátú emberek” táborából — (nemcsak a jót cselekvőkre, hanem azokra is gondolunk, akik Isten előtt a megigazulás útján járnak) — az úgynevezett más világnézetűeket, vallásúakat sem. Sőt, ha kifejezetten hangoztatná is valaki, hogy „nem tudok hinni”, de a jót megteszi: az ilyenről is fel kell tételeznünk, hogy „jótettei követni fogják”. Az ilyenek Isten valóságát, nagyságát, nagylelkűségét, jóságát nem érvekké, nem az Istenről kimondott szavakkal, hitvallásformulákkal, hanem tetteikkel igazolják. *Tetteik túlmutatnak önmagukon,* és — gondolnak-e rá vagy sem — *nyitottak a jó, és a tetteikben útmutatóként előttük álló abszolút jövő felé.* Tudjuk jól, mindez nem új. Egyrészt a maga nyíltságában és egyszerűségében már az evangélium lapjain is élénk tárul.

Önkéntelenül is ajkunkon a kérdés: hogyan tudtunk és tudunk erről az örökségről, a krisztusi örömről szinte egészen megfélekezni? Hogyan tudtunk az evangéliumi nagylelkűség és öröm világa helyett egy önmagunk által szűkre, szigorú jogi keretek közé szabott világba bezárkózni? Tapasztalatunkból — és sokak tapasztala-

tából — ismert tény: egyházunkon kívül, de igen sokan azon belül is, úgy tekintenek a katolikus „tanra”, mint olyanra, mely telistele van korlátokkal, tilalmi vagy éppen kirekesztő rendelkezésekkel. Oly kis világ kialakítását „viszi előbbre”, melyben az ember már nem egykönnyen örvend, még kevésbé tud kifelé erről az örömről tanúságot tenni; melyben sokan fáznak, bezárkóznak, és unatkoznak — egyszóval „gettóéletet” élnek.

A kereszténységben — ki ne tudná ezt — az élet indította útjára és alapozta meg az elméletet, a „tanrendszert”. Minden az „élet teljességéből” indul el, hogy az értelem útján, nemegyszer keresztútján oda újra felemelkedhessék. *A kereszténységgel való találkozások, a „kívülállók” egzisztenciálisan megélt kapcsolatai: kapu az örök misztériumhoz vezető úton.* És ebben a kapuban az ember nem a „doktrínával” és „tételekkel” találja magát szemben, legalábbis nem abban az értelemben, ahogy ezeket a kifejezéseket általában használják. A mindennapi tapasztalat igazolja, hogy igen nagy azoknak a száma, akik „keresztények” anélkül, hogy a keresztény tanrendszer tételeit akárcsak elemi fokon is ismernék. Találkozhatunk az ilyenekkel már az első keresztény századokban, és éppen úgy napjainkban is. A kereszténységgel, annak lényegével belső kapcsolatot teremteni képes ember — akarva, nem akarva — Krisztussal és kegyelmével találja magát szemben, vagy legalábbis *úton van e találkozás felé.*

Ha maguk a keresztények kellően megbecsülik és élik az evangéliumi örömhírt hirdető szellemet és életet, akkor a „kifelé” való hatásról a teológiai munka számos következtetést vonhat le. Ennek a teológiai elmélyülésnek talán legjelentősebb, és máig sem elégségesen elvégzett feladata, hogy minél világosabban feltárja: miként lehet ma is, az üdvösség közel kétezredik évében „Krisztus felfoghatatlan gazdagságából” (Ef 3, 8) nemcsak a keresztényeknek, hanem minden embernek örömteli életet for-

máló kincseket továbbadni. Továbbá: hogy a végtelen felé nyitott emberek milyen mértékben gazdagodnak ezekből a kincsekből.

Jöjj hozzánk — vagy jöjj velünk?

Letűnt idők modellje szerint az egyháznak valamiképpen a világ helyére kellett volna lépnie, vagy másképp fogalmazva: a világnak egyházzá kellett volna válnia. Így gondolták, mivel életet, örök életet csakis az egyház biztosíthat, megváltás csakis az egyház közbejöttével lehetséges. És már kéznél volt a következtetés: az egyházon kívül nincs üdvösség. Anélkül, hogy részleteiben foglalkoznánk a közismert kijelentéssel, anélkül, hogy annak pozitív módon alkalmazható értelmezését kifejtetők, csak arra utalunk, hogy az ilyen vulgárisná degradált szölamok Isten cselekvését kívánták emberi elképzelésekhez, egyfajta logikához kötni. Mindenkit még halála előtt meg kell keresztelni, vagy meg kell téríteni — s akinek ez nem jut osztályrészül, az szükségképpen elkárhozik. Nagyon „kemény teológia” volt ez; nem a szeretet mértékével, nem a mindenkit üdvözíteni kívánó isteni irgalom mértékével, hanem saját vaslogikájával mért és ítélkezett. Az ilyen „logikus gondolatmenet” ma már természetesen a múlté. Ha ugyanis igazolt vagy igazolható lenne, akkor eleve kijelenthetnénk, hogy az emberek túlnyomó többsége a kárhozatra és nem az üdvösségre született. Az egyház ma sokkal szabadabb és nyitottabb lett, és sokkal inkább akarja követni a Jó Pásztor példáját, aki nem a világot akarta önmagának megszerezni, hanem életét áldozta a világért.

A *koinonia* és *ecclesia* fogalmak megkülönböztetése sok segítséget nyújthat, hogy itt tisztábban láthassunk. Amíg az *ecclesia* — az egyház — azoknak az egyesülése, akik a

meghatározott szó hallatára meghatározott körülmények között gyűlnék össze, hogy jelként álljanak az egész emberiség előtt, addig a *koinonia* az a mindenkire kiterjedő közösség, melyből az eljövendő Isten országának polgárai kikerülnek. Bár ennek a nagy közösségnek tagjai életükkel, tetteikkel, szeretetükkel, igazságot mondó és cselekvő magatartásukkal „csak” emberibbé teszik az életet, ugyanakkor — kifejezetten vagy nem is tudva róla — *Krisztus áldozatos szeretetből vállalt, másokért élő útját járják*. Már *Antiochiai Szent Ignác* kimondta a nagy igazságot: ahol Krisztus jelen van, ott van az egyház is. Azaz: ahol krisztusi életet élnek, ahol krisztusi gondolatok valósulnak meg, ahol krisztusi felszólítást követnek — vigasztalják a szomorkodókat, felruhazzák a ruhátlanokat stb. — ott jelenvalóvá válik Krisztus, ott jelen van az anoním keresztényekben az egyház is. Számptalan, ma modernnek ismert problémának megoldásán fáradozni — a javakat igazságosan elosztani, a szabadságot és békét biztosítani, az elnyomottakat védeni stb. — nem sajátosan keresztény feleletet követelő igények és felszólítások, és mégis, ezeken az utakon is „krisztusibbá” válik világunk. Az irgalmas szamaritánusról szóló példázat csattanója nem abban állt, hogy jót kell tennünk, hanem pontosan arra mutatott rá, hogy ezt a jót a „kívülállók” teszik meg, sokszor lelkiismeretesebben, mint „a bent élők”.

Sokat szóltak és írtak már a múltban és ma is a prozelitizmus ellen. Nem egyéb ez, mint a „jőjj hozzánk”, „állj be közénk” szemléletéből fakadó, olykor erőszakos toborzás. Sokkal keresztényibb a „jőjj velünk!” vagy „járj velünk együtt Krisztus útján!” szemléletből fakadó magatartás. A keresztény ember elsődleges feladata nem az, hogy az egyházba toborozzon másokat, hanem sokkal inkább az, hogy *Krisztushoz vezessen*. Meggyőződése ugyanis, hogy az Isten országának itt a földön is szüksége

van munkásokra, férfiakra és nőkre, fiatalokra és öregekre, akik jó cselekedetekkel gazdagítanak másokat a földön, és ezzel örök javakat gyűjtenek maguknak is: „... mert tetteik elkísérik őket”.

Krisztus megtagadása, a Krisztussal való szembehelezkedés nem ott és azzal kezdődik, hogy nem emlegetjük nevét, nem fohászkodunk hozzá, vagy nem készítünk róla képeket és szobrokat. Nem, a döntő kérdés az, hogy mennyire szerettük őt az emberekben. „Amit egynek a legkisebbek közül tettetek . . .”

Az Újszövetség szerint a végső ítéleten nem az lesz a döntő, hogy bárki is így szól Krisztushoz: „Nem ismerlek téged”, — hanem sokkal inkább az, hogy Krisztus elfogadja-e őt sajátjaként. Sajátjaként, mert „az éhezőknek ételt adott, . . . a betegeket meglátogatta . . .”, mert cselekedetei fűzték már életében Krisztushoz. Nem ok nélkül vezethető vissza a *Rahner* által ma „modernizált” gondolat az anoním keresztényekről Szent Ágostonon keresztül a Bibliáig. És nem ok nélkül beszél a protestáns Paul *Tillich* a mindenütt „rejtőző egyházzal”, sőt — amint Dorothee *Sölle* mondja — „az egyházon kívüli egyházzal”. De hát hol van a különbség? — kérdezhetnők. Ki a keresztény és ki nem? A bibliai példában szereplő „tékozló fiúra” utalhatnánk, arra, aki azt mondja hogy „elmegeyek” — de aki valójában mindig a visszatérő marad.

Igen nagy paradoxonnak hangzik, mégis valóság-tartalom rejlik Alistair *Kee* könyvének pusztán már címe mögött is: „Istenhit nélküli keresztény hit”. Kritikusan foglal könyvében állást — és úgy véljük, nem teljesen alaptalanul — az egyházaknak azon törekvése ellen, hogy Jézus Krisztust, a vele való találkozást „kisajátítják” maguknak. *Törvény alá helyezik Jézus Krisztust!* Mert lehet-e teremő erejűnek nevezni az olyan egyházat, amely az „alkotó Lélek — Creator Spiritus” műkö-

désének gátat vetve képtelen lenne magába foglalni mindazokat, akik tetteikben, reménységükben már keresztények, ugyanakkor azonban semmit sem tudnak kezdeni az Istenről szóló „normális és jámbor” szövegekkel, beszéddel. Az ilyen egyház a szó legnyomorúságosabb értelmében a „szegények egyháza” lenne, az olyan szegényeké, akik önmagukat frusztrálják; a kicsinyhitűek társasága, akik nem bíznak a „mindig nagyobb Isten” és az alkotó Lélek erejében.

Mindezzel semmi újat nem mondtunk, mégis újra „felfedeztük” azt, amit régen ismernünk kellett; és igyekszünk jobban ügyelni Krisztus tanítására, követése felszólító szavára: hogy mások is, a kívülállók is krisztusi tettekkel gazdagítsák a nagy közösséget. Kissé talán túlzóan is egyszerűstünk, amikor így fogalmazunk: az élet, a minél bőségesebb élet nemcsak szép „csomagolásban”, nemcsak jogi keretek között, nemcsak a Törvény uralma alatt, hanem szabadon, kötetlenül is osztályrészünkké válhat. Arról a szabadságról szoltunk és írtunk már sokat, melyre Krisztus szabadított föl minket. Talán ideje lenne felismernünk, hogy ez a szabadság nemcsak a mi kiváltságunk, hanem mindenkié, a kívülállóké is -- Krisztus ajándékának mértéke szerint. Krisztus gazdagsága pedig kifogyhatatlan.

Fölösleges probléma?

Nem tartjuk szükségesnek felsorolni azoknak az írás-műveknek listáját, melyek fenntartással fogadják, sőt elutasítják ezeket az „anoním keresztényekről” szóló gondolatokat. Igaz, hogy e gondolatokat is el lehet túlozni, lehet végtelenen kiélezni. De az is igaz, hogy az ilyen megfogalmazások: miért kell elvégezni a „kívülállók” helyett a lelkiismereti számvetést, vagy: miért kell

mindenáron keresztényeket felfedezni ott, ahol valójában nincsenek? — túlfűtött leegyszerűsítik a problémát. Vagy talán inkább szűklátókörűségre, bizonyos ezotérikus felfogásra és magatartásra kell az ilyen vélemények kapcsán gondolni? Akadtak olyanok is, akik szerint az „anoním keresztények” gondolatával csak fékezik vagy felszámolják az egyház missziós lelkületét.

Az ilyen és hasonló véleményekkel kapcsolatban — éppoly röviden, mint ahogyan csak utaltunk ezekre az ellenvetésekre — rá kell mutatnunk az *egyház katolicitásának* evangéliumi értelemben és távlatokban vett tényére. Ez a „tény” nem olyan „faktum”, melyet az úgynevezett jogi egyház kimerítően vagy akárcsak megközelítően élénk tárhat. Úgy véljük, erre itt nem is kell szót vesztegetni. Elég, ha a második Vatikánum vonatkozó tanítására utalunk, és ennek kapcsán emlékeztetbe idézzük az oly sokat emlegetett „kisdéd nyáj” gondolatát. Ez a kisdéd nyáj ugyanis nem a kizárólagos és kizáró „elit”, hanem *Isten egyetemes népének része* csupán. Otthon, melynek nyitva vannak a kapui Isten „nagy családja,” az egész nép minden tagja számára. Az *egyház és az emberiség nem két töről metszett valóság* mivel mindkettő Isten teremtmény tervében és Krisztus egyetemes megváltásában már egygyé forrott. Akkor is, ha földi, látható „megragadhatóságában” az egyház az emberiséggel való minden egybeforrottsága mellett konkretizálható is világunkban. De tovább is mehetünk: ez a konkrét láthatóságában előttünk álló egyház saját problémáit sem oldhatja meg másképp, öntudatát nem formálhatja saját teljességére — mely Krisztus teljessége —, csakis az egésznek, azaz az egész emberiségnek a figyelembevételével. És ez a figyelés nem csupán tudomásulvétel jelent, hanem az emberiségnek, mint az egyetlen Atya gyermekeinek, az egyetlen Krisztus testvéreinek, azaz a *megváltottaknak és az üdvösség útján járni képes embereknek*

realizálását. Merhetjük-e a Szentlélek kegyelmének hatékonyságától megérintetteket, mi több, a kegyelem erejében munkálkodókat a keresztények „nagy családjából” kirekeszteni? Az persze természetes, hogy az ilyen „keresztényeknek” — az anonímoknak — léte a hitet kifejezetten is elfogadó és megvalló kereszténységben válik Isten felé nemcsak nyitottá, hanem teljessé is.

Egyébként az Isten és az ember nagy találkozásában mindig a teljes embert kell szem előtt tartanunk. Azt, aki nyitott az Isten nagy tettei iránt (akkor is, ha nem tudatosan fordul az Isten felé), és aki engedi, hogy haszon rá e nagy tettekben Isten kinyilatkoztatása. Aki, ha nem is ismeri Krisztust (mert talán érthetetlenül hirdették számára, mert talán rosszul tettek róla tanúságot), mégis nyitott a „tökéletes ember”, az emberalakban is megjelent tökéletes Jóság és Szeretet felé. Arról talán nem is kell szót ejtenünk, hogy e felé a teljesség felé nyitott keresztény ember nem lehet bezárult, hogy nemcsak saját problémáival — ha úgy tetszik, egyháza belső problémáival — foglalkozik, hanem nyitott marad a „másik”, a kívülálló iránt is. Együtt vándorol, küzd, töpreng ezzel a „másikkal”, Krisztusban „ismeretlenül”, „névtelenül” testvérével.

Eszkatologikus távlatok

Távlatokról szólunk, de nem az irreális messzeség felé mutatunk. A jövő itt él és hatékony a mában. A mai tettek készítik elő a holnapot. Sőt ez a holnap már végleg betört Krisztusban. A Krisztus óta cselekvő ember nem szakadhat ki a megváltás erőteréből. Krisztus legyőzte a halált, és ebben a győzelemben *minden* ember osztozik, ha Krisztus akarata szerinti tetteket hajt végre. Így a mindenkori jelen horizontja Krisztus második eljöve-

telég a végtelent sejteti meg a holnap felé forduló, a jövőért munkálkodó, a jót cselekvő ember számára; „... mert tetteik elkísérik őket”. Ezen az úton, ezekben a tettekben válhat eggyé Krisztus megváltói kegyelmének erejében minden ember, az emberiség. A szeretet rendjének, a szeretet tetteinek hatóerejében Isten országa érkezik egyre közelebb.

Mindezek és az ezzel kapcsolatos problémák végtelenül nagy horderejű kérdések, és egyben titokzatos hatóerők az emberi életben. Nemcsak a keresztény életében de minden emberében. A végső, az abszolút választ, a titok nyitját, bár az emberi felismerő képesség megsejtheti, megközelítheti, de fel nem tárhatja. Ez a titok hajtóereje marad az emberi történeteknek, és végleges feloldását — ezt természetesen hitünkben mondjuk — Isten válaszában fogja elnyerni. Igaz ugyan, hogy a titok emberalakban, a munkálkodó, jót cselekvő, szenvedő, meghalt és föltámadott Krisztusban már megjelent közöttünk. Az örök emberi kérdésre Isten Krisztusban kimondta már végső válaszát, de úgy, hogy bár láttuk és tapintottuk a személyes szeretetet — a titok mégis titok marad. Ma is az, és az is marad Krisztus második eljöveteleig. Ugyanakkor azonban nem fékező vagy bénító hatású, hanem minden ember számára ösztökélő valóság. Krisztus titkában a kereszténység már nem egy vallás a sok között, hanem *határtalan kereszténységgé* vált. A hitére tudatosan reflektáló keresztény, a Krisztust mint Istenét és Megváltóját megvalló ember pedig — ennek a határtalan kereszténységnek föltétlenül a kisebb, de jelentősebb „része”.

Mindezek nyomán a gondolkodó emberben feltámadhat, sőt fontos tényezőként jelentkezhet és tettekre, jó cselekedetekre serkenthet annak számbavétele, hogy a „szereket rendjének” kibontakoztatása nemcsak a földi élet utáni életben válik valóvá, és nem csupán a halálon

túlra mutat. Nem, hanem imperatívusz: mely *evilági tettekre ad parancsot*. Mindenütt, ahol az emberek merészen és felelősen vállalják az élet szolgálatát, az embernek testvéri megsegítését, *önmagukon feltétlenül túllépnék*. Mindezekkel saját titkukat, az ember titkát boncolgatják, hogy arra a választ — kifejezetten vagy bennfoglaltan — a „teljes emberben”, az élet teljességében, Krisztusban meg is kapják. Ismerje bár vagy sem az ember a keresztény tanítást, forduljon Isten felé vagy járjon magányosan az élet útján — a belső, a benne világító fény (amelyet nem önmaga gyújtott lángra) élvezetheti Isten felé. Aki ezt a fényt önmaga ki nem oltja, világánál eljuthat Krisztushoz. S habár a „hivatalos” keresztény itt vagy ott, egy-egy történeti fázisban vagy helyen az örömhírt olykor el is torzította, az *öröm felé feltárt emberek* mindenütt igent mondanak arra, amiben Krisztus világossága itt a földön fölcsillan.

Mit szólnak mindehhez a kívülállók? Esetleg a kifejezetten ateisták? Az úgynevezett anoním keresztények? Erre végső soron nekik kell választ adni. Sokéves tapasztalat nyomán állíthatom, hogy *Rahnernek* az „abszolút jövőről” és az „anoním keresztényekről” közzétett tanítása indított el útjára olyan gondolatokat, teremtett olyan érintkező pontokat, melyek nyomán, ha nem is egyértelmű megértésre vagy helyeslésre, de *dialoguskészségre* hajlottak ateista partnereink. Talán éppen azért, mert meglátták, hogy nemcsak a túlvilági jutalom reménységében végzi az ember evilági munkáját, nem a mindent Istenre hagyó magatartást vallja magáénak, hanem keményen meg kell dolgoznia azért, hogy a béke és szeretet rendje megvalósuljon már itt a földön.

A természetet csodáló és tisztelő, azt átalakítani kívánó ember számára még egy jelentős momentumot tudunk felmutatni. Minél inkább akar ugyanis a természettel szövetségre lépni, minél jobban kívánja azt érté-

kes tetteivel átalakítani, annál nagyobb fokban nő *felelősségtudata*. Kifejezetten önmaga és az emberiség, bennfoglaltan a természet és annak ura, a Teremtő előtt is. Ezt a felelősséget és annak tudatos formálását feltétlenül a lét tiszteletben tartásának komolysága hatja át. Minden haladás így új erényeknek, jótetteknek válhat forrásává. Az a szabadságtudat, melyre a modern ember annyira büszke, éppen e felelősségtudat nyomán válik értékelt, és kifelé, sőt „felfelé” is átértelmeződővé. Ez a felelősségtudat — ha tartózkodó és anoním módon is —, de valódi kapcsolatot realizál a teremtetett világ „helytartója”, az ember és ura, a Teremtő között.

Talán kissé élezve fogalmazunk, amidőn kijelentjük, hogy imádni régen egyet jelentett azzal, hogy Istent a dolgok elé helyezték úgy, hogy azokat fölálldozzák neki. Úgy véljük, a mai ember számára sokkal többet mondana ez a megfogalmazás: ha az ember testével-lelkével átadja magát az alkotó cselekvésnek, és azáltal adja át magát Krisztusnak, hogy világát erőfeszítései és jó cselekedetei által tökéletesíti, hogy szeretetből másokért cselekszik, — mindez által Krisztus megváltói kegyelmében imádja az Atyát.

Nem kell jósnak lennünk ahhoz, hogy megállapíthassuk: teológiánknak még csak most kell igazán azokat az ismereteket feldolgozni, amelyeket a rohamosan fejlődő világ és egyszersmind az evangéliumban való követelő elmélyülés eléénk tár. Számos vonatkozásban az egyháznak és az egyházi tudományosságnak kell kérdéseket tennie és tanulnia, hogy egyre több természetes igazságot megismerve, azokat a természetfölöttiekkel szintézisbe hozhassa.

1974.

A KERESZTÉNY CSELEKVÉS
ÚTJÁN –
FELADATOK A MA
EGYHÁZÁBAN

A FELNŐTTEK TEOLÓGIAI KÉPZÉSÉNEK ALAPKÉRDÉSEI

Napjainkban az egyes tudományterületek ugrásszerűen differenciálódnak. Ennek a haladásnak szükségszerű következménye, hogy a társadalom tagjai bizonyos fokú szakmai, sőt tudományos szintre törekcszenek. Korunk társadalma egyre inkább a képzettségre törekvő, sőt képzett társadalomnak nevezhető. Micsm természetesebb, mint hogy az ilyen környezetben élő egyházi közösségben is egyre sürgetőbben jelentkezik az igény, hogy a hit ismereteiben, tehát teológiaiag is jobban képezzük híveinket. Annál inkább fontos ez, mivel ma a környező világ, a társadalom adja fel a kérdéseket az egyháznak. Ha mindezt számba vesszük, akkor elmondhatjuk, hogy új nézőpontokból kiinduló, de távlataiban mégis a „klasszikus” időkre emlékeztető „teológiai korszak” előtt állunk. A látszólagos különbség talán csak az, hogy míg régen az utcákon, piactereken és a fórumon vitatkoztak a hit izgalmas kérdéseiről, addig ma a hírközlő eszközök az emberek otthonába is elviszik — különböző előjelű kommentárokkal és értelmezésekkel — az egyházi élet és a hittudomány mai kérdéseit. A hívő életnek a tudománnyal összefüggő, tudományos szintű teológiai értelmezése mind nélkülözhetetlenebbé válik, mivel a mai ember csak megalapozott harmonikus választatot képes elfogadni.

Ma tehát az egyházi életnek fontos feladata — a helyi egyház társadalmi környezetének megfelelően is — hogy nagy gondot fordítson a felnőttek keresztény képzésére és folyamatos továbbképzésére. Ennek elmulasztása azt a szomorú jelenséget eredményezné, hogy míg a hívő ember, maga a pap is, különféle szakmákban és tudományágakban egyre képzettebbé, felnőttébbé válik, ugyanakkor hitbeli ismeretei megmaradnak az alsó tagozatú képzés szintjén, vagy akár a régi, „iskolás” teológia korunkban alkalmazhatatlan keretei között. A keresztény felnőttképzés és teológiai továbbképzés tehát ma nem történhet holmi „végrelessen kész” tankönyvek besúlykolásával. Nélkülözhetetlen tényezője ugyanis, hogy kapcsolatot teremtsen a környező világgal, annak eseményeivel, ideológiáival. Ez a kapcsolatteremtés, a külső és a belső dialógus lesz a helyesen megalapozott „napra kész” (*up to date*) rugalmasság feltétele.

Történeti előzmények

Az egyházi élet kezdetén a teológia az Isten népének közös ügye volt, aminek igazságáért a keresztények készek voltak életüket áldozni, száműzetést és mellőzést vállalni. A hitkérdések aktualizálása, a hitbeli ismeretek elmélyítése és széles körű kiterjesztése tehát nem mai újítás, hanem visszatérés — *mutatis mutandis* — az egyház életének ősi és lényeges formáihoz. Jézus Krisztus nemcsak a tizenkettő előtt szólt az Isten országáról, hanem tanítványainak és alkalmi hallgatóinak is világosan kifejtette tanítását örömhíréből, a hitről, az igazságról, a szeretetről, üdvösségünkről és eljövendő életünkéről. Amit pedig hallgatói a hittitkok mélységeiből nem voltak képesek felfogni, azt példabeszédekkel, köznapi hasonlatokkal, az emberi élet egyetemes szimbólumai-

val tette hihetővé. Ugyanezt a módszert követték az *első ígehirdetők*, amint ezt az újszövetségi iratok tanúsítják. Szent Pál beszédeit és leveleit viszont már sajátos teológiai szempontok jellemzik, sőt egyes kérdések kifejtésénél bizonyos rendszert is alkalmaz. — A teológia ebben az időben az *ősegyházban mindenki ügye volt*: mindenki beszélt, kérdezett és tanított Istenről és Krisztusról. A felnőtt-keresztelés és az ehhez tartozó hosszas előkészítés lehetővé tette, hogy az így „kész keresztény” ismerje hitét, élje szentségi életét és képes legyen a keresztény tanítást röviden összefoglalni, esetleg megvédelmezni a támadásokkal és bizonyos korabeli rágalmakkal szemben.

Bár az egyes egyházaknak mindig voltak kiemelkedő tagjai, vezető egyéniségei, mégis az egész közösséggel együtt oldották meg a problémákat, határozták meg a feladatokat, amikor az újabb és nehezebb helyzeteknek jézusi megoldását keresték. Ez az idő a *közösségi teológiának* volt a korszaka és a fennmaradt szent iratok ezt a tanítási és életformát tükrözik. Ezért írja H. D. Bastian, hogy az újszövetségi szerzők kis csoportja mögött ott állt a nagyszámú hívősereg, melynek feltett konkrét kérdéseit és ellenvetéseit közvetlenül nem ismerjük, de kikövetkeztethetjük a fennmaradt írásokból (idézi H. W. Augustin: *Diskussion zu Bischof Robinson's „Gott ist anders”*, München, 1964. 213.). Ezt úgy is mondhatjuk, hogy az ősegyházban közösen írták az *Újszövetség dialogikus teológiáját*.

Az *egyházatyák korában* a teológiai képzés és elmélyülés a rendszeres lelkipásztorkodás szolgálatában állt. Egy-egy összetartozó hívőcsoportnak a püspök volt a feje és a lelkipásztora. Ez az időszak a *püspöki teológia* korszaka. A püspökök nagy műveltségű emberek voltak, mint például Atanáz, Vazul vagy Ágoston, és koruk szellemi áramlatában éltek. Tanításaikban, még az elvontnak tűnő fejtegetésekben is felismerhető a személyes jelleg,

az igaz hitet kutató és bemutató lelkipásztori lelkület. Teológiájuk nemcsak tanítás, hanem felöleli az egész egyházi életet. Különösképpen a misszionálást, Krisztus hirdetését célozta. Mivel a püspök egyúttal a reá bízott „nyájának” hivatott és illetékes pásztora is volt, azért ez a püspöki teológia tekintélyt jelentett a szervezettség felé fejlődő egyház életében.

Az intézményesedés során egyre jobban felhalmozódott kormányzási és adminisztratív feladatok végül is egészen háttérbe szorították ezt a típusú teológiát. Bár a nyugati egyháztanítók és hithirdetők egy ideig még rendszerint teológiaiilag is jól felkészült püspökök voltak.

A korai középkorban a teológia oktatását és az igehirdetést nagy részben szerzetesek végezték. A fejlődő teológiának a kolostorok váltak műhelyeivé, ahol az elmélkedés és a misztikus megismerés szolgálatába állították a hittudományt, amit a férfi és női kolostorokban egyaránt magas tudományos felkészültséggel és bölcs lelki tapasztalatokkal tanítottak. A *kolostori teológia* korában egy-egy tudós és szentéletű apát és apátnő számos világi pap és hívő tanítója, tanácsadója és lelki mestere volt.

Bár a szerzetesek később is feladatuknak tekintették, hogy a fizikai munka mellett, a civilizáció és kultúra terjesztésével egyidejűleg elmélyedjenek a teológiában, a teológia mégis az egyetemek oktatási anyagává vált. Az *egyetemi teológia* célja elsősorban az egyéni képzés, az értelmi csiszolódás és a magasabb fokú képesítés elnyerése volt, és csak másodlagosan, közvetve szolgált a lelkipásztorkodást. A teológusok szembe találták magukat koruk szellemi áramlataival és problémáival és lassan fő feladatuknak érezték a felmerülő téves vélemények cáfolását, ami egyben a hit védelméül is szolgált. Ebben az időszakban a képzett teológusok elkülönültek a lelkipásztorkodó papoktól és az egész hívő néptől; rendszerint

egyetemi tanárok és előadók voltak. Nyelvezetükben és írásaikban elsősorban koruk művelt, vezető rétegét tartották szem előtt, a széles rétegek számára alig érthető, zárt tudományt műveltek. Ezen az úton járva a XVI. században a teológia véglegesen beszűkült. Csak a „kevesek” tudománya lett, illetve a klerikusok képzésére szolgált. A papok viszont, amikor a pasztorációba kerültek, népszerűsített prédikációkba foglalták hitük tanítását vagy leegyszerűsítve — és ez volt a jobb — katekizmus formában tanították. Ez a típusú teológia uralkodott napjainkig az egyházmegyei és szerzetesi főiskolákon és többnyire az egyetemek teológiai karán is.

A *századforduló után* a teológia egyre inkább érdeklődést keltett a világiak között is. Módszerében azonban sajnálatosan megmaradt az ún. akadémiai szinten, és egyesek törekvései ellenére is alig lett belőle több, mint hogy a papságra készülők „szakmai” kiképzési anyagát leadták az érdeklődő világi hívek számára is.

Bár a szemináriumi és egyetemi fokú teológiai képzés továbbra is fontos a papjelöltek számára, ugyanakkor tudomásul kell vennünk, hogy az elmúlt három évszázad során teljesen háttérbe szorult a teológia egykori széles körű dialógikus és pasztorális jellege. Ez a „kiképző” teológia már kevésbé törődött azzal, hogy a kinyilatkoztatásból kiindulva és oda visszamutatva korunk égető egyéni és közösségi kérdéseire is választ adjon. Főleg csak azt ismertette a hallgatókkal és az olvasókkal, amit a régiek gondoltak, vitattak és védelmeztek. A leendő papok általában az „előre kész” válaszok gyűjteményét vitték magukkal. Ha pedig a lelkek mélyéről feltörő új kérdéssel kerültek szembe, idegenül és értetlenül fogadták, vagy mint zavart keltő kételyt, visszautasították. Kivételesnek számítottak azok a tudós és bölcs teológus-lelkivezetők, akiktől „mindent” lehetett kérdezni, akik előtt mindent fel lehetett tárni, és akik több irányból is

meg tudták mutatni a megoldás útját. Az egyház nyilvános közvéleménye az új-iskolás teológiában már nemigen hallatta hangját, mivel az főleg az előre meghatározott fogalmak rögzítésére és továbbítására szolgált.

Ilyen közeli és távolabbi előzmények után érthető, ha ma rendkívülinek tűnik, hogy a *fejlődés eredményeképpen visszatérünk az ősi, közösségi teológia magasabb formájához*. Ma az önkéntesen és tudatosan érdeklődő hívek közössége kérdezni és tudni akarja mindazt, ami a hit körébe tartozik. Napjainkban szinte szemünk láttára bontakozik ki egy új dialogikus és laikus teológia. Itt nem csak arról van szó, hogy világszerte több világi előadó, professzor és hallgató található az egyetemek teológiai karán, az egyházmegyei főiskolákon, hanem arról is, hogy jelenlétük, érdeklődésük és a világból hozott problémáik átformálják napjaink teológiájának karakterét. A világiak fokozottabb társadalmi érzékkel, munkamorállal, reálisabb szexuális érzékkel, természettudományos felkészültséggel, nagyobb élettapasztalattal közelítenek számos egyházi-teológiai kérdéshez. Egyre több világinál található meg a lelkipásztori és evangelizáló lelkület is. Ezekből a tényekből azonban helytelen lenne azt következtetni, hogy két, esetleg szemben álló, ún. klerikális és laikus teológiát állítanának egymás mellé. A világi és papi teológusoknak együttes funkciót kell teljesíteniük, közösen kell munkálkodniuk azért, hogy helyesen töltsék be hivatásukat Isten egész népének szolgálatában.

Hogy ez az új típusú teológia egészségesen fejlődjék, elő kell készítenünk annak jövőjét. Fel kell tárnunk őszintén a jelen hitbeli nehézségeket, a megoldási lehetőségek irányvonalait. Elő kell készítenünk az érdeklődő laikusok képzését, biztosítanunk kell a teológusok és a már képzett hívők számára is a rendszeres teológiai továbbképzést. Meg kell tanítani olvasni, helyesen megvitatni és végig gondolni hitünk alapkérdéseit, El kell sajátítaniuk azt az

ítéletbeli világosságot, ami a lelki-szellemi nagykorúságnak a jele. Ez vetné gátját a szertelenségeknek és szabaddosságoknak, és előkészítené az önként vállalt tekintély és rend elfogadását, megélését.

Napjaink hitbeli nehézségeinek gyökerei

A hívő megismerés *két pilléren* nyugszik. Az egyik a *Szentírás*, a helyesen értelmezett és olvasott történeti ki nyilatkoztatás, — a másik a *változó ember*, a folyton változó világban. Mivel a második állandóan dinamikus mozgásban van, azért az ember már elfogadott hitbeli ismeretei, tételelesen fogalmazott teológiai igazságai sohasem lehetnek véglegesen lezártak és „stabilak”, hanem bizonyos szabad mozgási kilengésük van, azaz nyitottak. A hívő kérdésnek és megismerésnek ösztönzője az embernek önmagáról, környezetéről és a világról szerzett újabb ismerete és tapasztalása. A hitbeli eszmélődésnek mindezt számon kell tartani. Ilyen értelemben mondhatjuk, hogy teológiánk sosem véglegesen lezárt, hanem a változás eljegyzettje. A hitbeli kitágulás feladata és célja, hogy az isteni misztériumokban egyre jobban elmélyülve, az evangéliumi örömhírt mind helyesebben felismerje és közkinccsé tegye. A szüntelen úrafogalmazási és a helyes értelmezési folyamat az evangéliumból kiindulva, az emberi tapasztalás és tudás-gyapapítás útján jöhet létre, ahol a múltat a jelennel összevetve megújítjuk. Ezt az aktív szembesítést az ó- és újszövetségi Szentírás, mint a ki nyilatkoztatás ősi írott tanúja, és a hívők idők során feladott kérdései és válaszai között kell megvalósítanunk. Nem elegendő a Szentírást idéznünk, hanem úgy kell előadnunk, hogy amint az a feljegyzés korában az adott körülmények között aktuális volt, éppen olyan módon a mai ember számára is jelentős és kifejező

legyen. Ezért a Szentírás magyarázata, teológiai kifejtése a kinyilatkoztatás mindenkori értelmezését vonja maga után. Ez az aktualizáló tartalmi kibontás az egyéni és közösségi élet hosszsmetszetében mindig csak úton van a teljesség felé. Nincs és nem is lehet ennek a teológiai feladatnak olyan lezárt szakasza, amelynek végére pontot tehetnénk.

*A kinyilatkoztatás mintegy beágyazódott az emberiség történetébe, azaz hagyományképző jellege és ereje van. A hagyomány mint folyamat ugyanis a hívő közösségnek azt a magatartásmódját jelenti, ahogy a kinyilatkoztatást hallgatja, értelmezi és továbbadja. A hagyomány már átszötte az apostoli tanítást, annak írásos formáját, a Szentírást, — de áthatja a történelmi egyház minden élő fázisát is. A Szentlélekkel megerősített egyház élő tudata megőrzi az elmúlt korok értelmezését és ugyanakkor újraértelmezi az Írást, amikor a kinyilatkoztatást kora emberének új kérdéseire is alkalmazza. Mindebből természetesen az következik, hogy a teológiai kutatás és a keresztény felnőttképzés során szüntelenül szem előtt kell tartani a tradíciót. Ugyanakkor pedig a hagyomány ún. őrzésének megtévesztő ürügyével nem állítható meg az egészséges fejlődés. A *sententia communis* — a közös, meggyező vélemény — sohasem „volt” eleve megadott szkéma, eleve „kész” tanítás, hanem mindig „lett”, azaz a tevékeny alakítás gyümölcseként született meg.*

Kétségtelen, hogy bizonyos *egyedek és típusok* korok szerint változó módon hajlamosak arra, hogy *szélsőséges helyzetet* teremtsenek a hagyomány elfogadásával és alakításával kapcsolatban. Az *egyik alaptípus* könnyedén, meggondolatlanul, egyszerre felszámolná a múlt hagyományait azért, hogy *szinte minden pillanatban valami újjal kísérletezzék*. Az ilyen úgy vélekedik, hogy a történelemnek és a történeti kinyilatkoztatásnak napjainkig vezető hídját káros következmények nélkül fel lehet égetni. Nem

veszi észre, hogy az új kiformalásában is a ráhagyományozott tapasztalás reflexeivel dolgozik még akkor is, ha közben elpusztítja a múlt tárgyi értékeit. Ma már közzismert, hogy az egyház folyamatos élő valósága, „tradíciója” nélkül a Szentírás lapjait sem jegyezték volna fel és nem érdemesítették volna arra, hogy az utódok számára továbbítsák. A Szentírás és a mindig megújuló hagyomány eleven kölcsönhatásban van az egyház életének minden szakaszával.

A hagyomány értékeléséből *fontos következtetéseket* vonhatunk le. A mindenkori teológiai képzést, továbbképzést csak hitünk életének és hitbeli ismereteinknek kölcsönhatásában tudjuk fejleszteni és hitelesen továbbadni. Így a hagyományos hitigazságok mindig egy-egy új nézőponttal, áttett hangsúllyal gazdagodhatnak. Mintaként szolgálhat az az eljárás mód, ahogy a II. Vatikáni zsinat a liturgia értelmezéséről, az egyházról, a püspöki hivatalról, a nem katolikus egyházakról szóló tanítását előadta a mai élet számára. Arra kell tehát törekednünk, hogy a keresztyének az egyházi tanításnak ne csak a múltját ismerjék, hanem napjaink egyházának felfogását, a teológusok nézőpontjait, a közösség életének irányvételét is tudomásul vegyék. A múltból kiragadott idézetek, az egyházatyáktól kölcsönzött kifejezések csak akkor válhatnak hitelessé, ha megfelelő dogmatikai háttérrel elevenítjük fel őket. A történeti fejlődés folyamatossága a nagy egyháztanítók, a jeles teológusok napjainkig vezető folyamatában értékelhetők reálisan. Az ilyen teológiai munka és képzés meggátolja a szertelen újjítási vágyban való tetszelgést, és szilárd alapot biztosít a hitbeli kibontakozás számára. Ezen a módon kiküszöbölhető az a téves felfogás is, hogy az a „haladó” teológus, aki már csak „elvből” is szembehelyezkedik a múlttal, sőt a jelenel is, aki mindent fel akar számolni, csak azért, hogy a holnap egyházát alakítsa.

A teológiai képzéshez és továbbképzéshez hozzá kell kapcsolni a réginek és a jelenleginek „felülvizsgálatát”, ki kell alakítani a meglevő értékeink kritikai szemléletét, hogy azokat helyesen őrizzük és gyarapíthassuk. Az életszerű fejlődés természete az, hogy sok minden régit és használhatatlant kivet magából, és ezzel helyet ad az új, az életképesebb hajtásnak. Ez az életszerű fejlődés az egész Credónk korszerű újrafogalmazását sürgeti. Napjaink szekularizálódó világa például az istentannak olyan újrafogalmazását kívánja, amelyben Jézusnak istenemberi alakja, feltámadása, az egyház, az eszkatológia kérdései is áttekinthető választ nyernek.

Amilyen nehézséget jelent a hagyományok elvetésének vagy meg nem értésének kérdése, éppen olyan komoly akadályokat támaszt az egyháznak és teológiájának életében *a másik alaptípus, a csak múltba néző konzervativizmus*. E szemléletmód számára csak annak lehet érvénye a jelenben és a jövőben, ami történetileg egyszer már megvalósult, és változatlanul megőrzött érték. Az ilyen felfogás azt fogadja el igaznak, ami már megszokott, ami történetivé vált, s ily módon „szent és sérthetetlen”. A hagyománynak ez a múltban megmerevedett fogalma nem veszi tudomásul, hogy a múltból kapott tanításnak a mai életet és a további fejlődést kell táplálnia. A hagyomány élő jellegének fel nem ismerése az eddigi értékeket is megbénítja, múzeális tárgyakká formálja, azaz kivonja a mindennapi gyakorlatból.

A napjainkban kiélesedett két szélsőség között, a tradíció felszámolása, valamint betokosodása között meg kell találni azt a kiegyensúlyozott kritikai szemléletmódot, amely szembenéz a már meglevővel és párbeszédet kezd a hit jelen valóságairól. Úgy kelti életre az egyesektől változtathatatatlannak gondolt, múltbeli formákat, hogy azok belső értékeit a mában is kibontakoztassa. *Az idők jeleit a jelen horizontjában figyelve* eljut a kinyilatkoztatott

tanítás, az egyházi hagyomány mélyebb értésére és korszerű, hívő értelmezésére. Ez a felülvizsgálás, a megélt jelen józan kritikája nemcsak az egyes hívők számára nélkülözhetetlen, de maga az egyházi tanítóhivatal sem vonhatja ki magát belőle. Mindig és mindenütt, ahol az egyház pápai körlevelek, nyilatkozatok vagy püspöki pásztorlevelek útján a rendes tanítóhivatali működését végzi, — még az ilyen megnyilatkozásokhoz is joga van az egyházi közösségnek, vagy akár az egyes hívőknek is kritikus módon hozzászólni. Az egyház valóban „felnőtt”, azaz keresztény jellegében nagykorú tagjait ezen a téren is szólásszabadság illeti meg, éppen úgy, mint a közösségi élet egyéb területein. Természetesen csak kellő hozzáértéssel, mérlegelt, lelkiismeretes és felelősségteljes felülvizsgálat után ajánlatos bárkinek is véleményt nyilvánítani az egyházi megnyilatkozások kérdéseiben. E megnyilatkozások súlyát és értékét azonban éppen e hívők nagy többsége által történt elfogadása teheti hangsúlyossá.

Az egyházi tanítás kritikai felülvizsgálatának lehetősége feltételezi és igényli, hogy *a teológiai képzés és továbbképzés a lelkiismereti szabadság légkörében* az élő hívő közösség előtt történjék. Így nem csupán az elvontan értelmezett teológiai kutatás, hanem a konkrét teológus is jogos igényt tart a lelkiismereti szabadságra. Ha *az egyház holnapját* felelősen kívánjuk előkészíteni, ha azt szeretnénk, hogy még holnap is legyen, aki hallja és meghallgatja az egyház tanító szavát, akkor ezt a holnapot hiteles módon és minél szélesebb lehetőségek biztosításával kell előkészítenünk. Az ily módon jól felkészített, lelkiismeretben szabad és felelős keresztény reménykedve tekint az eljövendő Krisztus felé, és nem fél a holnaptól, nem válik aggályossá, ha a szabadságot kínálják fel neki. Az ilyen hívőnek nem jut eszébe, hogy „konzerváló” önkéntes szellemi-lelki gettóba vonuljon, mivel a reményből élő, reális optimizmus vezérli. Számára egyetlen

végso bizonyság létezik: a holnap az Isten kezében van. A keresztény azt is tudja, hogy ez a jövő megkívánja szellemi munkáját, erőfeszítését, mert az Isten ezt várja el tőle, ezt kínálja feladatnak.

A teológiai képzés, továbbképzés keresztény szabadsága azonban *nem jelent irányítás és felügyelet nélküli szabadságot*. Az óhajtott lelkiismereti szabadság nem vonhatja ki magát a tanítóhivatal vezetése alól. Azonban maguknak az egyházi szervezeteknek, a tanítóhivatalnak is objektív szempontokhoz kell igazodniuk. Ezek között feltétlenül első helyen áll Isten írott üzenete, mindenekelőtt az evangélium. Ugyancsak objektív tényezők az egyház földi vándorútját, jövőjét biztosító társadalmi feltételek, mert a tanítóhivatalnak, a múlt felől érkezve, a tradíció talajából kinöve a jelenben kell biztosítani az egyház holnapját.

Csak az ilyen, a lelkiismeretileg és társadalmilag megvalósított szabadság teheti a ma egyházát és keresztényét alkalmassá arra, hogy képes legyen belső és külső dialógust folytatni, és hogy így a keresztény gondolkodás távlatait a szellemileg felnőtt ember szintjén tárhassa fel. Csakis ebben a légkörben válhat a teológiai képzés, továbbképzés és felnőttképzés a holnap felé nyitottá, az öntudatos hívők és a szorgalmas keresztények, az ifjak és öregek, a műveltek és kevésbé tanultak számára értékes és fontos.

A változások értelmezése

Az elmúlt negyedszázadban a keresztény teológia — nyugodtan mondhatjuk — forradalmi változásokat élt át. Manapság egészen másképp szólunk a teremtéstörténetről, a bűnbeesésről, az áteredő bűnről, a csodáról, Jézus feltámadásáról, vagy éppen az eszkatológia nagy igazságairól, mivel azokat tartalmukban és stílusukban több új oldalról is megközelítjük. Amikor újról, újítás-

ról beszélünk, *nem* a hittételek „felszámolásáról”, hanem inkább azok gazdagításáról, kibontakoztatásáról, az újabb szempontokból fakadó pontosabb megfogalmazásáról van szó. És bármennyire hallatják is szavukat a minden új miatt aggodalmaskodók: ha összehasonlítjuk napjaink számottevő kézikönyveit (pl. Handbuch theologischer Grundbegriffe, Sacramentum Mundi, Mysterium Salutis), mégis láthatjuk, hogy az alapvető kérdésekben máris *sensus communis*ről beszélhetünk. Tudomásul kell vennünk azt is, hogy az új irányú szemlélet nem annyira a teológia kutatóinak jelent nehézséget, hanem inkább ott jelentkezik a probléma, ahol az új ismereteket kell közvetíteni a hívek számára. Sokan csodálkoznak, ha a „megszokott”, az évtizedek óta hallott és ismételt helyett valami „újat” kell hallaniuk, tudomásul venniük. Számos pap és világi mereven ragaszkodik a régi, ismert gondolatokhoz, mert azok „nem keltenek zavart a lelkekben”. — És ezen a jelenségen nem is lehet csodálkoznunk. Az új tudományos eredmények a maguk szakterületén is csak lassan hódítanak tért, az idők során válnak megszokottá, majd természetessé. Amikor az új eredmények meglátásait szóban és írásban publikálni kezdik, amikor azok a hírközlő eszközök vonalára kerülnek, ott először mint meghökkentő újat népszerűsítik őket, sokszor tartalmukat is elferdítik, hogy a széles körű publikum számára érdekessé és izgatóvá legyenek. De ebből a folyamatból nem maradnak ki a több-kevesebb szakismerettel rendelkezők sem.

A gyermek-katekézis területén alapvetően nincs komolyabb nehézség, mert az újszülöttek még minden új. A fiatalok egyszerűen nem veszik észre — ha külön nem figyelmeztetik őket — hogy mást vagy másképpen tanulnak, mint néhány évtizede szüleik vagy nagyszüleik. Sokkal nehezebb, igényesebb, nagyobb beleélést és szak tudást igényel az a munka, amivel a *hitoktatókat*, a *szü-*

lőket, papokat és felnőtt világiakat kívánják továbbképezni. Annál is inkább így van ez, mert az érdekeltek sokszor két-három generációhoz tartoznak, és így több évtizeddel ezelőtt szerezték meg hitbeli ismereteiket. Érthető tehát, ha ezek a felnőttek nehezen tudják bevenni az újat és belső meggyőződéssel elsajátítani az új módszerű ismeretanyagot. Nehézségeiket csak fokozza, hogy az „új” képviselői, hirdetői között akadnak önkényes egyénieskedők is, akik olykor felületes és elnagyolt kijelentésekkel visszatetszést és zavart keltenek.

Mint látjuk, *a tulajdonképpeni probléma a felnőttek hitbeli ismereteinek elmélyítésekor jelentkezik.* Sajnos, sokan társadalmi szakmai műveltségük ellenére, gyermek módján gondolkodnak a hit kérdéseiben. Olykor egyenesen meg kell döbbernünk, hogy bár mindenki igyekszik szakmai területén rég szerzett ismereteit továbbfejleszteni, a hit ismeretanyagában szívesen megmaradnak a gyermeki szintű, naív elképzeléseknél.

Papok és világiak — ha más-más mértékben is — egyaránt továbbképzésre szorulnak a hit ismereteiben. Sokan ugyanis az ún. „hivatalosnak” tartott vagy vélt egyházi tanítást apologetikus beállítottsággal védelmézik még akkor is, ha már belsőleg bizonytalanná váltak benne. Mások azért panaszkodnak, hogy „semmi sem igaz már abból, amit régen tanultam”; és hogy „megmentsék hitüket” inkább nem hallgatnak meg, nem olvasnak el semmi újat, nehogy hitükben zavar keletkezzék. Egyre többen vannak azonban olyanok, akik a bölcs bibliai tanításhoz igazodnak: „Vizsgáljatok meg mindent, a jót tartsátok meg!” (1Tesz 5, 21) — és az igazságot éhezve és szomjazva, nyitott szívvel figyelnek arra, hogy az igazság megvilágosodjék előttük, és így őszinte felszabadultság érzése töltse be lelküket. Ezek a *tudatos kérdezők-keresők* lesznek képesek rá, hogy a szélsőséges túlzásokat kiküszöböljék, teret biztosítva az élő igazság

fejlődésének. Ezért van az, hogy végül sem a radikálisok, sem a hívők nyugtalanítása miatt aggódók nem tudják késleltetni azt a forrási folyamatot, amelynek kristálytiszta bora megvidámitja az ember szívét (vö. Zsolt 104, 15).

Közel negyedszázad hazai és külföldi tapasztalatai alapján állíthatom, hogy *a mai teológia alapproblémái egyre szélesebb rétegekben keltenek érdeklődést*. Vannak, akik „negatív hittel” azaz ateista szemlélettel közelítenek és szellemileg-lelkileg nyitottak, tehát a kor problémáinak megfelelően új, hiteles válaszokat várnak. Ezek az elvárások a teológusok számára nehéz és kényes feladatot jelentenek. A felmerült problémák agyonhallgatása éppúgy ellenkezik az intellektuális becsületességgel, mint az elméleti radikalizmus. De ma az is *értelmetlen lenne*, ha a szakteológusok csak „zárt tárgyalásokon”, a nyilvánosság kizárásával, csakis egymás közt beszélnek meg problémáikat, — és mást mondanának a szószéken vagy a sajtóban. Ezzel elzárnák maguktól a számukra is kontrollt jelentő hívő közösség megnyilvánulásait. Ugyanis Isten egész hívő népének joga van hallani még a feltételes, de talán holnap hitelessé váló megnyilatkozásokat is. Természetesen az ilyen kérdéseket az előadók nem nyújthatják „az egyház hivatalos tanításaként”, hanem csak úgy, mint az új, közös kutatások eredményét. Az igazi igehirdető, előadó és egyházi író azonban — miként a bölcs családátya — megpróbálja az „újat és régít” (Mt 13, 52) megbízható érveléssel egybefogni, előterjeszteni és benne a helyes irányt előre megjelölni.

Gyakorlati feladatok

Az általános elvek után felvázoljuk a *felnőtt keresztény továbbképzésének néhány fontos kérdését* a válaszadási kísérletekkel együtt.

— *A témaválasztás* legyen érdeklődést keltő, vonzó, de mindig szorosan illeszkedjék a hitigazságok történeti folyamatosságához, része legyen *a hit szilárd alapvetésének*. Tárgyalásmódja legyen megbízható, szakszerű, könnyen érthető, és ne csupán szélsőségesen népszerűsítő.

— Az igehirdető ne csupán az ismeretanyag közlésére vállalkozzék, hanem *a keresztény híveknek* a történelmi „hic et nunc”-ban, a mában kialakítandó *önértelmezését* is törekedjék formálni. A keresztényeknek megalapozott hitüket a környező világ adott problémáival, és saját élet-tapasztalataikkal kell összhangba hozniuk. Ezt a feladatot nem egyedül, hanem Isten népének együttesében tudják hatásosan megvalósítani.

— A teológusoknak, papoknak hivatásukból fakadó feladatuk, hogy alapos és *hiteles tájékoztatást* adjanak. Csak bensőleg átgondolt és átélt, őszinte, nyílt, megfontolt beszédük nyomán erősödhet a hívők meggyőződése, úgy, hogy a bizonytalankodók is talajt érezzenek a lábuk alatt. A továbbképzés felelős munkáját magára vállalónak akkor sikerül meggyőzően feltárnia az új ismereteket, ha kellő mértékben kitágította a hívek látókörét és az aggályoktól felszabadult lelki nyugalmat biztosította. Az előadónak, igehirdetőnek feladata tehát, hogy az újként ható ismeretek közlésével egyidejűleg *konkrét irányelveket* is adjon, és megmutassa az utat az eredmények és megfigyelések lelki-szellemi feldolgozásához, az alapvető ismeretek beépítéséhez.

— Az az előadó, aki előzőleg még nem tehetett szellemileg-lelkileg magáévá az újat, felelőssége tudatában ne is vállalkozzék arra, hogy új „híryanagyok” tömegével árassza el hallgatóságát. Csakis *kellő felkészülés, elmélyülés* után lesz képes elgondolkoztató válaszokat adni a töprengésre hajlamos, gondolkodni vágyó emberek számára. Természetesen így se tud „megspórolni” senkinek sem bizonyos *gondolkodási és életkrízist*, ami egy-egy új,

érettebb életszakasz szülőanyja lehet. Aki viszont megfontolás és szótértés nélkül, saját egyoldalú szemszögén kívül, eleve minden „mást” elutasít, — olykor azzal a képmutató és szellemi tunyaságból fakadó érveléssel, hogy a híveket az új csak „megzavarná”, — az ilyennek gondolkodása és magatartása nem lehet irányadó az új kérdések megválaszolásában. Jó volna, ha az ilyen ember megszívlelné az ószövetségi bölcs figyelmeztetését: „Bölcsőbb a tohonya a saját szemében, mint hét más, aki bölcsen meg tudna felelni” (Péld 26, 16). Egyébként is igen nagy különbség van a káros „lelki zavarkeltés” és az üdvös „nyugtalanság-teremtés” között. Ez utóbbi Clairvaux-i Szent Bernát szerint azok sajátja, akik valóban bevetik magukat Isten országának építésébe és lelkük nyitottságának kialakításába. Amint Szent Ágoston maga is megtapasztalta: „Nyugtalan a mi szívünk, amíg meg nem nyugszik tebenned, Isten!”

— Szükségtelennek tartjuk hangsúlyozni, hogy a napjainkban ható és tapasztalható *teológiai megújulás a hívő embert személyében érinti*. A fő kérdések az emberi élet értelme alapján fogalmazódnak meg. Isten igazságai életünket sorsdöntően meghatározzák. Ezekre a kérdésekre a hívők számára egyéni és személyes feleletet kell adnunk. A hit személyes jellegének kidomborítása szinte a legjellemzőbb korunk vallásosságára, melyre azonban másrésről a *természettudományos gondolkodás* is rányomja bélyegét.

A természettudományok azonban a jelenségek felé fordulnak, afelé, ami mérhető, számokkal kifejezhető. Akik kizárólag ebben a gondolkodási modellben nevelődnek, azok számára a hívő emberek egyfajta „szubjektivizmus” áldozatai. Az igazság iránti kérdést viszont csak ott lehet érvényesen feltenni, ahol már eleve rádöbrentünk arra, hogy a valóságnak, amit meg akarunk ismerni, magunk is részei és alakító tényezői vagyunk. Az Isten nem kísér-

leti módszerekkel észlelhető jelenség. Őt teljes létünkkel, minden képességünkkel együtt foghatjuk fel, mivel „benne élünk, mozgunk és vagyunk” (ApCsel 17, 28).

A teológiai továbbképzésnek, a tanultabb hívek számára nyújtott katekézisnek, előadásoknak és írásoknak napjainkban jelentős célkitűzése az, hogy az egysíkú látás helyett rámutassanak az *igazság átfogó keresésmódjára*, az igazságban való elmélyülés számos lehetséges útjára. Ahogy egy művészi alkotást sem lehet bemutatni, feltárni, „megérteni” pusztán színekpelemzés stb. segítségével, az emberi személy intim világát érintő valóságot is csak az „egészet átfogó” beállítottsággal lehet megközelíteni. A bizalomról, a szeretetről sem tudományos kísérletekkel szerzünk tapasztalást, hanem csak személyes élmények útján tudnak meggyőzni. A „másikat”, az Istent mindig személyes kereséssel kell újra és újra „felfedezni”, valóságában elmélyülni, szívünkbe-elménkbe befogadni. „Én vagyok a Kezdet és a Vég, az Alfa és az Ómega” — mondja az Úr. Ő az „igazi világosság, és mindannak, aki befogadta, hatalmat adott, hogy Isten fiává legyen”. Az ilyeneknek ígéretet tett, hogy „a hit által életük lesz” (vö. Jel 1, 8; Jn 1, 9. 12; 20, 31).

Hogy mi a *jövő útja*? Mit ígér a jövő? — Úgy tűnik, hogy a papok és felnőttek teológiai továbbképzése során, a papok és világiak által közösen végzett munka nyomán a *teológiának új típusa* van kialakulóban. A szószékről csak oktató, olykor „kioktató” pap szerepe csak „hallgató” keresztyényeket, hallgatóságot követelt. Ugyanez állt az egyetemi, főiskolai katedrán kizárólag csak „előadó” tanárra is. A papi továbbképzés és a felnőttek teológiai képzése, a hitbeli ismereteknek egyre szélesebb körű és elmélyültebb továbbadása szükségképpen magával vonja *Isten egész népének aktív bekapcsolását a teológia művelésébe*. Ma már nem is szabad egyházunkban a teológiáról mint „papos” tudományról beszélni. *A teológia az egész*

egyház ügye. Ha nem így lenne, ha a hívők közösségével nem lenne eleven, dialogikus kapcsolata, ha továbbra is oly „rutinfeladat” maradna, amelyben az egyház csakis mint „téma”, mint oktatási anyag szerepel, — akkor a teológia végleges denaturálásához érkeznénk el.

A teológiai továbbképzés *jelentősége* — papok és világiak számára egyaránt — igen nagy. Nem csupán arról van szó, hogy sokan mélyebb, gazdagabb ismeretek birtokába kerülnek, és ilyennel gazdagítanak másokat is. De még csak az sem lenne elegendő célkitűzés, hogy a természettudományokban, történettudományban, társadalomtudományban jártas emberek épp hitük vonatkozásában ne maradjanak meg infantilis, gyermeki fokon. Mindez kétségtelenül fontos feladata lehet a továbbképző munkának. A legfontosabb azonban az, hogy ez a továbbképzés papokat és világiakat egyaránt arra vezessen rá, hogy valóban *aktív, gondolkodó, „felnőtt”, nagykorú, tagjaivá legyenek az egyházi közösségnek.* Nagykorú emberhez illő módon vegyenek részt ne csak az egyház liturgiájában, karitatív munkájában, a társadalmi-emberi kötelességeknek hitből is motivált vállalásában, hanem hitük elmélyítésében, kibontakoztatásában is. Mert csakis ez utóbbi garantálhatja, hogy az előbb felsorolt területeken a keresztény ember életében ne rutinból, ne megszokásból vagy bizonyos emberi tekintet miatt, hanem hívő meggyőződésből fakadjon minden.

A teológiai továbbképzésnek épp az a feladata, hogy olyan embereket formáljon, tanítson meg hívő gondolkodásra, akik a holnap új, szokatlan, előre nem látható, előre be nem iskolázott helyzeteiben is képesek lesznek változatlanul krisztusi, hívő emberek maradni. S hogy azok maradhassanak, van bátorságuk ellene mondani a megmerevedésnek, az amorffá válásnak, van bátorságuk élni és előre lépni.

1977.

A TEOLÓGIA TÁRSADALMI FUNKCIÓJA

Hogy azok a vallási alapelvek, melyekre a teológia épít s melyeket elméleti és gyakorlati vonatkozásban kifejt, ma is szociális jelentőségűek, — erről aligha kell meggyőző érveket felsorakoztatni. A teológiának számos mai, „modern” problémája egyszersmind fontos elvként, tényezőként van jelen napjaink politikai és társadalmi életében. Csak egy-két példát: a spanyol kormányzat komoly nehézségek előtt állott, amikor a II. Vatikáni zsinaton egyértelműen megfogalmazott vallásszabadság kérdésével kellett szembenéznie; számos arab ország, melynek léte évszázadok óta az Iszlámmal forrott össze, ma is szükségesnek látja, hogy hitvallást tegyen az összefogó erőt jelentő Iszlámmal mellett; Belgiumban egy-egy új egyházmegye felállítása komoly belső politikai-társadalmi nehézségeket támaszt; Latin-Amerikában keresztény alapelvekre hivatkoznak a régi feudális rend hívei csakúgy, mint a jogaikért küzdő elnyomottak; XXIII. János és VI. Pál pápák fáradhatatlanul a világ jóakarató népeihez fordulnak, hogy azok társadalmi berendezkedésükben, családi életükben, a nemzetközi politikában, a béke megőrzésénél minél tisztultabb — a keresztény elvekkel egybehangzó — erkölcsi magatartást tanúsítsanak. A pápai megnyilatkozásokat egymásnak ellenmondó politikai-társadalmi berendezkedésű országok is komolyan értékelik. A II. Vatikáni zsinat pasztorális

dokumentuma kifejezetten foglalkozik az emberiség szociális-kulturális átalakulásával, fejlődésével. — Mindezeket előrebocsátva teszi fel François Houtard azt a tán különösen ható kérdést: megsértjük-e a teológiát, lefokozzuk-e értékét, ha állítjuk, hogy nem csupán a teória, de még csak nem is kizárólag a vallás „elvont igazságai-val” foglalkozik? Nemde épp az ellenkezője igaz?! Épp az ellenkező állítás lenne sértés — az emberi, a közösségi, a társadalmi funkciójának félreismerése.¹

Nem ok nélkül hangzottatta az 1967-es torontói teológuskongresszuson Bernard Lonergan, hogy a teológiát egyre inkább *empirikus tudománynak* lehet, sőt kell tartanunk. Mert vajon már a kinyilatkoztatás is nem Isten által időhöz-térhez kötött tény volt-e, minden szociális-kulturális adottságával, sőt kötöttségével? Fejtegetése végén pedig leszűrte, hogy a kinyilatkoztatott vallás alapelveire építő teológia ma épp úgy, mint régen, szociális funkciót tölt be az emberiség életében.

Mégis — úgy tűnik — állapítja meg Franz X. Kaufmann², hogy századunkban, különösen a második világháború óta, a rohamosan fejlődő társadalmi változások korában a teológiai gondolkodás nem egyértelműen fejlődőképes, sőt *ellenmondásos szerepet* tölt be. Mert elvben, sőt régmúlt és jelenkori példákkal igazolható ugyan Lonergan fenti állítása, mégis, a teológia szerepe, hatása — művelőinek különféle szemléletmódja miatt — napjainkban ambivalenciát tükröz. Ezért lehet, sőt kell az önkritika által ösztökélve megállapítani: *a teológiának és a vele foglalkozóknak fokozódó mértékben kell ma a társadalom, a tudományok fejlődése által előállt tényhelyzetben tájékozódniuk, illetőleg helyes tájékoztatásra törekedniük.* Különösen áll ez — a teológia szerves egészétől nem elvonatkoztatva — a szociáletikára és pasztorálteológiára.

Visszapillantás a múltba

A múlt felé tekintve Peter *Lengsfeld* nyomán megállapíthatjuk, hogy az utóbbi évszázadok folyamán a teológia olykor feltűnően elhanyagolta a reális társadalmi helyzetet felmérő, a keresztény Isten- és emberszolgálatból kötelességszerűen fakadó funkcióját.³ Az elmúlt századok teológiatörténete azt tárja elénk, hogy az emberi együttélésnek, a társadalmi-gazdasági élettel összefüggő problémáknak kérdéseit a sokszor túlzóan individuális szemléletet tükröző morálteológia vagy épp az absztrakt természetjogi gondolkodásra építő ún. keresztény szociológia keretében tárgyalták csupán. Hogy a megtérésnek, bánatnak, szeretetszolgálatnak, reménynek s magának az inkarnációnak milyen fontos szociális dimenziói vannak, arról egyáltalán nem vagy csak elvétve esett szó. Arról pedig, hogy a társadalmi élet bizonyos körülmények között forradalmi változtatásokat követelhet, sehogyan vagy csak egyértelműen negatíve lehetett szólni. Azt sem tudatosították kellőképp, hogy a mindenkori társadalmi viszonyok a hit problémáinak kiemelésénél, az egyes kérdések központba helyezésénél fontos szerepet játszhatnak. Magából a Bibliából — egy régebbi kor tudományos szintjén — csakis a „tisztá” isteni szót vélték kiolvasni, nem gondolva arra, hogy a Biblia világa magán hordja kora kulturális, szociális stb. adottságainak bélyegét is. A hit igazságai, a vallási élet így szinte szükségképpen társadalmon- és történeten kívüli tényezővé váltak s az egyén és közösség közti vákuum egyre elidegenítőbben hatott.

Lengsfeld arra is kitér, mily súlyos tehertételként hordozta a teológia azt az *immobilizmusról* tanúskodó szemléletet, melyet főképp egy statikus ekléziológiai kép nyomott rá. A katolikus egyház — kisebb reformok mellett — mint „egész”, szinte mozdulatlan intézményként volt

jelen az emberiség életében. Ennek következtében már-már képtelenné vált arra, hogy a változó társadalmi, gazdasági élettel, államberendezkedésekkel reális kapcsolatot teremtsen. Az időközben megszülető konkordátumok merev, „jogvédelmét”, a szegények, elnyomottak forradalmi hangjának, segélykiáltásának agyonhallgatását nemcsak az egyházi „intézmény”, hanem annak „hivatalos” teológiája is tükrözte. Az csak természetes, hogy minél erősebb lett az ilyen „nyomás” felülről, annál élesebb hangok hallatszottak alulról. Így lassan érthetővé vált az is, hogy csökkent a teológiának — legalábbis pozitíve értelmezett — társadalmi funkciója. Ha élesszemű egyházi vezetők és teológusok nem léptek volna fel még kellő időben — olykor hibájukon kívül már későn — a hivatalos teológia csak évszázados ismétlésekkel kísérelte volna meg, hogy „óvjon” a forradalmi változástól, átalakulásoktól.

Természetesen — a múltat vizsgálva — nem feledkezhetünk el bizonyos *pozitív értékekről* sem. S itt — vallja számos kortársunkkal Lengsfeld — *elsősorban a hívőknek egyre jobban ébredő felelősségtudatára kell rámutatnunk*. Felelősség nem csupán a hitért, hanem a hitből fakadó, valóban keresztény életért. Ez az ébredő felelősségtudat — nem egy jeles teológus adott ennek hangot — lassan túllepett már egy-egy társadalmi osztály, nép vagy ország keretein, mivel egy kontinens, sőt az emberiség jövőjét kezdte szem előtt tartani. Itt persze már a közelmúltnál tartunk, melynek során keresztények millióinak felelősségtudata oly „alulról” érkező hangot és nyomást jelentett, melyet már a hivatalos egyház és annak teológiája sem vehetett hallatlanra-látatlanra. Így — kiáltások és segélykiáltás hangját hallva — születtek meg *pápai enciklikák* (pl. *Pacem in terris*, *Mater et magistra*, *Populorum progressio*), *püspökkari nyilatkozatok* csakúgy, mint

a ma még több vonatkozásban problematikus a „*politikai teológiának*” vagy a „*forradalom teológiájának*” szakirodalmá.⁴

A jelen kérdései

E rövid visszapillantás nyomán, *a jelenben* nem állhatunk meg bizonyos „fejlődési optimizmustól” elkábítva, a „most már minden jó úton halad” magabiztos megállapításnál. A mának, a ma emberének, családjának, társadalmának a teológia felé — közvetlenül vagy közvetve — érkező kérdéseire fokozottan kell felfigyelnünk. Akkor is, ha ezek a kérdések olykor kényesek, máskor egyenesen kényelmetlenek. Mert nem kerülhet-e zavarba a teológus, ha akár más tudományszak, akár az „utca embere” felteszi a kérdést: milyen munkát végez is voltaképp? Vagy: mi is a teológia és annak szerepe az emberek, a társadalom életében? Manfred Mezger is e kérdéssel igyekszik szembenézni.⁵ Természetesen egy bizonyos leegyszerűsített választ könnyen adhat például a politikus is, ha megkérdezik tőle: Mi a politika és annak funkciója? — így felelve: Igen egyszerű — kormányozni és ügyintézni. E válasz nem elégti ki, miként a teológus válasza sem, ha ezt mondaná: A teológia funkciója: teologizálni, azaz Istenről szólni. Nem kielégítő a válasz azért sem, mert rég elmúltak azok az idők, melyekben a teológus és annak képviselője *a* tekintélyt, *a* tudást, az igazi ismeretet képviselte az egyetemen vagy bárhol máshol, ahol felszólalt. A mai világban érvekkal kell a tekintélyt igazolni s hitelreméltóan kell Istenről és kinyilatkoztatásáról szólni az egyén s a társadalom számára.

Nem kétséges, hogy korok szerint másképp konkretizálták a teológia részletekbe menő feladatát, másképp választották meg a kérdést: mi a teológia funkciója az emberi

közösségben? *Időfeletti* azonban *nem volt és nem is lehet* soha egyetlen, emberek által művelt tudományszak, — így a teológia sem. A teológust is szükségképpen befolyásolják korának, kortársainak problémái, törekvései. „Társadalmi magatartása” lehet olykor passzívabb, más-kor aktívabb, de elszakadni korától nem lehet és nem is szabad. Nem lehet, mivel a teológia is emberi nyelven, emberi gondolatokkal egzisztenciális tapasztalásra építve fordul a kortársak felé, — akkor is, ha Isten kinyilatkoztatását közvetíti, értelmezi. Nem szabad, mivel nem vállalhatja a „pusztába kiáltó”, a meghallgatást nem találó, mert emberközelt, emberi igényeket fel nem ismerő, esetleg megtagadó magányos tudós szerepét.

„Mindaz, aki üdvözülni akar, mindenek előtt kell, hogy a katolikus hitet vallja” — mondja az ún. *Atanáz-féle* hitvallás. Tán sommásan azt mondhatnók, e gondolatban és hasonló kijelentések hangoztatásában látta a teológia mintegy másfélezer éven át saját társadalmi, azaz emberközelt biztosító jelentőségét. Univerzális, létfontosságú tudomány volt, hiszen a legfontosabbal, Istennel és az üdvösséggel foglalkozott. S bár *a hívő ember szemében* e kijelentés — megfelelő értelmezéssel! — ma is érvényes, a szemlélet viszont, melyet tükröz, *az újkor embere és társadalma számára* egyre idegenebb. Tudjuk, hogy az ilyen felfogás egy kialakuló, majd virágzó ún. zárt keresztény társadalomban lett uralkodóvá, viszont azt sem feledhetjük, hogy ez az „univerzalizmus” nem volt épp keresztény találmány. Ugyanígy vélekedett és fogalmazott számos nem keresztény vallás „teológusa” is, aki az isteni rend fenntartását, egyén és közösség boldogulását látta, s olykor erőszakkal is fenntartani kívánta saját állami, társadalmi berendezkedésében. Ellenérv, rokon- vagy ellenszenv mit sem számított, a „zárt rend” egyszerűen ezt követelte. Ha pedig valaki feltette volna a kérdést: Honnét is tudjátok ezt oly biztosan? Valóban,

mindez „isteni” tanítás, követelmény-e? — máris kéznél volt a válasz: Szavaid lázadók és lázítók, mert az isteni rend ellen szólnak. Nem nehéz a felfogás mögött a *platóni gondolkodásmódot* felfedezni. Azt, mely a „két világ-elmélet” szerint az ősképből, a „fenn levő” mennyei világban látta az ideált, melyet itt lenn, a földön minél tökéletesebben kell a minta szerint formálgatni. Ezen az úton lett azután hosszú időre például a Biblia is *minden* emberi, társadalmi, tudományos kérdésnek végső és sértethetetlen normája. *Mindenre* az „örök fényességből” érkezett választ keresték a „földi sötétség” számára. A választ, mely megmászhatatlan „rendet és nyugalmat” biztosít az ember és társadalma számára.

A gondolkodó, egyre inkább nagykorúvá váló ember azonban kérdezni-kutatni kezdett. S lassan rá kellett döbbsennie: a teológia hivatott vagy épp „hivatalos” képviselői számos vonatkozásban rossz információkat adtak s — ha nem is rossz szándékkal — félrevezettek. Az a Biblia, melyben *mindenre* tanítást, választ találtak, hitelét veszítette. Az a társadalmi berendezkedés, mely — különféle bölcséleti szemlélet hatására — az így értelmezett bibliai normára épült, elavulttá, tarthatatlanná vált. Mindezt a ma embere, de a mának teológusa számára már aligha kell bizonygatni. Az újkor teológiájának keserves „visszavonulási manőverét” kellett magunk mögött hagynunk — írja Mezger —, hogy végre feledjük az „égi hierarchiának” földi mását fenntartani kívánó újplatonikus szemléletet. Fel kellett fedeznie a teológiának is, hogy semmiféle társadalmi berendezkedés nem „istenien örök”. Nem, mivel számos — gazdasági, technikai, jogi, antropológiai, pedagógiai stb. — tényezőnek felépítménye. Az a tudományos szemlélet, mely számol az emberi szabadság, felelősség, tervezés jogával és kötelességével, már nem mer vállalkozni arra, hogy megadott kategóriákba szorítsa az emberi élet — egyén és

társadalom — fejlődését. Ezért a keresztény teológia is egyre világosabban kezdte látni — ha eleinte csak félénken és óvatosan hirdette is —, hogy nem védhet, propagálhat oly „isteni rendet”, mely valójában soha nem volt az; és olykor egyenesen bűnös visszaélés szülötté volt, emberi manipuláció azzal, ami teológus, hívő ember szemében változatlanul szent: Isten ügyével és akaratával.

A teológia jövője

Múlt és jelen vázlatos vizsgálata a *jövő felé* mutat. A fejlődési folyamat félreismerhetetlen, nincs „kiút” vagy „mellékvágány”. Kizárólagosan metafizikus gondolkodás modelljére nem lehet embereket, emberi közösséget formálni. Következésképp: a teológia társadalmi funkciójáról ma már nem lehet egy zárt bölcséleti rendszert, az ebből származó „pozíciót” védve reálisan szólni. Bár talán még ma is akad milliónyi ember földünkön, aki a „fenn és lenn” világgép és társadalmi képlet szerint nyugodtan éldegél. Lehet, hogy ma is akadnak, akik így szeretnék berendezni saját és környezetük életét. Még az is lehet, hogy a „többség” tudásfoka itt tart. De viszont, ha csakis és mindenben a „többségre” lennének tekintettel, akkor mindenféle tudományos kutatás, szemlélet még ma is primitív fokon állna. Épp ezért el kell mondanunk, hogy a teológia jelen fázisában sem az a döntő, hogy a „már” modern vagy „még” archaikus gondolkodást képviseli-e a többség. A „felismerők” és „látók” mindig a kisebbséget jelentették köreinkben. Körültekintve sorainkban mégis bizvást elmondhatjuk: napjaink „modern”, helyesebben korszerű teológiája nem csupán néhány avantgardista „erőszakos” fellépése, hanem a „kairos”, a megélt kor igényei nyomán kezd valóban *egyre reálisabb társadalmi funkciót is betölteni*. Egy-

szersmind ma kezdjük önmagunk számára egyre növekvő őszinteséggel feltenni a kérdést: van-e teológiának komoly társadalmi funkciója — írja Ulrich *Teiner*. Az idézett tanulmánykötetben *huszonöt tudós* igyekszik igazolni: igenis van. S bár nem egyenlőképp érvelnek, de általában kiemelik, hogy csakis akkor, ha a teológia mitikus-ideológiai és társadalmi előítéletektől mielőbb felszabadítja önnönmagát. Ha felelősséget mer vállalni Isten és ember ügyéért, a *reményben fogant* holnapért, a holnap emberéért, az igazságosabb, szabadabb társadalmi berendezkedéséért.

A holnapért, a holnap emberéért való *reménykedésben fogant* ma számos keresztény és nem keresztény bölcseleti munka s szépen ír e reménységről, mint társadalomformáló erőről J. P. *Audet* is.⁶ A teológiát és művelőit közös sors fűzi össze az emberiséggel és épp ezért tudatosan a *reményt kell ébresztenie*. Reménységet, amely nem csupán a „végő állapotnak” sokak számára igen távoli vagy épp irreális világát idézi, hanem mely a közvetlen holnapon át mutat az igazságosabb, emberibb jövő felé. E reménységben fogant tetterő lesz képes a társadalom életét is újra meg újra megújítani. Nem a még fogyatékos „mát” kívánja szentesíteni, hiszen ezzel megmerevedett, életet sorvasztó bálványt emelne oltárra.

Igaz ugyan, a teológus hivatása, hogy „isteni távlatokban” gondolkozzék, hogy az „egyetlen szükségest” ne tévessze szem elől. Mindez azonban nem menti fel a kötelesség alól, hogy nyitott szemmel nézzen körül és észrevegye: még sok minden van jelen az emberiség életében, mely semmiképp sem egyeztethető össze az emberi méltósággal, de az isteni törvénnyel sem. Még mindig milliók élnek a földön — közöttünk! —, akik nyomorban tengődve várják a „megváltó” éhhalált. Vannak, akik előtt ma is el vannak zárva a kultúra értékei, a tudomány eredményei, — vagy ha nem, hát „meg-

szűrve” kapják azokat. Lehet-e ily körülmények között az „abszolút és örök igazságról”, isteni igazságosságról nyugodt lelkiismerettel és hitelreméltóan szólni? Lehet-e az „Isten ügyét” teóriák bástyája mögé fősorakozva földünkön előbbre vinni úgy, hogy nem halljuk meg Krisztus parancsoló felszólítását és elsősorban nem azt kiáltjuk világgá: Éhezőknek ételt, szomjazóknak italt adni, szomorúakat, elesetteket vigasztalni, felkarolni . . .

Igaz, hogy *a teológus egyetlen nagy valósággal, a Léttel találja magát szemben*: „Benne élünk, mozgunk és vagyunk”. De az is igaz, hogy ezt a valóságot — még az isteni Szó ismeretének birtokában is — *lehet különféleképp értelmezni*. Lehet bizonyos sztatikus szemléletet vallva az „örök isteni rendelkezésre” hivatkozni, lehet „szolgáztatni”, de Krisztust követve lehet „szolgálni” is. Hogy melyik szemlélet „teológiájának” van igazi társadalmi (keresztény!) funkciója, arra elméletben ugyan azonnal megadja minden teológus a választ. De lehet-e — *Schoonenberg és Schillebeeckx* kifejezésével élve — „orthodoxiát” hirdetni és ugyanakkor nélkülözni az „orthopraxist”, a hit szerinti gyakorlatot? Lehet-e komolyan a teológiának pozitív társadalmi funkciójáról beszélni — kérdi például *R. Affemann, N. Greinacher* (id. kötetben) — ha az ma sem marad más, mint intellektuális erőfeszítés, ismerethalmaz, minden személyes elkötelezettség nélkül? Lehet-e egy-egy elméleti tézisről tartósan úgy vitatkozni, hogy annak semmiféle — a hívők üdvössége szempontjából is vett — jelentőségét ne lássuk vagy ne legyünk képesek másokkal megláttatni? Lehet-e Krisztus változatlan üzenetét úgy közvetíteni, — kérdi *P. Schoonenberg* —, hogy elfeledkezzünk róla: ő maga is egy adott társadalmi környezetben élt és szólt? Tehát: a *mának* életében, a társadalmi, gazdasági, kulturális tényezők által meghatározott emberéletben kell hitelesen, de egyben hitelreméltóan Krisztus jóhírért közvetíteni.

A kérdéseket lehetne szaporítani. Sőt, kell is, mivel csakis így lesz képes szembenézni a mának teológiája a problémával: van-e ma is közösségi, valódi társadalmi funkciója? Tudja-e, képes-e Istent és az ő „ügyét” hitelreméltoan hirdetni a mának emberi közösségében? S e kérdésre csakis abban az esetben tud a teológia megnyugtató választ adni, ha becsületesen ki meri jelenteni: minden tudományos elmélyülése és gyakorlati következtetései is Krisztus szolgáló, megértő, segítő, áldozatos szeretetének, a szegények, elnyomottak, a minden értelemben „üdvösségre” vágyóknak hirdetésében fog emberközelsbe jutni, ha ezt a szeretetet nem csupán mint örök és transzcendens valóságot hirdeti, hanem a szeretet erejében válik „*transzcendenssé*” evilági értelemben is. Azaz: önelégültségéből kilépve a másik ember, *az emberi közösség szolgálatába szegődik*. Jézus üzenetének ezt — az egyébként mindig alapvetően kereszténynek vallott — igazságát kell a ma teológiájának hitelreméltoan a világ elé tárnia. Ebben állhat — és van is — a *történelmi mában pozitív társadalmi funkciója*.

A szakemberek ismételten felvetik a kérdést: de hát csak ennyi „*humanitás*” lenne a keresztény tanításban, az azt kifejtő teológiában? Nem más, nem feltétlenül több-e? Vagy: nem valamiféle „gőgös” emberközpontságból, evilágiságból fakad-e ez a felfogás? Nem jogos-e a követelmény: a teológia ne az emberrel, hanem az „isteni dolgokkal” foglalkozzék?

Természetesen igaz — akárhogyan is határozzuk meg a teológiát —, hogy a teológus Isten szava felől, a kinyilatkoztatás felől érkezik. De — miként az örök isteni Ige is az idők teljességében — a teológia is az emberekhez érkezik, feléjük fordul, hogy számukra Isten szabadságra és életre felhívó igazságát közvetítse. Kimeríthető-e azonban ez az igazság például a Szentháromságról, Krisztus istenembségeről, a kegyelemről szóló elméleti

fejtegetések során? Vagy pontosabban: kimeríthető-e úgy, hogy nem szólunk az emberről, annak evilági feladatairól, farizeusi bűneiről, a szegények sorsáról, azok lelki és anyagi elnyomásáról? Vagy: szólhat-e a teológia az „emberi méltóságról” csupán elvontan úgy, hogy konkrét megfogalmazásban nem tárgyalja a nőnek, a gyermeknek jogait, valódi „méltóságát”, hogy ne szójon a családról, annak égető problémáiról, az emberek közösségéről, társadalomról, igazságosságról és szeretetről, békéről? Elhallgathatja-e, kihagyhatja-e a „rendszerből”, vagy csupán mellékes „függelékként” tárgyalja-e embernek ember által, kisebb nemzetnek a nagyobb által történt kizsákmányolását? Lehet-e egy éhező, nyomorgó embert az egyébként valóban nagy misztériumokkal „vigasztalni”? Lesz-e az ilyennek füle a hallásra amidőn a „másodosztályú” ember helyzetében hall számára üresen kongó szavakat? Van-e legitim „teológiai nyelv”, melyet ne kellene azonnal lefordítani az emberi élet tárgyi és társadalmi tényezőkkel „terhelt” nyelvezetére? Hogy nem ez lenne a tudós, a tudomány feladata? Hát lehet-e „tudomány a tudományért” kíváltképp, ha valóban az emberek sorsáról, üdvéről van szó? Lehet-e az „isteni tudományról” szólni úgy, hogy az ne vezessen a teljesebb, tökéletesebb emberség felé? S ezen az úton — kifejezetten vagy bennfoglaltan — Isten felé?

Nehéz, sőt kényes kérdések ezek, melyek elől azonban napjaink teológiája nem térhet ki. Nem, ha Isten és ember előtt felelősen vállalja a Krisztus követtségében járó szolgálat feladatát.

Valóban kényes, de jogos kérdések, problémák ezek, melyeket nem lehet elkendőznünk, ha felénk érkezik a kérdés: volt-e és van-e a teológiának pozitív társadalmi funkciója? Ugyanakkor, ha a bírálható tények miatt nem csupán tudomásul vesszük, de „hazafelé” is gyakoroljuk a kritikát, mindjárt tisztábban áll előttünk a válasz.

Az, mely rámutat: igenis, volt és van a teológiának s e tudományszak művelőjének érdemes társadalmi funkciója. Olyan, mellyel élhet és kötelessége is élni. Ez mindenekelőtt abban áll, hogy *Krisztus tanítását, a szolgáló és segítő, felemelő szeretetről szóló üzenetet elméletben és gyakorlatban propagálja*. Arról a szeretetről kell hitelre-méltó tanúsítást adnia, mely valóban kiárad a szentháromságos életből az emberek felé, akkor is, ha az ember, a keresztény ember — esetleg azok sokasága — méltatlanul végezte feladatát, esetleg bűnösen visszaélt épp „kereszténysége” nevében. Aki így lát, így tekint a teológia feladatára, az nem fog attól félni, hogy merő „antropológiává” degradálja azt. Nem, hiszen épp ezen az úton válik a teológiai munka képessé arra, hogy realizálja, konkretizálja — elméleti és gyakorlati vonatkozásaiban — a Krisztus által teljességgel végrehajtott ember-felé-fordulást. Mert nem csak „vigasztal”, hanem — mint a Mester is tette — hatékonyan közreműködik abban, hogy kenyér jusson az éhezők számára; mert védi a családot; a nőknek, gyermekeknek, a szegényeknek és elnyomottaknak jogait; mert szót emel a kizsákmányoltak érdekében; mert nem a „jogos háborút” igyekszik elméletileg igazolni, hanem — mint Leslie Dewart ír erről — a háború minden lehetséges oka ellen emeli fel szavát s arra inti az embereket, hogy pozitíve alakítsák jövőjüket, történelmüket.⁷

Micsoda teológia lenne az, mely milliók szükségének láttán a segítség, támogatás „fogalmáról” tenne közzé eszmefuttatást, végezne történeti kutatást, ahelyett, hogy — ha kell — Krisztussal „Jaj nektek!”-et kiáltson a felelős kortársak felé?! A teológia is — mint minden tudomány — a *valóságot* kell, hogy vizsgálja. Tudjuk — a *hit* tudományaként — a teológia a *teljes*, a látható és nem látható, a természetes és természetfölötti valóság felé fordul. Afelé, melyben egységes egész alkot az

isteni és emberi világ. De nem válnék-e torzová az a teológia — kérdezzük újra Mezger-rel —, mely nem törődne az ember örök és evilági sorsával?

Az isteni tanításra építő, azt értelmező teológia *az embert és világát* soha nem tekintheti „elvontan”, hanem úgy, ahogyan az a maga konkrét valóságban áll és él. A realitások szem előtt tartásával tudja csak az ember számára az örök értékeket is felmutatni. Épp oly éles szemmel kell körültekintenie a világban, amilyen „isteni éleslátással” járt körül a földön s tett jót maga Krisztus is. Az, aki tudott szelíden, de ostorozva is szólni, — s mindezt az ember, az örök atyai otthon várományosa érdekében. Ha a teológia bármely korban elmulasztaná, hogy e krisztusi normán mérje le önnönmagát, feladatait, akkor öncélú tudományossággá, céljavesztett keresgéléssé vagy esetleg evilági hatalmasságok szolgálatába szegődő ál-tudománnyá válnék. Csakis *a krisztusi üzeneten önmagát lemérő teológiának van és lehet pozitív társadalmi funkciója*. Csakis az ilyen teológia lesz képes — ha szükséges (és volt-e kor, amidőn nem volt az?) — a társadalmi lelkiismeret felrázására, az Isten és ember előtti felelősségtudat ébrentartására, az evilági munkában is az örök értékcsírák kibontakoztatásának felvillantására.

Természetesen a teológia társadalmi funkcióját *nem azzal fogja betölteni, hogy mindenbe „beleszól”*, hogy illetéktelenül átlép a szaktudományok területére. Nem kell semmiképp az „egzakt tudomány” szerepére vállalkoznia, nem kell, nem is szabad átvennie például a közgazdásznak, pszichológusnak feladatkörét. S bár a modern szaktudományoktól információkat gyűjt, hogy az életben kellő tájékozottságra tehessen szert, ma is érvényben van a régi mondás: *Sileant theologi in munere alieno*. Azaz: *mint* teológus, senki ne akarjon a természettudós, szociológus stb. szerepében tetszelegni. Ugyanakkor saját szakmunkájában sem mintegy előre „kano-

nizált” ún. jámbor, vallásos elképzelésekből induljon ki, ne is egy-egy kornak, áramlatnak szemléletmódját vetítse bele ősi forrásába, hanem mindig a valódi kinyilatkoztatott tanítás értelmét hámozza ki s közvetítse kortársai számára. Ezt a munkát újra és újra, minden kor igénye szerint és nívján el kell végeznie. Veszélyessé válhat (és de facto vált is nem egyszer), ha a teológia egy-egy kor szemléleténél megragad, ha valamiféle mozdulatlanság felől érkezve kívánja megközelíteni az embereket, a folyton változó, alakuló életet.

Senki ne értse félre, — figyelmeztet számos szakember —, amidőn a teológia társadalmi funkciójáról szólnak, *teológiánkat nem kívánjuk szociológiává átalakítani*. S nem is valamilyen „új teológiát” kívánunk a régi helyébe. Legalábbis nem abban az értelemben, hogy a teológia alól kihúznók alapját: Isten kinyilatkoztatott tanítását. Nem, de ugyanakkor mégis lesz valamilyen vagy több „új” ebben a társadalmi funkciót vállaló teológiában: *az emberszolgálat tudatosabb vállalása*. Nem valamilyen merev ideológia szolgálatában álló teológiára van a társadalomnak igénye, hanem olyanra, mely a mának nyelvén, a mának problémáit látva, a mai emberek kérdéseit meghallva „fordítja le”, adja válaszként a krisztusi üzenetet. Olyanra, mely a nemegyszer tárgygyá degradált embert kívánja újra emberi méltóságához eljuttatni, számára valódi szabadság-dimenziót kíván teremteni. Olyanra, mely nyelvezetében a tabuizált „szakrális” fogalmak helyett, a csak beavatottak által értett, megmerevedett szakkifejezések helyett érthető beszéddel hirdeti a szabadságra felszabadított emberek számára Krisztus szolgáló szeretetről szóló örömhíret.

A teológus *Jézus kihívó imperatívuszához* tartja magát. S épp ezért ősi — nem egyszer elhanyagolt — feladata ma világosabban áll előtte, mint valaha: Folytatni a „figyelmeztetőnek” prófétai feladatát, segíteni, szolgálá-

latra vállalkozni elméleti munkájában és gyakorlati vonatkozásokban egyaránt. Az „*egyetlen szükséges*” *felé mutatni, de a család, a munka, az evilági egyéni és közösségi feladatok, a szabadság és béke dimenzióinak védelme, biztosítása keretében.* Érdekes, hogy minderre egy nem-teológus, a mélypszichológus R. Affemann mutat rá az idézett tanulmánykötetében.⁸

A teológus ma inkább, mint valaha, kell, hogy a *jövő felé tekintsen*, hogy evilági és örök *reménységet* ébresszen az olykor nagyon is elmagányosodó tömegember lelkében. E felismerés ősi teológiai meglátás, melynek csírája ott szunnyad az *inkarnáció tényében.* Az örök Ige élő beszéddé, szolgálatra hívó, szolgáló emberré válik, hogy mindenkit — tán elsősorban a teológust — követésre szólítson. Isten a világba jött, nem azért, hogy az ember „Überrnensch”-sé, még kevésbé, hogy embertelenné, emberhez nem méltó, földhözragadt lénnyé, hanem valóban *egészen emberré* legyen. S ha a teológia — egyéb fontos témái mellett — ezt a „tételt” ma nyomatékkal hirdeti, tárja az egyén és társadalom elé, akkor a világ alakítása, jobbá, igazabbá tétele során fontos szót lesz képes kimondani. Nem feledhetjük, hogy nem az ember, nem a társadalom van a teológiáért, még kevésbé annak néhány képviselőjéért, de még csak nem is az egyházért. Nem, hanem az egyház és teológiája, a szentségek és az ige — mindez az emberért van.

J. P. Audet figyelmeztet, hogy az *ősi, prometeuszi ambi- ciót* nem olthatjuk ki — nem is szabad kioltani — az emberből. A teológia ezt a törekvést abban és úgy támogathatja, hogy biztatást ad: az ember, mint a teremtés és megváltás ősi erőit ajándékként elnyert lény, önmagát, társadalmi életét, a világot fejlessze és kibontakoztassa. A szociálizálódás folyamatában is az *evilági és természet- fölötti értékek kibontakoztatását* lássa, illetőleg munkálja. Kétségtelen — írja —, hogy nem a teológia végével,

letűnésével, hanem egy korszakának leáldozásával s egy új korszakkal állunk szemben. A teológus ma nem „univerzális doktor”, nem „polihisztor”, aki a végső elvek felől érkezve mindenhez szakszerűen szólhat hozzá. Nem ezt a szerepet kell a mának társadalmában vállalnia, viszont annál inkább kell átélnie az ember — egyéni és közösség — felé elkötelező *szolgálat felelősségét*.

A teológus szilárd talajt és felcős elkötelezettséget érezhet a *szekularizálódó életben* is, ha nem visel szemellenzót és tudomásul veszi a világban zajló eseményeket. Ha számot vet a társadalmi élet változásaival, a tudományok szolid eredményének jelentőségével. Ha tudomásul veszi azt is, hogy a „szakrális” nem lenyűgöző monumentalitásában hat világunkban, hanem az erjesztő kovász szerepét hivatott betölteni.

Végezetül — szemléltetésképp — a *brazil püspöki konferenciának* 1968. szeptemberében közzétett dokumentumából idézünk:

Igazságos szocializálás megvalósításán munkálkodni, mely nélkül az emberek békéje csak illúzió, kimagaslóan keresztény feladat. Az egyház pásztorainak ezért feladata, hogy formálják híveik lelkiismeretét, kezdeményezésekre indítva őket s arra a munkára, mely az emberek szellemi képzését, kibontakozását előbbre viszi. Fel kell hívnunk a figyelmet arra is, ami az igazságosságot és békét földünkön megbontja. E szellemből fakadóan a következő néhány irányelvre mutatunk rá:

— Az emberekben és népekben fel kell ébreszteni az igazságosság eleven tudatát s a felelősség és szolidaritás dinamikus értelmezését. . . .

— Védelmeszni kell — az evangélium felszólítását követve — a szegények és elnyomottak jogait . . . s le kell dönteni mindazt, ami a szociális békét megzavarja. . .

— Szembe kell fordulni a nagy egyenlőtlenségekkel, melyek szörnyű következményekkel járnak s a visszaélés-

sekkel, melyek a gazdagok és szegények, a hatalmasok és elnyomottak közti űr nyomán támadnak. . .

— Hithirdetésünkben, katekézisünkben, liturgiánkban a kereszténység szociális-közösségformáló erejét kell hangsúlyoztatnunk, eszerint kell az embereket képeznünk, akik számára békésebb világot kell építeni. . .

— Diákjainkat, teológusainkat, egyetemista híveinket egészséges szociális kritikára és őszinte szolgálatkészségre kell nevelnünk. . .

— E munkában együtt kell működnünk, arra meg kell hívunk a keresztény és nem keresztény közösségeket. . .

— Törekednünk kell rá, hogy az egyes országokban a szörnyűséges fegyverkezést feltartóztassák. . . Csakis a nyomor ellen indított küzdelem lehet az „igazságos háború”. . .

— A világ rendjét és békéjét támadó beavatkozásokat, melyeket hatalmas országok a kis népek ellen hajtanak végre, el kell, hogy ítéljük. . .

— Minden munkát és kezdeményezést, mely az új rend kialakításán fáradozik, mely a népek számára a békét biztosítja, bátorítunk és dicsérünk.

Jegyzetek :

1. François Houtard : Die Religionen als sozialen Realitäten in der Welt von heute, in Bilanz der Theologie im 20. Jahrhundert I. 1970. — 2. Franz X. Kaufmann : tanulmánya, in: Bilanz der Theologie im 20. Jahrhundert I. 1970. 246. — 3. Peter Lengsfeld : Revolution und Reformation als theologisches Problem, in: Die Funktion der Theologie in Kirche und Gesellschaft, 1969. — 4. Peter Lengsfeld : Diskussion zur „Theologie der Revolution”, 1969. — 5. Manfred Mezger : Die gesellschaftliche Bedeutung der Theologie, in: Die Funktion der Theologie in Kirche und Gesellschaft, 1969. — 6. J. P. Audet : Eine Theologie für eine Zeit des Neuaufbaus, in: Die Funktion der Theologie in Kirche und Gesellschaft, — 7. Leslie Dewart : Die Zukunft des Glaubens, 238. in: Die Funktion der Theologie in Kirche und Gesellschaft. — 8. R. Affemann : Die Funktion der Theologie, untersucht mit den Methoden der Tiefenpsychologie, in: Die Funktion. . . —

1970.

EGYHÁZI KISKÖZÖSSÉGEK

A kisközösségek, illetve bázisközösségek az egyház reményei — írja VI. Pál pápa az „Evangelií nuntiandi” apostoli buzdításban — ha egységben vannak egyházi elöljáróikkal és az összegyházzal (58. p.)¹ — Akinek csak kevés ideje jut olvasásra, a lelkipásztori és teológiai, meg egyéb tudományos (pl. szociológia, pszichológia, pedagógia) szakirodalomban való elmélyülésre, az is úton-útfélen találkozhat az ún. kiscsoport vagy kisközösség jelentőségének kérdésével: a II. Vatikáni zsinat dokumentumaiban csakúgy, mint az azóta érvénybe lépett egyházi rendelkezésekben, a pápai és püspökkari megnyilatkozásokban, ill. a profán szakirodalomban.² A bázisközösségek, kisközösségek évek óta állandó témái a teológiai szakfolyóiratoknak és monográfiáknak. Teológiai konferenciák és lelkipásztori szimpozionok világszerte foglalkoznak a kérdéssel.³ — Ez a széleskörű egyházi érdeklődés egyrészt a korszerű lelkipásztori munka (vagy: a lelkipásztori munka korszerűsítésének) követelménye, másrészt visszatekintés a kezdetre, az első eukarisztikus „kisközösségre”, az utolsó vacsora termébe összegyűlt apostolokra (l. még az ApCsel beszámolóit az első keresztény közösségekről).

A kisközösségek *jelentőségét* mind a világi szaktudományok, mind az egyházi megnyilatkozások hangsúlyozzák. Az általános és elvi igenlés azonban nem jelenti azt, hogy

az egyházi vezetésnek nem kell *elutasítania* azokat az — olykor veszélyes — *szélsőségeket*, melyek e közösségek gyors elszaporodása nyomán itt is, ott is felütötték fejüket. Ilyen értelemben nyilatkozott VI. Pál pápa fent említett apostoli buzdításában, és ilyen szellemben kell értelmeznünk a *Magyar Katolikus Püspöki Karnak* 1976 decemberi konferenciáján kiadott nyilatkozatát.

Elöljáróban meg szeretnénk jegyezni, hogy aki közelebbről ismeri a világegyházon belül a kisközösségek helyzetét, az tudja, hogy — bár a nyugati sajtó (sajnos, gyakran a vallásos sajtó is) szívesen foglalkozik „szenzációs esetekkel”, így a kisközösségekben is fellépő kontesztálókcal, olykor destruktív csoportokkal — a szélsőséges esetek csupán jelentéktlenebb százalékát teszik ki azoknak a közösségeknek, melyek hitből és szeretetből fakadó munkáját látva a IV. Püspöki Szinódus, majd VI. Pál pápa az egyház közösségi megújulásáról, új pünkösdjéről beszélt.

Az alábbiakban rövid áttekintést szeretnénk adni arról, hogy 1. mit mondanak a *hivatalos egyházi megnyilatkozások* a kisközösségekről; 2. melyek a feltételei, hogy egy kisközösség *katolikus* bázisközösségnek nevezhesse magát; 3. mi a kisközösségek *szerepe* korunk egyházában; 4. milyen gyakorlati útmutatást kaphatunk a mondottakból a *magyarországi lelkipásztorkodás* számára.

A kisközösségek és a hivatalos egyházi megnyilatkozások

A biblikus alapokra már utaltunk. Nem foglalkozunk itt azzal a történeti ténnyel, hogy az egyház életében a szoros értelemben vett intézményes szervezetek (plébániák, egyházmegyék) mellett mindig voltak kisebb-nagyobb közösségek, csak a legújabb megnyilatkozá-

sokra utalunk. A biblikus alapok és háttér vázolásától most eltekintünk. Ez minden Szentírást figyelemmel olvasó ember előtt ismeretes.

a) *A II. Vatikáni zsinat és a közösségek.* Ismeretes, hogy a zsinat egész szemlélete közösségi volt. Ez tükröződött úgyszólván minden zsinati dokumentumban. Annak ellenére, hogy a zsinat részletekbe nem akart bocsátkozni, — a konkretizálás a zsinat utáni munka feladata — mégis ismételten szólnak a dokumentumok a kisközösségek jelentőségét hangsúlyozó, kialakítását szorgalmazó gyakorlati útmutatásokról. Ismeretes, hogy a zsinat, a *lelkipásztorkodás egyik alappeladatát* a személyes kapcsolatokra épülő közösségek kialakításában jelölte meg. Így például a Papi szolgálatról és életről szóló rendelkezés a kisközösségek létrehozására hívja fel a lelkipásztorokat. „A lelkipásztori tevékenység nem szorítkozhat csak arra, hogy a hívekkel egyenként törődjék, hanem természetesen ki kell terjednie arra is, hogy kialakítsa a valódi keresztény közösséget.” — A lelkipásztorok „szenteljenek nagy figyelmet a fiataloknak, nemkülönben a házasoknak és szűkölködőknek. Jó volna, ha baráti közösségben egymásra találnának, és így kölcsönösen segíthetnék egymást abban is, hogy a nemegyszer nagyon is kemény életkörülmények között könnyebben és teljesebben élhessék a keresztény életet” (6). — A Világiak apostolkodásáról, valamint a Missziókról szóló rendelkezés hangsúlyozza, hogy az apostoli küldetés, amelyet minden keresztény megkapott, a legtökéletesebben a kisközösségek által valósítható meg, ezért a kisközösségek (*coetus minores*) létrehozását ajánlja fiatalok és családok számára egyaránt (Világiak apostolkodása 11, 17, 30; Missziók 15). — Ismételten találkozunk a jézusi ígéretre hivatkozva (Jn 17, 23) a megállapítással, hogy Isten szeretetének tanúságtevői e kisközösségek lesznek, és „egyúttal az egyház közösségének és egységének jelei

Krisztusban, aki azt mondta: ahol ketten vagy hárman összegyűlnek az én nevemben, ott vagyok közöttük” (Mt 18, 20) (Világiak ap. 18; l. még: Liturgia 7, Ökumenizmus 8).

b) *A zsinat utáni évek egyházi megnyilatkozásai és a kisközösségek.* — A legjelentősebb útmutatások a szentségek megújításával kapcsolatos rendelkezésekben és a IV. Püspöki szinodus dokumentumaiban, majd összefoglalva VI. Pál pápának Evangélii nuntiandi c. apostoli buzdításában találhatók.

— 1. *A szentségek liturgiájának megújításában* egyik fontos szempont a szentségek *közösségi jellegének* kidomborítása volt. A rendelkezések közül nem is annyira a *kisközösségek miséjének* engedélyezése volt a legjelentősebb, — amely lehetővé kívánta tenni, hogy a nagylétszámú egyházközösségeken belül a személyes-baráti kapcsolaton alapuló kisközösségek is mintegy „családi körben” ünnepelhessék az eukarisztiát, — nem is a gyermekmisékkal kapcsolatos eligazítás, — amely a gyermekközösségek miséjének közvetlenebbé tételére adott jelentős engedményeket, hanem az „*Ordo Initiationis Christianae Adul-torum*” rendelkezés, amely a „beavató szentségekhez” való vezetés fontos eszközének, illetve feltételének tartja a keresztény kisközösségeket. A rendelkezés kifejti, hogy épp e közösségek szeretete lesz a jel, amely a kívülről figyelmét felhívja Krisztus szeretetére. Ezek fogadják majd be családias szeretettel, közvetlenséggel a megtérőket, majd vezetik el őket a teljesebb krisztusi élet, az egyház egészének közössége felé (11—13, 19, 31, 38, 39. stb.).⁴

— 2. *A IV. római püspöki szinodus* részletesen tárgyalt a bázisközösségek problémájáról. A szinodusi munkafüzet így tette fel a kérdést a szinodusi atyáknak: „Mi módon

vegyenek részt az ilyenfajta közösségek az evangelizáció munkájában?” (6. pont). — Az öt földrészt képviselő hozzászólások (relációk) egyöntetűen a bázisközösségek mellett foglaltak állást. Az I. II. és V. relációban az Afrikát, Dél-Amerikát és Európát képviselő püspökök hangoztatták, hogy a kereszténység és a lekipásztorkodás megújulásának igen fontos eszközei a kisközösségek, bázis-csoportok. A III. és IV. reláció (USA, Óceánia és Ausztrália) a kisközösségek nagyobb arányú elterjesztését tartották kívánatosnak. A hozzászólások közül egyértelműen elutasító álláspontot csak Venezuela küldött képviselt, a többiek — bár felhívták a figyelmet bizonyos veszélyekre — e közösségek pozitív jelentőségét hangsúlyozták.⁵

— 3. VI. *Pál pápa Evangelii nuntiandi* c. apostoli buzdításában a Szinodus anyagát kívánta összefoglalni. Az 58. pontban kifejezetten a *bázisközösségekkel* foglalkozik. Egyértelműen elutasít minden olyan közösségi formát, mely nincs teljes egységben az egyházi előjárókkal, ill. az egyház útmutatásával, ugyanakkor az egyház jövőjének reményét látja az egyházzal egységben levő kisközösségekben. „Ezek az igazi bázisközösségek az evangelizáció melegágyai lesznek, és szolgálatot tesznek a nagyobb közösségeknek, különösen a helyi egyházaknak. Az egész egyház reménységei ők . . .” (58. pont). — (Az alábbiakban — ha csak külön nem jelzünk mást — az E. N. 58. pontjára hivatkozunk).

Mikor nevezhető egy bázisközösség katolikusnak?

a) *Félreértések az elnevezés körül*

A legtöbb félreértésre az adott okot, hogy míg a *latin-amerikai* katolikus kisközösségek kezdettől fogva bázisközösségeknek nevezték magukat, addig az *európai* kultúrkör egyházaiban sokkal inkább az ún. kontestáló, bomlasztó kritikát gyakorló kisközösségek használták önmagukkal kapcsolatban a kifejezést, — viszont a többi kisközösség alig. Jellemző például, hogy a Concilium c. folyóirat a bázisközösségekről áttekintést nyújtó számának (1975/4.) egyes tanulmányai jobbra ilyen szemléletben íródtak. Az Olaszországról szóló beszámoló pl. csupán azzal a 70—80 kisközösséggel foglalkozik, melyek kifejezetten „intézményellenes” vonásokat mutatnak fel, — és csak lábjegyzetben említi, hogy vannak az egyházi intézményen belül is kisközösségek, mint a fokolarini, a „Communione Liberazione” vagy az „Újkatekumenátus” közösségek. Arról viszont említést sem tesz, hogy az általa említett és nem említett, az egyházi előljárókkal egységben levő kisközösségek száma Olaszországban nem 70—80, hanem (1975-ben!) már meghaladja a tízezret. Hasonlók az arányok Európa többi országaiban is, — az egyházban egységben élő közösségek javára.

A püspöki szinódus és VI. Pál szerint csak az egyház vezetőivel egységben munkálkodó kisközösségek nevezhetik magukat jogosan bázisközösségnek, a kontestálók nem. Természetesen mi is *ilyen értelemben használjuk az elnevezést!*¹⁰

b) *A szektás elemek kizárása*

Az E. N. visszautastja azokat a szélsőségeket, amelyek megsértik az egyház egységét. — „Mikor jelentenek az egész egyház számára e bázisközösségek reménységet

— kérdi az E. N. — Ha táplálékukat Isten Igéjéből merítik, s nem engedik magukat félrevezetni szélsőséges politikai törekvésektől. Ha őszinte engedelmisséggel ragaszkodnak a helyi és egyetemes egyházhoz és annak pásztorához, és nem merül ki működésük a bomlasztó kritikában. Ha minden ember felé nyitottak, azaz nemcsak önmagukat tartják Krisztus igazi egyházának, hanem ellenkezőleg, meg vannak győződve arról, hogy az egyház más formákban is kifejezheti magát, mint az ő csoportjaik. Ha nem gondolják, hogy csak saját tagjaiknak kell hirdetni az evangéliumot, hanem napról-napra növekszik felelősségtudatuk, hogy másokat is misszionálniuk kell.” — „Csak ha ezek a feltételek megvalósulnak, akkor töltik be az egyházi bázisközösségek alapvető hivatásukat: azaz miután meghallgatták az evangélium üzenetét, a feléjük is irányuló evangelizációt, maguk is haladéktalanul az evangélium hirdetőivé lesznek.”

A bázisközösségek korunk egyházában

A) *Elterjedésük okai.* — E kisközösségek nagyarányú elterjedése több okra és felismerésre vezethető vissza. — 1. *Szociológiai szempontból* e kisközösségek létét elsősorban a társadalom minden szintjén tapasztalható növekvő kisközösség-igény okolja meg: a vágy az áttekinthető, a személyes találkozást és kapcsolatokat lehetővé tevő közösség után, melyekben a pluralista társadalom embere otthonra, melegségre, valódi személyes kapcsolatokra és ezáltal biztonságra talál. Ez az igény magyarázza meg a kiscsoportoknak (a *csoportlélektan* által ismételten elemzett) *korlátozott létszámát* is. A nagylétszámú közösség ui. éppen a keresett személyességet, az én—te kapcsolat elmélyítését nem tudja biztosítani. Minderre utal a pápai irat, amikor a kisközösségek létrejöttének okai között említi,

hogy az általuk keresett közvetlenséget és életszerűséget „a nagyobb egyházi közösségek nem tudják biztosítani, különösen korunk nagyvárosaiban, ahol az emberek tömegei szinte névtelenül élnek egymás mellett.” Valóban, korunk társadalmában az elmagányosodás fokozódó panaszával találkozunk. Az ember már Arisztotelész szerint is „társas lény”, és elsősorban abban az életkorban keres magának szilárd emberi kapcsolatokat, amikor a vérszerinti családból kilépni vágyódik, de még nem alapította meg saját családját (jelenleg általában a 16—25 éves kor között). Mi sem természetesebb tehát, ha épp a fiatalok között lép fel elsősorban az igény a meghittséget, közösségi igényüket kielégítő kisközösségek, csoportok alakítására. — *II. Vallási szempontból* a kisközösségek elterjedésének döntő oka az az utolsó évtizedekben nagy erősséggel jelentkező elmélyülés-igény, amelyre utalva a pápa is ismételten az egyház új pünkösdjéről beszél (vö. TEOLÓGIA 1974. I. 30.). — 3. Az elterjedést magyarázó okok között igen jelentős az a szemléletváltozás, amit a *II. Vatikáni zsinatnak Isten népe lényegi egyenlőségéről, közös küldetéséről való tanítása* hozott létre. Ez egyik oldalról fokozta a világiak felelősségtudatát, másik oldalról pedig a papság rádöbbenését, hogy mindannyian „Istennek vagyunk munkatársai”, világiak és papok együtt.⁷ — 4. Jelentősen hozzájárult a bázisközösségek elterjedéséhez, hogy egyes országok, sőt földrészek *püspöki karai* már a pápai nyilatkozatot megelőzően is meghallották a kor szavát, észrevették az „idők jeleit”.⁸ — 5. Végül nagymértékben hozzájárult a kisközösségek elterjedéséhez a már meglevő csoportoknak *tanúságtevő élete*. A megélt szeretet tette őket vonzóvá sokak számára. Az egyházi eljárók kellő időben észrevették ugyan, hogy e kisközösségek veszélyeket is hordozhatnak magukban, ugyanakkor azonban azt is jól látták, hogy megfelelő irányítás mellett az emberszeretet és

apostoli buzgóság elmélyítői lehetnek, s így valóban *Isten szeretetének jeleivé* válhatnak a világ számára.⁹

B) *A bázisközösségek fajtái.* — Bár e közösségnek vannak bizonyos közös jellemzői, valójában mégis sokféleség uralkodik közöttük. „A szinóduson hallott ismertetések alapján — írja a pápa — látjuk, hogy a bázisközösségek az egyházban mindenütt virágznak, de egy-egy földrajzi térségen belül is eléggé eltérnek egymástól, hát még a különböző vidékeken.” — Valóban, e csoportok között a lelki elmélyülés és elkötelezettség terén nagy különbségek vannak. Ugyancsak más-más képet mutatnak a közösségi élet megvalósításának és elmélyítésének vonatkozásában (a teljes vagyonszövetségben élőkől a csupán hetenként találkozóig); alakultak azután család-csoportok, fiatalokból álló azonosabb és vegyes korosztályú közösségek. — Megkíséréljük, hogy bizonyos csoportosítást adjunk, hogy ezáltal is alaposabb képet nyerjünk e közösségek mibenlétéről.

— 1. Talán a legjelentősebb és minden földrészen spontán módon terjedő „ágai” e kisközösségeknek azok, melyek — a pápa szavai szerint — „azért születnek meg, mert tagjai arra vágnak, hogy *teljesebb odaadással éljék az egyház életét*, vagy az emberi természetnek jobban megfelelő formákat keresnek . . . hogy megbeszéljék az ígét, . . . vagy gyakorolják a testvéri szeretetet.” Az evangélium mélyebb élésének igénye általában minden bázisközösség jellemző vonása, mégis, e kisközösségek *elsődleges célja és összetartó ereje* éppen a Krisztussal való közösség és az elmélyülés utáni vágy. E közösségeket igen sok esetben egészen spontán hozta létre a Szentírás egyik-másik útmutatásának megdöbbenő komolyan vétele és megvalósításának vágya. Ezek között legismertebbek a *karizmatikus*, a *fokolarini* közösségek, vala-

mint a legkülönbözőbb ima- és szentírásolvasó közösségek.¹⁰

— 2. Vannak azután olyan bázisközösségek, melyeknek egészen *konkrét lelkipásztori szerepük és céljuk van*. Ezekre utal a pápa, amikor azt írja, hogy vannak közösségek, amelyek „olyan keresztényekből alakulnak ki, akik a paphiány miatt nem élhetnek rendezett plébániai életet.” Ilyeneket elsősorban Dél-Amerikában és Afrikában találhatunk, bár a többi földrészen is erősen növekszik számuk. — A *brazil püspöki karnak* az 1962—65. évre kiadott lelkipásztori terve a bázisközösségek kialakítását tűzte ki első célul, illetve azt, hogy az erőtlenné vált egyházközségi életet ilyen közösségek létrehozásával elevenítsék fel. *A plébániák váljanak a közösségeket integráló egységgé*. A többi latin-amerikai egyház is hasonló felismerésre jutott, majd 1968-ban a latin-amerikai püspökök közös konferenciája (CELAM) a lelkipásztorkodás fontos feladataként a bázisközösségek elterjesztését tűzte ki. Így pl. Brazíliában a 70-es évek első felében már kb. 40 000 kisközösséget tartottak számon. — Az *afrikai püspöki karok* külön konferenciát szenteltek a bázisközösségek ügyének. Kifejezésre juttatták, hogy a bázisközösségek a lelkipásztori munkát támogatják, a keresztény életet előmozdítják, ezért azokat *a plébániáknak kell összefogniuk*.¹¹

— 3. Az *európai és észak-amerikai* bázis-csoportok sokkal tarkább képet mutatnak az előzőknél. E földrészek országaiban az intézményes egyház elég későn figyelt fel a kisközösségek jelentőségére, feltartóztathatatlan szaporodására. Sajnos, több európai és északamerikai bázisközösség szembekerült az intézménnyel és komoly feszültségeket támasztott. Az is sajnálatos, hogy az illetékes püspöki karok nem kapcsolták be ezeket a lelki-

pásztori munkába s így a plébániai, egyházi kereteken „kívül” kezdtek fejlődni. Az a nagyszámú bázisközösség azonban, mely nem a kontestálásban jelölte meg úgyszólván egyetlen feladatát, jótékonyan hatott — ha olykor közvetve is — az egyházi életre, tagjaik emberi és keresztyén elmélyülése közvetve vagy közvetlenül jó hatással volt az egyházi élet megújítására és segítette a lelkipásztorok munkáját is. Ilyen összefüggésben említhetjük például a *családcsoportokat*,¹² a *katekumenátus* intézményével kapcsolatos bázisközösségeket,¹³ vagy azokat a kis-közösségeket, amelyekben a *betegek vagy testi fogyatékosok* leltek „otthonra”. — Az utóbbi években, a IV. püspöki szinódus óta az európai egyház is egyre nagyobb arányban *integrálta* a plébániai, lelkipásztori életben a kis-közösségeket, és a püspöki konferenciák egyre nagyobb mértékben támogatják e bázisközösségek létrejöttét.¹⁴

Gyakorlati megjegyzések a magyarországi lelkipáztorkodás számára

E vázlatos áttekintés után szükségképpen fel kell tennünk a kérdést: mit jelent mindez a magyarországi lelkipásztori munka számára? — Egyszerűen lehetetlen, hogy szembe ne nézzünk a világviszonylatban és így hazánkban is egyaránt tapasztalható közösségi igénnyel és a vallásos elmélyülésre való spontán törekvéssel. Súlyos mulasztás lenne, ha nem figyelnénk fel a pápa tanító-buzdító szavára, ha „illegalitásba” szorítanánk azokat a törekvéseket, amelyek belső lelki igényből forrásoznak, s amelyeket éppúgy nem lehet elfojtani, mint más közösségi törekvéseket (pl. baráti körök, munkaközösségek, stb. . .).

A zsinatnak, a püspökök szinódusának és a pápai buzdításnak irányelvei számunkra is érvényesek. A kor-

szerű lelkipásztorkodás minden szolid eszközét fel lehet és kell is használnia a magyarországi lelkipásztorkodásnak is. A lelkipásztori megújulás feltétele azonban éppen az *egyházzal való egység*. Ilyen értelemben — azt kell mondanunk:

— Nem helyeselhetjük, ha egyes lelkipásztorok, papok úgy próbálnak új utakat keresni, hogy nincsenek tekintettel az egyházi hagyományra, előírásokra vagy a rájuk bízottak lelki fejlettségére. Ugyanakkor azonban a II. Vatikáni zsinattal sürgetnünk kell, hogy a lelkipásztorok — egységben az egyetemes egyháznak és főpásztoraiknak irányelveivel — keressék a lelkipásztorkodás új útjait és módszereit.

— El kell utasítanunk azoknak a kisközösségeknek magatartását, amelyek szembefordulnak az intézményes egyházzal, püspökeikkel vagy a helyi plébánosokkal, lelkipásztorokkal. Viszont helyeselnünk kell a kisközösségek létét, ha egyházi előjáróikkal egyetértésben élnek. Egyúttal fel szeretnénk hívni a plébánosok, idősebb lelkipásztorok figyelmét arra is, hogy a pápa és a világegyház püspökei e kisközösségekben látják az egyház megújulásának zálogát. Ezért azokat a — főleg fiatalabb korosztályhoz tartozó — papokat, akik jó ügyhöz illő buzgósággal igyekeznek *a plébániai élet keretein belül*, a „nagy közösségen” (olykor sajnos csak „közönségen”) belül a családias életet szorgalmazni, — munkájukban unostalan ne bírálják, hanem inkább atyai és testvéri módon támogassák. E támogatás természetesen nem zárja ki a felügyeletet, de épp oly természetesen igényli a segítő készséget is. Plébániai közösségeken belül a kisközösségek működésének elsősorban személyi feltételei vannak: megértő lelkipásztori irányítás, mód egy hosszabb időre elgondolt terv megvalósítására. Feltétel ezenkívül egy kisebb, otthonos helyiség (kápolna).

— El kell utasítanunk a kisközösségeket, ha elzárkóznak

az egyetemes egyháztól, de támogatni kell azokat, ha integrálódnak az intézményes egyház életébe, illetve az egyházközösségekben. — El kell utasítanunk az „elit-ről” vallott téves elképzelést, az olyan közösségi szellemet, melyet a szektás (és nem keresztény!) kiválasztottsági tudat éltet. Helyeselnünk kell azonban azokat a kis-közösségeket, melyeknek tagjai tudják, hogy ha ők meghívást kaptak a mélyebb keresztény életre, ezt azért nyerték el, hogy annál inkább szolgálatára legyenek keresztény és nem-keresztény testvéreiknek, akik éppúgy meghívást kaptak Isten országába, mint ők (vö. 1Kor 12, 7). — Elutasítjuk azt az „elkülönülő” felfogást, amely szerint az egyház „valódi” tagjai csakis a kisközösségekben találhatók meg, de örülnünk kell azoknak a kisközösségeknek, melyek a lelki megújulás kovászai az egyházközösségek számára. — El kell utasítanunk azokat a bázisközösségeket, melyek kizárólag egyénieskedő elgondolások szerint akarják járni a „maguk útját”, de fel kell fedeznünk a Lélek működésének jeleit ott, ahol valódi lelkipásztori cél, a közös imádság, a Szentírás mélyebb megismerésének vágya lebeg a tagok szeme előtt. — Eléggé rámutattunk a szektaalakulás veszélyeire. De gondolni kell arra is, hogy a szektásodás egyik tényezője az is lehet, ha az alapjában jóakaratú, de természetesen hibákat is felmutató törekvéseket nem támogató és javító szeretettel, hanem merev elítéléssel kezelünk. (Ilyen szempontból is példamutató VI. Pál pápa gondoskodása a karizmatikus mozgalmakról.)

Sorolhatnánk még a szempontokat, de a *Szentatyának és Püspöki Karunknak* útmutatása alapvető eligazítást ad a kérdésben. A fejezet a IV. püspöki szinódust összefoglaló pápai gondolatokkal zárjuk: Ha a bázisközösségek nem szakadnak ki a helyi egyházközösségekből, és Krisztus misztikus testének, az egész földkerekségen kiterjedő egyháznak communiojából, akkor e közösségek az evangelizá-

ciónak melegágyai lesznek, — és szolgálatára válnak a nagyobb közösségnek, elsősorban pedig a helyi egyházaknak . . . és így reménységei az egész egyháznak.

Jegyzetek:

Az elmúlt évek során több elvi jellegű vagy tájékoztató írás jelent meg a TEOLÓGIA folyóiratban. Csak a legfontosabbakat említjük: 1971/I. *Tomka F.*: Pasztorális lelkiismeretvizsgálat. — 1972./III. *Sigmond R.*: A vallásszociológia szerepe az egyház belső dialógusában. (E kérdés fontosságára utal ugyanennek a számnak bevezetője: Megújulás felé). — U. o. Lelkipásztorokodás a mai világban. *Szabó F.*: interjúja *Tomka F.*-el a Vatikáni Rádióban. — 1974. I. VI. *Pál* beszédéből részlet. — 1974/II. *Csanád B.*: A tekintélyi lelkipásztorokodás válsága. — A *Szent Imre-városi* egyházközség beszámolója.

Az alábbiakban a következő rövidítéseket használjuk: Communio = Com; Concilium = Conc; Christ in der Gegenwart = ChrGgw; Diakonia = D; Entschluss = Eschl; Herder Korrespondenz = HK; Katechetische Blätter = KatBl; Lumen Vitae = LV; Theologie der Gegenwart = ThGgw; Theologischpraktische Quartalschrift = ThPQ; Wort und Antwort = WuA

1. AAS 1976. 5-76, németül lásd: HK 1976. 133-152.

2. Példaként idézünk néhányat a hazánkban megjelent kiscsoport kutatással (is) foglalkozó kötetek közül: *Buzás L.*: Csoportmunka, Bp. 1974; *Hunyadi Gy.*, *Pataki F.*, *Szilágyi I.*: Szociálpszichológiai kutatások Magyarországon, Bp. 1976; *Lewin K.*: Csoportdinamika, Bp. 1975. *Montmolin G. de*, *Lambert K.* stb.: Szociálpszichológia, Bp. 1973. *Pataki F.*, *Solymosi Zs.*: A csoportjelenségek pszichológiája, Bp. 1974. (ELTE egyetemi jegyzet); *Petrusek M.*: Szociometria, Bp. 1972. stb.

3. Nem katolikus vallási kisközösségekről figyelemre méltó beszámoló: *Gyökössi E.*: A csoportdinamikai lelkigondozás, Theologiai Szemle, 1976. 336-339; *Tomka F.*: Arról ismerjenek meg benneket, Teológia, 1975. 184-187; vö. még: Vigilia 1976. 583 k.; Teológia 1975. 16 k. stb. — (Felhívjuk a figyelmet egyébként a Gyökössynél megjelölt 38 forrásmunkára a csoport-lelkipásztorokodás témakörben!)

4. A rendelkezés részletes ismertetését lásd: Teológia 1975. 13-19.

5. Vö. *R. J. Kleiner*: Die IV. Römische Bischofssynode zum Thema „Basisgruppen“, ThPQ. 1975. 40-49.

6. Az egyházi kisközösségekkel, illetve a bázisközösségekkel néhány év alatt ezernél több könyv és tanulmány foglalkozott. Itt csak egy-két műre,

ill. folyóiratokban mindenki által elérhető tanulmányra utalunk, amelyekben bőségesen találhatunk további forrásokat.

C. Floristan: Berichte über die Basisgemeinden címmel áttekintést nyújt magukról a bázisközösségekről szóló úttörő munkákról: A mintegy 60 legfontosabbnak tartott munkán túl további 60, a kérdéssel foglalkozó munkára utal (Conc 1975, 285-288); Több folyóirat önálló számot szentelt a témának, így: *Esprit* 1971, Nr. 408; *Fêtes et Saisons* 1974, Nr. 281. — 1976. Nr. 307; *Lumière et Vie* 1970. Nr. 99; *Parole et Mission* 1969. Nr. 47; *Diakonia* 1973/74; *Conc* 1975/4; *Lebendige Seelsorge* 1971/1; *Pro Mundi Vita* 1972. Nr. 41; *Orientamenti Pastoral* 1970/8; *Rivista liturgica* 1972/1. stb. — *Allgemeine Pastoraltheologie der Gemeinde*, Handbuch der Pastoraltheologie, Herder, 1968. III. 17-58; *Kleiner J. R.*: Basisgemeinden in der Kirche, Graz, 1976; *Klostermann F.*: Gemeinde — Kirche der Zukunft I—II. Herder, 1974; *Legant M.*: Pour entrevoir L'Eglise de demain, LV 1973. 33-37 k.; *Schmidt H.*: Das Phänomen der spontanen Gruppen, C 1972. 134-141; *Tillard J.*: Religieux dans la société nouvelle, LV 1973 281-284 k.; *Wess P.*: Gemeindekirche als Zukunft der Volkskirche, ThGgw 1976. 194-198;

8. *Arunno G., Rogliardi P.*: Parrocchie nuove, Roma, 1972; *Marins J.*: Kirchliche Basisgemeinden in Lateinamerika, C 1975. 232-237; *Vö.*: *Fleckenstein H.*: Gemeinde ohne Priester, D 1976. 49-52; *Kraxner A.*: Gemeinde auf sich selbst gestellt — ohne hauptamtliche Priester, ThPQ 1976. 370-376;

8. *Bohr K., Cornelissen R.*: Weiterbildung in der Kirche, D 1975. 389-394; *Marins J.*: i.h.; *Neven C. J.*: Le mouvement catéchétique aux Pays-Bas, LV 1975. 351. k.; *Szennay A.*: A felnőtt teológiai képzésének alapkérdései, Vigilia, 1977. 73-80.;

9. A témához vö.: *Biemer G.*: Gemeinde als Lerngemeinschaft, D 1974. 230-236; *Combolin J.*: Die Basisgemeinden als Ort neuer Erfahrungen, C 1975. 263-269; *Stenger H.*: Az elfelejtett dimenzió, Mérleg, 1974. 217 k.; *Stenger H.*: Gruppendynamik — ein Medium der Glaubenserfahrung, ThGgw 1974. 65-69; Lásd még a C különszámát, 1974/11; „Christliche Erfahrung und Therapie”.

10. Ezeknek a mozgalmaknak önálló hatalmas irodalmuk van. Ismét csak néhány tanulmányra vagy könyvcímre utalunk: *Baumann F., Rausser F.*: Taizé, Basel, 1968; *Ebers G.*: Zwischen Charisma und Bewährung, HK 1975. 353-360; *O'Connor E.D.*: Spontaner Glaube, Herder, 1975, *Lubich Ch.*: Tutti siamo uno, Roma, 1968; *Suenens L. J.*: Új pünkösöd? Eisenstadt, 1976.

11. *Vö. a 7. sz. jegyzetét is. Továbbá: N. S.*: Kirchliche Basisgemeinden in Ostafrika, HK 1976. 441-443; *Reyges W.*: Das Phänomen der Basisgemeinden in Lateinamerika, D 1972. 62 k.; 1972. 400; *Shorter A.*: Afrika-

nische Spiritualität und neue Formen kirchlichen Lebens, Eschl 1976. 463 k.

12. A már idézett írásokon kívül vö.: *E. Garcia*: La catéchèse familiale au Chili, LV 1975. 185-197; *Lange J.*: Die Familiengruppe, Eschl 1974. 400-407; *Lange J.*: Ehe und Familienpastoral heute, D 1977. 37-48; *Suenens L. J.*: i.m. 130-132 stb.

13. Evangelisation und Catechumenat in der Weltkirche, C 1967. 148-167;

14. *Emeis D.*: Gemeinde und Katechese D 1972. 161-175; *Exeler stb.*: Berichte über das Treffen europäischer Arbeitsgemeinschaften für Katechese, KatBl 1976. 587-592; *Rohren Th. H.*: Vom Sacramentenempfang als „Pflichterfüllung zu den Basisgemeinschaften, D 1976. 346-352; *Schmitt K. H.*: Gemeindekatechese nur Sakramentenkatechese? KatBl 1976. 577-584; *Wiener J.*: — *Erharter H.*: Jugendpastoral, Herder 1976; Vö. a LV 1972/3. és 1975/3-4 különszámát („Points de vue sur la catéchèse des dix dernières années”; és „L'éducation familiale chrétienne”).

Társszerző: *Tomka Ferenc*

1977.

AZ EGYHÁZ ÚJRA ÉLED A KÖZÖSSÉGEKBEN

Mint a jó családapa, aki kincseiből régít és újat hoz elő (vö. Mt 13, 52), úgy szólította meg II. János Pál pápa a magyarországi katolikus egyház minden tagját 1980 húsvétján keltezett levelében. A katekézistről, az egyház nagyfontosságú feladatáról adott számunkra oktatást és buzdítást. Tudjuk, hogy a katekézis nemcsak a keresztény tanításba, hanem a *keresztény közösségbe* való bevezetést is célozza (l. még „Catechesi tradendae 24.). A katekézis — épp ezért — az élő keresztény közösség egyik életmegnyilvánulása. Melegágyai a családon kívül a különféle egyházi közösségek: az egyházmegyei és plébániai, továbbá az ezeken belül élő — olykor interdiöceán vagy interparochiális — kisebb csoportok, imaközösségek, bibliakörök, karitatív munkaközösségek, — vagy ahogyan világszerte nevezik őket: bázisközösségek, kisközösségek.

Hogy ezekre a közösségekre és az egyik fontos közösségi funkcióra, a katekézisre hívja fel a pápa figyelmünket, az szinte természetes. Tudjuk, hogy hitből fakadó élet csakis a krisztushívők élő közösségeinek közreműködésével születhet és bontakozhat ki. Ahol az egyházi közösségi élet erőtlenné válik, megfogyatkozik, elhal, — ott a hit is kihal lassan a lelkekből. Helyét valamiféle vallási ismeretanyag, esetleg üres formalitásként fennmaradó ún. vallásos gyakorlat foglalja el. Az a katekézis,

amely nem az egyházi közösségbe vezet be, amely csakis ismeretanyagot közöl, nem biztosít keresztény életet. Korunk széleskörű aposztáziájának egyik okát épp itt kell keresnünk. Az újjáéledés jelei pedig ott tapasztalhatók, ahol a fiatalok lassan újra megélik, hogy a krisztushívók közösségének tagjai.

Érdemes itt kis kitérőt tennünk. A közösségek „krónikus hiányáról” ír a VALÓSÁG 1980 szeptemberi számában Hankiss Elemér. E hiányt ma „Magyarországon milliók sínylik”. — „A tapasztalatok szerint — folytatja — az embernek és társadalomnak egyaránt szüksége van közösségekre”... „miért nem buzgólkodnak jobban e közösségek létrehozásán? Avagy, ha buzgólkodunk, miért nem jönnek létre, sokak komoly erőfeszítésének ellenére sem?” — Hankiss magyar társadalmi vonatkozásaiban elemzi a kérdést és arra a következtetésre jut, hogy „erős és öntudatos közösségek létrejötte fontos előfeltétele a demokratikus intézményrendszer kialakulásának”. — Kétségtelen, hogy Hankiss megállapítása — mutatis mutandis — hazai egyházi életünk számára is tanulságos. Mégis, úgy vélem, hogy a közösségi gondolat és az ebből fakadó gyakorlat a keresztények számára régen és ma is élő valóság volt, és az is marad. Az egyház ma világszerte és hazánkban is éppen a közösségekben éled újjá és erősödik. Tehát egyházi vonatkozásban — beleértve a magyar helyi egyházat is — nem kell feltétlenül a közösségek „krónikus hiányáról” beszélnünk. Természetesen ez nem jelenti azt, hogy egyrészt, nem áll előttünk e téren még számos elvégzendő feladat, másrészt, hogy nem kell több problémával is szembenéznünk.

Századunk első harmadában mondotta Romano Guardini: az egyház ébredezik a lelkekben (*Die Kirche erwacht in den Seelen*). Valóban, az ébredő új egyházaság, a Biblia intenzív olvasása és a liturgia iránti érzék

meg vonzalom sok áldást hozott a megújuló egyházi élet számára. És vajon ma, az eseményeket látva mit mondana Guardini? Talán így fogalmazna: Az egyház ébredszik, újra éled a keresztény közösségekben. És már e helyen is meg szeretném jegyezni: Nem csak „általánosságban”, hanem számos konkrét helyen, így hazánkban is. Nők és férfiak, de fiatalok is egyre nagyobb érdeklődéssel fordulnak a vallás, mindenek előtt pedig Jézus Krisztus felé. A még csak három éve induló teológiai levelező kurzuson több mint 400 hallgató vesz részt. Fiatalok kis közösségeiben közös keresztény önképzés, vallásos továbbképzés folyik. E kis közösségek vezetői sok helyen idősebb és fiatalabb lekipásztorok. Az ország bíboros primásának vezetésével több ezer fiatal gyűlik egybe, hogy közösen imádkozzék, ünnepeljen. Plébániákon fiatalokból álló kisebb csoportok aktív karitatív munkát fejtenek ki. Egyre nagyobb az igény kisebb körű lelkigyakorlatok végzésére. Sokminden „ébredőben van” hazai egyházi közösségeinkben is.

Úgy vélem, arról nincs, nem is lehet kétségünk, hogy *az egyház gyökerében és lényegileg közösség*: a krisztushívók közössége. Ahol Krisztus nevében gyűlnek össze, ott jelen van maga az Úr, és megélt valóság az egyház. Ezt a meggyőződést a keresztény egyházak és gyülekezetek az elmúlt néhány év alatt világszerte egyre jobban tudatosították. És ez jól van így. Mert bár igaz, hogy igehirdetésünk és teológiánk elsősorban az önmagát Jézus Krisztusban kinyilatkoztató Istenről szól, viszont az is áll: az egyház, annak pásztorai és tagjai hitelesen csakis úgy hirdethetik Jézus Krisztust, ha az ő nevében összegyűlő közösség hitelre méltó jelként áll az emberiség családjában. Az egyháznak nemcsak a lelkekben, hanem a hívők közösségében is hiteles módon kell realizálnia.

Minderre gondolva azonban kissé el is szomorodhatunk, mivel az egyház épp korunkban nagyszámú ember

előtt hitelét veszítette. Hogy miért? Talán elsősorban azért, mert gyakran és sokféle maguk a keresztények álltak a közösségi élet megerősödésének útjában. Igaz ugyan, hogy a II. Vatikáni zsinat ígéretes törekvései nyomán az egyház valóban kezdett ébredezni a közösségekben. Mégis, valódi megújulásra sokféle még nem igen kerülhetett sor, mert a születő, fejlődő új életet, az újszerű szubstruktúrákat és gyakorlatot sokan bizalmatlanul, sőt egyenesen gyanakodva fogadták. Erre kétségtelenül több esetben meg is volt az ok. A kontesztáló és bomlasztó módon „újító” kisebb csoportok sok zavart okoztak és okoznak itt-ott még ma is. Ugyanakkor az évek múlásával egyre inkább világossá válik, hogy *élő csoportok, közösségek* nélkül egyszerűen lehetetlenné válik napjainkban akár a katekézis, akár az evangelizálás korszerű útjait, módszereit részben kipróbálni, részben életreváltani. Ha a túlzottan intézményesült, régi struktúráiba már-már belemerevedett egyház akár az egyes személyekkel, akár a kreatív, az újat vagy legalábbis megújulást életre hívni képes csoportokkal, a jogos igényekkel szemben áll, ha az újjáébredő közösségi szellemet és az ebből forrásozó gyakorlatot gyanakodva nézi vagy egyenesen visszautasítja, akkor nem várhatjuk, hogy bárki is otthonosan érezze magát közöttünk. Ahol az egyeseknek és a kisebb közösségeknek még lehetőségük sincs rá, hogy a közös ügyekről, saját egyházi életükről őket is konzultálják, ahol panaszokat, problémákat hallatlanra vesznek vagy sztereotíp válaszokkal igyekeznek a nyugtalankodókat lecsendesíteni, ahol a törvényt hangoztatják ugyan, de „kiskaput” nyitnak az egyéni lelkiismereti állásfoglalás kínos döntései számára, — ott az egyház már aligha nevezhető valódi közösségnek. Sőt, egyre inkább absztrakt, adminisztratív eszközökkel kormányzó intézménnyé válik, már nem az, aminek lennie kellene: a krisztushívők megtapasztalható, élő közössége,

az egymást kölcsönösen támogató és szolgáló testvérek közössége.

Bár sötétnek tűnik ez a kép, de épp ezért nem ment fel az alól, hogy felülvizsgálatot tartsunk, és ha kell, a szükséges terápiát alkalmazzuk. Az egyházi megújulás, az egyház hitelreméltóságának biztosítása vagy — ahol szükséges — visszaszerzése érdekében igen nagy jelentősége van a *közösségi tudat újraélesztésének, illetőleg ápolásának*. Ébredő, megújuló hit és krisztusi élet csakis élő közösségekben válhat valósággá. Az elmúlt zsinatnak minden súlyos kijelentése, amit az Isten népével, az istentiszteleti tevékeny részvétellel, a keresztyének küldetésével és felelősségével kapcsolatban mondott, csakis akkor lesz megélt realitás, ha mindeme kijelentés mögött a *konkrét egyházi közösségek* aranyfedezete áll, illetőleg, ha a kisebb csoportokból és nagyobb számú közösségekből kialakuló helyi egyházak mindezeket a kijelentéseket saját keresztyén életük zsinórmértékének tekintik.

Tegyük fel tehát a konkrét kérdést: vajon valóban élnek-e egyházi közösségeink? — Kétségtelen, hogy vannak egyházközségeink, vannak templomainkban istentiszteletre gyűlő emberek, a szentségekhez is járulnak (sajnos, egyre kevesebben), hallgatják az ígét, — de vajon él-e bennük és általuk a Krisztus-hívők közössége? És nem csupán, mint a hit tárgya, mint objektív valóság, hanem mint átélt, megtapasztalt valóság?

De lehetünk még konkrétabbak, hiszen a kérdés napjainkban világoszerte is és magyar egyházunkban is elhangzik: vajon elégséges-e a plébániai területi elv és gyakorlat ahhoz, hogy a mai ipari-, de a modernizált agrártársadalomban is valóban jelen legyen az egyház? Hogy ne csak anyakönyvekben és kétes értékű statisztikákban tartsák nyilván, hanem valóban *éljen* is. Hogy Jézus evangéliumát hirdetve, Jézus ügyét képviselve összegyűjtsön embereket, — egyre többet. Vajon elég-

ségesek-e a meglevő és megszokott struktúrák, vagy szükséges-e, sőt sürgető a megfelelő szubstruktúrák kialakítása, hogy az „intézményt” élettel töltsük meg? A vázra — miként az emberi csontvázra is — szükség van, mert bizonyos „tartást” ad. De szükséges az is, hogy lüktető élet járja át az egész egyházi organizmust. Hiszen az egyház nem emberek által életbe szólított, manipulálható „szervezet”, hanem az élő, tagjaiban élő „Krisztus-test”. Vajon a plébániai szervezet képes-e még — minden sajátos jelentősége mellett — biztosítani, előmozdítani és gazdagítani a hívek között a krisztusi élet lüktetését? Vajon elégséges-e a nagyvárosi, de akárcsak a községi plébánia hívőserege számára, hogy a „központban” liturgiát végeznek, ígét hirdetnek? Vajon egyáltalán létrejöhet-e ilyen módon valódi közösségi élet? — A plébános ügybuzgósága és a hívek adakozása nyomán itt is, ott is templomok épülnek és újjáépülnek, liturgikus tereket alakítanak ki. De vajon milyen mértékben éled ettől valóban újjá a hívek szeretet-közössége? Vajon képes-e „kinyúlni” a legbuzgóbb lelkipásztor is a hívek ezrei tízezrei után a szószékről az oltártól?

A kérdéseket még szaporíthatnánk, — előre tudjuk, hogy az adható válaszok negatív színezetűek lesznek. És ilyenek maradnak mindaddig, amíg a hívek sokasága a plébániai kereteket nem tölti meg élettel, amíg igyekvésüket, igényüket a lelkipásztor nem támogatja, amíg megfelelő lelki-szellemi irányítást, útmutatást nem ad.

Ma már senki nem állíthatja, hogy egy-egy nagyobb plébánia — és a megürülő helyek összevonásával lassan mindegyik az lesz — valódi keresztény közösségi szellemről, vitalitásról tanúskodik. Már csak azért sem, mert a „nyilvántartott” híveknek csak kis százaléka találkozik egymással a vasárnapi-ünnepi liturgián. Becsült adatok szerint városokban 3—10%, községekben-falvakban — jó esetben — 25—40%. De a templombajárók

közül a legtöbben csak alig vagy egyáltalán nem ismerik egymást, nincsenek egymással élő kapcsolatban.

A tényhelyzet igazolja, hogy egyre inkább szükség van és lesz a plébániai, egyházközségi tagok között összetartó, kovászként ható, valóban *élő kisebb közösségekre*. Olyanokra, amelyekben a közösség tagjai valóban ismerik egymást és szívesen tartanak egymással kapcsolatot. Ahol kölcsönös erkölcsi támaszra találnak, szívből tudnak együtt imádkozni, nyitottak egymás felé, de az egész egyházközség, annak ügyei, problémái felé is. Kétségtelen, hogy a krisztushitet mindenek előtt a családban, ezt követően pedig elsősorban a kisebb, áttekinthető közösségekben, csoportokban lehet ébresztetni, elmélyíteni, erősíteni, óvni. Az ilyen közösségekben lehet igazán „begyakorolni” a krisztusi, keresztény életet: a testvéri szeretetet, türelmet, a szolgálatkészséget, karitatív munkát és sokminden egyéb, az egész kereszténységet is építő, egyre jobban összeforrasztó feladatot.

Kétségtelen, hogy az egyház tagjaiban ma elevenen él a vágy, — jobban, mint atyáink idején — hogy az egyház életét a kisebb létszámú közösségek valóban „lelkesítsék”. Csakis a spontán összegyűlő, valódi családias légkört, Krisztus szeretetét árasztó közösségek lesznek képesek megóvni a „nagy egyházat”, az intézményt a megmerevedéstől, a szervezetségnek olykor már-már embertelen formáitól és gyakorlatától. Ahhoz nem fér kétség, hogy Krisztus közösséget gyűjtött maga köré, és később is, az elmúlt mintegy kétezer évben a közösségi elem volt éltető „lelke” az egész egyházi életnek. Ezeket a születő, fejlődő, kisebb közösségeket ma fokozottan kell védenie, támogatnia az „intézménynek”. Ha nem ezt tenné, ha elnyomná azokat, ha nem lenne képes megállni működésük nyomán a Lélek éltető erejét, akkor egykönnyen sírásójává szegődnék Krisztus egyházának.

Egyházközségeink tagjai gyakran szép példákat állí-

tanak élénk az individuális jámborságról, ügybuzgóságról. Krisztus egyháza ébredezik a lelkekben. De vajon elég-e ez? Beletörődhetünk-e abba, hogy valódi közösségeink, egymáshoz szívvel-lélekkel kapcsolódó, összeforrott, kovászként ható hívő közösségeink csak alig akadnak? El kell gondolkodnunk rajta: az egyháznak nemcsak a lelkekben, de a közösségekben is magára kell ébrednie. A sok magára maradt, a maga göröngyös útját járó keresztény — nem közösség.

A továbbiakban az a törekvésem, hogy az eddigi megállapításokat, problémákat teológiailag némileg megvilágítsam. Ezt követően vonnék le néhány gyakorlati következtetést.

Újszövetségi háttér

Vessünk néhány pillantást az Újszövetség egyház-közösségeire. Meg szeretném azonban jegyezni, hogy a kezdetekre való utalás nem ment fel a mai konkrét feladatok elvégzésétől, a megfelelő utak keresésétől. Az ősi időket nem kell, nem is szabad a történelmi mában — valamiféle nosztalgikus-romantikus törekvésből fakadóan — egyszerűen lemásolnunk. Ugyanakkor a kezdeti időszakra való visszatekintés, a Szentírás szövegeiben foglalt tanítás és helyzetkép alkalmas iránytű lehet, mely megmutatja, merre vehetjük ma útunkat.

Az eklézia szóval (gyülekezet, összejövétel) az újszövetségi Szentírás a helyi, községi, városi egyházakat, közösségeket épp úgy jelöli, mint a családi, házi, kisebb közösségeket, — és az egész, az összegyházat. Ezek a „városi” vagy „családi” egyházak azonban sohasem szerepelnek teljes elszigeteltségben, egymástól szétválasztva, elszakítva. Kapcsolatban voltak egymással, de az egész, az össz-kereszténységgel is. Ugyanakkor az újszövetségi

Szentírás az egész keresztény közösséget is „egyház” szóval jelöli. Így Isten egyháza: a krisztushívőknek együttese, mely valósággal jelen van, létezik az egyes helyi, kisebb közösségekben, „egyházakban”.

Az Újszövetség olvasása során hamarosan meggyőződhetünk arról is, hogy az egyházon mindenek előtt az egyes, helyi, konkrét gyülekezetet, közösséget értik. Mindenütt, ahol az egyik hívő a másik tanúságtételét elfogadja, — vele közösségbe kerül; ahol az egyik a másik hitét szavakkal vagy tettekkel erősíti, ahol az egyik hitestvér a másikat vigasztalja, támogatja, ahol ketten-hárman Jézus nevében összegyűlnek (Mt 18, 20), — ott konkrét, megragadható módon, valóságban és élményszerűen jelen van az egyház. *Az alapvető egyházi dimenziók* : az *igehirdetés*, a *liturgia*, a *koinonia* (azaz *közösség*) és a *diakónia* (a *testvéri szolgálat*). Ahol ezt a négy dimenziót, ismertetőjegyet tartósan megtaláljuk, ott teljes értelemben vett keresztény közösség, egyház él.

A legintenzívebb egyház-élménnyel természetesen az új és örök szövetség megjelenítésénél, Krisztus szentségi jelenlétének helyén és órájában, az *eukarisztikus ünnepelés* során találkozunk. Az eukarisztikus közösséget mindig az egy-egy helyen összegyűlt hívő közösség alakítja ki. Ebből következik, hogy az egyház — a krisztusi alapstruktúra sértetlenül hagyásával — lényegében mindig helyhez kötöten, konkrét mivoltában, közösségi élményben jelenik meg a hívek számára. Így, mert az eukarisztikus ünnepelés nemcsak az egyházban történik, hanem maga az egyház válik a helyi eukarisztikus ünnepelésben élményszerű ténnyé, eseménnyé, valósággá.

Közismert, hogy a hagyományos katolikus teológia az elmúlt néhány század során elsősorban az összegyűlt, egyetemes egyház aspektusát hangsúlyozta, a protestáns teológia pedig inkább az egyes, helyi gyülekezetre tette a hangsúlyt. Csak az újabb — katolikus és protestáns —

vizsgálódás igazolta, hogy a két látásmód az újszövetségi Szentírásban — az összegyház és konkrét, helyi egyházi közösség — egymást kiegészíti. Az egyház mind az egyetemes összegyházban, mind pedig a kisebb helyi közösségekben valósul meg, realizálódik.

Az összegyház egységét azonban az újszövetségi iratok tanúsításában nem a központi kormányzat, nem a külső formák azonossága biztosította, hanem sokkal inkább az, hogy az egyes helyi közösségek a sokszínűen kifejezett formákban saját hitüket, igaz hitük külső kifejezőmódját ismerték fel és ismerték el. Az első jelentős uniformizálási és centralizálási törekvést csak a XI. századi Gergely-féle reformban, majd az ellenreformáció során és még inkább az I. Vatikánum nyomán regisztrálhatjuk.

A II. Vatikáni zsinat fordulópontot jelentett. A kollegialitás gondolata az ősi *communio* gyakorlatát kezdte ébresztgetni; sőt, a zsinat még tovább ment, amikor nemcsak a püspöki egyházakról, hanem a „*fidelium congregationes locales*”-ről is hangoztatta, hogy a hívőknek ezekben a helyi közösségeiben is jelen van az egyház. Az egyes közösségek ugyanis „a maguk helyén (*loco suo*) az Istennek a Szentlélekkel és a kegyelmek bőségével meghívott új népe” (*Lumen Gentium* 26.). Ezt a gondolatot erősítette meg II. János Pál pápának *Redemptor Hominis* körlevele. „A laikusoknak is meg kell érezniük, hogy nemcsak a már eddig is létező apostolkodás szálai nyertek megerősítést, hanem új, talán eltérő természetű, de nagyon tevékeny társaságok is jöttek létre. A laikusoknak nem szabad megfélemlkezniük arról a lelkiismeretbeli kötelezettségükről, amellyel az egyháznak tartoznak, hogy lelkipásztoraiknak és a szerzetesközösségek képviselőinek . . . szívesen nyújtsanak segítséget” (6.).

Vizsgálódásunk még mélyebbre tekinthet. Az újszövetségi Szentírás íróinak, szerkesztőinek közös meggyőződése, hogy Isten Jézus Krisztusban önmagát közölte a vi-

lággal, valódi isteni-emberi közösségre lépett az emberekkel. Ez az örömhír: *az evangélium* — az egyetlen, immár fokozhatatlan jóhír, mely a hirdetett és írott evangéliumok sokaságában, különféle bemutatásban és kiemelésekben lett közös kincsünk.

A kereszteni közösség ennek az egyetlen jóhírnak, evangéliumnak realitására épít. Ennek az egyetlen evangéliumnak gazdagsága pedig legitim módon bontakozott ki és tárul ma is a világ elé a közösségek sokszínűségében, sokféleségében. Kétségtelen, hogy a fiatal egyház nem tár elénk olyan uniformizált képet, mint az elmúlt kb. 3-4 évszázad egyháza. Az *egyetlen* evangélium egyesítette a különféle gyakorlatot és a különböző típusú közösségeket. Mindegyikük Jézus Krisztust vallja Urának és Megváltójának.

Napjainkban mindezt jobban tudatosítjuk, lassan újra átéljük és így együtt-átélő tanúivá, alakítóivá válunk annak a folyamatnak, mely az egész egységét újra nagyobb sokszínűségében, a kisebb közösségeknek ugyanazt az evangéliumot megvalló, de mégis különféle kiemelésében, gyakorlatában tárja a világ elé.

Végző soron maguk a kisebb-nagyobb helyi közösségek voltak azok, melyek pogány környezetük számára az evangéliumot transzparenssé tették. Így volt ez már kezdetben és így kell lennie ma is, — pluralista világunkban talán még inkább, mint régen. Nemcsak a helyi egyházi közösségekre volt és van újra szükség, hanem azokon belül a kísérletező, a környezettel ismerkedő és a szeretetet sugárzó, hitet erősítő, evangéliumi életéről tanúskodó kisebb közösségekre.

Összefoglalva e vázlatos vizsgálódást, elmondhatjuk, hogy az újszövetségi iratok tanúsítása szerint — minden egyes kisebb helyi egyházban jelen van *az* egyház,

- az egyes helyi egyházi közösségek között sokrétű kapcsolat áll fenn,
- a helyi kisebb közösségek mellett nagy realitás az összegyház, a krisztushívők egész közössége,
- az egyetlen evangélium kimeríthetetlen gazdagsága a számos és különféle életstílusú, gyakorlatú közösségi modellben válik tapasztalható valósággá,
- a közösségi élet már a kezdetekben és azóta is az evangélium hiteles, gyakorlati bemutatásának a próbaköve. Ezért a közösségi élet egyházunkban mérhetetlenül fontos volt a múltban és marad a jövőben is.

Gyakorlati következtetések

Természetesen csak néhányra tudok most kitérni.

1. Az egyház életében legitim sokféleséggel, sokszínűséggel találkozunk. Az egyetlen Krisztus-testet — Szent Pál tanítása szerint — a kisebb közösségek számos feladat- és szolgálatvégzéssel gazdagítják. E közösségeket azonban már nem csupán a helyi, lokális egyházak szerint lehet megkülönböztetni. A differenciáltságot, sokrétűséget nemcsak a városi, peremkerületi, falusi, stb. plébániák jelentik és igénylik, hanem az élethelyzetek, korosztályok, hivatásbeli kapcsolatok, sőt testi fogyatékosok, betegek stb. szerinti csoportok, kisebb közösségek. A nélkülözhetetlen differenciáltság a „hitnek mértéke” szerint változik, ahhoz igazodik (vö. Róm 12, 3). A hitben gyengékre, de a lelkiileg-szellemileg igényesebbekre és a különféle feladatokra egyaránt figyelemmel kell lenni. „... Különféle ajándékaink vannak: aki a prófétálást kapta, prófétáljon a hit szabálya szerint; aki tisztséget kapott, gyakorolja azt; aki tanító, oktasson; aki a buzdítás ajándékát kapta, buzdítson, aki alamizsnát oszt, tegye egyszer-

rűségében, aki előljáró . . . legyen gondos . . . szeressetek tettetés nélkül . . .” (Róm 12, 6-9).

Az egyházi vezetés és a helyi kisebb közösségek viszonyát a szükséges engedelmességen kívül még sok minden más is kell, hogy rendezetté tegye. Egyházunkban nem válhat általános gyakorlattá az „egyirányú közlekedés”. A kölcsönös egymásra-hallgatás, figyelés, szolgálat létmeghatározó tényezői a krisztushívők közösségének.

2. A különféle kisebb közösségek és csoportok sokasága és sokszínűsége a pluralizmus realitását kell, hogy tükrözze. Egyetlen közösséget vagy csoportot sem illet meg semmiféle monopolhelyzet. Minden karizmának az *egész* közösség javát kell szolgálnia, az egész egyházat kell gazdagítani. Épp erre gondolva tartjuk természetesnek, hogy vannak és legyenek is, akik az élet gyökereit jelentő hagyományok felől érkeznek és azok felé mutatnak, de szükséges, hogy legyenek olyanok is, akik terveznek, akik a holnapot készítik elő; akik kísérleteznek, akik a kor szellemi irányzataival ismerkednek, azokkal szembesülnek. Szüksége van továbbá az egyháznak kisebb „kémlelő” csoportokra, mint az izraelitáknak is szükségük volt rá, mielőtt új földre tették lábukat, mielőtt átkeltek a Jordánon. — Ugyanakkor ezek a „kémlelők” csak akkor érezhetik magukat biztonságban, ha mögöttük van a „hátvéd”. Tudom, mindez csak képes beszéd, de az is ismeretes, hogy kétezeréves tapasztalat áll mögötte.

Nem kerülhetjük meg a kérdést: hol a *fatalok helye*, mi a szerepe ebben a folyamatos Sturm und Drang-ban? Nem olcsó frázis, hanem közismert tény, hogy a jövőt a mában, a holnap felé tekintést, a holnapot előkészítő munkát elsősorban ők végzik. Nem az idősebbek ellenére, nem is azok nélkül, hanem egészen pozitív értelemben.

A vándoregyház mindig úton van a teljesség, az abszolút jövő felé. E vándorlás során újra meg újra „meg kell

térnie”, ebben van folytonos megújulásának záloga. És ebben a megtérési folyamatban nélkülözhetetlen az *egyházon belüli kritika*. Ha a mai fiatalok ezt a kritikus funkciót hitből fakadó reménységgel vállalják, és a szükséges merészséggel szeretetben gyakorolják, akkor betöltik az életkoruk által rájuk mért hivatásukat. — Ugyanakkor azonban szükségük van az egyházi közösség „kontrolljára” is. Ha kiszakadnának abból, ha teljességgel a maguk útját járnák — akár kisebb csoportokba is tömörülve —, az elszáradt ág sorsára jutnának.

3. Hogy egyházunk éltető „közege” a közösség, hogy szüksége van a kisebb és nagyobb közösségekre, az kitűnik abból is, ha összehasonlítjuk az ún. *vallásos ember és keresztény ember* alap-beállítottságát. A keresztény embernek szüntelenül „meg kell térnie”, „új emberré” kell változnia, — míg a pusztán „vallásos ember” a „régiben” marad, ugyanaz az ember marad. S hogy valóban az maradhasson, sztereotíp vallási gyakorlatok sokaságával veszi körül magát, a vallási formák biztonságot nyújtó „védőburkában” kíván élni. Az exodus, a folytonos továbblépés terhes, ijesztő, veszedelmes számára. — A *hitből élő keresztény* ember viszont lelke mélyéből igyekszik megújulni, kapcsolatát Istenével és embertársaival fokozatosan javítani, elmélyíteni. Épp ezért nem merevedik bele jól megszokott, már-már mágikus vallási gyakorlataiba, hanem *egyre hivatottabbá válik a kommunikációra, szeretetre, közösségi életre*. Épp ez a nyitottság jelent számára biztonságot. A keresztény közösség tagjainak kritikája, testvéri figyelmeztetése pedig fokozódó lendülettel és stabilitás-tudattal tölti el.

Híveinket, mindennek előtt a fiatalokat ilyen krisztusi közösségekbe kell bevezetni, hogy amit — esetleg a szülői házból — magukkal hoztak, az a későbbiek során kiállja a krízishelyzetek próbáját. Más szóval: hogy új kör-

nyezetükben ne csak az említett értelemben „vallásosak,” hanem egy-egy keresztény közösségnek is élő tagjai maradhassanak.

Már 1909-ben írta le H. Svoboda: A lelkipásztori munka súlyos hibája, hogy mindig csak azokat akarja megtéríteni, akik már úgyis megtértek. — Más szóval: nagyobb figyelmet kell mindannyiunknak fordítania *a keresőkre, a kritikusán távolállókra*, és azokra, akik bizonyos érdeklődéssel fordulnak a kereszténység felé. A tömegben felszívódó anonimitás helyett sokan épp azért kapcsolódnak a keresztény kisközösségekhez, mivel érzik, tapasztalják, hogy ott értékelik őket, hogy ott „valaki”-vé válhatnak. Kétségtelen, a tapasztalat igazolja, hogy megfelelő közösségi kapcsolatok híján bárki könnyen kerülhet — különösen, ha fiatal — a lelki útvesztettség, magány állapotába. Ebből azután, ha nincsenek, akik kézen fogják, támogatják, már könnyen vezethet az út az alkoholhoz, kábítószerrekhez, kriminalitáshoz, vallási szekta-tagsághoz, esetleg az öngyilkossághoz is. Jaj a magára maradottaknak, — de jaj azoknak a keresztényeknek is, akik bezárkóztak vallási gyakorlataik fellegettségébe, nem kívánnak tagjai lenni az élő Krisztus-közösségnek és épp ezért nem vonzanak, nem vezetnek oda másokat sem: a keresőket, a lelkileg kiéhezetteket, a szomorúakat, a magányosokat.

4. A kisebb közösségek, csoportok egyházunkban azok a „helyek”, ahol a keresztények az egymással való szorosabb kapcsolat során, a meghittebb légkörben *saját egyéniségüket, képességeiket is jobban kibontakoztathatják*. Ti. úgy és azáltal, hogy nemcsak végig gondolják, de egymás előtt őszintén ki is mondják hívő meggyőződésüket, terveiket, mert tudják, hogy azokat megértéssel, de szükség szerint megfelelő kritikával is fogadják. Egyre nyíltabban beszélnek a közösségben arról, hogy a kinyilatkozta-

tás világánál miként látják önmagukat, környezetüket, feladataikat az egyházban és az őket körülvevő világban.

Az egyházi kisközösségek nyílt fórumot biztosítanak, hogy tagjaik egymás között kifejezzék gondolataikat, érzelmeiket, reménységüket. Mindez sajátos motivációkhoz, célok és eszközök felismeréséhez vezethet, melyek a közös cselekvés, a szeretet tetteinek gyakorlása nyomán az egész egyház életét gazdagíthatják. Ugyanakkor e közösségek tagjai új, belső fejlődési folyamatnak, lelki gazdagodásnak válnak részeseivé, t.i. azáltal, hogy segítik egymást transzcendens irányzódásuk felismerésében és elmélyítésében.

A kisebb közösségek tagjai lassan úrrá lesznek saját önzésükön, individualizmusukon és elkülönülési törekvéseiken. Azzá a „közeggé válnak, ahol az egyesek kiélhetik kreativitásukat, interperszonális kapcsolataik pedig előmozdíthatják közös ideáljaik életreváltását.” Ezen felül pedig *jel-funkciójuk* kihívás, felszólítás környezetük számára: az egész keresztény közösség előtt feltárják a hitből fakadó életnek, megtérésnek és megújulásnak jelentőségét és szépségét.

5. Nem hallgathatjuk el, hogy az összegyház, az egyházi vezetés és a kisebb közösségek között bizonyos *üdvös feszültség* állhat és általában fenn is áll. Üdvös, mert a jobbra, az értékesebbre, a mindig nagyobb szeretetből fakadó törekvésekre és eredményekre ösztönöz mindkét oldalon. Sem a „nagy” egyház nem nélkülözheti a kisebb közösségeket, sem pedig az egyes kisközösségek nem abszolutizálhatják önmagukat. Kétségtelen, hogy minél kisebb és exkluzívabb a közösség, annál nagyobb a veszély az önelégültségre. Ezért figyelmeztetett VI. Pál pápa nyomán II. János Pál fentebb említett levelében: „Ezek a kisebb közösségek ne higgyék önmagukról, hogy az evangelizálás egyedüli befogadói és művelői, vagyis,

hogy az evangélium egyedüli letéteményesei. El kell fogadniuk, hogy az egyház rajtuk kívül is megtestesül.”

Szólnunk kell azonban arról is, hogy a napjainkban tapasztalható, olykor fokozódó tendenciát mutató feszültségek gyakran abból a legális közösségi igényből fakadnak, mely az olykor túllontúl adminisztratív-bürokratikus berendezkedésű egyház helyett kisebb, de élő krisztusközösségekre törekszik. Az ilyen igény jogos és nem a széthullásnak, hanem az élő hitnek, valódi „egyházias” lelkületnek jelle.

Arról sem feledkezhethünk meg, hogy ha a kisebb egyházi közösségeket az össz-egyházzal vetjük össze, akkor az előbbieket az egyház sajátos „*utópiájának*” tarthatjuk. Annak, mert folytonos, de teljességgel soha meg nem valósítható cél: a közösségi élet kibontakoztatása *egész* egyházunkban. Efelé az „utópia” felé igyekszik az egyház. Ennek mintegy „bemutatói”, köztünk élő és előtünk járó „megélői” az egyházi kisközösségek.

6. Végezetül néhány sajátos *veszélyre* szeretném még felhívni a figyelmet. Bár VI. Pál pápa az „egyház reménységének” nevezte az egyházi kisközösségeket, a közösségi „bázisokat” (Evangélii Nuntiandi, 58.), mégsem mulasztotta el, hogy a velük kapcsolatos problémákra, nehézségekre felhívja a figyelmet.

Ismeretes, hogy minden valódi közösséget, így a kisebb egyházi közösséget is bizonyos spontaneitás, testvéri légkör hat át, ill. jellemez. Abban a percben azonban, amikor az ilyen közösségek kezdenek eltávolodni a testvéri kapcsolat meghitt szellemétől és gyakorlatától, amikor „szervezni” kezdik önmagukat, vagy ha egy-egy vezéregyéniség köré csoportosulnak és annak már-már vakon engedelmessé válnak, akkor már nem lesznek többé képesek megőrizni valódi közösségi identitásukat. Előbb-utóbb intézményesülnek és egykönnyen rálépnek az

„egyház az egyházban” (vö. állam az államban!), illetőleg a szektásodás útjára. A nagy egyházban a számos kisebb közösség csakis akkor fog „reál-utópiaként” élni és hatni, ha tagjai között megmarad a közvetlen, családi kapcsolat. Ha azonban szervezési terveik során lassan az egész egyházat egyfajta „bázissá” kívánnák formálni, lelépnének a realitás talajáról. Továbbá, ha szervezési akciójuk során a gyengébb akaratúakat, a kevésbé ellenálló képeseket a közösség agresszívabb fele mintegy „felszívna”, beolvasztaná, ha a pszichikailag kevésbé ellenálló, de meghittsége vágyó ember gyengeségével visszaélnének, akkor az ilyen tömörülésnél már aligha beszélhetünk „krisztusi szellemtől áthatott” közösségről. Egy-egy vezéregyéniség, a kisebb közösség néhány erőszakosan is szervezni kész tagja — épp a fiatalok között, — mérhetetlen rombolást képes végezni. Amikor „saját” közösségébe „beolvasztja” az ellenállni nem képes tagot, egyszersmind kiszakíthatja a krisztushívők nagyobb közösségéből, sőt az egyházból is.

Nem feledkezhetünk meg az *ideologizálás veszélyéről* sem. Világosan látnunk kell, hogy az egyház és benne a kisebb közösségek sem azonosak az Isten országával. Egyetlen kisközösség sem sajátíthatja ki Jézust és evangéliumát. Egyetlen közösség és egyetlen hívő sem tehet mást — de ezt valóban meg kell tennie —, mint hogy naponta imádkozik az „ország” eljöveteleért és jelként mutat efelé az eljövendő ország felé.

Minden kisebb, Krisztusról tanúságot tevő, az ő cselekvő szeretetét élő közösség nagy ígéret az egyház, a krisztushívők számára. Ne feledjük azonban: ha *minden* keresztény jobban megszívlelné Jézus szavát, akkor a kisebb közösségek jelenléte nélkül is több szeretet, csaldiaság és segítőkézség élne az egyházban. Sajnos, a szeretet fogyatkozóban van világunkban, sőt a keresztények között is. Ezért legalább azon épülünk és örvend-

jünk, ha valóban élnek és hatnak köztünk kisebb csoportok és közösségek, akik nem önmagukat, nem saját célkitűzéseiket keresik, hanem Krisztus szeretetét szolgálni akarnak világunkban. — Ahol viszont az „ellenmondás szelleme” gyűjt egybe keresztényeket, ha bizonyos elkülönülő törekvés jellemezne csoportokat, ott alapos felülvizsgálatot kell tartanunk. Mindazok, akik nem akarnak már szilárd egységben maradni a helyi egyházzal, annak főpásztoraival és pásztoraival, aligha építik Krisztus testét . . . sőt!

Amikor e „veszélyekről” is szólok, tudom, hogy *nehéz és kényes kérdést* érintek. Semmiképp sem akarok általánosítani, vagy mások helyett lelkiismeretvizsgálatot végezni. És a fennálló nehézségek sem menthetnek fel az alól, hogy rádöbbenjünk: az egyháznak nemcsak az egyénekben, de a közösségekben is magára kell ébrednie. A sok magára maradt, maga útját járó keresztény előbb-utóbb már „csak vallásos” ember lesz, de nem élő tagja a krisztushívók közösségének, az egyháznak.

A hazai helyzet

Hogy mit kíván tőlünk, a magyar helyi egyháztól az adott óra? — úgy vélem, még távolról sem medítettünk eleget, még nem mértük fel, még csak alig beszéltünk, írtunk róla. Vajon hol fedezhető fel hazai egyházunkban, az egyházmegyei és plébániai életben, a kisebb közösségekben és a lelki elmélyülést igénylő kisebb csoportokban olyan *irányt jelölő hangsúly*, mely katolikus testvéreink szívét megragadja és értelmét is vonzza? Mely kereső-kérdező kortársainknak fülét-szívét az evangélium számára megnyitja? Amely valóban vonzó, mert a „meghívás egyházát” mutatja be et intra et extra?

A pathmoszi Látnok saját kortársait, korának egyházi

közösségeit így figyelmeztette: „Akinek füle van, hallja meg, hogy mit mond a Lélek az egyházaknak” (Jel 2, 7). Jól figyeljük meg: az egyházaknak, a helyi egyházi közösségeknek és nem csupán *az* egyháznak. — Hogy Isten Lelke itt és most, köztünk, hazai egyházunkban is hatékony, abban nincs, nem lehet jogunk kételkedni. Hogy sorsunkat Isten tartja kezében, — ez nagy bizakodással tölthet el. Bizonyára Isten akarta, hogy századunk első felében az egyház nálunk is ébredessen a lelkekben. Most viszont — erre mutat számos, ha nem éppen minden jel — azt készíti elő, hogy az egyház újraéledjen, hogy kovászként hasson, jelként álljon a kisebb és nagyobb közösségekben.

A ma aktuális pasztorális feladat és terv, főképp a katekézis feladata — gondoljunk csak a pápai buzdító levélre — aligha lehet más, mint ez: elő kell mozdítanunk, hogy Isten újra élő és éltető valóság legyen a keresztyén közösségekben, közösségeink életmegnyilvánulásaiban, lelkiségében. Kinek-kinek saját ajándékát, karizmáját kell felajánlania a közösség, az épülő Krisztus-test szolgálatára. Ne feledjük: nem „mozgalmakra” van szükségünk, hanem élő és hatékony közösségekre. A kisközösségek, csoportok születését látva-tapasztalva, nem valaki, valami *ellen* kell fellépniük, hanem egyházunk*ért*, Jézus Krisztus ügyé*ért*, az Isten országának elközeledt*éért* kell szolgálatot vállalnunk.

Az egyház pásztorainak — püspököknek és papoknak — *felelőssége* ma sok vonatkozásban, de e téren is óriási. Az egymásért élés, a mindenkiért vállalt élet — ez volt Jézus élete, ezért jött el Jézus közénk a földre. És ez az egyház felelős pásztorainak is élethivatása. Ebben kell őket minden krisztushívőnek támogatni. Tudjuk, ez az együttműködés elsősorban nem szervezés kérdése, nem új ötletek kitalálása — bár mindezekre olykor nagy szükség lehet —, hanem mindannyiunk közös hitéből és

szeretetéből, Krisztushoz fűző élő kapcsolatából fakadó magatartás.

Mi is tehát a hazai helyi egyház feladata? — Erről bizony még igen sokat lehetne beszélni, írni. Még mindig tartozunk önmagunknak legalább a kereteket jól körvonalazó *pasztorális programmal*. E programkészítés során például ilyen kérdések megvitatásával kellene behatóbban foglalkozni:

— a) a kisebb egyházi közösségek *belső életének* megalapozása az Isten szavára, Szentíráásra való ügyeléssel és az imádsággal;

— b) Isten *mai üzenetét* az egyház tanítása közvetíti számunkra, a kisközösségek számára is. Ezt tükrözi a hazai katolikus sajtó, mely már eddig is jelentős anyagot szolgáltatott a feladatok megbeszéléséhez;

— c) Az egyházi életbe való minél aktívabb bekapcsolódás komoly felkészítést igényel. Ennek nélkülözhetetlen feltétele az ilyen irányú *lelkipásztori alapképzés*. A keretek megvannak, csak jobban ki kellene azokat tölteni: a Hit-tudományi Akadémia rendes és levelező tagozata, a vidéki teológiai főiskolák, az országos papi továbbképzés; — d) A világiak apostolkodásáról szóló zsinati határozat *az egyház apostoli tevékenységének segítségét* nemcsak anyagi és karitatív területeken szorgalmazza, hanem kifejezetten szól az igehirdetés és a megszentelés fontosságáról is (26.). A növekvő paphiány miatt hazánkban is egyre több lesz az olyan hely, ahol világi munkatársak nélkül nem lesz megoldható a hívek megfelelő lelki gondozása. Itt nem lehet egyik napról a másikra „improvizálni”, hanem gondos elő- és felkészítésre van szükség;

— e) Végül — kapcsolva az előző ponthoz — külön ki kell emelni a *hitoktatást*, amely — hivatásának megfelelő mértékben — az egyház minden tagjának feladata. (Catechesi tradendae, IX. fej. és II. János Pál pápának fentebb idézett apostoli levele).

Küldetésünk lényegében azonos azzal, amit már keresztény őseink is jól láttak, és ami szerint éltek: környezetünkben, az emberek között, a „lélek” szerepét kell vállalnunk. Hogy azonban ezt a „lélek-funkciót” vállalhassuk, ahhoz pasztorális tervek vagy katechetikai módszerek kidolgozásánál többre van szükségünk. Az adott konkrét helyen, hazai egyházunkban keresztény kisközösségeinknek van kiemelten éltető, életet gazdagító szerepe, mert Istent, Krisztus szeretetét jelenítik meg számunkra.

Más országokban, földrészekben születő közösségi modelleket nem kívánunk egyszerűen lemásolni. E téren is a pluralizmus elvét és gyakorlatát kell szem előtt tartanunk. Egységes sémák és modellek még hazai vonatkozásban sem jelölhetők meg. Nagy pasztorális pruden-ciára, körültekintésre van e téren szükség. Az egyház vezetőinek és pásztorainak szem előtt kell tartaniuk mind az egyetemes egyházban fellelhető törekvéseket, eredményeket, mind pedig a helyi egyház, a hívek jogos igényeit és elvárásait. Hogy miként nevezik ma a Szentlélek ajándékait, a „modern” karizmákat, — ez nem lényeges: esetleg kísérletező munkának, kreativitásnak, alkotó fantáziának, az idők jeleire ügyelő lelkületnek. Az adományok régen is, ma is különfélék lehettek, de az ajándékokat osztó, a feladatokat kijelölő Lélek ugyanaz. Vajon észrevesszük-e, hogy az Istennek mindent megújítani képes Lelke működik ma is közöttünk és osztja ajándékait, vajon együttműködünk-e vele, hogy egyházunk újjáéledjen a közösségekben? Hodie, si vocem eius audieritis... Bárcsak meghallanánk ma az ő szavát... (94. zsoltár).

Felhasznált irodalom :

L. Boff: Die Neuentdeckung der Kirche, Mainz 1980. — Cserháti J.: Az egyházi kisközösségek teológiája, VIGILIA, 1981. 3. sz. — P. V. Dias: Vielfalt der Kirche in der Vielfalt der Jünger, Zeugen und Diener, Freiburg, 1968. — W. Dinger - R. Volk (Hrsg.): Heimatlos in der Kirche? — Probleme heutiger Jugendpastoral, München, 1980. — A. Greeley: Der Fortbestand von Gemeinschaft, Concilium, 1973. 9. sz. — Hankiss E.: Közösségek: Válság és hiány. VALÓSÁG, 1980. szept. — G. Hartmann: Christliche Basisgruppen und ihre befreiende Praxis, München-Mainz, 1980. — K. Hemmerle: Neuer Ansatz in Sicht? — Zur Situation der Pastoral im Umbruch der Gesellschaft, in: H. Heinz: Gemeinde der Zukunft, München-Wien, 1978. 10-40. — W. Kasper: Kirche und Gemeinde, in: Glaube und Geschichte, Mainz, 1970. — F. Klostermann: Gemeinde-modelle und ihr legitimer Ort, in: DIAKONIA, 1981. 5-21. — H. Küng: Die Kirche, Freiburg, 1967. — Nyíri T.: Közösség és vallásosság, TEOLÓGIA, 1980. 1. sz. — K. Rahner: Demokratie in der Kirche, StdZ 7(1968) 1-15. — K. Rahner - J. Ratzinger: Episcopat und Primat (Quaest. disp. 11), Freiburg, 1961. — J. Ratzinger: Die pastoralen Implikationen der Lehre von der Kollegialität der Bischöfe, in: Concilium 1(1965)16-29. — Szennay A. - Tomka F.: Egyházi kisközösségek, TEOLÓGIA, 1977. 2. sz. — Szent Imre-városi munkaközösség: A család Krisztus közösségében, TEOLÓGIA, 1977. 3. sz. — Széll M.: Az egyház tűzhelyei: a plébániai közösségek. TEOLÓGIA, 1981. 1. sz. — J. Wanke: Das eine Evangelium und die vielen Gemeinden, in: Gottes Volk in der Gemeinde, Leipzig, 1981. 17-21. — A. Weber: Gemeinde der Zukunft — nicht erst morgen, in: H. Heinz (Hrsg.) Gemeinde der Zukunft, München-Wien 1978. 78-111.

1981.

A MESTER ÉS MUNKATÁRSAI

Aki hív

Sok emberben él a vágy, hogy Jézussal minél bensőségesebb közösségben éljen. Az ilyenek meghallják hívását: „Kövess engem!” (Mt 4, 19) A Mesterrel együtt vállalják Isten országának szolgálatát. Minél jobban mélyül el bennük a szolgálat készsége, annál inkább észre veszik a gyarlóságokat, nyomorúságokat is Isten földi országában: embereket, akik még nem fedezték fel az élet értelmét, akik kétkednek Istenben, akik gyámoltalanok, önzők, kétségbeesettek, erőtlenek, elmagányosodtak... Az Isten végső országa felé mutató-vezető földi jel, az egyház csak akkor válhat egyre több ember számára valódi otthonná, ha újabb és újabb Krisztus-tanítványok szegődnek a Mester munkatársává, ha egyre többen gondoskodnak, szorgoskodnak másokért, — úgy, amint Krisztus is tette. Ha egyre többen lesznek, akik életüket is készek odaadni barátaikért. Olyan emberek, akik képesek a teljes együttműködésre Krisztussal, akik fényt és meleget hoznak földünkre. Ha ez a Krisztustól lángra lobbantott fény elhalványul, ha a szív melege már gyengül, akkor olyan válságjelenségek következnek be, mint korunkban. Viszont az egyház ügye — mely Krisztus ügye — sohasem szűnik meg, nem megy veszendőbe mindaddig, amíg akadnak Krisztusnak munkatársai, akik meghallják szavát: „Kövess engem!”

Akitől tanulunk

Az ilyen munkatársak nem maguktól teremnek. Krisztus sem „találta meg” csupán tanítványait, hanem kereszte, meghívta és nevelte, „iskolázta” őket. Ő nagyon sokat fáradt, míg tanítványaiból valóban „Isten munkatársai” (1Kor 3, 9) lettek. Amíg lassan „munkatársakká váltak az Isten országában” (Kol 4, 11) amíg „munkatársai és katonái” (Fil 2, 25) lettek az igazságnak (vö. 3 Jn 8). És azt is olvassuk, hogy Jézus tanítványainak „beiskolázása” közben többször majdnem elveszítette türelmét: meddig kell még veletek lennem? meddig kell még a hitetlen és romlott nemzedékhez szólnom? ... A meghívottak is csak igen lassan értették meg őt. De ő tudta, hogy nem fáradhat bele a „pedagógusi” feladatba, mivel a munkatársak kiképzése Isten országának nagyfontosságú ügye. Épp ezért fáradozott annyit tanítványai oktatásán. Igaz, beszélt a tömegekhez is, olykor sokan hallgatták, — erejének és idejének legnagyobb részét mégis munkatársai kiképzésére fordította. Velük együtt járt-kelt, élt, hogy hallják, mit mond, lássák, hogyan él, és hogy ők is az ő szellemének megfelelő életet éljenek.

A „kiképzés ideje” soká tartott, hiszen nem kisebbet kellett megérteniük, mint „Isten országának titkait” (Mt 13, 11). De ezek a „titkok” nem voltak semmiféle „titkos tanítások”, hanem abból álltak, azt jelentették: tanulja meg az ember, hogy a földi élet során minden mögött felfedezze az Atya gondviselő jóságát, megtapasztalja Isten közelségét, hogy az Atya akaratát valósítsa meg egész életében. A „mennyei országának titka” az, hogy az ember egyre inkább megértse a szeretet titkát, hogy ne csupán a szavakból, ne is csak könyvekből, hanem a szív bölcsességének segítségével is tanuljon. — Ez az „iskola” a tanítványok számára nehéz volt, de a Mestertől is komoly munkát, sok türelmet követelt. — Amióta

Krisztus eltávozott a földről, ezt a munkát nem lehet abahagyni, ma is, mindvégig folytatni kell. Az „Úr szolgálatának iskolája” változatlanul az egyház — Krisztus egyházának — szívügye. Ahol nem akadna többé tanító, aki elhivatottan és hozzáértő módon végzi az oktatást, ott az egyház sivataggá válnék. A mai egyházi élet ínségének végső gyökerében nagyon is egyszerű az oka: hiányoznak, legalábbis kevesen vannak olyanok, akik valóban a Mester munkatársai, kevesen vannak az ő feladatát vállaló Krisztus-tanítványok. Pedig az aratni-való sok... És még kevesebb akad azokból a tanítókból, akik a holnap munkatársait tudnák „beiskolázni”.

A munkatársak feladata

Természetesen nem a tegnapnak, hanem a mának feladatairól kell szólnunk. Mindenütt, ahol Krisztus nevében gyűlnek össze az emberek, hogy halljanak az Isten országáról, szükség van számos kisközösségre. Az ilyen-fajta csoportokban azonban csak akkor lesz lüktető élet, ha nem szakadnak ki a Krisztus-test vérkeringéséből. Különösen a nagyvárosi plébániákon van szükség ilyen kisközösségekre, melyeknek vezetője, oktatója Krisztus meghívott munkatársa. Ahol hiányoznának Krisztus hivatott munkatársai, ott a csoportok élete elsorvad, esetleg elszektásodik. A plébániákon működő, Krisztus küldetésében járó papoknak egyre inkább szükségük lesz olyan munkatársakra, akik szívükön viselik a gyermekek, a fiatalok, a plébánia öregjeinek és betegjeinek sorsát, és azokét is, akiknek élete hajótörést szenvedett. Akik segítenek a lelkipásztorkodó papságnak, hogy rávezessék az embereket, a töprengőket, keresőket: nem lehet csupán pénzből, pálinkából, televízió nézésből boldoggá lenni. Akik már befogadták az igazságot — Krisztus

igazságát — s így maguk is készek rá, hogy elmondják másoknak, sokaknak: a mennyek országa „erőszakot szenved”, csakis az erősek és bátrak, a kitartók tudnak oda eljutni.

Ha ilyen „munkatársak” egyre többen lesznek a plébániákon, a plébániai kisközösségekben, akik Krisztussal közösen dolgoznak, akkor az egyház — Krisztus egyháza — megújul a Lélek erejében. Ha nem akadnak ilyen munkatársak, akkor az egyház légköre olyan marad, amilyen. A bizonytalanlankodó, lanyha, zavart egyház — tudjuk — nem vonzóerő a távolállók, de még csak a „bennlevők” számára sem. A csupán „hivatalnoki-feladatait” ellátó egyház nem jó „reklám” a kereszténységnek.

Mit tegyünk?

Tervek bőven akadnak a mai egyházban és a lehetőségeknek sem vagyunk híján. De akadnak-e, akik a terveket valóra váltják, akik élnek a lehetőségekkel? Ki adja oda kezét, lábát, szívét, lelkének izzását, hogy közelebb kerüljön hozzánk az Isten országa? Nem a tervekben szűkölködünk, hanem olyan emberekben, akik tenének is valamit: „Amikor (Jézus) látta a tömeget, megessett rajta a szíve, mert olyan volt, mint a pásztor nélküli juhok, elcsigázott és kimerült. „Az aratnivaló sok, de a munkás kevés’ — mondotta tanítványainak. Kérjétek hát az aratás Urát, küldjön munkásokat az aratáshoz” (Mt 9, 36 skk). Jézus nem ok nélkül keresett és hívott meg munkatársakat. Maga is átlátta, átélte, hogy az emberek ugyan megközelíthetők az Isten országa számára, de hiányoznak azok, akik a termést majd begyűjtik. Jézus maga volt az a gazda, aki már korán hajnalban kiment, hogy munkásokat fogadjon szőlőjébe, és aki küldte őket: „Menjetek ki ti is szőlőmbe” (Mt 20, 4).

Isten országa számára munkatársakat csak úgy nyerhetünk, ha magunk is átértük, átgötrődtük ennek az Isten által egybegyűjtött országnak számos gondját, nyomorúságát. És mindennek előtt akkor, ha készek vagyunk arra, hogy életünket Isten ügyének áldozzuk. Mert különben jogosan mondhatnák nekünk: előbb tégy magad valamit, azután majd mi is megpróbáljuk.

Hogyan nyerhetjük meg a munkatársakat Isten ügyének, Isten országának? Azt kell tennünk, amit a Mester is tett. Szólni, beszélni kell az „országról”, annak feladatairól, „titkairól”, szükségleteiről és meg kell mutatni, „elő kell élni” az utat, az életstílust, amely Isten felé vezet. Meg kell mutatnunk, hogyan juthatnak a „kívülállók”, a keresők, az Istennel „perlekedők” Jézus közelebe, Isten megtapasztalására. Fel kell tárnunk, hogyan tehetnek szert tiszta és igazi örömré, erőre, bölcsességre, több belátásra, hitre és szeretetre. — Munkatársakat csak derűs szívvel lehet hívni és a szomorúakat, gondterhelteket is vidámmá, erőteljessé kell formálni. Különben elfáradnak az úton, nem fognak kitartani Jézus és az ő ügye mellett. Az ember általában készséges a jóra, — de gyenge. Csak nehezen vállalkozik rá, hogy a szükségesnél valamivel többet tegyen, többlet-terhet hordozzon. Olykor joggal is mondja: többre nem vagyok képes, fáradt és kimerült vagyok, nem érek rá. . . . A mi feladatunk, hogy egyre bensőségesebb Isten-kapcsolatra hívjuk és serkentsük az embereket, hogy így lassan észrevegyék: rajtunk, a mi szavunkon, példánkon át Isten hívja, erősíti, vezeti, vigasztalja meg őket. Így jutnak lassan el az isteni kegyelem „erőterébe”, így válnak lassan ők is a Mester munkatársaivá, erőtlenségükben is erőseké.

Sokan mondhatnák: ez a papok ügye, papok dolga. . . nekik kell ehhez érteni. Természetesen van ebben igazság. De hogyan is tudna például egy nagyvárosi plébá-

niának, de még kisebb egyházközség ezernyi, tízezernyi tagjának egy-két pap valóban lelkipásztora lenni? — Sokan panaszkodnak „időhiányról”, túlterheltségről. Ez is igaz. De az idő beosztása, jó felhasználása a hit kérdése is! A fontos dolgokra, hát még a „legfontosabbra” az ember mindig találhat időt. Akinek valamire nem jut ideje, az egyszersmind annyit is jelent: az ügy számára nem fontos. Tudjuk, hogy a mai munkatempó mellett sokan fáradtak. De Jézus épp a fáradtakat hívja „felüdülni”, az Istennel való bensőséges találkozásból pedig a hívő ember számára mindig új erő fakad.

Ha pedig többen azt gondolnák, sokan azt mondanák: szívesen lennék én is Krisztus munkatársa, az Isten országának munkása, — de senki sem hívott meg erre (vö. Mt 20, 7), — akkor valóban itt van az idő, hogy felkérjük, felszólítsuk a készségeseket: legyenek segítségünkre, váljanak Isten ügyének, a Mesternek munkatársaivá.

Felelősek vagyunk

Ahol Krisztus Lelke működik, ott növekszik a szeretet, gyarapodik az erő, — s mindez tette készlet. A tétlen ember — szomorú ember. A tétlen közösségek — gyümölcstelen fák. Egy szép napon elmegy az egyik, kiválik a másik, majd elmarad az utolsó is. A hit cselekvő szeretet, tettek nélkül lassan elsatnyul, elhal.

Milyen tettekről van szó? Általában nem látványos cselekedetekre van szükség. Az Istennek engedelmeskedő ember, a lelkiismeretes, az imádkozó és elmélkedő ember — a tettek embere. A csend embere, a gondolkodó, az Istennek engedelmeskedő ember — a valódi szeretet embere. Kemény benső munka nélkül, saját magunk „begyakorlása” nélkül a közösség is széthull.

Természetesen a szeretet kifelé is hatékony. Fáradozik

a családokért, mindenek előtt a sajátjáért. Gondját viseli környezetének, szomszédainak, munkatársainak, a betegeknek, a magányosoknak. A cselekvő szeretet mindent vidám szívvel ad a másiknak, szolgál az embereknek, sőt az egész emberiségnek. Egyike vagyunk a mintegy négy-milliárd embernek. Mindenkinek, a legtávolabb élőnek is szüksége lehet ránk. Elkötelezetten vállalva a szeretet tetteit, szolgáljuk a kis- és nagyközösségeket. Nem feledhetjük, hogy városunk, hazánk, a világ „egy darab” Isten-országa lehet, — azzá kell lennie.

Elkötelezett élet

Minél többször, legalább kéthetenként kellene a lelkipásztoroknak találkozniuk a közvetlenebb munkatársakkal, a kisközösségek tagjaival. Össze kell gyűlni a templom egy meghitt kis helyiségében, a kápolnák csendjében, hogy közösen imádkozzanak, közösen beszéljenek meg sok mindent. A cél az, hogy megtanulják, egymást segítsék egyre jobban meglátni: bár Isten országa végső beteljesülésében természetfölötti világ lesz, de a földön, konkrét feladatok vállalásával kell a „belépőjegyet” oda biztosítani. Észre kell venni a papnak és munkatársainak: miben szenved segítséget Isten ügye, — hogy azután ennek felmérése nyomán mindenki megragadhasson egy-egy konkrét — bármily szerénynek is tűnő — feladatot. A lelkipásztor feladata különösen nehéz és felelősségteljes. A munkát nem csupán „ki kell osztania”, hanem irányítást, segítséget is kell adnia. Még a kiváló képességű munkatársaknak is szükségük van a lelkipásztorukkal való állandó érintkezésre, a meghitt kapcsolatra, a tőlük várt tudásra. A jó és készséges munkatárs hálás azért, ha van, akire „feltekinthet”, akinek oktató-tanácsadó szava nyomán biztonságérzet töltheti el, aki megadja

a nehezebb helyzetekben a szükséges tájékoztatást. E kis munkatársi közösségek együtt dolgoznak, ez pedig szükségszerűen annyit is jelent, hogy egyikük sem dolgozik „egyedül”, hogy egyikük sem vágyik egyéni „sikerélményekre”.

A munkatársak vezetésének, képzésének, irányításának egyik legnagyobb veszélye, olykor kísértése: ha csak a szellemet kívánják kiművelni, az értelmi készséget latbavetni, ugyanakkor pedig a szívet nem melegítik fel. Nem elég jó előadásokat tartani, — az élet tanúságtételére is szükség van. A kizárólag vagy túlzó módon csak értelmi képzés, a tudásanyag átadása hatásában gyöngé és erőtlen marad, mert nem tud valódi elkötelezettség-tudatot ébreszteni, nem indít a szeretet tetteire. Valódi kapcsolat csak a szeretetben foganhat és maradhat eleven. Nem elég Istent csupán „megismerni”, — őt szeretnünk is kell. Nem elég Istent megismertetni, rá kell vezetni a munkatársakat arra is, hogy őt valóban, egész szívből szeressék. Ahol a munkatársak „tanítása” egyoldalúan intellektuális lenne, ott egyre inkább fennáll az önteltség és gőg veszélye is. A sokat tudó úgy vélheti, hogy művelt és képzett „szuperkeresztény”, aki már mindent, vagy majdnem mindent tud. És ugyanakkor még nem ismer-te, nem tanulta meg Krisztus „egyszeregyét”: a min-dent odaadni képes Isten és emberek iránti szeretetet.

Az egyházban — a világegyházban és a helyi egyházban is — ma egyre nagyobb szükség van és lesz ilyen munkatársakra. Olyanokra, akik valóban a „Mester munkatársai”. Az egyháznak világszerte ma saját lábán kell megállnia. És leginkább ezekről a „munkatársakról” mondható el, hogy az egyház „saját lábai”: Isten munkatársai. Ha ezek egyre többen lesznek, az egyház is gyarapodni, erősödni fog, ha elgyöngülnek, gyengévé válik az egyház is. A munkatársak meghívása, nevelése az egyháznak ma legégetőbb és legfontosabb feladata.

Aligha lehet kétséges, hogy a holnap egyháza a kis eukarisztikus közösségekben lesz valóban „megragadhatóvá.” De hiszen lényegében így volt ez mindig. A „nagy apparátus” egyháza csak nehezen nevezhető élő Jézus-közösségnek. Ahol viszont az oltár köré gyűlnek, hogy az eukarisztiát ünnepeljék, ott maga Jézus is jelen van. Ahol ketten-hárman összegyűlnek az ő nevében, ott az ő Lelke él, éltet és hatékony.

Azoknak pedig, akik talán vonakodnak az újszerűtől, akik féltik és féltékenyen őriznék a hagyományos formákat és módszereket, nyugodtan idézhetjük emlékeztetőbe Jézus „módszerét”: ő is kikereste, meghívta, tanfíttatta, vezette munkatársait, és megparancsolta nekik, hogy vigyék el az ország örömhírét mindenhová. Ily küldetést képtelen volt néhány ember vállalni; hogy munkájuk eredményes legyen, maguk is kiválasztottak segítő- és munkatársakat. Természetesen működésük, „mozgal-muk” a régihez ragaszkodó farizeusok és írástudók számára egyhamar gyanússá vált. A főtanács elé idézték őket, hogy vádat emeljenek ellenük. De volt a főtanácsnak egy bölcs tagja, Gamáliel, aki így figyelmeztette őket: „Ha ez a törekvés vagy ez a mozgalom emberek-től származik, fölbomlik, de ha az Istentől van, nem tudjátok széteszlatni őket, különben úgy tűnnék föl, mintha az Isten ellen tusakodnátok” (ApCsel 5, 38-39).

1977.

HOGYAN BESZÉLJENEK A SZÜLŐK ISTENRŐL?

Megváltozott korban és helyzetekben éljük mindennapi életünket. A környezet világszerte már nem „keresztény”, amint azt néhány évtizede még állítottuk (hogy mennyi alappal, azt most ne döntsük el). Véget értek azok az idők, amidőn „elszigetelten” lehetett keresztény családi életet élni. A keresztény ember és család ma épp úgy bele van ágyazva környezetébe, a társadalom életébe, mint minden, egyéb felfogást valló ember és család.

Elmúltak azok az idők is, amelyekben a szülők kényelmes álláspontra helyezkedhettek: az iskolában majd ügyis megkapják gyermekeik a szükséges vallási ismereteket, a „hit- és erkölcsi nevelést”. Tudjuk azonban, hogy az iskolában régen sem lehetett kereszténnyé válni. Nem, mivel a gyermekeknek sokkal előbb, a családi élet meghitt légkörében, s nem az iskolában, templomban kell találkozniuk Istennel.

Mindez természetesen nem új megállapítás, érvényben volt évtizedekkel ezelőtt is. Amit ma újként lehet, sőt kell a család vallásos nevelésében alkalmazni — amint erről Klemens *Tilmann*, a neves valláspedagógus ír¹ —, az az *istenkérdésnek helyes felvetése és megválaszolása*. Mert aligha lehet kétséges, hogy ma nem a nagymama módján, stílusában kell a kisgyermek előtt Istenről beszélni. Hát akkor hogyan?

A válasz megadását kicsit távolabbról kell bevezetni. Minden, Istenről kiejtett szó, amit a gyermekek *szüleiktől* hallanak hamis, hitelét veszített lesz, ha csakis a gyermek előtt, mintegy az ő számára kiejtett szó lesz csupán. Mert minden őszinte, becsületes szülő azt mondja el, azt adhatja tovább, amit maga is ismer, és hittel megvall Istenről. Azok a szülők viszont, akik *között* vagy akik számára Isten sohasem „téma”, akiknek gondolatvilágából, lelkéből hiányzik Isten, — aligha lesznek hiteles tanúi Isten ügyének, nevének gyermekeik szemében.

Mindez *elvi megállapításként* szinte magától értetődően hat. De milyen lehet, legyen a *gyakorlat*? Hogyan s miért, mikor beszéljek feleségemmel, férjemmel Istenről, — hogy hiteles tolmács lehessen gyermekeim előtt is? Minden ember más és más utat-módot találhat itt egyéni beállítottságától függően. A zárkózottabbat segítheti a nyitottabb házastárs, a kevésbé vallásos beállítottságút — kellő tapintattal — a mélyebben hívő. Olykor egészen „tárgyi” probléma indíthatja el a beszélgetést, például: milyen képet, feszületet tegyünk a gyermek szobájába, a lakásba? Mit is feleljek, ha gyermekünk Istenről kérdez? — ha nem akar este imádkozni? Az ilyen „elméletibb”, tárgyibb kérdéseknél sokkal mélyebbről tör fel, amidőn nehéz helyzetben, esetleg tragikus szituációban így szóval meg egyikük: Ki tudja, mire volt ez jó? Talán a Gondviselés keze van a dologban? — Máskor közös élmény, egy közösen meghallgatott prédikáció, esetleg film, egy felemelő hangverseny indíthatja el a beszélgetést. — Még mélyebbről fakad, ha közös életproblémáikba vonják be Istent, ha hitük segítségével akarják különféle konfliktusaikat feloldani. Ilyen válsághelyzetek már számos házaspárt vezettek el — a közös beszélgetés után — tisztultabb istenfogalomhoz, istenélményhez. Persze, ilyen nyíltan is fel lehet tenni egymásnak a kérdést:

voltaképp kire is gondolsz, amikor Istenről szólsz, amikor őt emlegeted?

Azok a házastársak, akik az ilyen s hasonló kérdéseket kimondják egymás előtt, egyre alkalmasabbakká válnak arra is, hogy valóban őszintén szóljanak gyermekeik előtt is Istenről. A kisgyermek sokat kérdez s válaszokat is követel. Istenről hallhat másutt is, nem csupán odahaza. A válaszokat nem szabad elodáztatni, még kevésbé megtagadni. Ugyanakkor ezek a válaszok csakis akkor lesznek hitelre méltóak, ha valóban a szülők meggyőződését tükrözik, ha maguk *a szülők is őszintén keresők és kérdező, nyílt emberek*. Mernek, akarnak, tudnak egymás előtt is Istenről beszélni.

Feladatuk mindenekelőtt az, hogy tanítsák meg gyermekeiket a kérdezés helyes módjára. Tanuljon meg a gyermek *Istenről helyesen kérdezni*. Lehet-e például helyes választ adni a gyermeki kérdésre: hol is van tulajdonképpen Isten? Hol lehet? — Tán az égben, ahol az űrhajók keringenek? Vagy: mindenütt? — akkor ebben a gyufásdobozban is? Nem a lehetséges válaszban, hanem az *ilyen* kérdésekben van a hiba. Mert lehet-e arról kérdést feltennem: milyen szaga van a rádióhullámoknak? Hány deka a hanghullám? Vajon Isten valamilyen „dolog”, tárgy-e, amely valahol van? Vagy *olyan* élőlény, mint az ember? Ügyelünk-e arra, hogy Isten *másképp létezik*, mint a tapasztalható dolgok, élőlények? Ő mindig *mint Isten* van jelen. Ezért helyesebb, ha így válaszolunk: Isten mindig és mindenütt *közel van hozzánk*; Isten mindenütt ott van, ahol az emberek szeretik őt. Egy kisgyermek szinte meglepően okos választ adott: Isten felettem és alattam, körülöttem és bennem is él! Jó válasz, mert a hol?, a hely problémája helyett *a személyes Isten-kapcsolatra helyezi* a hangsúlyt.

Természetesen semmiféle „patent-választ” nem lehet előre megadni. Talán megfelelőbb ezért, ha így tanítják

meg a szülők a kisgyermeket kérdezni: hogyan, miben jelentkezett, él Isten az én életemben? Az ilyen s hasonló kérdések már eleve kizárják, hogy a gyermek Istenre, mint „vizsgálandó tárgyra” kezdjen el gondolni. A személyesen működő és szerető Isten „titkát” kezdi így a gyermek lassan felfedezni. A tudomány felülvizsgálhatja a kezet, — amely jót tesz, felülvizsgálhatja a hangot, — amely kedves, szeretetet áraszt, a szemet, — amely jószágos, de mindezekben nem képes saját módszerével felfedezni a szeretetet. Ezt személyesen kell átélni, felfedezni, tudomásul venni.

Hol jelentkezik Isten az emberéletben? Fontos kérdés, sokféle válasz adható rá. Ezerfajta módon és eseményben. Abban, hogy létezem, mivel ő mindig volt, van és lesz, ő az, akiben élek; abban, hogy nemcsak külső parancsra, hanem belülről is a jót kell tennem, ezt parancsolja lelkiismeretem; abban, hogy örökké él bennem a kérdés: miért?; abban, hogy ajándéokra vágyom, és ajándékozni akarok, hogy mindkét vágyódásom kimeríthetetlen; — mindezekben és még számos *élményben* már gyermekkorában kezdi mindenki tapasztalatait gyűjteni. Nem közvetlenül ugyan, de a földi valóságok felvillanásában jelentkezik így az Isten már a kisgyermek életében, — amint a „szeretetet” is a kézsimogatásról, az arcvonásról „ismeri fel”, a meleg hangból „olvashatja ki”.

Ne zárjuk be Istent soha a „mennyoországba”. Keresünk, mutassuk meg hangját, tetteit, szeretetét az élet apró és nagyobb eseményeiben. „...keressük Istent, hátha rátalálunk, míg utána tapogatózunk, hiszen nincs messze egyikünkől sem. Benne élünk, mozgunk és vagyunk” (ApCsel 17, 27-28).

Természetesen nem szabad a problémát túlon túl *leegyszerűsíteni* sem. Mindez bizonyos értelemben talán egyszerűnek tűnhet a felnőtteknek, de nem a gyermek számára. Mindebben ugyanis nincs szó csupán a külső

tények, események megismeréséről. Meg kell tanítani a kisgyermeket arra is, hogy a világból, eseményekből kiindulva, — lassan önmagába is tekintsen. Ez a „belső látás” azután rávezeti lassan a felelősségtudatra (persze nem úgy, hogy fenyegetünk Istennel), a vágyaiban (biztonságérzet, szeretetigény, elismerés igénye), az élet értelmének megvilágításában (tanulás, munka, a „szeretet tettei”), — hogy mindebben *valamiképp* jelen van Isten is. Az ilyen sejtetések és megsejtések nyomán kezd valóban kérdezősködni a „hol is van?” problémával kapcsolatban.

A családapának és édesanyának nem az a feladata, hogy Istent pontos katekizmus-válaszokban állítsa gyermekei elé. Természetesen a „rávezetés” nyomán is bizonyos „tudásanyagot” szerez a gyermek, de mennyire más ez, mint a katekizmus tanulása során elsajátított ismeretek. Az a gyermek, akit szülei — bármely kezdetleges tapasztalatok kapcsán vezetnek el Isten „ismeretére”, aligha fog elpirulni azért, hogy nem tanulta meg a „hittanleckét”. Nem a kötelességmulasztás nyomán támadt bűntudat, hanem az élmények láncolata fogja számára megmutatni az utat Isten felé.

Nem áltatjuk-e magunkat? — veti fel a kérdést Tilmann. Nem hangzik-e mindez túl szépen? Ma, amidőn annyi szörnyűséget lát és hall a kisgyermek — véres kimenetelű balesetek, háborúkról szóló híradás, éhhalál, szociális igazságtalanságok stb., — lehet-e hitelt érdemlően a jó Istenről beszélni? El lehet-e hallgattatni akkor, amikor például ilyen kérdést tesz fel; miért kellett a kistestvérének meghalnia, miért kellett a nagypapának annyi fájdalmat elviselnie? Nem tehetette-e volna meg a jó Isten, hogy a vonatösszeütközést elkerüljék? — Az ilyen kérdések s a velük összefüggő realitások tudomásulvétele elől nem szabad kitérnünk. Nem feledhetjük: Isten nemcsak a „jóisten”, vagy a „szerető Atya” módján jelentkezik a

gyermek világában. Mert „ha az Isten oly hatalmas, akkor végtére is nem ő felelős mindenért?” — jöhet a meglepően reális kérdés. S az ilyeneket nem lehet elhallgattatni oly „kegyes” intelmekkel: ezt a kérdést az ördög sugallta! — Kétségtelen: Istenről szólni egyáltalán nem könnyű dolog a kisgyermek előtt. Nem, mivel Isten maga nem „csekélység”. Túlontúl nagy ahhoz, hogy félvállról vehetnők a róla szóló beszédet, az őszintén feltörő gyermeki kérdéseket.

Isten fény és homály, akinek képe olykor — az élet nehéz óráiban — elhalványul, sötétségbe burkolódik. Isten *titok*, már a gyermeklélek számára is lenyűgöző, de olykor nyomasztóan nagy titok. Az élet tapasztalható szörnyűségei viszont realitások. Könnyen kéznél lehet ezért a megoldás: minden rosszért Istent teszi a gyermek felelőssé. S a „szívtelen”, meg nem értő Istennel egykönnyen szakíthat. Isten persze máskor ragyogást, örömet is jelenthet, így tölti el például az ajándékot kapó kisgyermek lelkét. Isten valóban fényben és homályban jelentkező: titok. Mindaz, aki a „valódi” Istent meg akarja találni: *Jézus Krisztus útján* juthat el őhozzá. Az által, aki szenvedő embertárssá vált, egy lett közülünk. Őbenne ismerhetjük fel az Atya jóságát, Isten ajándékozó szeretetét, Isten igazi „arcát”. Mindaz, aki számára Isten még rejtett, homályban élő, sötétségbe burkolózó Isten, Jézus Krisztusban megismerheti a világosságot. Ő az az „ajtó”, amelyen át bepillantathatunk a fény birodalmába.

Fontos minden természetes tapasztalás és élmény, de egyikük és összességük sem elégséges. A nyitott, a mindig nyitva maradó kérdésekre a válasz újra és újra: *Jézus Krisztus*. Ő, akiben megjelent közöttünk Isten jósága és emberszeretete. Krisztusban szerezhetsz újszerű tapasztalatokat az életről már a kisgyermek is. Aki Jézus felé fordul, vele lép kapcsolatba, és e szerető kapcsolatot ön-

ként nem szakítja szét: az jó lesz, megbízható lesz s választ kap a baj, a szenvedés miért?-jére is. Tapasztalatai mérhetetlenül gazdagodnak: hívó tapasztalásra tesz szert, Látóvá lesz és a sötétség óráiban is a Felőle érkező világosság fogja vezetni.

Ne veszítsük el türelmünket, ha még csak általánosságokban beszélünk. Bármennyire is fel kell készülniök a szülőknek a részletekbe menő válaszokra, a legfontosabb, hogy jól megjegyezzék: *Isten nagy-nagy titok*. Ne röstelljék, ha soha nem szólhatnak öröla úgy, mint akik mindennel tisztában vannak. Ha így járnának el, „hamis prófétákká” válnának, hitelüket veszítenék. Isten titokzatosságában csodálatos *ellentétek* feszülnek. Fiatalság és öregség kizárják egymást, Isten mégis egyszerre „öreg” és „ifjú”, ő közel, s mégis nagyon távol áll hozzánk; uralkodik, s mégis szolgálatunkra jött el; örök boldogságából jött közénk, hogy fenéig ürtse a szenvedés helyhét; mindenható és mégis tehetetlen, annyira, hogy el kell túrnie, ha az ember ellene fordul, gúnnyal illeti. Isten *minden* és mégis a megszólítható, örök *személyes Te*.

Mindez megsejtetheti: Isten oly örök Titok, akinek titkát nem „megoldani”, hanem csodálni lehet csupán. A benne levő ellentétekből már a kisgyermek is átvesz, átél valamit, amikor egyszerre tapasztalja meg az *embernek* erejét, hatalmát, de egyszersmind kiszolgáltatottságát és tehetetlenségét is. Így lesznek a szülők is képesek lassan *megalapozni*, hogy helyesen szóljanak Istenről. Beszédük ugyan nélkülözi a teljes világosságot. Emberi logikával soha nem lesznek képesek elégséges „bizonyítékot” szállítani. Válaszuk mégis helyes lesz, mert csodálatra, tiszteletre, imádságra hangol. Hosszú utat kell megtenniük, hogy Istenről lassan egyre helyesebben szólhassanak. Erre az útra már gyermekként rá lehet lépni, s épp a szülők kötelessége, hogy gyermekeiket első lépéseiknél kézen fogva vezessék. Kötelességük ez, mert

„ők a család püspökei”. Már *Szent Ágoston* így tartotta ezt. Dolguk talán mégis könnyebb, mint a püspököké, mert maga a Teremtő rendezte úgy, hogy könnyebb legyen. Mivel nem ékes szavakkal, nem bizonyítással, hanem oly beszéddel kell gyermekeik előtt megnyilatkozniuk, mely hatékonyabb lehet bármely más szónál. A kisgyermeket *a szülők tettei, példája* nyomán szerzett tapasztalatok vezethetik — mielőtt még a szavak mélyebb jelentését felfoghatnák — Isten felé.

Egyenesen csodálatra méltó az a sokrétű gondoskodás, amellyel a szülők már kisdéd kortól válnak gyermekeik *gondviselőivé*. Ez a szülői gondoskodás tükrözi vissza *Isten gondviselő jóságát*. Szeretetükben Isten szeretete, jóságukban és igazságosságukban Isten jósága és igazságossága tárulhat fel lassan a gyermekek előtt. Ha valóban ily felelős módon viselkedik a szülő, már aligha lesz szükség rá, hogy „tanmesét” találjon ki, amidőn Isten tulajdonságairól, gondviseléséről beszél. A kisgyermek érzelmi megnyilvánulásokban és tettekben megnyilatkozó szeretetet „vár”, igényel szüleitől. Mindezt még „érdemei” nélkül kapja, mintegy előlegezett ajándékként. Mennyire sejteti mindez Isten ingyenes ajándékozó szeretetét! Még egyetlen szót sem ejtenek a szülők Istenről, viselkedésük azonban máris arra utal: miként viszonyul a teremtő, gondviselő, gondoskodó, ha kell, igazságosan büntető Isten teremtményéhez, az emberhez.

Istenélmény lehet mindez, természetesen csak bennfoglaltan. Az *első szó*, az első *Istenről kiejtett szó* mélyíti, realizálhatja a gyermeknek csecsemőkortól szerzett élményeit. Az *édesanyának* döntő szerepe van abban: mikor és mit kell először a gyermeknek Istenről mondani. Talán ő „érzi át” a pillanat „jelentőségét”, amikor például a kis Laci vagy Ili felmászik ölébe és átöleli. Ekkor mondhatja például, hogy „milyen szép is, hogy annyira szeretsz, hogy szeretjük egymást. Látod, minden ilyen szép szere-

tenben itt van, jelen van a jó Isten is.” — Vagy ha például a család számára egy kívülálló személy örömet, segítséget nyújt, újra az ajándékozó, a boldogságot szerző Istenre lehet terelni a szót. De még a szép piros almáért vagy a narancsért is lehet közösen hálát adni Istennek. Esetleg egy ilyen örömlélmény adhatja az édesanya szájába az első, spontán megfogalmazott és közösen elmondott imát: Köszönjük neked Istenünk, hogy örülhetünk, hogy ízlik az, mit a Te jószágodból veszünk.

A gyermek így lassan tudatára ébred: a *jónak* valamiképp köze van Istenhez. Ha édesanya, édesapa Istenről szólnak, oly szépen, melegen néznek rám is. Vagy: Isten oly erős, oly sokat segíthet, többet, mint bárki más. Édesapa is figyelmeztetett: hozzá kell fordulni, tőle kell sok mindent kérni, neki kell sokmindenért hálát adni. — Így alakul ki lassan bizonyos „istenfogalom” a gyermekben, nem „tanulás”, hanem a szülők tettei, példája láttán, szavai nyomán. S az ilyen élmények — milliók tanúskodnak róla — egész életén át elkísérik az embert.

Talán észrevettük, hogy *nem esett mindeddig szó* pl. felhőről, égről, trónusról, koronáról és ehhez hasonlókról. Nem, hanem csakis a valóban tapasztalható élményekről: a szülőkről, azok viselkedéséről, a föld terméséről stb. beszéltünk. *A fantázia- és mesevilág képeit* nem kell, nem szabad Istennel kapcsolatba hozni. Nem, mivel Isten velünk van, velünk él hétköznapi életünkben, élményeinkben. — S ugyancsak: nem beszéltünk „Jézuskáról” sem. Istent ne „göndörhajú gyermekként” kezdje a kisgyermek megismerni. Egyébként is: a gyermek első természetes kapcsolata nem társaihoz, hanem szüleihez köti őt. Arra is ügyeljünk, hogy Isten, esetleg a mennyei Atya és Jézus Krisztus közé ne tegyünk egyenlőségjelet. Végül pedig: igaz, *valamit* ismerünk Jézus gyermekkoráról is, bár nem sokat; viszont a tanító, sze-

rető, szenvedő és kereszten meghalt, a feltámadt Jézus Krisztus: nem a Jézuska.

Nem szabad azonban félnünk a „jó Isten” említésétől. Manapság ugyan gyakran — és helyesen — rámutatnak, hogy a szíre-szóra emlegetett „jóisten” hitelét veszített „isten” lett. Olcsó és sztereotíp kifejezés, mely idegen a hétköznapiok kemény valóságától. A fentebb említett szeretetélmény, jószág-élmény stb. alapján azonban igenis helyes a megfelelő módon értelmezett jó Istenről szólni. Ez a nyomatékozás ugyanis kiemeli a gyermek számára, hogy az Isten valóban jó, aki szeret, és akit neki is szeretnie kell. Ezért kell pl. neki is jónak lennie. Egyszersmind a két szó összekapcsolása reális gyermeki hangulatot fejez ki, mely őszinte, valóban gyermeki érzésből fakad; ezt mélyíti a kisgyermek szívében Istennel kapcsolatban.

Előbb-utóbb üressé, sőt tévessé válhat minden Istentől folytatott beszéd, ha a szülők kezdettől fogva nem kapcsolják hozzá az Istennel való beszédet is. Isten nemcsak tárgya kérdéseinknek, nem csupán alapja, magyarázója a dolgoknak s életünknek, hanem az *élő, velünk együtt élő, minket néző, szerető, hívó, váró, ajándékozó Valaki*. Az örök, titokzatos nagy TE, akihez a legitimebb bizalommal fordulhatunk. — Az első spontán hálaimáról már fentebb szóltunk. Az imádságos „*mindent-megbeszélni-Istennel*” a folytatás. Istenuket minden „érdeкли”, ami csak velünk történik, amit teszünk, ami minket is érdekel, aminek örülünk, vagy ami miatt épp bánkódunk. Jegyezzük meg azonban: még mindig a spontán, nem a „kötött” szöveggel mondott imáról beszélünk, az imádságos *magatartásról*, a lelkiület alakításáról, az erre való nevelésről.

Külön kell szólnunk a *kérő imáról*. Ez nagyon fontos, hiszen maga az Úr szólít fel az evangéliumban, hogy bizalommal kérjünk. Erre már a kisgyermeket rá kell vezetni, rá kell nevelni. Ugyanakkor két komoly hibát is szem

előtt kell tartanunk. Ne imádkoztassuk a kisgyermeket olyasmiért, ami nem egyeztethető össze a természet szokásos rendjével, a fizikai folyamatok rendszerességével. Ha ma azért buzdítanók imára, hogy pl. álljon el végre az országos eső, holnap esetleg már azért fohászkodik, hogy szárnya legyen, és repülni tudjon. Ne engedjük lelépni imáiban a realitások talajáról. — Azután ne buzdítsuk úgy imára, hogy elhitetjük vele: amit kér, az biztosan — lehetőleg hamar — teljesül. Tanulja meg már kiskorában, hogy Isten holnap esetleg mást, jobbat tervez vele, mint amit a gyermek ma elképzel, kíván. Isten még az ő kis ügyeit, azok valódi jelentőségét is jobban ismeri, mint saját maga. Ő olykor valóban azt nyújtja, amit imában kér tőle, máskor azonban azt, ami számára majd több haszonnal jár — mondhatjuk *Szent Ágostonnal*. A kérő imára helytelenül nevelt kisgyermekspontán megnyilatkozása volt, amikor nagyanyja betegágyánál így szólalt meg: imádkozom, hogy egészséges légy, de úgysem használ, mert nagyapáért is imádkoztam, és mégis meghalt.

Ne terheljük túl a kisgyermeket az ima *mennyiségével*. Este kicsit hosszabban, reggel rövidebben, az asztalnál csak rövid fohással — mondják a tapasztalt szülők és valláspedagógusok. Vajon megszeretheti-e az az öt testvér — 3 — 12 év között — az imát, akikkel a szülők még asztali áldás helyett is valóságos kis zsolozsmát mondatnak? Nem érthető-e, hogy a két nagyobbik tekintete egész ima alatt a szüleiktől való félelem és a düh érzéseit tükrözze?

Valóságos „veszedelem” lehet a gyermek vallásos nevelésénél, ha — különösen a szokásos dac-korban — szíre-szóra *Isten büntetésével* fenyegetik a szülők. Az Istentől való beszéd e vonatkozásban térhet el leginkább a helyes normától. Például a gyermek dachból nem akar elindulni, azután mégis megteszi, majd elbotlik. Látod,

— mondják a „bölc” szülők — Isten büntetése! Először is nem igaz, amit a szülő állít, másodszor milyen rombolást végez a gyermek lelkében az ilyen beszéd! Milyen elképzelése lesz a gyermeknek Istenről?! Mennyire okosabb volt az a fiatal anya, aki kisfiának — amikor az egy tojást vágott a földhöz, s megkérdezte: ugye szereted Pistikét? — így válaszolt: Igen, szeretem, de a tojást földhöz vágni nem szép, helytelen dolog. — A gyermek lelkében — kis magyarázat után — a helyes asszociáció merülhet fel: Isten szereti őt, de nem szereti a rosszat, a rossz cselekedeteket. Szeret még gyarlóságainkkal is, de — ha szeretni akarjuk — kerülnünk kell a rosszat.

Igaz, a jó példa többet ér minden szónál, mégis *van ideje és helye a beszédnek is*. A 3—4. életévében valóságos kis filozófussá, teológussá válik a gyermek. Minden érdekli, ezernyi *miért?*-et mond. Ébredezni kezd benne az ember ősi igénye: érdekli a dolgok célja, értelme. A sok *miért végén* (és nem szíre-szóra) nyugodtan adhatja a szülő a választ: mert Isten így rendezte el, így akarta. A gyermek így lassan átéli, hogy minden problémájának végén (vagy épp kezdetén) ott áll, és él Isten. — Természetesen itt is óvakodni kell a hibás „rövidzárlattól”. Ne adja ki azonnal a szülő az „adut”: mert Istentől van, mert Isten akarta stb. Ha így járna el, Istent egyenesen elűzné a valóság világából. Az emberélet bölcsőjétől a sírig elkísér minket a misztériumok „realitása” is. Ezt a realitást pedig egyenesen bűn lenne Isten közvetlen működésének emlegetésével a gyermek lelkéből kitörölni. Alig múlták el egy-két év, s a gyermek rájön, hogy becsapták. Nemcsak szüleivel kapcsolatban kerül így krízishelyzetbe, rendül meg bizalma, hanem arra is rájön, hogy nem kell, nem is szabad az ilyen hamis „istenben” hinnie. — A helyes út, — ha nem is könnyű a feladat — az lesz, ha már kiskorában megismertetik a világot, az életet, a természet és a Teremtő *valóságos* kapcsolatával.

Hogyan is kezdődött minden? — előbb-utóbb a *világ kezdetéről* is érdeklődik a gyermek. A szülő óvakodjék attól, hogy kellő szakértelem és felkészültség nélkül — főleg iskolás kor előtt — „mesélje el” a bibliai teremtéstörténetet. Az ilyen „mese” a gyermek számára előbb-utóbb törést jelentene, a bibliai történeteket szinte szükségképp száműzné a mesék világába. Értelmi képességének korlátai miatt e korban természetesen a „szaktudományos” ismereteket sem képes elsajáttatni. Helyesebb ezért itt is, ha a válaszokat a kisgyermek *élményvilágához* kapcsolják a szülők. Valahogy így: Isten nem akarta, hogy földünk, a világ unalmas síkság legyen, ezért láthatsz virágokat és fenyőfákat . . . Azt is tudod, hogy sok állat él körülöttünk, a halaktól a sündisznóig, a rohanó szarvasig . . . Azt sem akarta Isten, hogy fázzál, ezért süt rád melegen a napsugár . . . Azt is tudta, hogy éhes leszel . . . ezért kapunk a gabonából kenyeret . . . És a hó? — hát persze, hogy ez is fontos. Egyrészt azért, mert Isten is örül, ha te örülsz a hóesésnek, ha szánkóazol, meg azután a földnek is hasznos, ha a kemény hidegben hó takarja be. — Mindenekelőtt azonban azt akarta Isten, hogy a gyermekeknek legyen édesanyjuk és édesapjuk, akik gondoskodnak róluk, míg szükségük van erre. — Látod, végtére is Isten mindent érted, mindent értünk, emberekért teremtett, szólított a világra.

Kár lenne az ilyen rövid válaszáért: mindent Isten csinált, — mert akkor ilyen folytatás érkezhette a gyermekajkáról: Hát az autót is? a zongorát is? Ha azután e kérdésekre (melyeket a gyermek vég nélkül szaporít) mindig tagadó választ kell adnunk, akkor szinte „tálaljuk” számára a következtetést: Isten tulajdonképpen semmit sem csinált. — Természetesen a „*technikával*” kapcsolatos kérdések előbb-utóbb felmerülnek a gyermek gondolatvilágában. A legmegfelelőbb válasz: Isten sok mindent *együtt* csinált az emberekkel. Így például a

hegyeket ő gondolta el, azután azt mondta az embereknek: most rajtatok a sor, készítetek a kövekből, kátrányból utakat. Gondolkodó fejet kaptatok tőlem, munkás kezeket, amit használnotok is kell!

Ügyelni kell a válaszokra akkor is, amikor Isten *mindenhatósága* kerül szóba. Isten nem tehet meg mindent! Nem akarhatja, hogy az asztalon levő csésze most hirtelen röpjön; nem teszi meg, hogy a kezemben levő mag most hirtelen fává nőjön stb. Valóban nem képes mindenre, csakis arra — és ezt akarja is —, hogy minket szerető akarata érvényesüljön a természetben, a világban. Épp ezért például nem hazudhat, nem tesz ostoba tréfákat, — tehát vannak határai mindenhatóságának! Sokmindennek épp előrelátó jósága szab határt. Mert ő ismeri, mi miért jó, miért történik, mi pedig sokszor nem ismerhetjük. Isten valóban megtehet mindent, amit akar. De csakis azt akarja, ami jó, ami beleillik jóságos terveibe. Olyen tervek ezek, amelyeket mi nem ismerhetünk meg előre.

A múlt és jelen miért?-jei mellett szükségszerűen jelentkeznek a *jövő*, a *holnap* problémái is. Miért kellett kis barátjának annyit köhögnie? Miért halt meg, és miért temették el? Hol van most, hol lesz azután? A kb. négy éves gyermek már észreveszi, hogy *nem minden szép és kellemes* az életben, mert pl. tolókcsebiban látja kis társát, madártetemre akad . . . Máskor anyja ingerült, apja letört, szülei veszekszenek, sőt verekednek. Háborúról, éhezékről hall. Lassan felébred benne — bármely kezdetleges megfogalmazásban is — a *lét értelmének* problémája. Nagy mulasztást követnének el a szülők, ha *ezeket* a gyermekkori élményeket, kérdéseket látatlanra-hallatlanra vennék. Már korán fel kell hívni figyelmét, hogy minden öröm és szomorúság után elérkezik az az idő is, amikor Istennél kapunk lakást, ahol minden örökre szép lesz. Ott már nem lesz senki beteg, nem kell senki-

nek meghalni, nem fognak veszekedni, szomorkodni. Isten a jó Atya, aki mindenkit meghív az ő otthonába. Ne említsünk mennyországot, mennyeket, mert szinte óhatatlan, hogy a gyermek azt a csillagok „fölé”, térben-időben helyezi el. A mennyország a gyermek gondolatvilágában oly fantáziaképeket szül, melyeket később — a mesék világával együtt — már nem vesz komolyan.

Érintettük már a *szenvedés, baj* problémáját. A gyermek kérdéseire ilyesfajta választ adhat a szülő: tudod, hogy a házépítésnél sok nehéz munkára van szükség, azután sok a piszok, szemét, zaj, sok mindent csak a mérnök ért, aki a házat tervezte. De azután, ha elkészül a ház, minden szép, jó, minden ragyog. Örül, aki beköltözik, ha nem is látta a papíron a mérnök terveit. — A mi világunk is mindig készülóban van, sok még benne a baj. Csak a tervező Isten látja előre, milyen is lesz, ha egészen elkészül. Akkor majd Isten örök és szép otthonunkká alakítja át a világot, ahol boldogok leszünk. — Nem feledhetjük — ezt a gyermekkel is lassan meg kell értetni —, hogy a szenvedés problémája *a mi problémánk, az ember problémája*. Számunkra jelent feladatot, hogy tegyünk ellene valamit; hogy ne legyenek éhezők, hogy kevesebb legyen a rossz a földön. *Mi* vagyunk a hibásak, hogy még mindig annyi rosszat találunk földünkön. Az egymásért való *felelősségérzetet, segítőkészséget* már a kisgyermek szívébe-értelmébe kell betáplálnunk. Igaz, mindent nem tudunk megoldani; tehát marad még, amit végleg nem tudunk kiküszöbölni, — csakis itt lehet és kell beszélünk a végleges boldog otthonról.

A gyermek sokat kérdez, s olykor „kegyetlen” kérdéseket tesz fel. Ilyeneknek tűnnek kérdései, ha *a szülő, a felnőtt ember maga is krízisállapotban* él. Ha hite bizonytalanokodik, saját lelke épp sötétségben van — és a felelősségtudat mégis azt követeli tőle, hogy gyermekének helyes válaszokat adjon. Ilyenkor aligha tehet mást,

minthogy rokonait, barátait, az egyház tagjait hívja segítségül. A hívő közösség hitének erejében szól, azt közvetíti. Ilyenkor nyugodtan s meggyőződéssel mondhatja: ezt tanítja a Biblia, ezt hiszi a keresztény ember, az egyház.

Mikor, és mit szóljon a szülő *Jézusról*? Elvben helyes, ha csak a fentiek előrebocsátása után. Természetesen egy alkalmilag látott kép, feszület indítást adhat, hogy már előbb is szót ejtsünk róla. Például a feszület láttán: Jézus, aki szeret minket. Látod, kitarja karját és hív, át akar ölelni. A töviskoszorúval, szögekkel kapcsolatos kérdésre pedig: Jézus mindenkin segített, mindenkivel jót tett. Sokan mégsem akarták elhinni, hogy őt Isten küldte, vagy tán épp ezért haragudtak rá. Elfogták, és keresztre feszítették. Így halt meg az, aki a legjobb ember volt a földön. Isten azonban új életre támasztotta fel, és hazavitte otthonába. Azóta is övele van, de éppúgy szeret minket, mint amikor a földön élt. Ő fog majd mindenkit az örök otthonba Istenhez vezetni. Mi is azért őrizzük Jézus képét (a feszületet), mert ő mindenkinél jobban szeret minket.

El kell kerülnünk, hogy a súlyos dogmatikus tartalmú „Isten Fia” kifejezést használjuk; azt is, hogy Jézust említsük „jó Istenként”. Valóságos embersége, testvérvolta szorulna így háttérbe. Ne csak halálát mondjuk el, hanem arról is sokat szóljunk, hogy jót tett, amikor a földön élt. Ne csak, mint „régén élt”-ről, mint régmúlt idők alakjáról szóljunk róla, hanem arról, aki ma is mindig szeret, és közel áll hozzánk. A szülők nem „hit-tanárok”, nem „hitoktatók”, — a későbbi iskolás korban még sor kerülhet kiegészítésekre. Ugyanakkor *ne is legyenek aggodalmaskodók*: vajon helyesen, jól szóltak-e Istenről, Jézusról? Ami valóban hívő meggyőződésből, és szívből jön, az utat is fog találni a gyermeki értelemhez és lélekhez. Természetesen a szülőknek *felelősen kell készülni*

nők feladatukra. Sokat forgassák a hozzáférhető, lehetőleg a modern valláspedagógiai eredményeket felhasználó hittankönyveket. Olvassák el az ilyen könyvekhez írt (hazai viszonylatban is kézbe vehető) magyarázatokat.

Végző megjegyzésünk: a gyermeket felesleges „túltáplálni”. Semmiképp sem rendkívüli és „csodás mesét” kell kitalálni, ha Istenről szólunk előtte. A feleslegesen sok beszéd csak elrejti Isten valóságát, elsekélyesíti az igazságot. Ne szóljon a szülő unos-untalan a „jóistenről”, ugyanakkor azonban ne szalassza el a kínálkozó jó alkalmat sem. Ha azután a gyermeket ismételten elviszik a templomba, ahol látja, átélheti Isten nagy családjának realitását, észreveszi a keresztkutat, megfigyeli az áldozáshoz igyekvő embereket, — újabb feladatok következnek. Ezeknek elvégzését azonban *a szülők és hitoktatók* már közös munkával kötelesek ellátni.

Jegyzet:

1. Jelen összeállítás Klemens *Tilmann*: *Wie spricht man heute in der Familie von Gott?* 1971. c. munkája alapján készült.

1972.

A HOLNAP EGYHÁZA FELÉ

Úgy tűnik, mintha az egyház visszavonulóban volna. Elveszti sokfelé befolyását, elveszíti tagjait, az egyház életében való aktív részvétel fogyatkozóban van. — Ugyanakkor azonban a világszerte végzett körkérdések azt igazolják, hogy az emberek változatlanul várnak valamit az egyháztól. Úgy vélem, nem tévedek, ha sokakkal együtt megállapítom: az egyháznak evilági értelemben vett jövője attól függ, hogy milyen módon tud megfelelni a felé forduló várakozásnak, pontosabban: az evangélium felől érkezve a régi és az új kérdésekre tud-e az evangélium szellemében hiteles válaszokat adni és azok szellemében cselekedni. Az egyház holnapjára vonatkozó mindenféle tervezéssel kapcsolatban ma is csak Jézus Krisztustól, az ő üzenetétől lehet kiindulni.

Nem arról van szó, hogy az Isten országát idevarázsoljuk a földre, vagyis úgynevezett tökéletes egyházat formáljunk. Ha az egyház földi múltjára és jelenére gondolunk, minden reális igényünk ezzel kapcsolatban szertefoszlik. Feladatunk csak az lehet, hogy jelentősebb alapelvekre mutassunk rá, amelyek a tegnapot már figyelembe véve, a ma és a holnap számára tárnak föl szempontot, lehetőséget és követelményt. A reális szemlélethez hozzátartozik az is, hogy eleve tudatában legyünk bizonyos *veszélyeknek*. Veszély lehet egyrészt, ha *kizárólag* arra gondolunk, amit fentebb már mondtunk,

nevezetesen: hogy az egyház befolyása fogyatkozóban van; hogy a II. Vatikáni zsinat sokak várakozását és reményét nem váltotta valóra; hogy sokasodnak a félig megoldott feladatok. — Kísértő veszély lehet másrészt az is, hogy ha az előttünk álló egyház helyére, amelynek mégiscsak élő tagjai vagyunk, valamilyen teljességgel új, ideális egyházat képzelnénk, sőt azt állítanánk vele szembe. És mivel jól tudjuk, hogy ezt nem lehet realizálni, ezért már eleve föladjuk a küzdelmet, rezignálunk, visszavonulunk. Ezzel azután épp az ellenkezőjét érjük el, mint amit szeretnénk, nevezetesen a megújulás helyett a visszavonulást vagy legalábbis a stagnálást. — Hasonlóképp veszély lehet az is, ha arra tennénk reménytelen kísérletet, hogy igazoljuk: az egyház nagyon is hasznos a társadalom számára, és e hasznosságát kívánnánk minden áron, merő civil feladatok vállalásával, civil alkalmazkodással igazolni. Az egyháznak igenis van hasznos társadalmi funkciója, hiszen mindig a legfőbb törvényt, a szeretet törvényét, a béke érvényre juttatását kell képviselnie a gyűlölet ellenében. De nem ez az egyetlen feladata. A maradandó kritérium az egyház jövője számára Jézus Krisztus örömhíre, az evangélium.

Mindazok, akik e sorokat olvassák, saját tapasztalataikból is beszámolhatnak arról, hogyan, milyen vonatkozásban veszített az egyház jelentőségéből, de ugyanakkor azokról a tapasztalatokról is, hogy milyen várakozással tekintenek az emberek az egyház felé, és hogy miként tudjuk ezeket a várakozásokat az evangélium tanítása szerint, Krisztus szellemében betölteni. — Egészen konkrétan utalhatnánk arra is, hogy milyen ismertető jegyeket kell az egyháznak felmutatnia ahhoz, hogy egyrészt Jézus megbízásának, másrészt az emberek várakozásainak is megfeleljen. Ne feledjük: az egyházat ismertető jegyekkel maga Krisztus akarta felruházni. És ne gondoljunk csak a „klasszikus” négy ismertető jegyre:

az egy, szent, katolikus és apostoli egyházra. Jézus példál mindenekelőtt azt kívánja egyházától, hogy szeretetközösség legyen.

Visszavonulóban vagyunk?

Úgy vélem, mindannyian találkoztunk már keresztényekkel, akik úgy nyilatkoztak, hogy mint keresztények tehetetlenek, hogy társadalmi vonatkozásban átélik jelentéktelenségüket, sőt fölösleges voltukat. Ha a fiatal-ságot figyeljük, annak példaképei ma többnyire nem keresztény életpéldák, vezérmotívumai nem keresztény motívumok. Mindezen tapasztalatok és érzések nyomán olykor papokon, de a buzgóbb világi híveken is elhatalmasodik a frusztráltság érzése. Pedig van e probléma mögött komoly fejlődési realitás is. Az egyház számos helyen elvesztette befolyását és azokat a társadalmi funkcióit, amelyeket évszázadokon keresztül szinte természetyszerűen gyakorolt. Ma egy sereg feladatot más társadalmi csoportok vagy intézmények vállalnak és végeznek, ilyen például gyermekgondozás vagy menhelyek, szociális otthonok és kórházak fenntartása. Az iskola és nevelés terén is világszerte előretört az úgynevezett profán vagy világi iskola és nevelés. Arról talán már nem is kell szólnunk, hogy az állami törvényhozás normája világszerte nem a keresztény erkölcs és törvény, — gondoljunk például a terhességmegszakításra vagy a válásra. Általában a kereszténység nem az a rendező elv és hatalom, amely mintegy másfél ezer év óta, a konstantini fordulat óta volt, hanem inkább csak egy a világnézetek közül, sőt sokak szemében csak érdekközösség. Aligha tarthatja ma az egyház természetes igényének, még kevésbé követelményének, hogy értékítéleteit, saját értékrendjét kötelezően írja elő az egész társadalom szá-

mára. — De gondolhatunk még konkrétabb tényekre is: az istentiszteletek látogatottságának csökkenésére, a keresztelők, az egyházi esküvők statisztikájának romlására. Tudjuk, hogy Magyarországon általában csak kisebb felméréseket végeztek, jobbra csak becsült adataink vannak. De van-e közöttünk bárki is, akinek ne lennének e téren konkrét és olykor nagyon elszomorító tapasztalatai? A világszerte végzett fölmérések és közvéleménykutatások általában az istentiszteletek látogatottságát szokták alapul venni, és ennek alapján állapítják meg, hogy visszavonuló, alábbhagyó egyházas szellemről kell beszélnünk. Ami azonban még ennél is aggasztóbb, hogy mindez jele a hitben való megfogyatkozásnak is.

Elvárások az egyház jövőjével kapcsolatban

Tudjuk, hogy az egyház fönmaradását Krisztus, az általa elküldött Lélek garantálja. Mégis, Krisztus emberekre is bízta egyházát, és ezért nekünk, az egyház tagjainak ma is el kell látnunk feladatainkat. Ha valóban azt akarjuk, hogy az egyháznak minél teljesebb, kiteljesedtebb legyen a jövője, meg kell fontolnunk — legalábbis gyökerében és alapjában —, hogy milyen feladatokat kell megvalósítanunk.

Az egyház alapfeladata, hogy Jézus *felszabadító örömhírét* hirdesse, hogy Isten *mindenkit átölelő szeretetére* hivatkozzék és arról tegyen tanúságot. És itt áll előttünk az első probléma. Vajon éppen mi, az egyház tagjai és papjai, számos katolikus vagy egyéb keresztény társunk, de az emberek szemében is nem adtuk-e fel, sőt nem árultuk-e el olykor, esetleg talán hosszabb időn át ezeket az alapértékeket? Vajon közreműködésünkkel több szabadság, igazságosság és szeretet volt-e tapasztalható a világ-

ban? Vajon számos értéket, amelyet a világ, vagy, ha úgy tetszik: a modern társadalom komolyan képvisel — még ha a gyakorlat olykor hátrább is kullog, mint az elmélet — mi, az egyház tagjai nem hátráltattunk-e inkább okvetetlenkedő, kritikus magatartásunkkal kibontakozásukban? Nem feledhetjük, hogy Jézus Krisztus egyházának feladatát nem légüres térben kell megvalósítania, és — a mindenkori környezet valódi értékeit realizálva — a konkrét helyen, a konkrét közegben kell Krisztust és az ő evangéliumát hirdetni. — Azután: a technikai fejlődés, a motorizálás, a városiasodás és még számos tényező az emberek számára nemcsak előnyöket, de problémákat is hoztak. A magány, a félelem, az ott-hontalanság problémáit. Érthető tehát, ha a ma és a holnap embere több otthonosságot és biztonságot is vár egyházától. Vajon nem csalódik-e várakozásában?

Hosszú évek óta létbizonytalanságban élünk, mert fejünk fölött a háború fenyegető réme. A béke utáni vágy, — körkérdesek igazolják ezt világszerte — a katolikusok szemében is az értékskálának tetején van. Mit is tettünk és teszünk azért, hogy valódi béke költözzék világunkba? Mert az emberek ennek a valódi békének szolgálatát várják tőlünk. A tudományok, különösen a természettudományok fejlődése során az ember egy ideig talán hatalmának gyarapodását élte és érezte át. Ma már ez az érzés és élmény tűnőben van, a bizonytalanságnak és veszélyeztetettségnek adott egyre inkább helyet. A holnap fenyegető, ezért az emberek biztató segítség után vágnak. Igaz ugyan, ahogy fentebb utaltunk rá, hogy az egyház egy sereg funkcióját elveszítette a modern társadalomban; de az is igaz, hogy ez a tény pozitív lehetőséget is jelent, nevezetesen: hogy azt nyújtsa a világnak, amit az nem képes nyújtani, — *Krisztus biztonságát és békéjét.*

Valljuk be, számos vonatkozásban hitelünket veszí-

tettük. Ezt csak azzal nyerhetjük vissza, hogy lemondunk sok, eddig élvezett evilági előnyről, és az emberek szolgálatába állunk, s problémáikat a megoldáshoz segítjük, — újra nyomatékkaal hangoztatva, — az evangélium fényében.

A tervezés feladata

Tudjuk, hogy minden olyan kísérlet, amely az egyház holnapja számára készítget tervet, programot, — szükségképpen töredékes marad, hiszen az egyház sohasem járhatja teljességgel a maga útját, mivel — ezt hittel valljuk — egyházunkat Isten vezeti. Amikor azonban ezt hangoztatjuk, nem mentesülünk a kötelezettség alól, hogy *tervezzünk*: hogy azt a feladatot, amit Jézus Krisztus bízott ránk, mi magunk is vállaljuk. Minden kor embere, így mi is, a történelmi mában élünk, és nekünk is közre kell működnünk a holnap formálásában. Minden kisebb-nagyobb közösségnek, mely Jézus Krisztusnak szolgálatába állott, mely az ő szeretetéről köteles tanúságot tenni az emberek között, feladata, hogy e tanúságtétel valóságos, azaz érzékelhető, látható, hallható és tapasztalható legyen.

Az egyház minden cselekvésének kritériuma, hogy valóban Jézus Krisztust állítsa a világ elé és a Jézustól kapott feladatot a megvalósítás konkrét és korszerű formáiban hajtsa végre. Az egyháznak ma és holnap is *Jézus felszabadító és megváltó szeretetéről*, a benne hozzánk forduló isteni szeretetről kell szóval és tettekkel tanúskodnia. Itt és most nekünk kell tanúságot tennünk arról, hogy sem halál, sem élet, sem angyalok vagy hatalmaságok, sem jelenvaló vagy eljövendő, sem magasság és mélység, és egyáltalán semmi sem tud minket elválasztani Isten szeretetétől, amely Jézus Krisztusban, a mi

Urunkban jelent meg számunkra (vö. Róm 8, 38-39). Éppen ebben a páli megfontolásban rejlik mindaz, ami a számtalan problémától elgyötört világunkban valóban döntő feladat kell, hogy legyen számunkra. Egyházunknak azzá a biztonságos helyé kell válnia, ahol a ma embere megtapasztalhatja, hogy akkor is elfogadják, sőt szeretik, ha munkateljesítménye nem kimagasló, mert ő maga gyarló és gyenge, beteg, sőt bűnös. Kortársainknak át kell érezniük, meg kell élniök, hogy az egyház nem olyan intézmény, amely elnyeli az embereket, amely uralkodni kíván rajtuk, hanem egyes-egyedül azért létezik, hogy Isten Krisztusban megjelent üdvösségét közvetítse az embereknek. Amit kapott, azt kell továbbadnia. Ezért egyházunknak — napjainkban talán jobban, mint valaha — világossá kell tennie az emberek szemében, hogy működése nyomán semmiféle politikai, ideológiai vagy hatalmi megfontolás nem érvényesülhet, hiszen Isten fölszabadító, biztonságot és örömet hozó üzenetét hivatott közvetíteni. Ha valahol az egyház valóban jelen van, ott még a szenvedés és a halál is elveszíti bénító, ijesztő erejét, hiszen azt hirdeti, arról tanúskodik, hogy Jézus megmentett a sötétség hatalmától, a haláltól, — hogy megváltott minket. „Az egyház nem elnyomást, hanem fölszabadítást jelent az ember számára — azzal, hogy megbocsátást kap, hogy kiengesztelődhet, hogy Isten megváltását élvezheti, hogy az ember életre kapott meghívást, a szeretetre, a reményre és hálára. Mindezt az egyházban élő ember átélheti.”¹

A konkrét egyházban, a mi tanúságtevő jelenlétünkben kell kortársainknak megtapasztalniuk, hogy Isten szeretetében *mások számára nyitottá válunk, hogy létünk másokért, embertársainkért való létté alakul át*. Aki abban a tudatban él, hogy megváltott ember, az valóban elkötelezheti magát erre a — hogy úgy mondjuk — „megváltó” munkára. Jól tudja ugyanis, hogy a másiknak szüksége

van őreá. Minden keresztény ebben az értelemben „fontos ember”, mert meg tud bocsátani, mert ajándékozni tud, mert tudja, hogy minden az övé, ő pedig Krisztusé, Krisztus meg az Istené (vö. 1Kor 3, 22).

Kortársaink kell, hogy érezzék az egyház védő, anyai támogatását, azt, hogy az egyház valóban védi az emberi szabadságot. Természetesen ez elsősorban egyházon belüli feladat. Hogyan követelhetnénk „kint” olyant, amit saját sorainkon belül nem tudunk — vagy nem akarunk — biztosítani. Elgondolkodhatunk azon, vajon az utóbbi — mondjuk — egy évszázad emberei világszerte ezt a védő, támogató, őszintén nyílt és bátor egyházat ismerhették-e meg? Vajon azt tapasztalhatták-e, hogy ennek a feladatnak a vállalásában is az üdvösség felé vezeti őket? — Vagy — mivel rosszul tett tanúságot —, nem volt-e inkább akadály számukra az igazság és igazságosság keresésének, a szeretet gyakorlásának, a szabadság megélésének az útján? Nem élték-e át olykor-olykor, hogy az egyház inkább hátráltatója az emberi őszinteségnek, a valóban humán kultúrának és az egészséges fejlődés útjának?² — Azután Jézus az irgalmasságnak, a megbocsátásnak, a kiengesztelődésnek az Istenéről szólt. Nyíltan karolta fel azokat, akik korának kivetettjei voltak, — leprásokat, bűnösöket, vámosokat. Vajon Jézusnak e magatartása minden konzekvenciájában érvényre jutott-e a tegnap és a ma egyházában? És ha nem, vajon kellőképpen fölkészültünk-e arra, hogy holnap érvényre juttassuk Jézus akaratát? Nem felejtethjük, hogy az egyház feladata hirdetni a kiengesztelődést, Isten békéjét és irgalmát. És azt sem, hogy az egyház „szentség”, azaz jel és eszköz ahhoz, hogy belsőleg egyesülhessünk az Istennel és az emberekkel (vö. *Lumen Gentium* 1.).

A kiengesztelődésnek és a belső béke megteremtésének *konkrét szolgálatokban* kell az egyház életében jelentkeznie.

Az egyház azonban csakis akkor tehet jó szolgálatot mind az egyetemes *békének*, mind a *kiengesztelődésnek*, ha — amint *Walter Kasper* írja — előbb saját maga fogadja el a béke és kiengesztelődés alkotmányát. Csakis akkor tud hitelre méltóan a világ békéjének érdekében cselekedni, ha saját sorain belül is tiszteletben tartja a szabadságot, az egyes embernek személyi méltóságát és lelkiismereti szabadságát. A világban csakis akkor jelentkezhet a szeretet és tolerancia prófétájaként, ha saját sorain belül is ez a tolerancia uralkodik, hogy ha egységét a sokféleségben való egységben éli meg.³

Említettük, hogy — különösen az egyház életének indulásakor — *a testvéri szeretet* az egyháznak valóságos, mert Jézustól rendelt és étellel tanúsított, ismertetőjegye volt. Újra csak körül kell néznünk a mában, hogy a holnapot tervezhessük. Valóban a testvéri szeretet hatja-e át sorainkat, valóban mindenfajta fölfogásbeli és egyéb különbség mellett és fölött Jézus szeretete egyesíti-e a keresztény testvéreket? Az egyházatyák korában kedves és sokat használt fogalom volt a *kommunió*, a *közösség*, mely elsősorban azt az asztalközösséget jelentette, mely az Úr testével táplálkozott. Ennek tudatosítása ma is programadó. Tanultak és tanulatlanok, férfiak és nők, gazdagok és szegények, fehérek és feketék, — és még sorolhatnánk —, mind jogos várományosai az Isten országának, ha az Úr asztala köré hittel gyűlnek össze. És még hozzátehetjük: hivatalviselők és laikusok, konzervatívok és progresszívek a Krisztus-testvériség, az Isten-szolgálat egységében, mint hitvalló egységben, Krisztus asztaláról kell, hogy vegyék táplálékukat. Ha ezt hittel teszik, akkor környezetükben valóban Isten szeretetéről és békéjéről fognak — elsősorban az élet szavával — tanúságot tenni. Nem feledhetjük, amint *Ratzinger* mondja, hogy kereszténnyé senki sem válik önmagáért, hanem mindig másokért. Vagy másként fogalmazva:

ha másokért vagyunk, akkor létezünk igazán önmagunkért is.⁴

Tudjuk, hogy az egyház nem öncél, hanem *szolgáló valóság*. A világ üdvösségét szolgálja (vö. Gaudium et Spes 45. és Lumen Gentium 48.). Ezt a szolgálatot sokféleképpen vállalhatja. Mindenek előtt az *evangélium hirdetésével és belőle forrásozó élettel*, de egészen *konkrét emberi, világi szolgálattal* is. Mindazonáltal semmiféle evilági szolgálat, bármennyire értékes is legyen az, nem ment föl attól, hogy Isten szeretetéről és az emberszeretetről tanúságot tegyünk. Ez a kettős irányú, de egy cél felé vezető szeretet az egyetlen igazi világ-szolgálat az egyház tagjainak. Az élő hit és az e hitből fakadó szeretet valóban meggyőző, világváltoztató erő lehet. Tudatformáló erő, mely hatalmat ad az egyház kezébe, de semmiképp sem politikai, evilági értelemben, hanem a hitnek, reménynek és a szeretetnek gyümölcseként jelentkező, az Isten felé mutató és vezető hatalmat.⁵

Újabb szempont és feladat: a holnap egyházi közösségeinek *élő és nyitott közösségeknek* kell lenniük. Saját határainkat mintegy fel kell robbantanunk, mindenki számára ki kell nyitnunk. Nem tartható már fenn az a belterjes tenyészet, az a nehéz levegőjű klíma, amely elviselhetetlen volt sokak számára. S mert ilyen volt, tagjai kifelé tekintettek, sőt ki is léptek az egyházból. Az egyháznak nyitottnak kell lennie: minden emberrel, az egész világgal szolidaritást kell vállalnia, és együtt kell működnie a világ alakításán. Az csak természetes, hogy ennél az együttműködésnél a saját képességeit, feladatát kell hozzáadnia a közös munkához.

A *misszionárius dialógus* nem a visszavonulás, nem az elzárkózás, nem a gettó-mentalitás, hanem a kontaktusteremtés minden emberrel.⁶ — E nyitottság mutatkozik meg egyre inkább akkor — a Vatikánum hivatalos állásfoglalásától is támogatva —, amikor az *egyház kész az*

együttműködésre más keresztény hitvallású emberekkel és csoportokkal is. Isten országáról szóló örömhírünk föl-szabadító, kapukat nyitó magatartásban kell, hogy megnyilatkozzék. Érthetetlen lenne, ha a mai átmeneti helyzetben, amikor minden ember aggódva, de egyben bizakodva is tekint a jövő felé, az egyház görcsösen és félelmes szorongással falai mögé húzódnék, és zárt kapuk mögött érezne csak biztonságot. Sajnos, túl hamar és könnyen elfelejtettük, hogy van okunk bizakodó optimizmusra, egyszerűen azért, mert az egyháznak a jövője már elkezdődött, mivel Jézus ezt a jövőt örökre szólóan nyitotta meg az egész emberiség számára.

Jézus Krisztus hívó közösségének tehát abban a tudatban kell élnie, hogy *küldetése* van. E küldetés pedig kötelez. Egy olyan közösség, amely túlnyomórészt csak fogyasztókból állna, lassan elveszítheti jövőjét. A közösség tagjainak külön-külön és együtt is vannak e küldetés-tudatból fakadó feladatai. És e feladatoknak csakis akkor tudnak majd megfelelni, ha nemcsak néhány hivatalviselőtől várják, hogy szóljon és tegyen helyettük, hanem mindannyian részt vállalnak szóban és tettben az evangéliumi küldetésből. — Az egyház — úgy, ahogy ma előttünk áll — ebben a vonatkozásban komoly reformra szorul. Egyházi közösségeink, egyházközseink túl nagyok, túl anonimok ahhoz, hogy valóban tudatosan részt vállalhassanak ebből a küldetésből. Ismereteseek azok a problémák és nehézségek, amelyek a kisebb létszámú közösségek megalakulása során támadtak és támadhatnak a jövőben is. De semmiféle probléma és nehézség nem ment fel az alól, hogy meghalljuk az idők szavát, észrevegyük az idők jeleit. Keresztényként élni csak közösségben lehet. Ez Krisztus rendelése. A nagyobb tömeg esetleg imponáló, de közösségtudatot a múltban sem volt képes és ma sem képes formálni, előmozdítani. A szektásodás, a klikk-alakítás ellen határo-

zottan fel kell lépnünk. A veszély azonban még nem teheti érvénytelenné a reális értékét egy ma „modernnek” tartott, de voltaképp ősi keresztény gondolatnak, illetőleg közösségi gyakorlatnak.

A keresztény egyházi közösség akkor válhat a holnap egyházi közösségévé, ha Jézus evangéliumát hirdeti; ha az eukarisztiát ünnepli; ha segít a szegényeken; ha kiszolgáltatja a szentségeket; ha küzd a nagyobb igazságosságért; ha az embereket az üdvösség felé vezeti; ha az erkölcsnek őre lesz; ha Istent dicséri; ha megbocsátja a bűnöket; ha imádkozik az emberekért; ha küzd a jobb világért; ha bemutatja, milyen az ideális Krisztusközösségi élet; ha Jézus küldetését vállalja és folytatja; ha segít a lelki válságba került embereken; ha az emberhez méltó életért küzd földünkön; ha a keresztények egységének megvalósításán fáradozik; ha szószólója és szolgálója lesz az emberek testvériségének; ha lemond a hatalomról és gazdagságról; ha korszerűvé teszi istentiszteletét; ha megfelelőbb szolgálatokat és hivatalokat állít a közösségbe; ha a Szentírást olvastatja és magyarázza; ha — és mindenekfelett — azt hirdeti, ami egyedül fontos az ember számára: a Jézus Krisztusban elért üdvösséget.

Az egyház holnapjáról, a holnap felé vezető útról különféle fölfogások, vélemények lehetnek. Jézus evangéliumát a konkrét helyzetben különféle módon lehet alkalmazni, és igény szerint különféle — hogy úgy mondjam — nyelvezetben lehet előadni. Kétségtelen feladatunk és kötelességünk, hogy minden ilyen újnak jelentkezését, az új próbálkozásokat fölülvizsgáljuk. Ha megfelelőek, akkor alkalmazzuk azokat, sőt fejlesztenünk kell az új eszközöket, módszereket. *Yves Congar* írja: „A reformok nehéz vállalkozások. Türelmetlen emberek, akiknek kevésérzékük van a hagyománnyal kapcsolatban, saját önkényes eszméiket gyakran minden fölé akarják helyezni.

Az a veszély fenyeget ilyenkor, hogy a reformok szektás mozgalmakká fajulnak. Hogy egy-egy reform ne tor-
kolljon skizmába, szektába, annak bizonyos feltételei
vannak. Ilyenek: a szeretetnek, a caritasnak elsőbbsége.
A szeretet mindenféle pasztorális hasznosságot vagy meg-
szokott szisztémához kapcsolt gondolkodást, intellek-
tuális megfontolásokat megelőz és fölülmúl. — Azután
gondoskodni kell arról, hogy mindent összefüggéseiben
vizsgáljunk. Hogy mindig a központ felé tekintsünk, és
hogy ez a központ mindig Jézus Krisztus és az ő evan-
géliuma legyen. — Azután türelmeseknek kell lennünk.
Nem lehet mindent egyszerre elérnünk. Valódi megújú-
lásra, eleven, életszerű módon csakis az elvek életszerű
alkalmazásával lehet eljutni, és semmiféle új, „megrefor-
mált” helyzetet nem lehet mechanikus módon meg-
teremtteni. — Végül: ne feledkezzünk el a józan emberi
gondolkozásról, a józan ész használatáról.”⁷

„... a föld sója, a világ világossága. . .”

Több tanulmányban elméltünk az egyházzól. Igye-
keztünk arra is válaszokat keresni, mi a feladatunk itt és
most, helyi egyházunkban, a kisebb-nagyobb egyházi
közösségekben. Jézus hegyibeszédében világos választ
adott régen és nyújt ma is mindannyiunknak arra a tit-
kon elsőhajtott vagy hangosan kimondott kérdésére: miért
is vagyunk, és mit tegyünk? Jézus ezt mondja: Ti vagy-
tok a föld sója, a világ világossága, a hegyen épült város.
Igen, mi azok vagyunk, akik *másokért vagyunk*. Azért,
hogy a föld ízesebb legyen, hogy világunk ragyogóbb
legyen, hogy az emberek lássák, hova, merre kell tartá-
niuk. Az egyháznak, nekünk, mindig a világért, a világ
számára kell léteznünk. Nem önmagunkért, saját cél-
jaink megvalósításáért vállalkozunk Isten és az emberek

szolgálatára. Ha elhatárolnánk önmagunkat az emberektől, a világtól, ha bevonulnánk és bezárkóznánk az elefántcsonttoronyba, elvesztenénk identitásunkat. A só elveszténé ízét, a fény kialudnék, a város romba dőlne.

Egyházunk jelen volt, van és lesz a világban, mert Krisztus nyomdokában járva vállalja ezt a szolgálatot. Mi, mindannyian a hívők közösségének tagjai, csakis ebben a szellemben tudunk hűségesen megmaradni a szolgálatban. Elszakadunk a világtól, és nem teljesítjük a Krisztus által reánk rótt feladatot, de eltávolodunk Krisztustól is, ha csakis az érdekelne bennünket, ha csakis az volna számunkra a legfontosabb kérdés: ki az igazhitű, — és nem azon töprengenénk, fáradoznánk, hogy miként vállaljunk több áldozatot, eredményesebb munkát Krisztus küldetésében, az emberek szolgálatában. Természetesen ez a szolgálat nemcsak szép szó, nem frázis, nem absztrakt elmélet, nem papíron kidolgozott pasztorálteológiai terv, hanem élet, Krisztus nyomába szegődő élet.

Ha az egyház jelenléte állandó ösztökélést jelent majd a jóra, ha a mi jelenlétünk erre a jóra biztat, nevezetesen az öregek, az elhagyottak, a betegek, a lelkiileg éhesek, az igazság után kérdezők kielégítésére, támogatására, felemelésére, — akkor betölti az egyház is, és betöltjük mi is hivatásunkat. Akkor, újra csak Krisztusra mutatva, felé tekintve, a számonkérést tőle várva el tudjuk majd mondani, hogy ízt adó só, világosságot jelentő fény és biztonságot, célt mutató, nyújtó város leszünk a földünkön.

Joggal állítjuk, hogy az egyház a *krisztushívők közössége*, és ezért több, mint a csakis földre tekintő humanisták társasága. De ugyanakkor nem felejtethetjük, hogy igenis vannak az egyháznak, és abban nekünk, valóban embernemesítő és emberszolgáló, azaz *humanista kötelességeink is*. És mivel vannak ilyenek, azért hivatás-

tudatunkból fakadóan reánk nehezedik az emberiség lelkiismeretének kényes és súlyos feladata. Az egyház tagjainak fel kell emelniük szavukat mindig és mindenütt ahol a szeretet és béke helyett a gyűlölet és háborúság, az igazság és igazságosság hirdetése és szolgálata helyett a tévedés, megtévesztés és jogtalanság akar diadalt ülni. Volt régen és van ma is olyan törekvés egyházunkban, mely azt igényelné, hogy „húzzuk meg élesebben a határokat!” Azaz határoljuk el önmagunkat a kívülállóktól. Régi középkori terminológiával ezt így mondhatjuk: éljünk gettó-életet. Ne feledjük: nem ez a krisztusi missziós parancsból fakadó lelkiület, és nem ez az ajtókat föltáró Léleknek az akarata. E százalmas törekvésből vagy kényelmes biztonságra törekvő, esetleg félelemből fakadó magatartásból legföljebb csak az a szomorú eredmény származhat, hogy majd az évezredfordulón, amikor mintegy hétmilliárd ember lesz földünkön, az egyház bezárhatja kapuit, vagy legalábbis egyfajta „rezervátumba” vonulhat. Ha nem teljesítjük mi, itt és ma, hivatásunkat, ha nem akarunk Krisztus felszólításának engedelmeskedve a föld sója és a világ világossága lenni, akkor a keresztények száma — és ami ennél is fontosabb: a valóban hívő emberek száma — jelentéktelenné fog zsugorodni. Tegyük fel tehát újra a kérdést: vajon lesz-e jövője az egyháznak húsz esztendő múltán, az ezredfordulón? — Lesz, de csak akkor, ha az egyház tagjai a történelmi mában átgondolják hivatásukat, ha fölismerik küldetésüket és hallgatnak Krisztus küldő szavára. Ha szolgálni fognak, miként Mesterük. Ha az Ő örömhírét fogják hirdetni. Ha evangéliumának ítélőszéke elé állnak. Ha az életet választják. Mert „élni annyit jelent, mint szüntelenül változni, mint mindig búcsút venni meghitt és megszokott életformáktól. Ebben az értelemben mindig búcsúzunk az egyháztól, illetőleg annak külső formáitól, az egyháziasság külső megnyilatkozá-

saitól. A XIX. század egyháza ebben az értelemben nem a mi egyházunk. És a miénk nem lesz a holnapé, a harmadik évezredé. Nem, mivel külső ruházata meg fog változni. Struktúrák és külső formák, azaz az egyház ruhája mindig változó lesz. Ennek mindig meg kell változnia. Pusztán szavakkal, szóbeszéddel azonban semmiféle változásra nem kerülhet sor.”⁸

Jegyzetek :

1. *Hans Küng* : Was ist die christliche Botschaft? In: Die Zukunft der Kirche, 1970. Einsiedeln-Mainz, 83. — 2. *Albert Görres* : Pathologie des Katholischen Christentums 284. — 3. *Walter Kasper* : Glaube und Geschichte, Mainz, 1979. 379. — 4. *Joseph Ratzinger* : Das neue Volk Gottes. Düsseldorf, 1969. 359. — 5. *Karl Lehmann* : Konflikte und Chancen in: Glaubensverständnis und Verkündigung. In: K. Horster, Befragte Katholiken, 37. — 6. *Karl Rahner* : Strukturwandel der Kirche als Aufgabe und Chance. Freiburg, 1973. 100-108. — 7. *Yves Congar* : Die Heilige Kirche, in: *Mysterium Salutis*, IV/1. Einsiedeln, 1972. 474 sköv. — 8. *Franz König* : Die Stunde der Welt, Wien, 1971. 127.

1980.

SZENT GELLÉRT LELKISÉGE ÉS TEOLÓGIÁJA

Gellért lelki nagysága különösen az ország kritikus időszakában mutatkozott meg. István király életének utolsó szakaszában elsősorban Gellért püspök védte a korabeli reakciós erők ellenében a még zsenge, újonnan szervezett magyar államiságot és a keresztény hitet. Később, Szent István halála után, a belső pártviszályok idején kemény szavakkal fordult mind Péter, mind Aba Sámuel királyok ellen, és ugyancsak szigorúan korholta hol az egyik, hol a másik párt szolgálatába szegődő püspöktársait. — Életének befejezése — nyugodtan állíthatjuk — a hitért és a magyar hazáért vállalt mártírhálál volt. A pogány Vatha csapatai 1046. szeptember 24-én fogságba ejtették, majd a ma is róla elnevezett Gellért-hegy lábánál társaival együtt kivégezték. Holt tetemét Csanádra vitték, és az általa alapított Szűz Mária apátság templomában helyezték örök nyugalomra.

Gellért lelkiisége

Az olyan lelkületet — vallhatjuk Kúhár Flórisával —, mint Szent Gellérté, igen nehéz elemezni. A nagy természet hangjai csendülnek ki belőle, a természeté, mely rejtjeles, mint a Bakony erdeje az éjszakában, — és

mégis olyan átlátszó, mint a kristálytisza forrás és patak vize. Ennek a természetnek a hangja talál visszhangra Gellért lelkében, — és a kettő együtt Istent dicséri. Teljességgel soha nem lesz megmagyarázható az a hét év, melyet Gellért a bakonyi remeteségben töltött. Milyen eszmék és képek töltötték be lelkivilágát? És ki lépheti *ma* át annak a belső szentélynek a küszöbét, melyben közel ezer esztendeje a szentéletű remete élt, együtt az erdővel, fákkal, virágokkal, állatokkal, forrásokkal, patakokkal, csillagos éggel? Azt sem ismerhetjük pontosan, miként gazdagodott lelke az ilyen érintésektől, hogyan formálódott az Isten kezében? Nem tudjuk, miként is fejlődött az a lélek, amely számára hamu lesz lassan a világ minden dicsősége, a királyi udvar pompája, jóléte, és később mégis oly erőssé válik, hogy szembe mer szegülni földi urával, Aba Sámuellel, nem teszi fejére a koronát és szemébe meri mondani minden gazságát. Akkor majd megismétli, amit *Deliberatio*-jában már egyszer leírt a gonosz uralkodókról, akik csak azért hatalmaskodnak, hogy királyoknak hívják őket, de a népet fölfalják, adókat követelnek és önmagukat tiszteltetik, maguknak követelnek imádást.

Megmagyarázhatatlan marad az is, milyen tűz és erő égeti, hajtja, hogy eljusson addig a sziklás hegyig, ahol majd vére omlik a magyar hazáért és a kereszténységért. Mert hogy a hazáért is, azért a földért és népért, ahol működött, melyet megszeretett, — afelől semmi kétségünk sem lehet. Talán azért annyit elmondhatunk: Gellértet fokozatosan egyrészt bizonyos világmegvetés, *contemptus mundi*, másrészt az *amor Dei*, az istenszeretet hatotta át, s e két erőnek szárnya lett lelkének hajtóereje. Ez az *amor Dei*, az istenszeretet összefonódott Gellértben egyházának szeretetével.

Amikor az *egyházról* írt vagy szólt, szinte nem tudta korlátok közé szorítani lelke érzéseit. A szavak kifogy-

hatatlanul ömlenek lelkéből. Így valóban csak elhivatott, tüzes lelkű, mélységes hitű apostol nyilatkozhatott meg, akit elsősorban nem a tudományos közlés, az ismeretterjesztés szándéka vezetett, hanem Krisztus művének, a keresztény életnek valóra váltása, tanúságtétele.

Az egyházra tekintve Gellért nemcsak látható, tapasztalható mozzanatok, tényeket vesz észre, hanem olyan kegyelmi tényezőket, lelki értékeket is, amelyek az evilági látás előtt rejtve maradnak, semmiféle történeti vagy logikai úton meg nem közelíthetők.

A modern lelkiség és a mai ekléziológia számára is termékenyítőleg hathat mindaz, amit szentünk *az egyház dinamikájáról* tart: az egyház számára nem élettelen váz és keret, hanem élő valóság, mert a lelkekben folytonosan újjászüli Krisztust, Isten kegyelmi áramlása termést biztosító esőként öntözi az egyházat, amely épp ezért a világ végéig új és új nemzedékeket szül.

Szent Gellért bizonyosan ismerte Ágoston eszméit az egyházzal. De mindazt, amit Szent Ágostonnál vagy másnál olvashatott, imádsága, elmélkedései közben — a bakonyi magányban, vagy a dunántúli, alföldi, budakörnyéki gyalogos, lóháton vagy szekéren megtett útjain, miközben hirdette az evangéliumot — személyes kincsévé érlelte. És ha olvasta is Ágoston definíciószerű kijelentését: *ecclesia unitatis societas vinculo caritatis ineunda* — később ez a meghatározás is — imádságai, elmélkedései nyomán — személyes meggyőződésévé asszimilálódott. Amikor pedig vigyázó szemmel nézte a hazánk földjén kialakulóban levő egyház sorsát, megjelenhetett előtte az égi Jeruzsálem apokaliptikus képe: oda kívánta hívni, elvezetni új népét, a magyar testvéreket, ahol már nincsen szenvedés és gyász, ahol maga az Isten töröl le minden könnyet. Szeme az eget látta már a földön: a Napba öltözött Asszony, a Szűzanya csodás fényességét — melyről oly szépen prédikált Székesfehérvárott.

Gellért egész lelkével, egész valójával a magasba kívánt szállni, ahogy a *Deliberatio*-ban — mintegy önvalomásként — írja: „Aki valóban meg akar nyugodni, annak galambszárnyra van szüksége.” Ehhez a lelki felemelkedéshez két szárny segítette: az *Isten szeretete* és a lemondani is tudó *belső béke keresése*. Igazi, bensőséges béke után vágyakozott az olykor nagyon is nyugtalannak tűnő zarándok lelke. A békét, lelkének nyugalalmát kívánta keresni előbb a kolostor csendjében, majd a hit hirdetésének kemény munkájában, ezt követően pedig a további feladatokra, a püspökségre előkészítő bakonyi magányban. És a végső megnyugvás után vágyott nyilván akkor is, amikor — üldözőiért imádkozva — életét adta, hogy megnyerhesse azt.

Szíve minden vígasztalás forrása, a béke egyetlen és végleges biztosítója, Isten után tört, *Istenének felfedezhető nyomait kereste* földi zarándokútján. Kereső, fürkésző szeme mindenütt megtalálja: „Aki Teremtőjét tudatlanságtól gátolva nem képes felismerni, — írja a *Deliberatio*-ban — az nézzen fölfelé az égre. Így megtanulja, milyen hatalmas az, aki mindezt a semmiből teremtette. Hogy senkinek ne legyen mentsége, hogy Istent nem ismeri, bizonyosságul is, meg vígasztalásul is megalkotta ő az eget. Azt akarta, hogy így mindenki filozófus legyen, — a lehető legjobb, legcsodálatosabb ismerettel. Mert ha kérdi valaki, hogy milyen fényes az Isten, hát nézzen a Napba, melyet Isten alkotott. Lássa meg, hogyan ragyog. Az, akinek teremtő erejétől fénylik a Nap. Ha az érdeklí, mily nagy az Isten, hát vizsgálja meg az eget és a földet. És mivel mindezt még a lángelme sem éri fel, azért fontolja meg Alkotójának végtelenségét.” Nagy misztérium a ragyogó napfény, de nem kevésbé Isten titkát idézi Gellért előtt a beborult ég is: „Mélységes rejtélyek borítják el és magasságok, szózatok felhői. A felhős egek tit-

kába senki sem hatolhat be a Szentlélek tanítása, segítése nélkül”.

Szentünk számára a természet is, meg a kinyilatkoztatás is tele van rejtéllyel. Csak *a hit világossága* lebbentheti fel a fátylat, hatolhat a titok közelébe. Meg van róla győződve, hogy Isten minden megnyilatkozása kifürkészhetetlen. És ez a meggyőződés ösztökéli, hogy hitének lámpásával keresse mindenütt — a Szentírás írott szavában és a természetben — a természetfölötti nyomát, árnyékát, szimbólumát.

A kolostori évek, a zarándokút, a királyi udvar zaja, a bakonyi magány és a püspöki szolgálat gondja-terhe — mind arra enged következtetni, hogy Gellért lelkében már sok minden lehiggadt, feltisztult, mikor *Deliberatio*-ját megírta. Mégis, ez az egyetlen fennmaradt írása is csapongó fantáziáról, kereső-kérdező-kutató lélekről tanúskodik. A mai lélektan Gellért képzeletvilágát talán a szabad asszociációk kategóriájában könyvelné el. Gazdag és színes ez a lelkivilág, dús fantáziájú és hirtelen változó, mint valamiféle kaleidoszkóp. A késő utókor elemző kutatója csak nehezen ismerhet fel benne szisztémát, egységet, — talán csak a mindent feloldó, összeforrasztó Istenben, Isten felé fordulásban jelölheti meg azt. Írásának színes szavai villódzó értelemről, csapongó lelkivilágról adnak hírt. De: akármilyen szentírási szóból vagy természeti képből is indul el, a következő gondolatnál a következő mondatban már ott van Istennél, kiköt Jézus Krisztusnál vagy az ő egyházánál. Jól tudja — erről több helyen ír is — hogy az Írást meg a természetet rejtett titkok fátylaként kell tekinteni, melyet nem elég csak nézni, hanem, amelyen az élő hit fürkésző szemével túl is kell tekinteni. Gellért, a szerzetes, a hithirdető, a remete és püspök erről szóban, tettekben és írásban tett tanúságot, hirdetvén, hogy nemcsak evilági kenyérrel él

az ember. Számára tápláló kenyér és édes víz a Szentírás, melynek lapjain, szavaiban az igazság teljességével, Jézus Krisztussal találkozik.

Gellért, a teológus

Az elmúlt néhány évtized számos teológusának gyakran a szemére vetették, hogy munkáját az elvont tudományosság kritikus, hűvös légkörében végzi. Ezen az úton azután többé-kevésbé elsorvasztják a teológiában a keresztény bensőséget, lelkiséget, a meghitt jámborságnak szinte minden rezdülését. Hogy ez a kritika, ha úgy tetszik, vád, megfelel-e a tényeknek, azt most ne kutassuk, — mindenestre az állításban van igazság, de sok a túlzás is. Most azonban nem a modern teológiával, nem is a mai teológia és keresztény lelkiség kapcsolatával foglalkozunk. Közel ezer esztendőtt lépünk vissza a múltba, hogy szép példát állítsunk *a teológiából táplálkozó lelkiségre*. Pillantásunkat nem is annyira Gellért püspök egyetlen fennmaradt művére — tudjuk, többet is írt —, hanem sokkal inkább az ő személyére vetettük és vetjük. Természetesen itt is áll: szerző és mű, Gellért és az ő „*Deliberatio supra hymnum trium puerorum*”-ja elválaszthatatlanok.

Halljuk napjainkban is, elhangzott régebben is, hogy a középkori teológia azért mondott sok vonatkozásban csődöt, mert a hívő nép lelki szükségleteinek kielégítése helyett az elvont spekulációk útját járta. Ez az állítás így csak részben, sőt csak kis mértékben igaz. A teológia régen és most *scientia sacra*, azaz szent tudomány. Az Isten felől érkezik — ha szabad így szólnom — és az Isten felé vezet. Minden, még az elvontnak tűnő teológia is, ha valóban az, aminek tartja magát, — az Istenről, az isteni világról szól és Jézus Krisztus szent Lelkével

töltekezik, hogy az Isten felé, az igazság teljességéhez vezethessen. Természetesen — bölcs, szentpáli pedagógiával — a szellemileg-lelkileg érettebbeknek már nem tejet, hanem szilárdabb ételt nyújt.

Olyan teológusra mutatunk rá itt, aki ízig-vérig tanult ember volt, jelentős szellemi igényekkel rendelkezett, — és ugyanakkor ízig-vérig hívő ember, szerzetes, pap, majd püspök, végül hitéért életét adó mártír.

Szent Gellért mint teológus benne állt a maga útját kereső, az új felé törekvő középkori hittudományos élet sodrában. A X. és XI. század első felében megpihenni látszó teológiai szakirodalomban Szent Gellért *Deliberatio*-ja — ahogyan Ibrányi Ferenc tanulmányában említi — „ragyogó csillag, amely felújítja a VIII. és IX. század hittudományának nemcsak fényét, de melegségét is”. Különös értéke ennek a munkának, hogy — bár a korai középkor teológiájának minden vonását magán viseli — egyszersmind szerzőjének lelkiségéről, a hit titkaiból merítő lelki-szellemi képéről is ad számunkra, a késő utókor embere számára tájékoztatást. A *Deliberatio* voltaképp szentírásmagyarázat, de eredeti alkotás. Amint a szerző mondja, a három ifjú himnuszát előtte még senki sem magyarázta. Színessé teszi a munkát, hogy a *misztikus szentírásmagyarázat* célja és eszménye vezeti. Gellért maga is — erről írása tanúskodik — az elmélyülésnek és egyesülésnek bizonyos, az utókor által kielégítően soha meg nem határozható szintjén állott. Tudatában volt annak, hogy misztikus értelme csakis az Isten szavának lehet, más pusztán emberi írásnak nem, mert a Szentírásból a lélek kimeríthetetlen gazdagsága tárulkozik fel az ember előtt.

Hogy a Szentírás forgatása során Istennel találkozassunk, ahhoz — Gellért szerint — nem elég csak az olvasás. Sokat kell elmélkedni Isten írott üzenetén, mert az Írás tulajdonképpen értelme csak az Isten szavát

ízlelgető, a misztikus magaslatok felé szárnyalni kész ember számára nyílik meg. Szent Gellért célkitűzése épp az — és erre akarja rávenni az olvasót is — hogy a Szentírásban ne csak a fizikailag olvasható-hallható szavakat, hanem azoknak lelket gazdagító, cselekvésre indító tartalmát is kibontsa.

A *Deliberatio* a korai középkornak sok szempontból jellemző, de az eredetiség nyomait is magán viselő alkotása. S bár kétségtelenül hordozza korának átmentő, áthagyományozó jellegét, ugyanakkor ez az áthagyományozás, tradíció jelentős alkotó erőről tanúskodik. Mindannak fölélesztéséről, amely ott duzzad ezer év múltjában, és amely az adott közegben, a kortárs olvasók lelkében új életet fakaszthat. Az ilyen tradíció semmiképp sem merev, konzerváló erő, hanem életető, jövőt biztosító, aktív továbbadás. Gellért valóban a tradíció férfia. Elhozza magával a kolostori közösségből az ősit, a kipróbáltat, az ezeréves földi múltra tekintő keresztény hagyományt. Ugyanakkor pedig, amikor ezt az ősi kincset bőségesen osztogatja, egyidejűleg a régit, az időtállót beilleszti, integrálja az újba. A hagyomány értékeit lefordítja — ha nem is nyelvi értelemben, hiszen latinul írt, de mondanivalójában — a pogány, a Krisztust és a keresztény ősoket, atyákat még nem ismerő magyarság számára. Lefordítja úgy, hogy semmi lényegest nem változtat; és mégis, a szónak nemes értelmében korszerűsíti, hogy így kibontakozáshoz segítse az újat. Gellért — miként szellemi-lelki atyja, Szent Benedek — a tradíció férfia. Ugyanakkor mindkettőről elmondhatjuk, hogy egyikük sem volt tradicionalista. Semmiféle tradicionalizmus nem korlátozta lelki-szellemi szabadságukat.

Szentünk tisztelte a régi és megszentelt hagyományokat, de úgy, hogy nem vált „reakcióssá”; hogy szemefülvé nyitva maradt; hogy meglátta a helyi új igényeket, a jogos kívánalmakat. Az ember ősi, vele született humán

igényeit tiszteletben tartva tudta átadni mindazt, ami bár megköt, de mégsem tesz a betű, a törvény rabszolgájává. A szabadosságot korholta, de úgy, hogy nem hagyta figyelmen kívül a lélek szárnyaló igényeit, Isten gyermekeinek szabadságát. Igényt tartott rá, hogy egy időre visszavonuljon, szellemi-lelki erőket gyűjtsön, de úgy és azért, hogy ez a sajátos energia-felhalmozódás ne az emberi társadalom, az emberi fejlődés ellenére, hanem annak szolgálatában, a jövő szolgálatában váljon termékennyé, hozza meg majd évek, emberöltők múltán sokszoros termését.

Gellért úgy tudta a hagyományt tiszteletben tartani és a régít átadni, hogy ez az átadás az „átvevőktől,” hatalmas aktivitást követelt: a hagyományoknak élő fenntartását és gazdagítását. Gellért püspök azok közé tartozott — erről egyetlen fennmaradt művének szinte minden lapja tanúskodik — akik tudtak hálásan kapni, az ösöktől szellemi-lelki kincseket elfogadni, de volt bennük annyi erő és aktivitás, hogy azokat az életet gazdagító módon tovább is adják. Amint Krisztus nyomán Szent Benedek — Gellért szerzetes-atyja — idézi: a jó családatya régít és újat nyújt, ötvöz egybe, hogy az élet fennmaradását biztosítsa.

Szent Gellért azok közé a hídverők közé sorolható, akiknek egyik lábuk a múlt talaján áll, de a másik a jövőbe lendül. És — lehet-e erről kétségünk — a bakonybéli magányban megerősödött hite volt rá az igazi garancia, hogy, amit magával hozott: ősei hitét, a közösség egybeforrasztó erejét, azt még élete árán is tovább tudja adni. A *fides operans per caritatem*: a szeretet tetteiben hatékonná váló hit Gellértnél valódi krisztusi méreteket öltött, hiszen ő is elmondhatta a Mesterrel: Nagyobb szeretete senkinek sincs annál, mint, aki életét tudja odaadni azokért, akiket szeret, akikben Istent szolgálja, akiket Istenhez akar vezetni.

A *Deliberatio* hittudománytörténeti jelentőségét egyre inkább méltányolják. Ennek egyik jeleként könyvelhetjük el, hogy szükségesnek látták épp napjainkban — végre! — kritikai kiadásban is közzétenni (a Corpus Christianorum — Continuatio Mediaevalis 49. kötetében, 1978-ban). Gellért e munkájával a *Kelet és Nyugat között fennálló szellemi áramlásnak egyik jelentős pillérévé* vált. Annak a hídnak a pillérévé, amelyen keresztül a Pseudo-Dionysios misztikája, misztikus teológiája utat talált Bizáncból Párizsba. A mű egyben pozitív bizonyíték arra is, hogy a Kelet—Nyugat irányú szellemi mozgásnak — mely nélkül érthetetlen lenne a későbbi nyugati teológiában a misztikus elemek jelentkezése — Gellért egyik láncszeme, közvetítője. Ugyanakkor — épp e műve alapján — azt is megállapíthatjuk, hogy eredeti gondolkodó is volt, egyszerűen azért, mert nála minden olvasott, átgondolt, végiggondolt régi szöveg valamiféle belső asszimiláció révén saját lelkéből lelkedzett. És mi, magyarok — talán nem is kicsit — büszkéek lehetünk rá, hogy a középkornak egy teológiaiilag csendes századában magyar földön született a régít és újat oly szépen ötvöző *Deliberatio*. Így is mondhatnám: *magyar közegben íródott, ha nem is magyar nyelven*. Tudjuk, ekkor még messze vagyunk a magyar írásbeliségtől, és Gellért nem is volt magyar ajkú ember. Sorai viszont odasimulnak a magyar földhöz, a születőben levő új élethez, és bizonyosságot tesznek arról, hogy mintegy ezer esztendeje kezdett kialakulni hazánk földjén a hittudomány művelése és kezdett erősödni a misztikus magaslatokra emelkedő, teológiából merítő lelkiség.

A Krisztust hirdető apostol

Számos apostol-társával együtt Gellért püspök a népek családjában hazát kereső őseink számára Krisztust hirdette. Krisztus keresztjét tartotta magasra. Jézus Krisztus pedig — II. János Pál pápa szavait idézve — „az a kulcs, amely az ember számára az alapvető valóságot tárja fel.” Mindenek előtt arra a kérdésre ad választ, hogy ki is az ember? Az embert ugyanis végső soron Krisztus nélkül nem lehet megérteni. Vagy még inkább: az ember önmagát nem tudja Krisztus nélkül értelmezni. Saját emberi méltósága, végső célja és evilági hivatása Krisztus nélkül fel nem tárt könyv, rejtett titok marad. Ezért űzte a vágy Gellért püspököt is, hogy Krisztus keresztjét hordja körül hazánkban, és hogy népünk jövője érdekében a végsőig kitartson Krisztus szeretetében. Jézus Krisztus nélkül hazánk múltját, történetét sem lehetne megérteni, hiszen — ha erre tennénk kísérletet — akkor ki kellene szakítani népünket nemcsak a környező népek családjából, hanem az emberiség családjának folyamatos történetéből is.

Krisztus az, akit Gellért püspök István király és népe előtt hirdetett, *Krisztus keresztje*, amit akkor is és — bronzba vésett kezével — ma is magasra emel, *népünk számára régen és ma is figyelmeztető* volt és marad. Az életre, az igaz öröme, az igazságra, a barátokért és minden emberért életét is odaadni képes szeretetre emlékeztet. Jézus Krisztus mélyebb értelmet adott őseink életének és mélyebb értelmezést nyújthat az élet célját kereső mai ember számára is. Szent Gellértnek égbe mutató keresztje — épp azért, mert Krisztus keresztje, melyen az élet született — nemcsak őseink számára jelentett jövőt, bizakodást és biztonságot, — reménységgel, biztonsággal tölthet el bennünket is, a harmadik évezred küszöbén.

Michelangelóról mondják, hogy, amikor híres Mózes-

szobrát elkészítette, ráütött a szoborra és ezt kiáltotta: Mózes, szólalj meg! — Gellértnél ilyen gesztusra nincs szükségünk. Nem kell a szobrot kézzel illetnünk, még rá sem kell tekintenünk, hogy Gellért püspököt megszólalásra bírjuk. Beszél, szól ő ma is hozzánk. Ma is felszólít minket Krisztust hirdető szava, ma is irányt mutat kezében az ég felé emelt kereszt. És Gellért arra is megtanít, hogy nem nyugodhatunk az ősök által megvetett ágyon. Nem dicsekedhetünk semmilyen vonatkozásban a múlt babérjaival. Úton vagyunk azzal is, ha tiszteletben tartjuk hagyományainkat, de még inkább úgy — és erre fényes példa Gellért munkássága — ha a múlt felől érkezve, arra építve tudunk az új felé, a jövő felé fordulni. Ha képesek leszünk a jelen órában is a szükséges megújulást képviselni. Ha nemcsak hátrafelé szegezzük tekintetünket, hanem előre is. Ha tovább építjük saját jövőnket. Mi, hívő katolikusok, természetesen egyetlen alapra, fundamentumra építhetünk, — Jézus Krisztusra. Arra az ősi, ma már 2000 évre visszamutató alapra, melyre Gellért is épített. Ennek szeretete hevítette Gellértet, ezt kívánta szóval és tettel, sőt életével is biztosítani új hazájában, a mi magyar földünkön. Ez pedig az a PAX BENEDICTINA, az a benedeki béke, amelynek lelkületét a velencei Szent György kolostorban szívta magába, és amelyet el akart ültetni népünk szívében. Krisztus igaz békéjét hirdette, annak megvalósulásán fáradozott. S tudjuk, ez a béke nemcsak a fegyverek nyugvása, — ennél mérhetetlenül több: a szívek megbékélése. Mi, a késő utódok, ezt a békét pusztán evilági törekvésekkel nem leszünk képesek biztosítani. Ehhez hitre, reményre és mindenekelőtt nagy-nagy szeretetre van szükség. Gellért püspök hitére, reménységére és életét is odaadni képes szeretetére.

Felhasznált szakirodalom :

1. *Csóka J. Lajos* : Geschichte des benediktinischen Mönchtums in Ungarn (München 1980). — 2. *Győrffy György* : István király és műve (Budapest, 1977). — 3. *Kühár Flóris* : Szent Gellért Bakonybélben (Pannonhalmi Szemle, 1927; 305-19.) — 4. *Ibrányi Ferenc* : Szent Gellért teológiája, — Szt. István Emlékkönyv (Bpest, 1938.) — 5. *Angerer, Joachim* : Benedikt u. die Benediktiner (Ottobeuren, 1980.) — 6. GERARDI MORESENÆ AECCLESIAE SEU CSANADIENSIS EPISCOPI DELIBERATIO SUPRA HYMNUM TRIUM PUERORUM (Ed. Gabriel Silagi) (Corpus Christianorum Continuatio Mediaevalis, XLIX.)

1980.

ISBN 963 360 168 1

A KIADÁSÉRT FELEL: DR. ÁKOS GÉZA IGAZGATÓ

82/999 FRANKLIN NYOMDA, BUDAPEST

FELELŐS VEZETŐ: MÁTYÁS MIKLÓS IGAZGATÓ

